NOWA EDYCJA
2024–2026

8

NOWE Słowa na start!

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA POLSKIEGO
DLA KLASY ÓSMEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ

neon

W wersji cyfrowej znajdziesz oznaczenia usuniętych treści z podstawy w 2024

nowa era

Droga Nowa Ero,

Nigdy bym nie publikowała publicznie książek wydawnictw, które działają na uczciwych zasadach.

Wasza firma jednak promuje masowy dodruk, całkowicie niepotrzebnych książek, które mogłyby zastąpione wersjami elektronicznymi!

Co prawda e-booki są dostępne na waszej stronie, jednak:

- W przeciwieństwie do fizycznej książki, licencja na e-book kończy się po roku. Oznacza to, że jeżeli moja córka chciałaby powtórzyć sobie całą wiedzę do matury, musiałabym jej kupić wszystkie wasze książki od nowa.
- Waszych e-booków nie da się pobrać! Wymagają one dostęp do internetu, co uniemożliwia ich użycie na naszej wsi, gdzie zasięg jest ograniczony.
- Wasze e-booki nie działają na telefonach komórkowych!!!
- Wasze e-booki sprzedawane są po tej samej (albo wyższej) cenie co regularne książki. Cena e-booka powinna być niższa, gdyż e-booki wymagają elektronicznego czytnika (tabletu)!

Czas rozpocząć nową erę (o ironio), w której papier nie jest bezczelnie marnowany dla pieniędzy. Przedstawiam e-book, który spełnia wszystkie oczekiwania uczniów.

Dbajmy o środowisko, zróbmy to dla młodych pokoleń.

8

Joanna Kościerzyńska
Joanna Ginter
Katarzyna Łęk
Natalia Bielawska
Monika Iwanowska
Małgorzata Chmiel
Joanna Krzemińska

NOWE Słowa na start!

PODRĘCZNIK DO JĘZYKA POLSKIEGO
DLA KLASY ÓSMEJ SZKOŁY PODSTAWOWEJ

OZNACZENIA W E-PODRĘCZNIKU

Ikona na górze strony sygnalizuje zmiany, które obowiązują od 2024 r.

W ten sposób oznaczono treści, które nie są już wymagane.

nowa era
Twoje mocne strony

NOWE Słowa na start!

Podręcznik dopuszczony do użytku szkolnego przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania i wpisany do wykazu podręczników przeznaczonych do kształcenia ogólnego do nauczania języka polskiego, na podstawie opinii rzeczoznawców: **prof. dr hab. Barbary Myrdzik, mgr. Andrzeja Sosnowskiego, dr hab. Danuty Krzyżyk**.
Etap edukacyjny: II
Typ szkoły: szkoła podstawowa
Rok dopuszczenia: 2021

Numer ewidencyjny w wykazie MEiN: 907/5/2021/z1

Podręcznik został opracowany na podstawie programu nauczania „Nowe Słowa na start! Program nauczania ogólnego języka polskiego w klasach IV–VIII szkoły podstawowej" autorstwa Marleny Derlukiewicz.

Nabyta przez Ciebie publikacja jest dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy o przestrzeganie praw, jakie im przysługują. Zawartość publikacji możesz udostępnić nieodpłatnie osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie umieszczaj jej w internecie. Jeśli cytujesz jej fragmenty, to nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. Możesz skopiować część publikacji jedynie na własny użytek.
Szanujmy cudzą własność i prawo. Więcej na **www.legalnakultura.pl**

Wykorzystywanie treści niniejszego Utworu, w jakiejkolwiek formie lub w jakimkolwiek procesie, do celów eksploracji tekstu i danych, uczenia maszynowego, rozwoju i/lub szkolenia i/lub wzbogacania sztucznej inteligencji jakiegokolwiek rodzaju jest surowo zabronione.

nowa era

© Copyright by Nowa Era Sp. z o.o. 2024
ISBN 978-83-267-4987-2

Autorstwo poszczególnych części podręcznika: Joanna Kościerzyńska s. 10–11, 15–18, 21–24, 58–70, 81–83, 89–91, 122–124, 134–137, 143–146, 168–170, 174–175, 180, 183–193, 212–215, 222–224, 227–228, 254–255, 258–264. **Joanna Ginter** 38–50, 102–114, 153–156, 157–160, 199–204, 240–246, 277–287. **Katarzyna Łęk** 53–56, 97, 177–120, 147–149, 163–166, 207–210, 236–239, 249–252, 266–268. **Natalia Bielawska** 84–85, 88, 176–177, 216–217, 256–257. **Monika Iwanowska** 12–13, 25–29, 33–37, 194–195, 231–235. **Małgorzata Chmiel** 71–77, 92–93, 129–131, 171–173, 181–182. **Joanna Krzemińska** 220–221, 225–226. **Joanna Kostrzewa** 19–20, 138–142.

Koordynacja prac: Marta Mierzwicka-Liedtke. **Redakcja merytoryczna:** Marta Mierzwicka-Liedtke, Karina Kosicka, Robert Chamczyk, Magdalena Pagińska. **Współpraca redakcyjna:** Aneta Leśniewska, Ewa Jeżewska, Anna Kołat, Karolina Cierzan, Maciej Szulc, Agata Nowak. **Redakcja językowa:** Justyna Dobrowolska, Monika Krzywoszyńska.

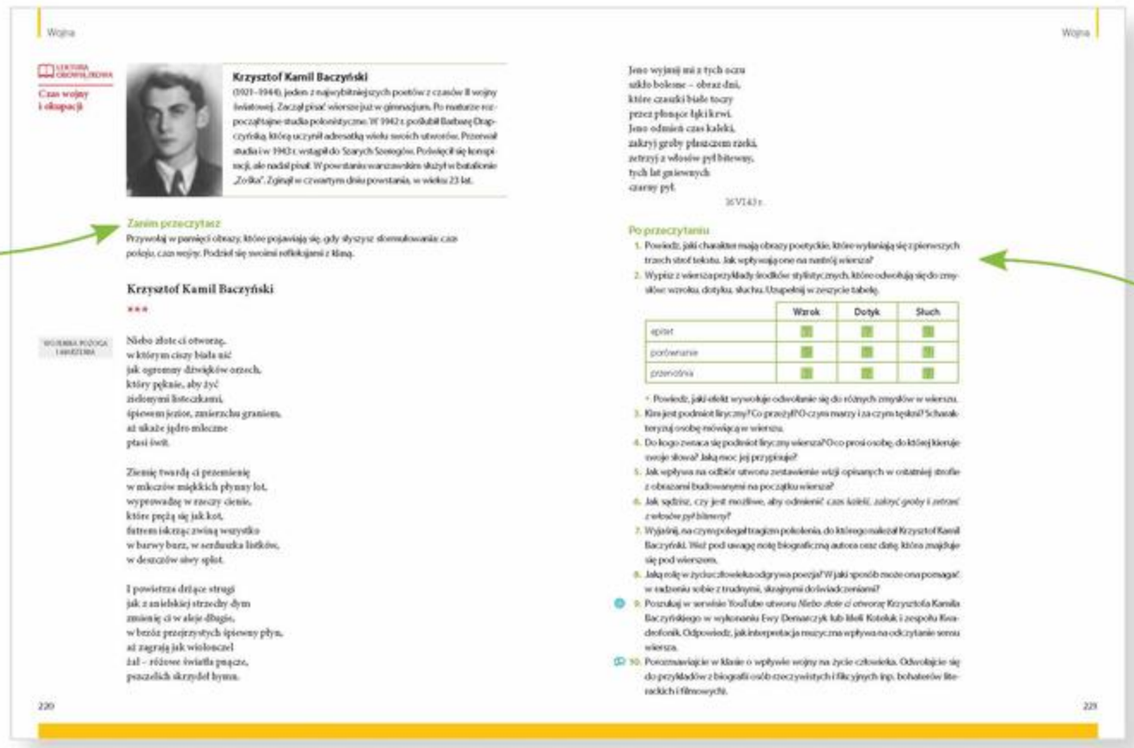
Nadzór artystyczny: Kaia Pichler. **Opieka graficzna:** Ewa Kaletyn. **Projekt okładki i layoutu:** Maciej Galiński. **Opracowanie graficzne:** Alicja Skupin-Podwojewska. **Ilustracje:** Marta Długokęcka (s. 4, 78–80, 88, 132–133, 266–267), Olaf Hajek (okładka I), Marek Nawrocki (s. 5, 29, 38, 41, 42, 44, 47, 48, 50, 103, 107, 144, 153, 156, 157, 199, 241, 244), Wojciech Sendal (s. 44, 105, 242), Marcin Franczak (s. 28, 46, 47, 48, 49, 290, okładka IV), Krzysztof Mrawiński (s. 5, 38). **Infografiki:** Grzegorz Afeltowicz (s. 4, 78–80, 84–88, 132–133, 176–179, 216–219, 256–257, 266–268). **Fotoedycja:** Magdalena Dzwonkowska. **Realizacja projektu graficznego:** Sebastian Rabczyński.

Zdjęcia: Agencja Gazeta: Adam Golec s. 256 (Szymborska), Grażyna Jaworska s. 86 (Wójcik); **Akapit Press** s. 10; **Albert Zawada** s. 58; **Aleksandra Michalska-Szwagierczak** s. 196 (ilustracja do czasopisma); **Archiwum Artystyczne Teatru Narodowego w Warszawie/Stefan Okołowicz** s. 187 (Tango); **Archiwum Nowej Ery** s. 64, 67, 218 (Linke), 261 (Camille); **Bartosz Ługowski** s. 94 (muzyka etniczna); **Bartosz Stawiarski, kolekcja Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie** s. 179 (Dawicki); **BE&W:** AKG Images s. 155, 196 (Mucha), Alamy/Roksana Bashyrova s. 228, Alamy/srongkrod kuakoon s. 31, bpk s. 253, DR/Archives du 7e Art s. 76, Imagebroker/Helmut Meyer zur Capellen s. 123, Landmark Media/Supplied by LMK s. 150 (Green book, Na noże), Marek Maruszak s. 178 (dom handlowy), Martin Sloan s. 168, Photo12/Archives du 7e Art/Mercury Productions s. 152 (Obywatel Kane), Photo12/Nathalie Eno s. 135, RMN s. 86 (Courbet), 121, 178 (Bacon), The Moviestore Collection/Warner Bros. s. 150 (Dunkierka); **Biblioteka Jagiellońska** s. 198 (Założenie Akademii Krakowskiej); **East News:** s. 89, AFP/Joel Saget s. 30 (sala operacyjna), AKG Images s. 179 (Duchamp), Album s. 178 (Picasso), Album/Apaches Entertainment s. 150 (Niemożliwe), Album/BBC Worldwide/Greenlight Media AG s. 150 (Earth), Album/Lionsgate s. 169, Andrzej Szypowski s. 229 (Staff), AP Photo/Markus Schreiber s. 219 (Demnig), Fine Art Images s. 125 (Siemiradzki), Jan Bielecki s. 219 (Sasnal), Marek Bazak s. 110 (Święta Katarzyna), Mary Evans Picture Library s. 131, Monkpress s. 110 (Kazimierz Dolny), Muzeum Literatury s. 86 (Wilkoszewski), 88, 220, Muzeum Wojska Polskiego s. 63, Polska Press/Sławomir Kowalski s. 94 (muzyka poważna), SPL s. 21 (Hawking w stanie nieważkości), Splash Ne/Annie Leibovitz/Disney s. 32 (Beckham), Stanisław Kowalczuk s. 224 (Zawadzki), The New York Times Agency/Matthew Abbott s. 32 (Australia), TVP/Janusz Sus s. 171 (Syzyfowe prace), Wojciech Olszanka s. 227, zbiory D.B. Łomaczewska s. 229 (Staff podczas spaceru); **Ebbets Estate Collection/Ebbets Photo-Graphics, LLC** s. 32 (robotnicy); **© Ewa Sapka-Pawliczak & Muzeum Sztuki w Łodzi** s. 179 (Kobro); **Festiwal Stolica Języka Polskiego w Szczebrzeszynie** s. 177 (plakat Skamandryci); **Forum:** Bartek Sadowski s. 257, Daniel Pach s. 187 (Mrożek), Darek Golik s. 261 (Rymkiewicz), Fabryka Obrazu/Piotr Bujnowicz s. 125 (Quo vadis), 128, 129, Film Stills/Image Capital Pictures s. 152 (Odyseja kosmiczna), s. 179, Magnum/Elliot Erwitt s. 30 (Erwitt), Marek Skorupski s. 224 (Bytnar, Dawidowski), Mariusz Grzelak s. 142, Michał Tuliński s. 143, Piotr Guzik s. 262, Włodzimierz Wasyluk s. 218 (Lenica); **Fotonova:** Czesław Czapliński s. 19, 218 (Szapocznikow), Muzeum w Stawisku s. 180; **Gallo Images Poland/Getty Images:** BSIP/UIG s. 241, Corbis/Robert Wallis s. 218 (Muzeum Żydowskie), Dan Mullan s. 9, David Becker s. 96 (duży koncert), Gamma-Keystone s. 179 (Dalí), Gilbert Carrasquillo s. 212, Hubert De Segonzac s. 15, Kevin Mazur s. 95, Mario Tama s. 219 (Libera), Sygma/Eric Fougere s. 134, Zak Hussein s. 21 (portret Hawkinga); **Gallo Images Poland:** Afa Pixx/Maciej Billewicz s. 256 (Miłosz), Polska Press/Łukasz Gdak s. 20; **Getty Images/iStock:** appleuzr s. 111 (Jeziorna), bubaone s. 111 (Cerkiew, Kowale, Rybaki), Enis Aksoy s. 111 (Winiary), Lisa5201 s. 204, Pali Rao s. 30 (biegacz), yulkapopkova s. 201; **Indigo:** Alamy/Allstar Picture Library Ltd. s. 152 (Toy story 1), Alamy/Moviestore Collection Ltd s. 188, Alamy/Tomasz Toroj s. 110 (Jarosław); **Jakub Jabłoński** s. 60; **Joanna Concejo** s. 258, 259; **Karta/Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego w Londynie** s. 223; **Library of Congress:** s. 214, Lewis Heine s. 87 (dzieci w fabryce); **Małgorzata Nowak** s. 197; **Mariola Hupert** s. 263; **MONOLITH FILMS** s. 222 (Kamienie na szaniec); **Muzeum Narodowe w Szczecinie** s. 176; **Muzeum Narodowe w Warszawie:** Krzysztof Wilczyński s. 85, Piotr Ligier s. 82; **Muzeum Narodowe we Wrocławiu** s. 57; **Muzeum Powstania Warszawskiego** s. 217; **Muzeum Sztuki, Łódź** s. 84; **Narodowe Archiwum Cyfrowe** s. 181, 182, 183, 184; **Natalia Rak** s. 167; **National Gallery of Art, Washington** s. 198 (Rembrandt); **© Oficyna Literacka Noir sur Blanc** s. 189; **Olaf Hajek** s. okładka; **PAP:** Andrzej Rybczyński s. 219 (Hasior), CAF s. 222 (Kamiński), Wojciech Pacewicz s. 70; **Paweł Kuczyński** s. 211; **PhotoPower/The Bridgeman Art Library** s. 13, 87 (Meunier, Hanson), 178 (Kirchner), 185, 198 (Picasso); **Piotr Jacek Jamski** s. 198 (reklama kawy); **Platige Image** s. 196 (Katedra); **Polona** s. 81, 171 (Żeromski), 172, 216; **Przemysław Sokołowski** s. 196 (plakat); **Reporter:** Face to Face s. 150 (Babadook), Paweł Skraba s. 94 (muzyka rozrywkowa), Wacław Klag s. 264; **Shutterstock:** s. 30 (głowa muchy, nastolatki), 45 (styl naukowy, styl urzędowy), 50, 84, 85, 88, 96 (koncert rockowy), 102, 103, 104, 108, 109, 111 (domek, ulica na osiedlu), 113 (gazeta), 114, 153, 154, 155, 159, 176, 200, 216, 226, 234, 235, 240, 243, 245, 246, 256, 257, 268, Giovanni Love s. 45 (styl potoczny), Igor Bulgarin s. 96 (opera), Mario Savoia s. 179 (Kapoor), Sergio Shumoff s. 96 (koncert na ulicy), vserg48 s. 14; **© Tamara de Lempicka Estate, TamaraDeLempickaEstate.com** s. 177 (Łempicka); **Teatr Narodowy w Warszawie** s. 71; **Thinkstock/Getty Images/iStock:** s. 4, 78, 80, 84, 87, 88, 132, 176, 179, 216, 219, 257, cwssandra s. 111 (tabela); Zacarias Pereira da Mata s. 91; **Vontrompka** s. 177 (rysunek Miasto); **WFDiF** s. 62; **WWF** s. 196 (WWF); **www.nadwyraz.com** s. 72.

Nowa Era Sp. z o.o.
Aleje Jerozolimskie 146 D, 02-305 Warszawa
www.nowaera.pl, e-mail: nowaera@nowaera.pl
Centrum Kontaktu: 58 721 48 00

Przewodnik po podręczniku

Podręcznik zaznajamia z najważniejszymi zagadnieniami z literatury i kultury, a także z nauki o języku i ortografii. Wiadomości i zadania zawarte w dziale „Szkoła mówienia i pisania" przygotowują do tworzenia wypowiedzi ustnych i pisemnych w rozmaitych sytuacjach komunikacyjnych. Po każdym rozdziale znajduje się „Podsumowanie", pomagające w uporządkowaniu wiedzy, oraz test „Sprawdź, czy potrafisz".

Ćwiczenia wprowadzające w problematykę utworu.

Pytania i polecenia pomagające w analizie tekstu.

Dodatkowe informacje ułatwiające zrozumienie utworu.

Notatka o życiu i twórczości pisarza.

Teksty wprowadzające w tematykę powieści, które zachęcą do czytania literatury współczesnej.

Wyjaśnienia trudniejszych wyrazów.

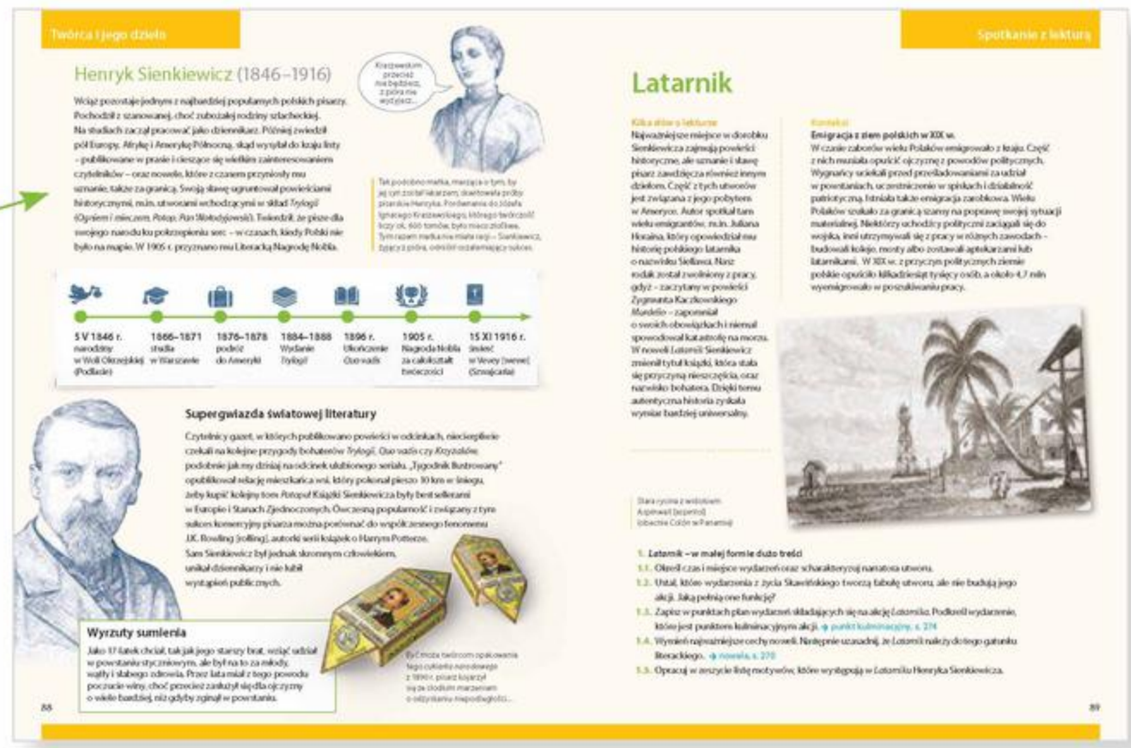
Wprowadzenie do omawiania lektur obowiązkowych, w formie infografiki.

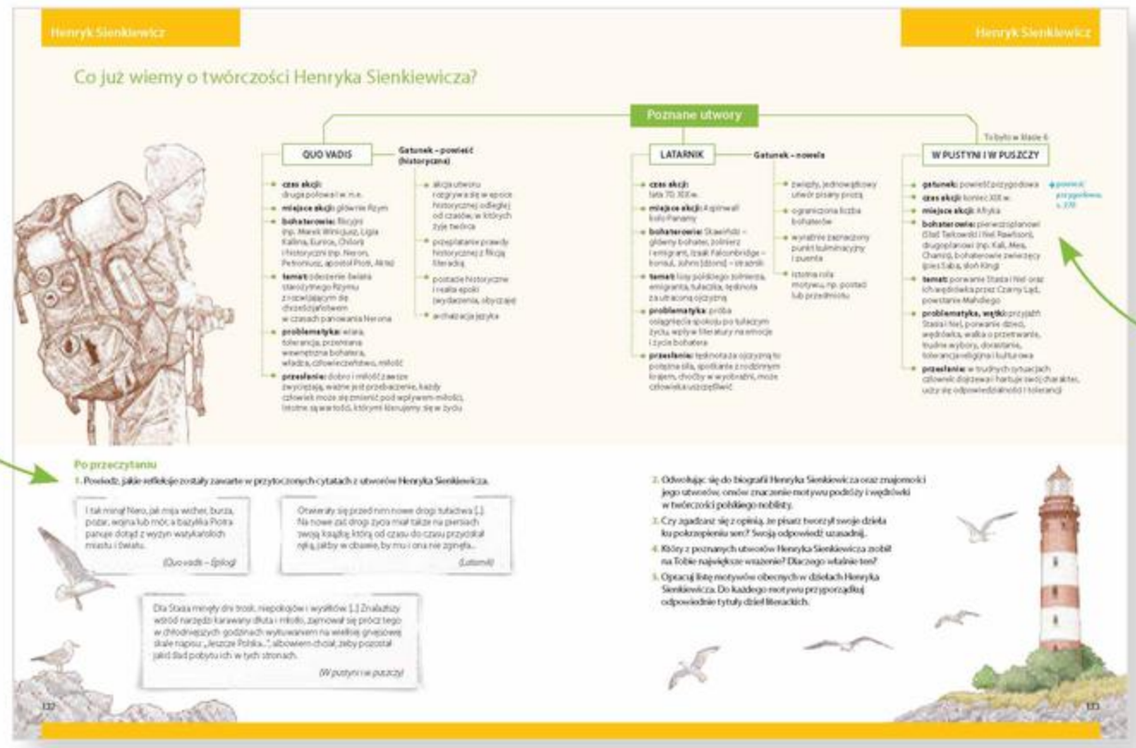
Informacje o ważnych wydarzeniach z epoki.

Informacje dotyczące biografii autora i okoliczności powstania dzieła.

Zadania utrwalające wiedzę i umiejętności.

Reprodukcje dzieł sztuki oraz współczesne nawiązania do nich.

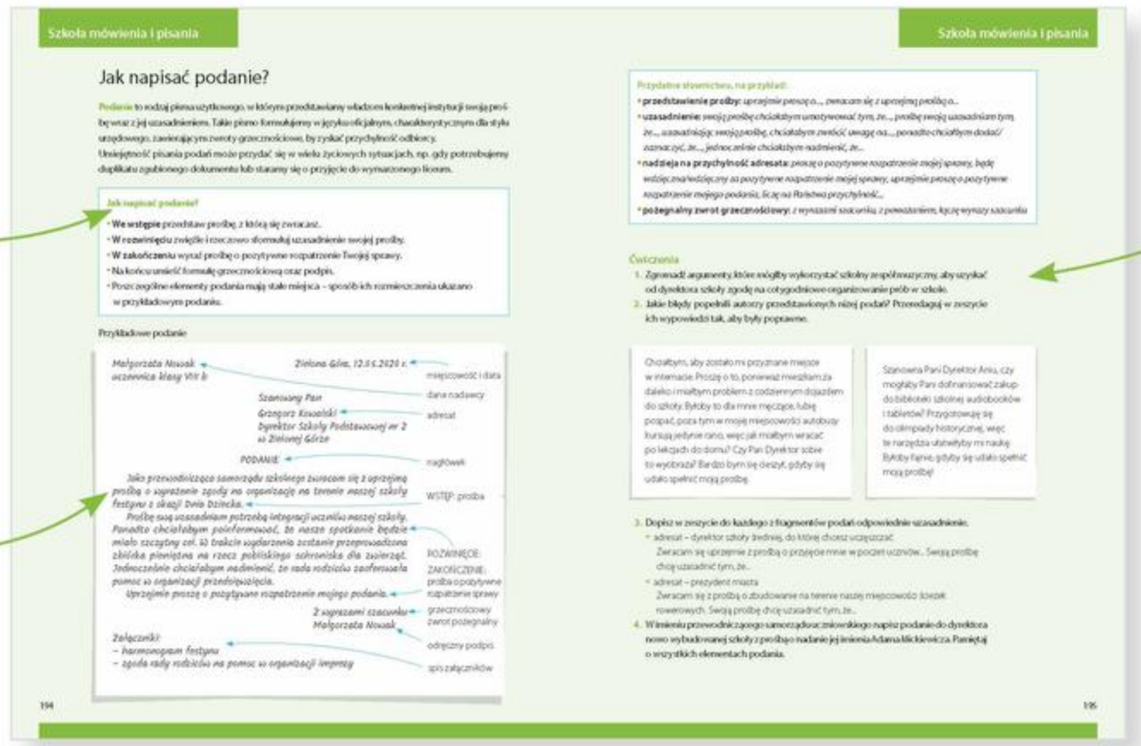
Ciekawostki o życiu codziennym w danej epoce.

Podsumowanie wiadomości związanych z danym twórcą.

Szkoła mówienia i pisania

Informacje mające pomóc uczniowi w konstruowaniu omawianej formy.

Przykład omawianej formy wypowiedzi.

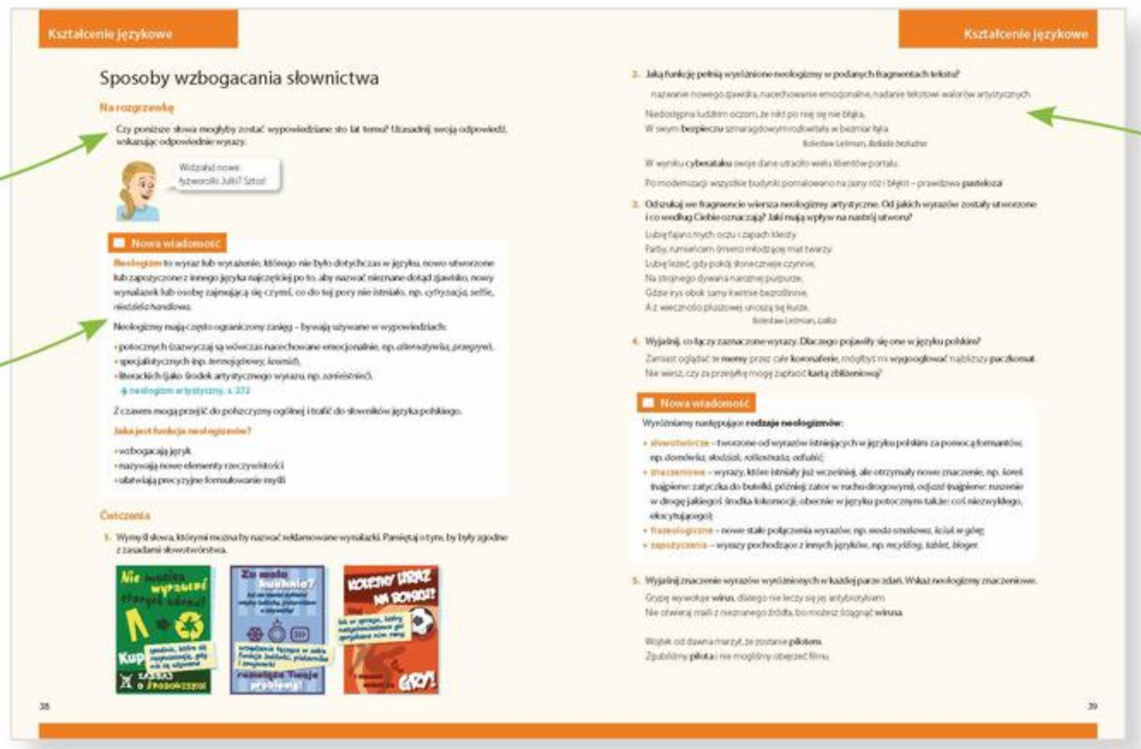

Ćwiczenia kształcące i doskonalące posługiwanie się omawianą formą wypowiedzi.

Kształcenie językowe

Ćwiczenie wprowadzające w określony temat.

Omówienie nowych zagadnień, terminów lub pojęć.

Ćwiczenia wyjaśniające, utrwalające i sprawdzające.

Twój niezbędnik

Przy niektórych poleceniach i tematach znajdują się strzałki odsyłające do segmentu zatytułowanego „Twój niezbędnik".

Zagadnienia, terminy i pojęcia z nauki o języku poznane w młodszych klasach, zebrane w jednym miejscu.

Wyczerpujące definicje ważnych pojęć literackich, wzbogacone przykładami.

OZNACZENIA ZASTOSOWANE W PODRĘCZNIKACH Z SERII

- – dyskusja w klasie
- – dłuższa praca pisemna
- – spróbuj swoich sił
- – praca w grupie
- – ćwiczenie trudniejsze
- – ćwiczenie uczące samodzielnego zdobywania wiedzy
- – lektury obowiązkowe oraz wiersze poetów wskazanych w podstawie programowej

Spis treści

1 Wobec życiowych doświadczeń ... 9

przypomnienie: epika

Ida Pierelotkin, *Tylko nie impreza!* (fragmenty) ... 10

Adam Mickiewicz, *Burza* ... 12

nowe wiadomości: powieść kryminalna (detektywistyczna), sonet, wywiad

Agatha Christie, *Próba niewinności* (fragmenty) ... 15

Stanisław Barańczak, *Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka* ... 19

Stephen Hawking, *Moja krótka historia* (fragmenty) ... 21

Jan Osiecki, *Religa. Człowiek z sercem w dłoni* (fragmenty) ... 23

Szkoła mówienia i pisania: Jak przeprowadzić wywiad? ... 25

Kształcenie kulturowe: Fotografia ... 30

Szkoła mówienia i pisania: Jak doskonalić technikę pisania rozprawki? ... 33

Kształcenie językowe: Sposoby wzbogacania słownictwa ... 38

Kształcenie językowe: Czym jest styl języka? Jakie style wyróżniamy? ... 43

Ortografia: Ortografia – przypomnienie wiadomości ... 47

Podsumowanie ... 51

Sprawdź, czy potrafisz: Adam Aduszkiewicz, *Smuga cienia* (fragmenty), Ewa Nowak, *Drugi* (fragmenty) ... 53

2 Ojczyzna ... 57

nowe wiadomości: inwokacja, epopeja, parafraza

Jacek Dukaj, *Wroniec* (fragmenty) ... 58

Adam Mickiewicz, *Śmierć Pułkownika* ... 62

Adam Mickiewicz, *Reduta Ordona* ... 65

Lao Che, *Kapitan Polska* ... 69

Spotkanie z lekturą: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz* ... 71

Co już wiemy o twórczości Adama Mickiewicza? ... 78

Cyprian Norwid, *Moja piosnka* [II] ... 81

Podróż w czasy pozytywizmu ... 84

Twórca i jego dzieło: Henryk Sienkiewicz ... 88

Spotkanie z lekturą: Henryk Sienkiewicz, *Latarnik* ... 89

Kształcenie kulturowe: Muzyka ... 94

Szkoła mówienia i pisania: Jak napisać artykuł? ... 97

Kształcenie językowe: Norma językowa i błąd językowy ... 102

Kształcenie językowe: Nazwy osobowe i miejscowe ... 107

Podsumowanie ... 115

Sprawdź, czy potrafisz: Jolanta Lamm, *Dzisiejsi patrioci* (fragmenty), Maria Dąbrowska, *Marcin Kozera* (fragmenty) ... 117

3 Wzorce ... 121

przypomnienie: symbol, bohater dynamiczny

Kwestionuj! Rozmowa z Marcinem Fabjańskim (fragmenty) ... 122

Spotkanie z lekturą: Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis* ... 125

Co już wiemy o twórczości Henryka Sienkiewicza? ... 132

nowe wiadomości: powieść historyczna, felieton

Éric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża* (fragmenty) ... 134

Prof. Leszek Kołakowski o tym, co jest ważne w życiu. Rozmowa z Leszkiem Kołakowskim (fragmenty) ... 138

Tadeusz Różewicz, *List do ludożerców* ... 143

Anna Dziewit-Meller, *Łódeczka* (fragmenty) ... 145

Szkoła mówienia i pisania: Jak napisać list otwarty? ... 147

Kształcenie kulturowe: Film ... 150

Kształcenie językowe: Odmienne i nieodmienne części mowy – przypomnienie wiadomości ... 153

Kształcenie językowe: Części zdania – przypomnienie wiadomości ... 157

Kształcenie językowe: Typy wypowiedzeń – przypomnienie wiadomości ... 159

Podsumowanie ... 161

Sprawdź, czy potrafisz: Henryk Sienkiewicz, *Krzyżacy* (fragmenty), Joanna Tracewicz, *Mężczyzna honorowy: kim jest? gdzie go szukać?* (fragmenty) ... 163

4 Życiowe wybory ... 167

przypomnienie: liryka, alegoria

Suzanne Collins, *Igrzyska śmierci* (fragmenty) ... 168

Spotkanie z lekturą: Stefan Żeromski, *Syzyfowe prace* ... 171

nowe wiadomości: neologizm artystyczny, reportaż

Podróż w czasy dwudziestolecia międzywojennego ... 176

Kazimierz Wierzyński, *Zielono mam w głowie* ... 180

Marian Hemar, Julian Tuwim, *Piosenka o szczęściu* ... 181

Jan Lechoń, *Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną...* ... 183

Bolesław Leśmian, *Szewczyk* ... 185

Spotkanie z lekturą: Sławomir Mrożek, *Artysta* ... 187

Melchior Wańkowicz, *Tędy i owędy* (fragmenty) ... 190

Szkoła mówienia i pisania: Jak napisać podanie? ... 194

Kształcenie kulturowe: Grafika ... 196

Kształcenie językowe: Mowa zależna i niezależna – przypomnienie wiadomości ... 199

Kształcenie językowe: Wypowiedzenia wielokrotnie złożone ... 201

Podsumowanie ... 205

Sprawdź, czy potrafisz: Dariusz Ryń, *Decyzje* (fragmenty), Enrico Galiano, *Jeszcze będziemy szczęśliwi* (fragmenty) ... 207

5 Wojna ... 211
Markus Zusak, *Złodziejka książek* (fragmenty) ... 212
Podróż w czasy wojny i okupacji ... 216
Krzysztof Kamil Baczyński, **** (Niebo złote ci otworzę…)* ... 220
Spotkanie z lekturą: Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec* ... 222
Irit Amiel, **** (Pierwszy wchodzi do Komory Król Maciuś Pierwszy)* ... 227
Leopold Staff, *Pierwsza przechadzka* ... 229
Szkoła mówienia i pisania: Jak przygotować życiorys i CV? ... 231
Szkoła mówienia i pisania: Jak napisać list motywacyjny? ... 236
Kształcenie językowe: Fonetyka – przypomnienie wiadomości ... 240
Kształcenie językowe: Słowotwórstwo – przypomnienie wiadomości ... 243
Podsumowanie ... 247
Sprawdź, czy potrafisz: Aleksander Kamiński, *Zośka i Parasol* (fragmenty), Yuval Noah Harari, *Sapiens. Od zwierząt do bogów* (fragmenty) ... 249

6 Dostrzec piękno ... 253
Leszek Kołakowski, *Piękna twarz* (fragmenty) ... 254
Polscy współcześni nobliści ... 256
Olga Tokarczuk, Joanna Concejo, *Zgubiona dusza* (fragmenty) ... 258
Jarosław Marek Rymkiewicz, *Wiosna w Milanówku* ... 261
Julia Hartwig, *Kot Maurycy* ... 262
Józef Baran, *Światy* ... 264
Podsumowanie ... 265
Porozmawiajmy o lekturach ... 266

Twój niezbędnik ... 269

Indeks ... 288

1 Wobec życiowych doświadczeń

Przyjrzyj się graffiti, a następnie wykonaj polecenia i odpowiedz na pytania.

1. Znajdź w dostępnych źródłach obraz Jana Vermeera van Delft *Dziewczyna z perłą*. Odszukaj także fotografię oryginalnego graffiti – nieprzysłoniętego maseczką. Opowiedz, w jaki sposób Banksy nawiązuje do XVII-wiecznego obrazu. Co różni oba dzieła?
2. Co sądzisz o wykorzystaniu cenionego obrazu minionej epoki w ramach street artu [strit], czyli sztuki ulicy?
3. Jak dodanie maski ochronnej wpływa na odbiór graffiti? Co – według Ciebie – chciała wyrazić osoba, która zmieniła wygląd pracy Banksy'ego?
4. Czy – Twoim zdaniem – maska powinna zostać na graffiti, czy należałoby ją usunąć? Uzasadnij swoje zdanie.
5. Do jakich refleksji na temat roli sztuki skłania przedstawione graffiti?
6. Poszukaj innych przykładów działań artystycznych, których twórcy pokazali zmagania ludzi z trudnymi dla nich doświadczeniami. Omów zastosowane środki wyrazu oraz ich oddziaływanie na odbiorcę.

Banksy [banks-i], *Dziewczyna z przekłutym uchem*

W kwietniu 2020 r., w związku z epidemią COVID-19, na graffiti Banksy'ego nieznana osoba umieściła maseczkę ochronną.

graffiti
Bristol w Anglii
2014 r.

Ida Pierelotkin

(ur. 1981 r.), autorka książek dla dzieci i młodzieży, m.in. *Pepa, nie świruj!*, *Co ma piernik do wiatraka?*, *Dwie połówki pomidora*. Laureatka I Konkursu im. Astrid Lindgren oraz prestiżowej nagrody Guliwer w Krainie Olbrzymów dla najbardziej obiecującej pisarki 2008 r. Wiele wątków opisanych w jej powieściach było inspirowanych prawdziwymi przygodami, które pisarka przeżyła w czasach szkolnych.

Zanim przeczytasz

Co to znaczy *żyć pełnią życia*? Z jakimi postawami kojarzy się Wam to określenie?

Ida Pierelotkin

Tylko nie impreza! (fragmenty)

NIE BAĆ SIĘ ŻYCIA

Fretka wzruszyła ramionami.

– Andrzejki to głupi pomysł – twierdziła uparcie.

– Bo nie ty na niego wpadłaś – odparła natychmiast Gośka.

– Może Fretka ma rację... – włączyła się Irmina, którą nadal targały sprzeczne emocje. Z jednej strony nie chciała sprzeciwiać się przeznaczeniu, z drugiej nadal, dopóki wciąż jeszcze nie wykonały nieodwracalnych ruchów, nerwowo rozglądała się za pretekstem, który umożliwiłby odstąpienie od organizowania wieczoru. – Ten pomysł ma w sobie spory potencjał na katastrofę – zwróciła się do Gośki.

– Sądziłam, że marzysz o tym, żeby poznać Andrzeja? – zdziwiła się Fretka.

Irmina wzruszyła ramionami.

Gośka przyjrzała się przenikliwie niezdecydowanej przyjaciółce, a potem, z ostentacyjnym[1] rozczarowaniem, pokręciła głową.

– No, pewnie. Gdyby los świata spoczywał w rękach osób takich jak Irmina, nigdy nic by się nie wydarzało. Królowałaby nuda. Ludzie, zamiast działać, całe życie siedzieliby bezczynnie, marząc o tym, co chcieliby zrobić. I analizując problemy i niebezpieczeństwa, które mogłyby im zagrażać, gdyby wreszcie przestali bredzić, a zaczęli ŻYĆ – podsumowała surowo. – Czego tu się bać? – zaapelowała grzmiącym głosem. – Dziewczyno – mówię ci... jeszcze będziesz mi wdzięczna za ten pomysł. Obie będziecie! – uściśliła.

Tym razem Fretka poparła rezolutną blondynkę.

– Gosia ma rację... Nigdy nie poznasz chłopaka, który ci się podoba, jeżeli nie zaczniesz działać nieco bardziej... dziarsko[2] – zauważyła.

– Byle nie tak dziarsko jak Fretka... – wtrąciła Gośka, na co brunetka jedynie niedbale machnęła ręką. [...]

– [...] wszystko jest lepsze niż bierność – orzekła Gośka poważnie. – Kto nie wychodzi do świata z inicjatywą, a tylko stoi w miejscu i czeka na cud, nie może liczyć na życie pełne ekscesów i podbojów – wyjaśniła, zezując nader znacząco na Irminę.

[1] **ostentacyjny** przesadny, na pokaz, aby zwrócić czyjąś uwagę

[2] **dziarsko** pewnie, energicznie, odważnie

– Nie wiem, skąd u ludzi ta żądza czynu, obsesja działania... – stwierdziła ta w odpowiedzi. – A może ja właśnie wolę marzenia od rozczarowującego realu? – zapytała, zadowolona z przewrotności własnego toku myślowego. – Może bardziej podoba mi się wyobrażać sobie coś, co się nigdy nie zdarzy... niż naprawdę przeżyć coś, co w porównaniu z marzeniami wypadnie blado i smętnie?

Gośka przewróciła oczami, sygnalizując tym samym znużenie tudzież brak przekonania.

– Zupełnie cię nie rozumiem – oceniła, nie pochylając się nad subtelnościami wyłożonego jej przed chwilą światopoglądu. – Uważam, że twoje gadanie to po prostu zgrabne usprawiedliwienie własnego... tchórzostwa – zakończyła kąśliwie.

– Wcale się nie boję – zapewniła Irmina, urażona zarzutem.

Po przeczytaniu

1. O co sprzeczają się bohaterki tekstu? Jakich argumentów używa Gośka, a jakich Irmina, by przekonać koleżanki do swoich racji? Przytocz odpowiednie cytaty.
2. Czy zgadzasz się ze słowami Gośki, że *wszystko jest lepsze niż bierność*? Odpowiedź uzasadnij.
3. Dlaczego – Twoim zdaniem – Irmina obawia się realizacji pomysłu Gośki?
4. Czyje podejście do życia jest Ci bliższe – Irminy czy Gośki? Przedstaw swoje argumenty na forum klasy.
5. Podaj przykłady bohaterów lub bohaterek literackich, o których można powiedzieć, że wychodzą do świata z inicjatywą. Jakie korzyści przyniosło im takie postępowanie?
6. Odpowiedz pisemnie na pytanie: *Co daje Ci prawdziwą radość – aktywne doświadczanie życia czy pozostawanie w sferze wyobraźni i marzeń?*.
7. Do jakiego rodzaju literackiego należy tekst Idy Pierelotkin? Jakie jego cechy na to wskazują?

Przypomnienie

Epika to jeden z trzech rodzajów literackich (obok liryki i dramatu). Obejmuje utwory, w których:

- jest opowiadana pewna historia, czyli **fabuła**, składająca się z powiązanych ze sobą czasowo i przyczynowo zdarzeń z udziałem bohaterów;
- wydarzenia rozgrywają się w mniej lub bardziej drobiazgowo opisanym **świecie przedstawionym**;
- o wydarzeniach opowiada **narrator**;
- wypowiadają się również bohaterowie (w formie monologu lub dialogu).

Utwory epickie mogą być pisane zarówno wierszem (np. *Pan Tadeusz* Adama Mickiewicza), jak i prozą (np. *W pustyni i w puszczy* Henryka Sienkiewicza).

Najbardziej znane gatunki epickie to: mit, legenda, baśń, przypowieść, bajka, pamiętnik, dziennik, nowela, opowiadanie, powieść.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Romantyzm

Zanim przeczytasz

Wyobraź sobie, że odbywasz podróż statkiem i jesteś świadkiem burzy na morzu. Opowiedz krótko, co widzisz i słyszysz. Jakie uczucia Ci towarzyszą?

SPOTKANIE Z ŻYWIOŁEM

Adam Mickiewicz

Burza

Zdarto żagle[1], ster prysnął[2], ryk wód, szum zawiei,
Głosy trwożnej[3] gromady, pomp[4] złowieszcze jęki,
Ostatnie liny majtkom[5] wyrwały się z ręki,
Słońce krwawo zachodzi, z nim reszta nadziei.

Wicher z tryumfem zawył, a na mokre góry
Wznoszące się piętrami z morskiego odmętu
Wstąpił genijusz[6] śmierci i szedł do okrętu
Jak żołnierz szturmujący w połamane mury.

Ci leżą na pół martwi, ów załamał dłonie,
Ten w objęcia przyjaciół żegnając się pada,
Ci modlą się przed śmiercią, aby śmierć odegnać.

Jeden podróżny siedział w milczeniu na stronie[7]
I pomyślił: szczęśliwy, kto siły postrada[8]
Albo modlić się umie lub ma z kim się żegnać.

[1] **zdarto żagle** tu: zerwano je, aby porywy wiatru nie przewróciły statku

[2] **ster prysnął** tu: ster pękł pod wpływem gwałtownego miotania okrętem przez fale

[3] **trwożny** odczuwający trwogę, przestraszony

[4] **pomp** tu: ulewy

[5] **majtek** marynarz wykonujący proste prace związane z żeglugą i utrzymywaniem porządku na statku

[6] **genijusz** (geniusz) – duch, istota nadprzyrodzona

[7] **na stronie** w miejscu nieco oddalonym, na uboczu

[8] **postrada** utraci

Po przeczytaniu

1. Opisz własnymi słowami sytuację, w której znaleźli się pasażerowie statku. Który obraz poetycki szczególnie zwrócił Twoją uwagę?
2. Nazwij środki stylistyczne, za pomocą których poeta tworzy wizję burzy. Jak ich zastosowanie wpływa na nastrój wiersza oraz dynamikę opisu?
3. Czego dotyczy porównanie zawarte w drugiej zwrotce? Jaki obraz natury wyłania się z wiersza Mickiewicza? → porównanie, s. 272
4. Omów reakcje podróżnych przedstawionych w trzeciej zwrotce wiersza. Nazwij ich uczucia.
5. Dlaczego podróżny ukazany w ostatniej strofie zachowuje się inaczej niż inni? Z czego wynika ta różnica?
6. Jakie cechy bohatera romantycznego ma tajemniczy podróżny? Skorzystaj z podanych podpowiedzi i uzasadnij swój wybór cytatami.

nieszczęśliwie zakochany, patriota gotów do poświęceń dla ojczyzny,
indywidualista, buntownik, samotnik, skłócony ze światem,
wrażliwy artysta, wędrowiec

7. Zapisz w formie opisu przeżyć wewnętrznych spostrzeżenia, myśli i odczucia, których mógł doświadczać uczestnik rejsu ukazany w ostatniej zwrotce. Sformułuj własnymi słowami puentę utworu. → puenta, s. 274
8. Zwróć uwagę na budowę wiersza – liczbę strof i wersów.
   - Ustal, które zwrotki zawierają opisy, a które wyrażają refleksje.
   - Nadaj tytuły wyodrębnionym dwóm częściom.

Nowa wiadomość

Sonet to utwór poetycki o regularnej budowie. Składa się z czternastu wersów podzielonych na cztery strofy: dwie pierwsze są czterowersowe i zwykle pełnią funkcję opisową, a dwie kolejne są trzywersowe i mają charakter refleksyjny.

9. W wierszu *Burza* silne przeżycia stają się dla bohatera bodźcem do refleksji nad życiem. Wymień tytuły lektur obowiązkowych, w których trudne doświadczenia skłaniają bohaterów do przemyśleń. Uzasadnij swój wybór, podając odpowiednie przykłady sytuacji opisanych w książkach.
10. Przyjrzyj się obrazowi *Burza na Jeziorze Galilejskim*. Porównaj sposób przedstawienia sztormu na obrazie i w sonecie Adama Mickiewicza. Odwołaj się zarówno do treści utworu, jak i do elementów graficznych reprodukcji.
11. Zapoznajcie się z podanym cytatem. Jak go rozumiecie? Czy zgadzacie się z autorem tych słów? Podzielcie się przemyśleniami na ten temat.

> *W życiu nie chodzi o to, by przeżyć burzę, ale o to, by tańczyć w deszczu.*
>
> Richard Paul Evans [riczard pol ewans]

12. Odsłuchaj, np. korzystając ze strony youtube.com, nagrań inspirowanych utworem *Burza* w wykonaniu Chóru Polskiego Radia oraz Krzysztofa Napiórkowskiego. Która wersja – Twoim zdaniem – lepiej oddaje charakter i nastrój sonetu Adama Mickiewicza? Uzasadnij swój wybór.

Rembrandt Harmenszoon van Rijn [rembrant harmenszon fan rejn], *Burza na Jeziorze Galilejskim*, 1633 r.

Kontekst

W życiu romantyków podróże odgrywały ważną rolę. Tak jak dla wielu ludzi dzisiaj, były cennym, wzbogacającym doświadczeniem, okazją do poznania rozmaitych miejsc, ale nie tylko. W kontakcie z przyrodą, potęgą natury, jej nieokiełznaną siłą romantycy szukali prawdy o sobie – ich wędrówki miały zatem także wymiar duchowy. Co ważne, odbywane wówczas przez wielu Polaków podróże, ze względu na sytuację polityczną w kraju, nabierały jeszcze innego charakteru – tułaczki, wygnania.

Gdy Adam Mickiewicz za działalność w tajnym patriotycznym stowarzyszeniu został skazany na przymusowy pobyt w Rosji, pojechał do Odessy. Stamtąd wyruszył wraz z przyjaciółmi na wycieczkę na Półwysep Krymski, zamieszkiwany wówczas głównie przez wyznających islam Tatarów. Na półwyspie znajdowały się pozostałości starożytnej cywilizacji greckiej. Poeta podziwiał zabytki orientalnej i antycznej architektury. Fascynowała go odmienność obyczajów, strojów i stylu życia miejscowej ludności. Jego zachwyt wzbudzała bujna południowa roślinność. Ogromne wrażenie wywarły na pisarzu góry, które widział po raz pierwszy w życiu. Pod wpływem przeżyć z egzotycznej podróży Adam Mickiewicz napisał cykl *Sonety krymskie*, składający się z 18 utworów. Jednym z nich jest *Burza* – wiersz nawiązujący do autentycznego wydarzenia, w którym poeta uczestniczył w drodze z Odessy na Półwysep Krymski. Mickiewicz pisał potem: *Przetrzymałem tęgą burzę morską i byłem jednym z kilku zdrowych, którzy zachowali dosyć siły i przytomności, aby napatrzyć się do woli temu ciekawemu widowisku.*

Widok na Morze Czarne i góry z Ałuszty – jednej z miejscowości, które Mickiewicz odwiedził podczas podróży na Krym

Agatha Christie [agata kristi]
(1890–1976), angielska pisarka, znana przede wszystkim jako autorka powieści kryminalnych. Stworzyła postacie słynnych detektywów: Herkulesa Poirot [płaro] oraz panny Marple [marpl]. Jej książki wydano w nakładzie ponad dwóch miliardów egzemplarzy. Napisała m.in. *Morderstwo w Orient Expressie*, *Dziesięciu małych żołnierzyków*, *Śmierć na Nilu*.

Zanim przeczytasz

Budzący sympatię podejrzany, zrozumienie dla doświadczeń i motywacji oskarżonego... Jak wymienione czynniki mogą wpływać na dochodzenie do prawdy przez detektywa? Co jest ważne w jego relacjach z podejrzanymi?

Agatha Christie

Próba niewinności (fragmenty)

ŻYCIE NA ŁAWIE OSKARŻONYCH

Calgary[1] nie mógł powstrzymać uśmiechu. Podteksty i zapewnienia połechtały jego poczucie własnej wartości. Zastanawiał się, kto chce się z nim spotkać. Był kompletnie zaskoczony, gdy odezwał się dzwonek, a on po otwarciu drzwi stanął oko w oko z Hester Argyle[2].

– Pani! – wykrzyknął ze zdziwieniem. – Zatem... proszę wejść.

Wprowadził ją do środka i zamknął drzwi.

[...] Jej ubiór świadczył o tym, że nie zwracała uwagi na londyńskie konwenanse. Nie miała kapelusza, a jej ciemne włosy zwisały wokół twarzy w nieładzie jak loki elfa. Spod ciężkiego, tweedowego[3] płaszcza widać było ciemnozieloną spódnicę i sweter. Wyglądała, jakby przyszła zadyszana ze spaceru po wrzosowiskach.

[1] **Calgary** [kalgari]

[2] **Argyle** [argajl]

[3] **tweedowy** [tłidowy] wykonany ze szkockiej tkaniny wełnianej z grubej przędzy, o charakterystycznym wzorze kojarzonym ze stylem brytyjskim

Kilka słów o książce

Bogata i znana z działalności dobroczynnej Rachel Argyle [rejczel argajl] zostaje zamordowana w swoim domu. Dowody wskazują na jej przybranego syna Jacka [dżaka], nazywanego przez rodzinę Jacko [dżako], który zostaje skazany, choć nie przyznaje się do winy. Umiera rok później w więzieniu na zapalenie płuc. Około pół roku po procesie do rodziny Argyle'ów zgłasza się doktor Calgary, który jest w posiadaniu dowodów na niewinność Jacka. Śledztwo zostaje wznowione. W kręgu podejrzanych znajdują się wszyscy członkowie rodziny oraz bliskie im osoby – dorosłe już dzieci, mąż oraz dawna opiekunka, która nadal mieszka z rodziną. Głównymi bohaterami książki są dzieci pani Argyle – czworo żyjących: Mary [mery], Tina, Micky [miki] i Hester oraz zmarły Jack. Wszyscy oni byli w czasie wojny mieszkańcami Domu Sierot utworzonego przez Rachel, a później zostali przez nią adoptowani. Hester po spotkaniu z doktorem Calgarym mówi: *Nie chodzi o to, kto jest winny. Chodzi o niewinnego.* Finał poszukiwań jest zaskakujący.

– Proszę – powiedziała – och, proszę, musi mi pan pomóc.

– Pomóc pani? – Był zaskoczony. – W jaki sposób? Oczywiście, pomogę pani, jeśli zdołam.

– Nie wiem, co robić. Nie wiem, do kogo pójść. Ale ktoś musi mi pomóc. Pan jest tą osobą. Od pana to wszystko się zaczęło.

– Ma pani kłopot? Wielki kłopot?

– Wszyscy mamy kłopot. Ale ludzie są tak samolubni, prawda? To znaczy, że ja myślę tylko o sobie.

– Proszę usiąść – powiedział łagodnie. [...] – Musi pani wypić kieliszek wina. [...]– Proszę się nie denerwować – rzekł [...]. – Sprawy nigdy nie okazują się tak złe, jak na to wygląda.

– Ludzie tak mawiają, ale to nieprawda. Czasami są nawet gorsze, niż się można spodziewać.

Popijając wino, powiedziała oskarżycielsko:

– Wszystko było dobrze, dopóki pan nie przyszedł. [...] A potem zaczęło się.

– Nie będę udawał, że nie wiem, co pani ma na myśli. Zaskoczyło mnie kompletnie, kiedy pani powiedziała mi to po raz pierwszy, ale teraz rozumiem lepiej, jakie skutki przyniosła moja informacja.

– Jak długo myśleliśmy, że to był Jacko... – przerwała.

– Wiem, Hester, wiem. Musieliście jednak przejść przez to. Żyliście w poczuciu fałszywego bezpieczeństwa. To nie było prawdziwe życie, to była kartonowa fikcja, coś w rodzaju dekoracji teatralnej. Czasami wyobrażała bezpieczeństwo, ale ponieważ nie była rzeczywista, nie mogło być bezpieczeństwa.

– Pan powiada, że trzeba być dzielnym, że to niedobrze chwytać się czegoś, co jest fałszywe i wygodne. Pan ma odwagę. Przekonałam się o tym. Przyjść i powiedzieć nam wszystko. Nie wiedząc, co czujemy, jak zareagujemy. Był pan dzielny. Podziwiam odwagę, ponieważ sama naprawdę nie jestem odważna.

– Proszę mi powiedzieć – rzekł Calgary łagodnie – na czym teraz polega kłopot. To coś szczególnego, prawda?

– [...] Ktoś... młody człowiek... pewien lekarz...

– Rozumiem. Jesteście przyjaciółmi, a może więcej niż przyjaciółmi?

– Myślę, że byliśmy więcej niż przyjaciółmi... On też tak uważał. Ale widzi pan, teraz to wszystko minęło. [...]

– On myśli, że ja to zrobiłam – zaczęła mówić gwałtownie. – Och, może nie myśli dokładnie tak, ale nie jest pewien. Nie potrafi się upewnić. Myśli – mogę to zrozumieć – że jestem najbardziej prawdopodobną osobą. Może i jestem. Może wszyscy myślimy w ten sposób o sobie nawzajem. Pomyślałam, że ktoś musi nam pomóc w tym strasznym położeniu, w jakim się znaleźliśmy, i przyszedł mi do głowy pan [...]. Powie pan może, że to nie ma z panem nic wspólnego. Że już nam pan to powiedział – prawdę o tym, co się zdarzyło – i że to nie jest pańska sprawa. Powie pan...

– Nie – przerwał jej Calgary. – Nie powiem nic takiego. To jest moja sprawa, Hester. Zgadzam się z panią. Kiedy się coś zaczyna, musi się to ciągnąć. Czuję, że wcale nie zrobiłem dużo.

– Och! – twarz Hester zapłonęła. Nagle, jak to się jej zdarzało, stała się piękna. – Nie jestem sama! – wykrzyknęła. – Jest jeszcze ktoś!

– Tak, moja droga, jest ktoś... choć nie wiem, ile jest wart. Dotąd nie byłem wart zbyt wiele, ale staram się pomóc i nigdy nie przestanę.

Usiadł i przysunął krzesło bliżej niej.

– Jest naprawdę tak bardzo źle?

– To zrobił ktoś z nas. Wszyscy o tym wiemy. [...]

– A ten młody lekarz... jak mu tam?

– Don. Donald Craig[4]. Jest doktorem.

– Don uważa, że to pani?

– Obawia się, że to ja – załamała ręce dramatycznym gestem. Popatrzyła na Calgary'ego.

– Może pan też tak myśli?

– O nie – odparł Calgary. – Wiem zupełnie dobrze, że jest pani niewinna.

– Mówi pan, jakby był przekonany.

– Jestem przekonany.

– Ale dlaczego? Skąd może pan mieć pewność?

– Na podstawie tego, co powiedziała pani do mnie, gdy opuszczałem dom po opowiedzeniu wam wszystkiego. Pamięta pani? Powiedziała mi pani, że chodzi o niewinnego. Nie mogła pani tak mówić, nie mogła pani tak czuć, chyba że była pani niewinna.

– Och! – krzyknęła Hester – Och, co za ulga! Wiedzieć, że jest ktoś, kto naprawdę czuje w ten sposób.

– Więc teraz możemy rozważyć to na chłodno?

– Tak – odparła Hester. – Teraz jest zupełnie inaczej.

– To tylko sprawa przekonania i wbicia sobie w głowę, że rozumie pani, co czuję na myśl, że ktoś miałby posądzać panią o zabicie przybranej matki.

– Mogłam to zrobić – powiedziała Hester. – Często myślałam o tym. Każdemu zdarza się czasem szaleć z wściekłości. Człowiek czuje się tak bezsilny i bezradny. Matka była chłodna, wyniosła, wiedziała wszystko i zawsze miała rację. Niekiedy myślałam: Och, chciałabym cię zabić.

Popatrzyła na niego.

– Rozumie pan? Czy czuł pan tak, kiedy był pan młody?

Ostatnie słowa sprawiły Calgary'emu ostry ból [...]. „Kiedy był pan młody?" – czy to wydawało się Hester tak odległe? Sięgnął myślami wstecz. Przypomniał sobie, jak mając dziewięć lat radził się w ogrodzie szkolnym innego małego chłopca, jaki będzie najlepszy sposób pozbycia się pana Warborough[5], ich wychowawcy. Pamiętał trawiącą go bezsilną wściekłość, kiedy pan Warborough wygłaszał szczególnie sarkastyczne[6] uwagi. Właśnie to czuła również Hester. Ale [...] jakkolwiek naradzali się i snuli plany, nigdy nie poczynili żadnych działań, które spowodowałyby śmierć pana Warborough.

– Wie pani – powiedział do Hester – powinna pani przeżywać tego rodzaju uczucia sporo lat temu. Oczywiście ja mogę panią zrozumieć.

– To dlatego, że matka wywierała na mnie tak silny wpływ. Zaczynam widzieć, że to była moja własna wina. Czuję, że gdyby żyła trochę dłużej, tak długo, aż bym dorosła i stała się bardziej ustabilizowana, zostałybyśmy przyjaciółkami. Że cieszyłabym się z jej pomocy i rad. Ale to było nie do zniesienia, ponieważ przy niej czułam się taka nieudolna i głupia. Wszystko, co robiłam, szło źle i mogę teraz stwierdzić, że nie udawało się, bo robiłam głupie rzeczy. Robiłam je, ponieważ chciałam się zbuntować, chciałam udowodnić, że jestem sobą. A byłam

[4] Craig
[krejg]

[5] Warborough
[łorbro]

[6] sarkastyczne
tu: złośliwe, kąśliwe, wyrażające negatywne nastawienie do kogoś

nikim. Byłam cieczą. Tak, to jest odpowiednie słowo. Właściwe słowo. Długo nie przybierałam własnej formy. Próbowałam tylko modelować się na kształt innych ludzi, ludzi, których podziwiałam. Myślałam, że gdybym uciekła i poszła na scenę, i miała z kimś romans, to...

– To wtedy poczułaby się pani sobą, a w każdym razie poczułaby się pani kimś?

– Tak – odparła Hester. – Właśnie to. I teraz widzę, rzecz jasna, że zachowywałam się tylko jak głupie dziecko. Wie pan, jak pragnęłabym, żeby mama żyła. Dlatego, że byliśmy bardzo niesprawiedliwi w stosunku do niej. Zrobiła dla nas tak wiele i dała nam tak wiele, a my nie daliśmy jej nic. A teraz jest za późno... – przerwała. – To dlatego – dodała z nagłym przypływem energii – zdecydowałam się nie być dłużej głupią i dziecinną. Pomoże mi pan?

– Powiedziałem już, że zrobię wszystko na świecie, by pani pomóc.

Uśmiechnęła się do niego ślicznie.

Przełożyła Krystyna Bockenheim

Po przeczytaniu

1. Czy fragment powieści Agathy Christie wzbudził Twoją ciekawość na tyle, aby sięgnąć po książkę? Podziel się swoimi wrażeniami po lekturze tekstu.
2. Jak w kontekście rozmowy Hester z Calgarym rozumiesz sens słów: *Nie chodzi o to, kto jest winny. Chodzi o niewinnego*? Zwróć uwagę na to, jak zmieniło się życie Hester po wznowieniu śledztwa.
3. Wyjaśnij, jak rozumiesz metafory, którymi posłużył się Calgary, charakteryzując życie rodziny zamordowanej Rachel Argyle przed wykazaniem niewinności Jacka. Czym dla doktora jest *prawdziwe życie*?
4. Do jakich refleksji o naturze oraz psychice człowieka skłaniają wyznania i przemyślenia bohaterów związane z odczuwaniem wściekłości?
5. Czy zgadzasz się z opinią Hester, że mówienie prawdy jest przejawem odwagi? Napisz rozprawkę na ten temat. W argumentacji odwołaj się do wybranego filmu lub wybranej książki oraz własnych doświadczeń.
6. Dobierzcie się w pary i zinterpretujcie głosowo wybrany fragment tekstu Agathy Christie. Odegrajcie przygotowaną scenkę na szkolnym korytarzu w czasie przerwy. Obserwujcie reakcje kolegów. Czy udało się Wam zainteresować ich powieścią *Próba niewinności*?
7. Jak może potoczyć się akcja utworu? Jak myślisz, na czym będą koncentrować się działania Hester i Calgary'ego?

Nowa wiadomość

Powieść kryminalna, zwana też często **detektywistyczną**, to odmiana powieści, która podejmuje temat zbrodni i ukazuje proces dochodzenia do wykrycia sprawcy przestępstwa lub zebrania dowodów winy. Wydarzenia tworzące fabułę są odkrywane stopniowo i układają się w całość zazwyczaj w finale utworu. Uwaga czytelnika powieści tego typu ma być skupiona na rozwiązywaniu zagadki.

8. Zbierz informacje o słynnych detektywach z powieści, komiksów, gier komputerowych, filmów lub seriali. Napisz, jakie cechy decydują o wyjątkowości tych postaci.

Stanisław Barańczak
(1946–2014), poeta, krytyk literacki, tłumacz, m. in. utworów Szekspira. W latach 70. angażował się w działania opozycji antykomunistycznej, protestował przeciwko cenzurze, był założycielem i członkiem Komitetu Obrony Robotników. Został z tego powodu usunięty ze stanowiska wykładowcy na Uniwersytecie Adama Mickiewicza w Poznaniu i objęty zakazem druku. Od 1981 r. był profesorem literatury polskiej na Uniwersytecie Harvarda w USA.

Zanim przeczytasz

Wyobraź sobie, że nagle musisz spakować się do jednej walizki i ruszyć przed siebie. Co zabierzesz ze sobą? Uzasadnij swoje wybory.

Stanisław Barańczak

Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka

Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka,
której nie żal pod butem tragarza lub gąsienicą czołgu;
jeżeli fotel, to niezbyt wygodny, tak aby
nie było przykro podnieść się i odejść;
jeżeli odzież, to tyle, ile można unieść w walizce,
jeżeli książki, to te, które można unieść w pamięci,
jeżeli plany, to takie, by można o nich zapomnieć,
kiedy nadejdzie czas następnej przeprowadzki
na inną ulicę, kontynent, etap dziejowy
lub świat:

kto ci powiedział, że wolno ci się przyzwyczajać?
kto ci powiedział, że cokolwiek jest na zawsze?
czy nikt ci nie powiedział, że nie będziesz nigdy
w świecie
czuł się jak u siebie w domu?

Po przeczytaniu

1. Jakie wrażenia wywołuje lektura wiersza *Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka*? Co jest tematem tego utworu?
2. W jakim celu podmiot liryczny przywołuje: porcelanę, fotel, książki, odzież, plany? Co chce przekazać odbiorcom za pomocą tych obrazów? Zwróć uwagę na budowę zdań mówiących o wymienionych dobrach.

3. Co reprezentują przywołane w wierszu *gąsienica czołgu* i *but tragarza*?
4. O jakiego rodzaju *przeprowadzkach* jest mowa w tekście? Wymień rodzaje ludzkich doświadczeń, do których może nawiązywać ta metafora. → metafora, s. 273
5. Nazwij środek stylistyczny zastosowany w ostatniej strofie. W jakim celu został użyty?
6. Czy zgadzasz się z wizją świata przedstawioną w utworze Stanisława Barańczaka? Odpowiedź uzasadnij.
7. Który z podanych związków frazeologicznych trafniej oddaje przesłanie wiersza? Uzasadnij swój wybór.
   - Nie znasz dnia ani godziny.
   - Człowiek jest kowalem swojego losu.
8. W jaki sposób to, że na życie człowieka składają się również zdarzenia nieprzewidywalne, nakazujące stałą gotowość do drogi, ma wpływ na jego plany i poczucie bezpieczeństwa? Porozmawiajcie o tym w klasie.
9. Poszukaj w dostępnych źródłach informacji na temat tego, czym są migracje. Oceń, w jaki sposób przesłanie wiersza może odzwierciedlać losy osób, które z różnych powodów musiały opuścić miejsca zamieszkania.
10. Porozmawiajcie w grupach o tym, jak radzicie sobie ze zmianami dotyczącymi ważnych dla Was spraw. Opracujcie listę sposobów, które ułatwiają mierzenie się z takimi doświadczeniami.
11. Odszukaj w internecie nagranie utworu *Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka* w wykonaniu Reni Jusis i Jakuba Gierszała. Oceń, jak muzyczna interpretacja wiersza wpływa na jego odbiór.
12. Obejrzyj zdjęcie przedstawiające mural z wierszem *Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka*. Jak oceniasz taki sposób zagospodarowania przestrzeni miejskiej?

Mural z wierszem Stanisława Barańczaka, znajdujący się w Poznaniu przy ulicy Estkowskiego, powstały w ramach akcji „Poezja jest tym, co rodzi się z życia"

Stephen Hawking [stiwen hołking]
(1942–2018), brytyjski fizyk teoretyk. Sławę przyniosły mu publikacje popularnonaukowe omawiające najciekawsze zagadnienia współczesnej astrofizyki, takie jak powstanie i ewolucja Wszechświata oraz czarne dziury. Mimo niemal całkowitego paraliżu i utraty mowy Hawking był w pełni sprawny intelektualnie, porozumiewał się za pomocą specjalnego urządzenia i pozostawał aktywny naukowo.

Zanim przeczytasz

Podaj przykłady postaci (np. sportowców, naukowców, artystów), które odniosły sukces mimo zmagania się z chorobą lub niepełnosprawnością. W jaki sposób ich historie wpływają na innych ludzi?

ZAAKCEPTOWAĆ OGRANICZENIA

[1] **ALS** choroba prowadząca do stopniowego upośledzenia funkcji mięśni

[2] **kwantowa emisja** promieniowanie mierzone w kwantach, czyli najmniejszych porcjach energii

[3] **czarna dziura** obszar w przestrzeni kosmicznej wytwarzający bardzo silne pole grawitacyjne

Stephen Hawking

Moja krótka historia (fragmenty)

Kiedy miałem dwadzieścia jeden lat i zachorowałem na ALS[1], uważałem, że to strasznie niesprawiedliwe. Dlaczego coś takiego zdarzyło się akurat mnie? Myślałem, że moje życie się skończyło i że nigdy nie zrealizuję potencjału, który – jak czułem – we mnie drzemał. Jednak teraz, pięćdziesiąt lat później, mogę być po cichu zadowolony z życia. Byłem dwukrotnie żonaty i mam troje pięknych, zdolnych dzieci. Odniosłem sukcesy w karierze naukowej: większość fizyków teoretyków zgodzi się chyba, że moje przewidywania dotyczące kwantowej emisji[2] z czarnych dziur[3] są prawidłowe, chociaż na razie nie dostałem za nie Nagrody Nobla, bo niezwykle trudno sprawdzić je eksperymentalnie. Z drugiej strony otrzymałem jeszcze cenniejszą Nagrodę Fizyki Fundamentalnej, przyznawaną za teoretyczne znaczenie odkrycia, mimo że nie zostało ono potwierdzone doświadczalnie.

Niepełnosprawność nie stanowiła dla mnie poważnej przeszkody w pracy naukowej. Właściwie pod pewnymi względami była wręcz zaletą: nie musiałem prowadzić wykładów i zajęć ze studentami ani zasiadać w nudnych komisjach, których obrady zajmują mnóstwo czasu. Mogłem więc całkowicie poświęcić się badaniom naukowym.

Dla moich kolegów po fachu jestem po prostu jednym z wielu fizyków, ale dla ogółu stałem się być może najbardziej znanym naukowcem na świecie. Częściowo wynika to stąd, że naukowcy, poza Einsteinem, nie osiągają popularności gwiazd

Stephen Hawking w stanie nieważkości podczas symulacji lotu w przestrzeni kosmicznej

rocka, a częściowo stąd, że pasuję do stereotypu[4] niepełnosprawnego geniusza. Nie mogę się ukryć pod peruką i ciemnymi okularami – wózek i tak mnie zdradzi.

Bycie znanym i rozpoznawalnym ma swoje plusy i minusy. Do minusów zalicza się to, że podczas zwykłych czynności w rodzaju robienia zakupów oblegają mnie tłumy ludzi chcących się ze mną sfotografować, a prasa dawniej wykazywała niezdrowe zainteresowanie moim życiem prywatnym. Jednak te minusy blakną w obliczu plusów. Ludzie autentycznie cieszą się, że mnie widzą. A największe audytorium miałem jako prezenter podczas igrzysk paraolimpijskich w Londynie w 2012 roku.

Miałem pełne i satysfakcjonujące życie. Uważam, że osoby niepełnosprawne powinny skoncentrować się na rzeczach dostępnych dla siebie i nie żałować tego, czego nie mogą robić. Mnie udało się zrealizować większość pragnień. Dużo podróżowałem. [...]

Odwiedziłem [...] sześciokrotnie Japonię, trzykrotnie Chiny i co najmniej raz każdy z kontynentów, łącznie z Antarktydą, choć z wyjątkiem Australii. Poznałem prezydentów Korei Południowej, Chin, Indii, Irlandii, Chile i Stanów Zjednoczonych. Wykładałem w Wielkiej Hali Ludowej w Pekinie oraz w Białym Domu. Pływałem łodzią podwodną, latałem balonem, odbyłem lot w stanie nieważkości i mam zarezerwowany bilet na podróż w kosmos w firmie Virgin Galactic[5].

Moje wczesne prace wykazały, że ogólna teoria względności[6] załamuje się w punktach osobliwości: podczas Wielkiego Wybuchu[7] i w czarnych dziurach. Z moich późniejszych badań wynika, że teoria kwantowa może przewidzieć, co dzieje się na początku i końcu czasu. Żyję we wspaniałym momencie w historii – to był cudowny okres do prowadzenia badań z fizyki teoretycznej. Jestem szczęśliwy, jeśli udało mi się wnieść jakiś wkład w nasze rozumienie Wszechświata.

Przełożyła Agnieszka Sobolewska

[4] **stereotyp** uproszczone wyobrażenie o kimś lub o czymś, utrwalone w świadomości dużej grupy osób

[5] **Virgin Galactic** [werdżin galaktik] firma założona w 2004 r. przez Richarda Bransona [riczarda brensona], brytyjskiego przedsiębiorcę i miliardera, po to, by organizować w przyszłości ogólnodostępne loty kosmiczne

[6] **ogólna teoria względności** teoria dotycząca związków grawitacji z czasem i przestrzenią, sformułowana przez Alberta Einsteina [ajnsztajna] na początku XX w.

[7] **Wielki Wybuch** wydarzenie, które prawdopodobnie dało początek Wszechświatowi

Po przeczytaniu

1. W jaki sposób Stephen Hawking zareagował na informację o swojej chorobie? Co – Twoim zdaniem – pomogło mu zmierzyć się z diagnozą?
2. Wymień osiągnięcia naukowe i osobiste Hawkinga, które robią na Tobie największe wrażenie. Uzasadnij swój wybór.
3. Jak rozumiesz słowa *mogę być po cichu zadowolony z życia*? Jaki stosunek do życia ma narrator tekstu?
4. Hawking twierdził, że *osoby niepełnosprawne powinny skoncentrować się na rzeczach dostępnych dla siebie i nie żałować tego, czego nie mogą robić*. Jak myślisz, jakie wnioski mógłby wyciągnąć dla siebie z tych słów każdy człowiek?
5. Czego może dowodzić historia życia Hawkinga?
6. Porozmawiajcie o osobach, które podziwiacie. Przedstawcie, kim one są, czego w życiu doświadczyły i co w ich stosunku do życia Wam zaimponowało.
7. Napisz charakterystykę wybranego bohatera literackiego lub filmowego, który nie poddał się mimo trudnych doświadczeń życiowych.
8. Zastanów się nad tym, kim chcesz zostać w przyszłości. Narysuj schematyczną mapę, na której uwzględnisz wszystko to, co musisz zrobić, aby osiągnąć wymarzony cel.

Zanim przeczytasz

Dowiedz się, kim był Zbigniew Religa i jakie są jego osiągnięcia.

Jan Osiecki

Religa. Człowiek z sercem w dłoni (fragmenty)

Jan Osiecki: Co się czuje, mając ludzkie serce w ręku?
Zbigniew Religa: [...] Chłód! To serce jest zimne, bo podczas przygotowania do przeszczepu zostaje schłodzone do temperatury czterech–ośmiu stopni Celsjusza. Po prostu to jest kawałek mięsa. To, co najpiękniejsze, zaczyna się dziać później, gdy puści się krew.

To znaczy?
Ono zaczyna bić. Dla mnie to cud natury, kiedy serce w pustej klatce piersiowej zaczyna bić i utrzymywać krążenie. [...]

Chirurgia była pana świadomym wyborem czy [...] dziełem przypadku?
Zdecydowanie to drugie. W trakcie pierwszych dwóch lat studiów uczyliśmy się przedmiotów ogólnych, to znaczy biologii, chemii... Na początku byłem pewien tylko jednego: że na pewno nie będę chirurgiem. Wtedy ta praca kojarzyła mi się ze strasznie nudnym rzemiosłem. Po prostu trzeba coś wyciąć, dociąć, ale nie ma w tym żadnego wyzwania, powiedziałbym, intelektualnego.

Co zmieniło pańskie nastawienie?
[...] [M]ój kolega z roku Wiesiek Kilian chodził jako wolontariusz na ostry dyżur do III Kliniki Akademii Medycznej w Warszawie. W końcu zaproponował, żebym wybrał się tam z nim.

I to zaproszenie stało się początkiem przygody z chirurgią?
Przyszedłem kiedyś po południu. Zacząłem obserwować, co się dzieje. Spędziłem na oddziale całą noc. I od razu zafascynowałem się pracą chirurga.

Co w niej było tak pociągającego?
Do kliniki trafiali ludzie z wypadków. Chirurdzy operowali nieraz przez całą noc. To wyglądało niesłychanie romantycznie.

Romantycznie?
Tak. Pogotowie przywoziło pacjenta, który umierał, ale chirurdzy – dzięki szybkim decyzjom i niesamowitym umiejętnościom – dawali mu szansę na dalsze życie. To było naprawdę oszałamiające. Wtedy zakochałem się w chirurgii. [...]

Co się czuje, mając po raz pierwszy w życiu skalpel w rękach?
Strach.

?

Poważnie, przez cały czas towarzyszył mi straszny lęk, żeby nie zrobić pacjentowi krzywdy. Obawiałem się, że mi ręka zadrży i coś pójdzie nie tak. Oczywiście bez przerwy czuwał obok mnie chirurg, który podpowiadał, co zrobić, jak naciąć, gdzie założyć szew itp. Nie było żadnego zagrożenia dla chorego. A jednak czułem strach.

Czy w pana oczach ten pierwszy zabieg nie odarł fachu chirurga z owego romantyzmu, który tak pana wcześniej zachwycił?

Nie, ani ta operacja, ani żadna inna w moim odczuciu nie pozbawiła tej pracy magii. W chirurgii fantastyczne jest to, że nigdy nie zdarza się dwa razy taki sam przypadek. [...]

Jakimi cechami powinien odznaczać się dobry chirurg? Musi mieć zimną krew, pewną rękę? A może wiedzę albo żyłkę eksperymentatora?

Na pewno te dwie ostatnie cechy. Ale tak naprawdę prawdziwą siłą chirurga stojącego przy stole jest przekonanie, że podoła wszystkim spodziewanym i niespodziewanym problemom. Tylko taki lekarz będzie walczyć do końca o życie chorego. W czasie operacji zawsze można mieć wszystkiego dosyć, rzucić wszystko i stwierdzić: „Zrobiłem, co się dało! Nie wychodzi, no trudno. To ja już sobie idę!". Jednak dobry chirurg tak łatwo się nie podda, on będzie walczył do końca.

Po przeczytaniu

1. Jak bohater wywiadu wyobrażał sobie pracę chirurga podczas studiów? Jakie doświadczenie sprawiło, że zmienił zdanie na jej temat?
2. W jakim znaczeniu w tekście został użyty wyraz *romantyczny*? Co romantycznego zobaczył w pracy chirurga przyszły lekarz?
3. Dlaczego bohater wywiadu przed pierwszą samodzielnie wykonywaną operacją odczuwał strach? Co pomagało mu podejmować wyzwania?
4. Na czym polega wspomniane przez Zbigniewa Religę piękno przemiany, którą przechodzi przeszczepione pacjentowi serce?
5. Na podstawie fragmentów tekstu powiedz, jakimi cechami odznaczał się Zbigniew Religa jako lekarz. Jaka postawa wobec doświadczeń zawodowych sprawiała, że osiągał sukcesy?
6. Jak myślisz, które pytania dziennikarza przeprowadzającego wywiad zostały przygotowane wcześniej, a które zadał on pod wpływem chwili?

Nowa wiadomość

Wywiad to rozmowa ze znaną osobą – autorytetem w danej dziedzinie, np. pisarzem, politykiem, uczonym, artystą. Ma formę pytań, w większości przygotowanych wcześniej i tworzących spójną całość, oraz odpowiedzi (dialogu). Zwykle koncentruje się wokół jednego tematu.

7. Podaj frazeologizm, który został przekształcony w tytule wywiadu, i wytłumacz jego znaczenie. Jak zastosowanie gry słów wpłynęło na atrakcyjność tytułu?
8. Jaki inny zawód kojarzy się Wam z magią, o której mówił Zbigniew Religa?

Jak przeprowadzić wywiad?

WYWIAD jest rozmową na wybrany temat, prowadzoną najczęściej przez dziennikarza z osobą powszechnie znaną lub wyróżniającą się w jakiejś społeczności. Składa się z pytań i odpowiedzi. Treść wywiadu jest publikowana w mediach w formie tekstu lub w postaci nagrania.

W wywiadzie bardzo ważne jest odpowiednie formułowanie pytań – dzięki temu mamy możliwość zdobyć ciekawe informacje o rozmówcy oraz zgłębić zagadnienie będące przedmiotem rozmowy.

Sztuka zadawania pytań jest cenną umiejętnością także w codziennych sytuacjach – gdy chcemy porozumieć się z innymi, uzyskać informacje na jakiś temat, gdy uczestniczymy w spotkaniach z osobami, które podziwiamy, i możemy zabrać głos w rozmowie. Warto opanować tę umiejętność, aby skutecznie komunikować się z otoczeniem.

Jak napisać wywiad?

- Zanim przystąpisz do przeprowadzenia wywiadu, ustal, czego będzie on dotyczyć – w tym celu przeanalizuj temat. Wypisz na kartce te kwestie, które chcesz poruszyć, i na ich podstawie opracuj pytania.
- **We wstępie** przedstaw rozmówcę (kim jest, czym się zajmuje) oraz określ okoliczności i temat rozmowy.
- **W rozwinięciu** formułuj pytania i zapisuj odpowiedzi rozmówcy. Staraj się nie odbiegać od tematu określonego we wstępie.
- Zadawaj pytania tak, aby rozmówca odpowiedział Ci wyczerpująco – w tym celu unikaj pytań rozpoczynających się słowem *czy*, ponieważ sugeruje ono, że należy udzielić krótkiej odpowiedzi *Tak* lub *Nie*, np. zamiast zapytać: *Czy poradziłeś sobie sam z przeciwnościami losu?*, sformułuj pytanie następująco: *W jaki sposób poradziłeś sobie z przeciwnościami losu?*.
- Wpleć w pytania informacje świadczące o Twoim przygotowaniu do rozmowy z gościem, np. zamiast zapytać: *Jakie książki czyta Pan najczęściej?*, możesz rozwinąć wypowiedź następująco: *Na swoim blogu pisał Pan, że lubi czytać powieści science fiction* [sajens fikszn]. *Dlaczego akurat ten gatunek najbardziej Pana interesuje?*.
- Zadbaj o spójność – kolejne pytania powinny do siebie nawiązywać. Możesz jednak w trakcie rozmowy zadawać nieplanowane pytania, wynikające z bezpośredniej rozmowy z gościem.
- Zadbaj o komfort rozmówcy. Nie zadawaj pytań, które mogłyby kogoś urazić lub sprawić komuś przykrość.
- **W zakończeniu** podsumuj rozmowę oraz podziękuj rozmówcy za poświęcony czas.
- Spisując wywiad, wyodrębnij graficznie jego poszczególne części. Każdą wypowiedź zapisz od nowej linii i oznacz ją na początku pełnym imieniem i nazwiskiem; potem możesz używać inicjałów. Dodatkowo możesz zastosować pogrubienie tekstu lub kursywę dla oznaczenia pytań.
- Jeśli zamierzasz opublikować wywiad, przekaż go rozmówcy do autoryzacji i poproś o zgodę.
- Wywiadowi można nadać tytuł. Powinien on zachęcić odbiorców do przeczytania całego tekstu.

Przydatne słownictwo, na przykład:

- **wstęp:** *moim gościem jest dzisiaj..., na rozmowę ze mną zgodził się..., przedstawiam Państwu..., który jest..., goszczę dzisiaj..., zaprosiłam/zaprosiłem dzisiaj..., która zgodziła się odpowiedzieć na kilka pytań, tematem naszej rozmowy będzie..., tematem, który chciałabym/chciałbym poruszyć...*
- **rozwinięcie:** *na początek chciałabym/chciałbym zapytać, dowiedzieć się, poprosić o..., proszę opowiedzieć, jak zaczęła się Pani/Pana przygoda..., zasłynęłaś/zasłynąłeś z..., wróćmy do..., czy możesz podzielić się z nami opinią na temat / zająć stanowisko w sprawie / wyrazić swoje zdanie na temat/skomentować..., co sądzi Pani/Pan na temat..., w jednym z wywiadów przyznała Pani/przyznał Pan, że..., jeśli pozwolisz, wrócę jeszcze do..., jak to się stało, że..., kiedy podjęła Pani/podjął Pan decyzję o...*
- **podsumowanie rozmowy:** *na zakończenie chciałabym/chciałbym jeszcze zapytać o..., kończąc naszą rozmowę, chciałabym/chciałbym..., powoli zbliżamy się do końca naszej rozmowy..., pozwól, że na zakończenie przypomnę słuchaczom/czytelnikom..., podsumujmy naszą rozmowę...*
- **podziękowania:** *bardzo dziękuję za rozmowę..., dziękuję, że znalazła Pani/znalazł Pan czas na rozmowę..., cieszę się, że mogliśmy porozmawiać na tak ważny temat..., dziękuję, że zechciała Pani/zechciał Pan podzielić się z nami...*

Przykładowy wywiad

Moje życie kręci się wokół zwierząt! ← tytuł wywiadu

WSTĘP

TOMASZ NOWAK: Moim gościem jest dziś Aleksander Kowalski, uczeń klasy ósmej szkoły podstawowej, wolontariusz w schronisku dla zwierząt, zwycięzca tegorocznej edycji szkolnego konkursu Wolontariusz Roku. Będziemy rozmawiać na temat cieni i blasków wolontariatu oraz korzyści, jakie niesie ze sobą bezinteresowna pomoc innym. Aleksandrze, na początek chciałbym Ci pogratulować. Co czułeś, gdy dowiedziałeś się, że zostałeś zwycięzcą? ← przedstawienie rozmówcy, tematu i okoliczności rozmowy

ALEKSANDER KOWALSKI: To była ogromna radość! Cieszę się, że mój wysiłek został zauważony i doceniony. Wygrana zmobilizowała mnie do dalszych działań.

ROZWINIĘCIE

T.N.: Opowiedz, jak zaczęła się Twoja przygoda z wolontariatem. Dlaczego zdecydowałeś się na schronisko dla zwierząt?

A.K.: Dlaczego schronisko? Po pierwsze, moja mama jest weterynarzem, więc zwierzęta są obecne w moim życiu niemalże od zawsze. Po drugie, jestem szczególnie wrażliwy na cierpienie zwierząt. Dwa lata temu dowiedziałem się z gazety, że pobliskie schronisko szuka wolontariuszy. Pomyślałem, że spróbuję swoich sił. Zgłosiłem się i przyszedłem na pierwsze spotkanie. Już wtedy wiedziałem, że zostanę tu na dłużej.

T.N.: Jak wygląda praca wolontariusza w schronisku? Co należy do Twoich obowiązków?

A.K.: Pomagam pracownikom schroniska w karmieniu i pielęgnacji zwierząt oraz w sprzątaniu boksów. Dwa razy w tygodniu wyprowadzam też psy na spacer. To jest moje ulubione zajęcie. Psiaki są bardzo szczęśliwe, nie kryją swojej wdzięczności.

T.N.: Ile czasu poświęcasz na pomoc zwierzętom?

A.K.: Jestem w schronisku co najmniej dwa razy w tygodniu. Przychodzę po lekcjach i zostaję do wieczora. Wymaga to ode mnie dobrej organizacji i systematyczności, staram się jak najlepiej wywiązywać z powierzonych mi obowiązków.

T.N.: Dobrze, że o tym wspomniałeś. Jakie predyspozycje – według Ciebie – powinna mieć osoba, która chce pracować w schronisku?

A.K.: Przede wszystkim powinna po prostu lubić zwierzęta. Kontakt z nimi wymaga wrażliwości i poczucia odpowiedzialności. Bardzo często do schroniska trafiają psy i koty, które doświadczyły krzywd. Są zaniedbane, nieufne, przestraszone. Potrzeba wiele cierpliwości, aby odbudować ich zaufanie do człowieka.

T.N.: Udostępniłeś ostatnio mem z hasłem: „Dom bez zwierzęcia jest jak ogród bez kwiatów". Jakie zwierzę jest członkiem Twojej rodziny?

A.K.: Mam wspaniałego psa, który wabi się Riko. Adoptowaliśmy go ze schroniska trzy lata temu. Riko początkowo był nieufny, potrzebował czasu. Dziś jest radosnym, beztroskim psem, uważa mnie za swojego przyjaciela, ale musiałem sobie na to zasłużyć.

T.N.: Jeśli pozwolisz, wrócę jeszcze do kwestii wolontariatu. Z jakimi emocjami wiąże się praca w schronisku?

A.K.: Do schroniska trafiają zwierzęta porzucone, takie, które odebrano właścicielom, oraz te, które się zgubiły. Widok tak wielu potrzebujących miłości stworzeń rodzi uczucie smutku i chęć uratowania wszystkich, a to nie do końca, z różnych względów, jest możliwe. Na szczęście są też momenty, które przynoszą wiele radości. Zadowolenie zwierząt i ich wdzięczność za opiekę wynagradzają cały wysiłek, jaki wkładam w swoją pracę. Bardzo wzruszające są chwile, gdy zagubione zwierzę zostaje odnalezione przez właściciela.

T.N.: Za wykonaną pracę nie otrzymujesz wynagrodzenia. Jakie korzyści daje Ci w takim razie wolontariat?

A.K.: Kocham zwierzęta, kontakt z nimi daje mi mnóstwo radości i energii. Poza tym dzięki wolontariatowi poznałem swoje mocne i słabe strony, dostrzegłem w sobie wiele cech i umiejętności, o których wcześniej nie miałem pojęcia. Stałem się bardziej śmiały, zorganizowany. Uświadomiłem sobie, że z opieką nad zwierzętami chcę związać swoją przyszłość.

T.N.: To znaczy? Jakie są Twoje plany?

A.K.: Marzę o tym, aby studiować weterynarię. Poza tym chciałbym w przyszłości założyć fundację wspierającą porzucone i chore zwierzęta. Moje życie kręci się wokół zwierząt! Nie wyobrażam sobie siebie w innej roli.

ZAKOŃCZENIE

T.N.: Zbliżamy się do końca naszej rozmowy. Co powiedziałbyś osobom, które jeszcze wahają się przed podjęciem decyzji o dołączeniu do grona wolontariuszy?

podsumowanie wywiadu

A.K.: Powiedziałbym: warto pomagać! Wolontariat to wspaniałe doświadczenie, które wiąże się z korzyścią nie tylko dla zwierząt, lecz także dla pomagających. Poświęcasz swój czas, ale w zamian otrzymujesz dużo więcej – wdzięczność, która rekompensuje wysiłek i daje poczucie satysfakcji. Poza tym wierzę, że dobro, którym obdarzamy innych, wraca do nas z podwójną siłą.

T.N.: Bardzo dziękuję za rozmowę. Jeszcze raz gratuluję wygranej i życzę dalszych sukcesów.

podziękowanie za rozmowę

Ćwiczenia

1. Poszukaj w różnych źródłach, np. czasopismach, internecie, wywiadu z osobą, którą cenisz. Zaprezentuj go klasie – wymień rozmówców, określ tematykę rozmowy i wynikające z niej przesłanie.

2. Przeredaguj podane pytania tak, aby skłonić rozmówcę do udzielenia wyczerpujących odpowiedzi.
   - Czy lubi Pan swój zawód?
   - Czy rodzina wspierała Panią w najtrudniejszych momentach?
   - Czy chciałby Pan wydać jeszcze jedną książkę?
   - Czy trudno było Pani przygotować się do roli Balladyny?

3. Wyobraź sobie, że masz przeprowadzić wywiad z osobą przedstawioną poniżej. Zredaguj trzy pytania w taki sposób, aby świadczyły o Twoim przygotowaniu do tej rozmowy.

Paulina Janczarska | LUDZIE Z PASJĄ

Chciałaby postawić stopę we wszystkich państwach świata. Dotychczas zwiedziła Hiszpanię, Grecję, Turcję, Tajlandię i Litwę. Wieczorami uczy się języków obcych, czyta książki przygodowe lub ogląda filmy fantasy [fantazy]. W przyszłości chciałaby oprowadzać ludzi po różnych zakątkach świata. Z wielu jej wypowiedzi wynika, że jest zachwycona Azją i zamierza wracać na ten kontynent.

4. Zapoznaj się z wypowiedziami Viki Gabor, zwyciężczyni konkursu Eurowizji Junior 2019. Ustal, jakie pytania mógł zadać rozmówczyni prowadzący wywiad.

Pytanie:

Myślę, że [...] ciężka praca przede wszystkim. Daję z siebie sto procent i nawet więcej, ale to jest dla mnie normalne, że trzeba dawać z siebie bardzo dużo. Ludzie oczekują tego ode mnie, tego chcą i ja też tego chcę. Ale pewnie choćby bez odrobiny talentu nie byłoby tak łatwo. A ten odziedziczyłam po obojgu rodzicach, bo zarówno moja mama, jak i mój tata bardzo dobrze śpiewają. Muzyka towarzyszy mi od dziecka. [...]

Pytanie:

Tak! Bardzo bym chciała. Mówię płynnie po angielsku. Ogólnie jestem otwartą osobą, więc z chęcią poprowadziłabym tak olbrzymie wydarzenie, jakim jest Eurowizja Junior. To jest także jedno z moich marzeń. [...]

Pytanie:

Wszystko zaczęło się przed moim triumfem w Gliwicach. Jak mówi Kayah [kaja], pewnego dnia na jednym z portali społecznościowych znalazła moje nagranie, jak coveruję[1] [koweruję] utwór Amy Winehouse [emi łajnhaus] *Back to Black* [bek tu blek], które później postanowiła udostępnić. Było mi bardzo miło, że tak wybitna polska artystka mnie dostrzegła. [...] Postanowiłyśmy stworzyć duet, ponieważ fajnie byłoby połączyć doświadczenie z młodością. Kayah jest znakomitą wokalistką. [...]

[1] **coverować** wykonywać nową wersję utworu innego artysty

Pytanie:

Spotkałam się z tym i nie było to miłe. Ludzie po Eurowizji mówili „Reprezentowała Polskę, a nie jest nawet Polką. Wow, jak to?!". Jestem Polką, mam po prostu romskie korzenie i z tego się bardzo cieszę, mówię po romsku oraz fascynuję się tą [romską] kulturą. W Polsce jest ten problem, że nie każdy ją zna. W naszym kraju panuje pewien stereotyp Romów, często nieprawdziwy. Romskie tradycje i obyczaje po prostu trzeba poznać od środka.

https://www.gala.pl/artykul/viki-gabor-o-hejcie-i-romskim-pochodzeniu-200305115529 [dostęp: 29.07.2020]

5. Zapoznaj się z informacjami o założycielu fundacji Poza Horyzonty na jej stronie internetowej. Opracuj zestaw pytań, które można by zadać Janowi Meli.

6. Przygotuj w zeszycie wstęp do wywiadu, który przeprowadziłabyś/przeprowadziłbyś z ulubionym aktorem, sportowcem, pisarzem lub muzykiem.

7. Przygotujcie w parach nagrania wywiadów, które przeprowadzicie z wybranym bohaterem literackim – np. jedną z przedstawionych postaci z lektur. Jedna osoba z pary niech wcieli się w rolę dziennikarza lub dziennikarki, a druga – w postać bohatera literackiego. Następnie odsłuchajcie te nagrania w klasie i porozmawiajcie o tym, co było łatwe podczas realizacji tego zadania, a co sprawiło Wam trudność.

8. Przeprowadź wywiad z osobą z Twojego otoczenia, którą podziwiasz. Zapisz Waszą rozmowę w zeszycie.

Fotografia

Fotografie otaczają nas każdego dnia – są zapisem sytuacji, utrwalają wspomnienia, przekazują informacje, ułatwiają zrozumienie różnych procesów, oddziałują na nas jako reklamy. Obecnie każdy może robić zdjęcia i nie są do tego potrzebne aparaty fotograficzne – wystarczy zwykły smartfon.

Rodzaje fotografii

Fotografia artystyczna

Fotografia Elliota Erwitta [eljota erłita], Francja, Paryż 1989 r.

Jest tworzona przez artystę według oryginalnego pomysłu, często z użyciem różnych efektów (np. celowe prześwietlenie, zastosowanie filtru).

Fotografia reportażowa

Pracownicy szpitala we Francji podczas pandemii COVID-19, kwiecień 2020 r.

Zajmują się nią zawodowi fotografowie, którzy dokumentują wydarzenia i sytuacje w taki sposób, aby poruszyć odbiorcę, pobudzić go do refleksji. Zdjęcie reportażowe nie może być inscenizowane.

Fotografia reklamowa

Reklama butów sportowych

Mimo funkcji użytkowej (zachęcanie do kupienia określonego produktu lub usługi) często ma ambicje artystyczne.

Fotografia użytkowa

Makrofotografia oczu złożonych muchy domowej

Obejmuje zdjęcia wykonywane w praktycznym celu, m.in. makrofotografię (zdjęcia obiektów w powiększeniu pozwalającym np. zobrazować ich budowę), fotografię usługową (zdjęcia do dokumentów), fotografię kryminalistyczną.

Fotografia amatorska

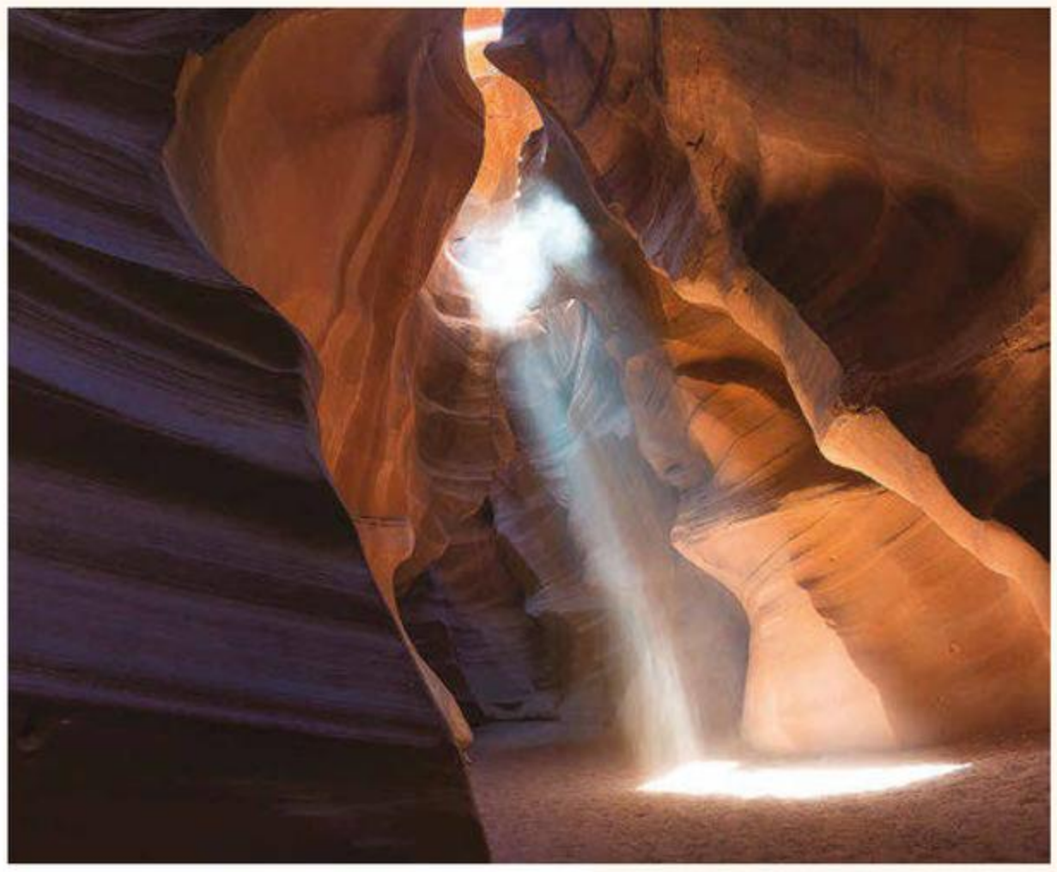
Selfie, czyli zdjęcie zrobione aparatem lub smartfonem trzymanym w ręku

Najczęściej nie ma ambicji artystycznych. Wiąże się z prostym dokumentowaniem rzeczywistości, rejestrowaniem życia prywatnego.

Język fotografii

Główne środki wyrazu:

- **kadrowanie** – wybranie z fotografowanej scenerii lub obiektu fragmentu, który fotograf chce uwiecznić;
- **głębia ostrości** – jest to zakres odległości, w którym fotografowane obiekty będą ostre; dobór głębi ostrości wpływa na odbiór fotografii – to, co jest ostre na zdjęciu, jest oceniane przez widza jako bardziej istotne niż rozmyte tło;
- **kolorystyka** – to jeden z najsilniej oddziałujących środków wyrazu; inaczej są odbierane zdjęcia czarno-białe, a inaczej kolorowe; barwy harmonijne uspokajają, kolory kontrastowe wprowadzają dynamikę;
- **filtry** – kiedyś były nakładane na obiektyw; obecnie często są stosowane ich cyfrowe odpowiedniki; służą przekształcaniu fotografowanego obrazu i mają wiele różnych zastosowań – mogą m.in. zmiękczać obraz, ocieplać lub ochładzać jego barwę;
- **ziarno** – widoczne na zdjęciu zagęszczenia jaśniejszych i ciemniejszych punktów; może być wadą fotografii, ale często jest wykorzystywane celowo, by nadać obrazowi specyficzny charakter;
- **rozmycie** – daje złudzenie ruchu; można je osiągnąć, poruszając aparatem lub wydłużając czas naświetlania.

Promień światła wpadający do podziemnego kanału – fotografia wykonana w Kanionie Antylopy w Arizonie (USA)

Jak oceniać fotografie?

Zdjęcia pełnią różne funkcje. Dlatego zanim zaczniemy je oceniać, powinniśmy wziąć pod uwagę cel, któremu służą.

W przypadku **zdjęcia artystycznego** uwzględniamy podobne elementy jak w ocenie dzieła malarskiego:

- **kompozycję**, **grę światła i cienia**, a także **oryginalność**, **siłę wyrazu** i **bogactwo skojarzeń** odbiorcy – szczególną uwagę zwracamy na efekty powstałe w wyniku świadomych działań fotografa.

W **fotografii reportażowej** najważniejsze są:

- siła, z jaką zdjęcie **oddziałuje na emocje odbiorcy**,
- trafne **ukazanie istoty** dokumentowanych wydarzeń.

W **fotografii reklamowej** główną rolę odgrywają:

- **walory estetyczne zdjęcia i przekaz**, a także jego potencjalny wpływ na decyzje zakupowe odbiorcy.

Ćwiczenia

1. Poszukaj informacji o wymienionych poniżej polskich fotografach. Obejrzyj ich zdjęcia w internecie. Które z nich zainteresowały Cię najbardziej? Do jakich kategorii należą?

   Krzysztof Gierałtowski, Tomasz Gudzowaty, Zuza Krajewska i Bartosz Wieczorek, Zofia Kulik, Krzysztof Miller, Zofia Nasierowska, Tadeusz Rolke, Zofia Rydet, Tomasz Tomaszewski

2. Opisz wybraną fotografię artystyczną. Może to być jedno ze zdjęć z podręcznika. Weź pod uwagę oryginalność pomysłu, kompozycję i wykorzystanie światła.
3. Przyjrzyj się ukazanym poniżej zdjęciom i przeczytaj ich opisy. Określ, jakie funkcje pełnią te fotografie. Wybierz tę, która wywarła na Tobie największe wrażenie, i uzasadnij swój wybór.

Lunch [lancz] *pod chmurami*, fot. Charles Ebbets [czarls ebets], 1932 r.

Ebbets był zafascynowany drapaczami chmur. Wykonał ponad 300 zdjęć z ich budowy, które później publikowano w lokalnych gazetach. Niektórzy zarzucają mu, że przedstawiona fotografia jest fotomontażem, inni uważają, że jest ona po prostu wyjątkowo umiejętnie wykadrowana i wyreżyserowana. Niezwykłość tego zdjęcia sprawiła, że stało się ono jednym z najważniejszych i najbardziej rozpoznawalnych obrazów popkultury.

Piłkarz David Beckham [dejwid bekham] jako książę z baśni o Śpiącej Królewnie, fot. Annie Leibovitz [eni lejbowic], 2007 r.

Fotografka Annie Leibovitz stworzyła cykl zdjęć ukazujących celebrytów, sławnych aktorów, sportowców i piosenkarzy w przebraniach postaci z bajek Disneya [disneja], w baśniowej scenografii. Jak dotąd artystka sportretowała m.in. Aleca Baldwina [aleka boldłina], Beyoncé [bijonse], Penelope Cruz [penelołp kruz] czy Jennifer Lopez [dżenifer lopez].

Nagrodzone w konkursie World Press Photo [łord pres foto] 2020 zdjęcie Matthew Abotta [mefiu abota]

Zdjęcie przedstawia uciekającego kangura w trakcie pożarów na przełomie lat 2019/2020 w Australii. Organizowany od 1955 r. konkurs World Press Photo na najlepsze zdjęcia prasowe to jeden z najbardziej prestiżowych i popularnych konkursów fotograficznych na świecie.

Jak doskonalić technikę pisania rozprawki?

W codziennych rozmowach przekonujemy innych do swoich racji, wymieniamy się poglądami, bronimy swojego stanowiska. Im trafniej dobranych argumentów używamy, tym skuteczniej możemy przekonać otoczenie do swojego zdania. Dobrze dobrane argumenty to połowa sukcesu. Ważne jest także przedstawienie swoich racji w uporządkowany i precyzyjny sposób. Pisanie **rozprawki** sprzyja rozwijaniu umiejętności tworzenia spójnych, logicznych wypowiedzi, których intencje są dla naszych rozmówców zrozumiałe. Warto doskonalić tę sztukę, aby umieć w ciekawy i twórczy sposób przedstawiać swoje racje.

Przed przystąpieniem do pisania warto przygotować sobie plan pracy, na przykład w formie mapy myśli lub schematu – pozwoli to uniknąć przypadkowego podania treści.

Przykładowy plan

Temat: Napisz rozprawkę, w której rozważysz, czy warto pomagać innym.

[1] **Charles Dickens** [czarls dikens]

[2] **Scrooge** [skrudż]

[3] **Antoine de Saint-Exupéry** [antuan de sant egz-iperi]

Rady dla piszących rozprawkę

- Jeśli nie wiesz, jak zacząć, odszukaj w poleceniu słowa klucze, czyli wyrazy, które wnoszą istotne znaczenie do tematu. Punktem wyjścia może być ogólna refleksja dotycząca tego, co te słowa określają.
- Zastanów się nad wagą argumentów, których zamierzasz użyć. Ułóż je od najważniejszego do najmniej ważnego lub odwrotnie.
- Zadbaj o spójność zarówno między poszczególnymi częściami rozprawki (w tym celu stosuj słownictwo służące nawiązaniu do treści sąsiadujących akapitów), jak i wewnątrz akapitów. Treść akapitów w rozwinięciu rozprawki możesz uporządkować na dwa sposoby.
  Sposób 1: Rozpoczynasz wypowiedzeniem nawiązującym do tezy lub wcześniejszych rozważań (buduje ono spójność między akapitami). Po nim formułujesz argument, a następnie rozwijasz zawartą w nim myśl i ilustrujesz ją odpowiednim przykładem.
  Sposób 2: Rozpoczynasz akapit wypowiedzeniem nawiązującym do tezy lub wcześniejszych rozważań, a następnie przechodzisz do przykładu, który podsumowujesz wnioskiem o charakterze argumentu.

- Pamiętaj, że pojęć *przykład* i *argument* nie można stosować zamiennie – przykład ma za zadanie zilustrować argument, stanowić dowód na to, że sformułowane stwierdzenie jest prawdziwe. Niepoprawne będą więc następujące wypowiedzenia: *Pierwszym argumentem będzie przykład rodziny Boba Cratchita. Kolejnym argumentem są losy Małego Księcia.*
- Jeśli odwołujesz się do lektury, nie streszczaj utworu, który jest podstawą Twoich rozważań. Wykorzystaj znajomość tekstu w sposób funkcjonalny, czyli omów te jego wątki, które dobrze ilustrują to, o czym piszesz.
- Zadbaj o to, aby tekst nie sprawiał wrażenia monotonnego. Jednym ze sposobów na uatrakcyjnienie pracy jest wplecenie między dłuższe akapity krótkiego akapitu, który już samą budową zwróci uwagę odbiorców. W takim akapicie warto przypomnieć wnioski z dotychczasowych rozważań i zapowiedzieć dalszą część pracy, aby spełnił on funkcję łącznika między jej poszczególnymi fragmentami i jednocześnie utrzymał uwagę czytelnika.
- Rozprawka ma wiele wspólnych cech z przemówieniem. Pamiętaj jednak, że w rozprawce nie należy stosować bezpośrednich zwrotów do adresata oraz słownictwa nacechowanego emocjonalnie.
- Po napisaniu pracy przeczytaj ją, aby zastąpić powtarzające się wyrazy synonimami i zweryfikować, czy została zachowana spójność.

Przykładowa rozprawka

Temat: Napisz rozprawkę, w której rozważysz, jaką rolę w życiu człowieka może odgrywać podróż. Odwołaj się do przykładów z literatury oraz rzeczywistych wydarzeń.

WSTĘP

Podróżowanie od wieków stanowi ważną część życia ludzkiego. Dla jednych jest sposobem na oderwanie się od codziennych problemów, dla innych oznacza okazję do poznawania nowych miejsc i kultur. W obu przypadkach dostarcza ludziom wiedzy i wielu ciekawych przeżyć. Moim zdaniem podróże odgrywają istotną rolę w życiu człowieka. Postaram się to udowodnić, odwołując się do literatury oraz przykładów znanych mi z życia.

wprowadzenie do tematu

teza

zapowiedź dalszych rozważań

ROZWINIĘCIE

Jedna z ciekawszych literackich wędrówek potwierdzająca postawioną przeze mnie tezę została opisana w dziele Antoine'a de Saint-Exupéry'ego pod tytułem „Mały Książę". Główny bohater wyrusza w podróż, zrażony postawą róży. Ma nadzieję, że w trakcie wędrówki znajdzie prawdziwego przyjaciela. Bohater odwiedza wiele planet, jednak spotkania z ich mieszkańcami przynoszą mu rozczarowania. Dopiero dzięki lisowi, spotkanemu na Ziemi, chłopiec zaczyna rozumieć, czym jest przyjaźń i na czym polega wyjątkowość róży. Mały Książę dowiaduje się, że „dobrze widzi się tylko sercem", a „najważniejsze jest niewidoczne dla oczu".

nawiązanie do tezy i zapowiedź pierwszego przykładu

pierwszy przykład

ROZWINIĘCIE

Z utworu płynie zatem wniosek: podróż może pomóc w zrozumieniu świata i najbliższych oraz samego siebie.

wniosek o charakterze argumentu

O tym, że podróże są istotne w życiu człowieka, przekonuje także kolejny utwór. Wędrówka, tym razem w czasie, odegrała ważną rolę w życiu Ebenezera Scrooge'a, bohatera „Opowieści wigilijnej" Charlesa Dickensa. Była ona dla Ebenezera lekcją, dzięki której dostrzegł on własne błędy i zaczął rozumieć, jak wiele stracił, podporządkowując swoje życie wartościom materialnym. Pod wpływem nietypowej podróży Ebenezer zmienił się, stał się zupełnie innym człowiekiem. Przekazał sporą sumę pieniędzy na rzecz potrzebujących, odwiedził rodzinę, zwiększył pensję swojemu pracownikowi, a także pomógł w leczeniu jego chorego syna. Historia przedstawiona w dziele Dickensa wyraźnie dowodzi, że podróż może przyczynić się do przemiany człowieka, odkryć przed nim właściwy sens życia.

nawiązanie do dotychczasowych rozważań

drugi przykład

wniosek o charakterze argumentu

Przykłady wędrówek Małego Księcia oraz Ebenezera Scrooge'a wskazują na to, że podróże mogą przynieść wiele korzyści, a także przyczynić się do pozytywnych zmian w życiu. Jednak nie tylko losy postaci literackich są tego dowodem.

krótki akapit, który łączy wcześniejsze rozważania z następnym akapitem i rozbija monotonię tekstu

W historii życia Jana Meli, polskiego podróżnika i działacza społecznego, nie brakowało trudnych doświadczeń. Jan w dzieciństwie doznał tragicznego w skutkach wypadku, w wyniku którego stracił rękę i nogę. Mimo niepełnosprawności odbył niezwykłe wyprawy – zdobył oba bieguny oraz szczyty Kilimandżaro i Elbrus. Podróże, w których uczestniczył, stanowiły dla niego ogromne wyzwanie i wymagały poświęcenia oraz uporu. Jan Mela udowodnił, że życie z niepełnosprawnością fizyczną nie musi być przeszkodą w realizacji podróżniczych marzeń. Na podstawie jego historii można stwierdzić, że podróże uczą walczyć o siebie.

trzeci przykład

wniosek o charakterze argumentu

ZAKOŃCZENIE

Jak wynika z moich rozważań, podróże odgrywają istotną rolę w ludzkim życiu, są wręcz jego niezbędną częścią. Poszerzają wiedzę o świecie, hartują ciało i umysł, przyczyniają się do zmiany poglądów, pomagają pokonać własne lęki i słabości.

podsumowanie rozważań i wnioski

Ćwiczenia

1. Odszukaj w przykładowej rozprawce sformułowania służące zachowaniu spójności tekstu. Przypomnij i zanotuj w zeszycie inne znane Ci wyrażenia i zwroty, za pomocą których można połączyć akapity.

2. Sformułujcie w grupach tezę do jednego z podanych tematów. Następnie zaproponujcie argumenty – bądź argumenty i kontrargumenty – oraz ustalcie, jakimi przykładami z literatury lub życia je poprzecie.

- Czy w życiu należy kierować się sercem, czy rozumem?
- Czy zgadzacie się ze słowami Wergiliusza: „Szczęście sprzyja odważnym"?

3. Przypomnij sobie, z których lektur poznanych w klasie siódmej pochodzą podane cytaty. Następnie wykorzystaj je do sformułowania tematów rozprawek. Uzupełnij tabelę.

Cytat	Tytuł utworu i autor	Temat rozprawki
Niech się dzieje wola nieba, *Z nią się zawsze zgadzać trzeba!*		
Ślachetne zdrowie, *Nikt się nie dowie,* *Jako smakujesz,* *Aż się zepsujesz.*		
Jakoby też rok bez wiosny mieć chcieli, *Którzy chcą, żeby młodzi nie szaleli.*		

4. Rozwiń podane akapity według wzoru. Odwołaj się do przykładów z życia, literatury bądź filmu.

Przykład:

Teza: Moim zdaniem warto uczyć się języków obcych.

Początek akapitu: Argumentów przemawiających za słusznością postawionej we wstępie tezy jest wiele. Jednym z nich, niepodważalnym, jest to, że dzięki znajomości języków obcych możemy swobodnie porozumiewać się z innymi podczas podróży zagranicznych. Język otwiera przed nami nowe możliwości i dodaje poczucia pewności siebie. Przykładem potwierdzającym słuszność tych słów jest doświadczenie mojego starszego brata. Gdy znalazł się w Kenii na wolontariacie – mimo że początkowo czuł się samotny – dzięki dobrej znajomości języka szybko zdobył nowych przyjaciół.

wypowiedzenie wprowadzające, które nawiązuje do tezy postawionej we wstępie

argument

rozwinięcie argumentu

przykład

Teza: Warto rozwijać zainteresowania.

Początek akapitu z argumentem: Za rozwijaniem zainteresowań przemawia także mój kolejny argument. Pasja wyzwala pozytywne emocje.

Teza: Człowiek jest stworzony do życia wśród innych ludzi.

Początek akapitu z argumentem: Za słusznością moich słów przedstawionych we wstępie przemawia to, że człowiek potrzebuje drugiego człowieka, aby czuć się potrzebnym i kochanym.

5. Rozwiń akapit tak, aby zaczynał się przykładem z życia lub literatury, który podsumujesz wnioskiem o charakterze argumentu.

Teza: Warto stawiać sobie wymagania.

Początek akapitu: Kolejnym przykładem...

6. Dopisz do podanych przykładów synonimy lub sformułowania o podobnym znaczeniu.

książka – [illegible]

cecha – [illegible]

świadczy o – [illegible]

autor – [illegible]

dzieje bohatera – [illegible]

nie ulega wątpliwości – [illegible]

podsumowując – [illegible]

ciekawy – [illegible]

dowodzą tego słowa – [illegible]

7. Na czym polegają błędy popełnione w poniższych fragmentach rozprawek? Omów je, a następnie popraw.

- Argumentem potwierdzającym to, że w życiu należy pomagać innym, jest przykład Anny Dymnej, założycielki fundacji „Mimo wszystko".
- Doskonałym przykładem bohatera, który odkrywa tajniki prawdziwej przyjaźni, jest Mały Książę. Mały Książę podczas pobytu na Ziemi spotyka lisa. Lis uczy Małego Księcia, że oswojenie wymaga czasu i cierpliwości. Dzięki lisowi Mały Książę zrozumiał, że kocha swoją różę i jest za nią odpowiedzialny.
- Jak wynika z przywołanych przykładów, warto być dobrym człowiekiem i troszczyć się o innych. Pomagajcie potrzebującym! Sami zauważycie, że to niewiele kosztuje, a może odmienić czyjeś życie.

☆ **8.** Zapoznaj się z fragmentem planu rozprawki i wykonaj w zeszycie polecenia.

A. Rozwiń przykłady przy argumentach 1 i 2.

B. Zaproponuj trzeci argument, który zilustrujesz przykładem z życia lub filmu.

C. Zredaguj krótki akapit, w którym zapowiesz trzeci argument i podsumujesz dotychczasowe rozważania.

Temat: Obecność bliskich ludzi wpływa na odczuwanie szczęścia i spełnienia.

Wstęp

Człowiek jest istotą społeczną. Potrzebuje innych ludzi, by wymieniać się z nimi myślami, tworzyć nowe rzeczy, rozwijać się. Choć zdarza się, że pragnie także samotności, to i tak na ogół po czasie zaczyna poszukiwać kontaktu z otoczeniem. Moim zdaniem obecność ludzi jest niezbędna do tego, by czuć się szczęśliwym i spełnionym. Postaram się to udowodnić w dalszej części mojej pracy.

Argument 1: Dzięki obecności innych ludzi otrzymujemy szansę na wyrażenie uczuć i wskazówki dotyczące postępowania. Mamy okazję przekonać się, jak widzą nas inni, i dzięki temu weryfikować swoje postawy wobec wydarzeń.

Przykład: J. Kochanowski, fraszka „Na zachowanie"

Argument 2: Obecność bliskich motywuje do podejmowania wyzwań. Sprawia, że dokonujemy zmian, rozwijamy się, szukamy sposobów zrozumienia innych.

Przykład: A. de Saint-Exupéry, „Mały Książę"

Argument 3: [illegible]

Przykład: [illegible]

9. Napisz rozprawkę, w której rozważysz, czy wypowiadanie swojego zdania ułatwia życie.

Sposoby wzbogacania słownictwa

Na rozgrzewkę

Czy poniższe słowa mogłyby zostać wypowiedziane sto lat temu? Uzasadnij swoją odpowiedź, wskazując odpowiednie wyrazy.

Nowa wiadomość

Neologizm to wyraz lub wyrażenie, którego nie było dotychczas w języku, nowo utworzone lub zapożyczone z innego języka najczęściej po to, aby nazwać nieznane dotąd zjawisko, nowy wynalazek lub osobę zajmującą się czymś, co do tej pory nie istniało, np. *cyfryzacja, selfie, niedziela handlowa*.

Neologizmy mają często ograniczony zasięg – bywają używane w wypowiedziach:

- potocznych (zazwyczaj są wówczas nacechowane emocjonalnie, np. *alternatywka, przegryw*),
- specjalistycznych (np. *termojądrowy, kosmid*),
- literackich (jako środek artystycznego wyrazu, np. *zanieistnieć*).

→ neologizm artystyczny, s. 272

Z czasem mogą przejść do polszczyzny ogólnej i trafić do słowników języka polskiego.

Jaka jest funkcja neologizmów?

- wzbogacają język
- nazywają nowe elementy rzeczywistości
- ułatwiają precyzyjne formułowanie myśli

Ćwiczenia

1. Wymyśl słowa, którymi można by nazwać reklamowane wynalazki. Pamiętaj o tym, by były zgodne z zasadami słowotwórstwa.

2. **Jaką funkcję pełnią wyróżnione neologizmy w podanych fragmentach tekstu?**

nazwanie nowego zjawiska, nacechowanie emocjonalne, nadanie tekstowi walorów artystycznych

Niedostępna ludzkim oczom, że nikt po niej się nie błąka,
W swym **bezpieczu** szmaragdowym rozkwitała w bezmiar łąka

Bolesław Leśmian, *Ballada bezludna*

W wyniku **cyberataku** swoje dane utraciło wielu klientów portalu.

Po modernizacji wszystkie budynki pomalowano na jasny róż i błękit – prawdziwa **pasteloza**!

3. **Odszukaj we fragmencie wiersza neologizmy artystyczne. Od jakich wyrazów zostały utworzone i co według Ciebie oznaczają? Jaki mają wpływ na nastrój utworu?**

Lubię fajans mych oczu i zapach kleisty
Farby, rumieńcem śmierci młodzącej mat twarzy.
Lubię leżeć, gdy pokój słonecznieje czynnie,
Na strojnego dywana narożnej purpurze,
Gdzie irys obok sarny kwitnie bezroślinnie,
A z wieczności pluszowej unoszą się kurze.

Bolesław Leśmian, *Lalka*

4. **Wyjaśnij, co łączy zaznaczone wyrazy. Dlaczego pojawiły się one w języku polskim?**

Zamiast oglądać te **memy** przez całe **koronaferie**, mógłbyś mi **wygooglować** najbliższy **paczkomat**.
Nie wiesz, czy za przesyłkę mogę zapłacić **kartą zbliżeniową**?

Nowa wiadomość

Wyróżniamy następujące **rodzaje neologizmów**:

- **słowotwórcze** – tworzone od wyrazów istniejących w języku polskim za pomocą formantów, np. *domówka*, *słodziak*, *rolkostrada*, *odlubić*;
- **znaczeniowe** – wyrazy, które istniały już wcześniej, ale otrzymały nowe znaczenie, np. *korek* (najpierw: zatyczka do butelki, później: zator w ruchu drogowym), *odjazd* (najpierw: ruszenie w drogę jakiegoś środka lokomocji; obecnie w języku potocznym także: coś niezwykłego, ekscytującego);
- **frazeologiczne** – nowe stałe połączenia wyrazów, np. *woda smakowa*, *kciuk w górę*;
- **zapożyczenia** – wyrazy pochodzące z innych języków, np. *recykling*, *tablet*, *bloger*.

5. **Wyjaśnij znaczenie wyrazów wyróżnionych w każdej parze zdań. Wskaż neologizmy znaczeniowe.**

Grypę wywołuje **wirus**, dlatego nie leczy się jej antybiotykiem.
Nie otwieraj maili z nieznanego źródła, bo możesz ściągnąć **wirusa**.

Wojtek od dawna marzył, że zostanie **pilotem**.
Zgubiliśmy **pilota** i nie mogliśmy obejrzeć filmu.

Kształcenie językowe

6. Zapoznaj się ze słownictwem zgromadzonym na stronie https://nowewyrazy.uw.edu.pl. Które z tych wyrazów są nadal używane, a które się nie przyjęły? Jak myślisz, dlaczego?

- Zaproponuj neologizm, który mógłby się znaleźć na tej stronie internetowej. Zapisz w zeszycie jego definicję i poszukaj w internecie przykładów użycia.

7. Porównaj pary zdań i powiedz, jaki wpływ na charakter wypowiedzi ma zastosowanie zaznaczonych frazeologizmów.

Obecnie popularne są spodnie z rozszerzanymi nogawkami.

Obecnie **na topie** są spodnie z rozszerzanymi nogawkami.

Julia dostała pozwolenie na przeprowadzenie akcji zbierania cegiełek na miejscowe schronisko dla zwierząt.

Julia dostała **zielone światło** na przeprowadzenie akcji zbierania cegiełek na miejscowe schronisko dla zwierząt.

8. Zastąp zaznaczone wyrażenia słowami: *audiobook*, *pendrive*, *wi-fi*. Jak myślisz, dlaczego użytkownicy języka w odniesieniu do podanych przykładów chętniej stosują wyrazy obce?

Podobno w ośrodku nie ma **sieci bezprzewodowej**, dlatego ściągnęłam sobie ulubione **książki mówione** na **pamięć przenośną**.

Nowa wiadomość

Zapożyczenia, czyli **wyrazy obce**, to wyrazy i wyrażenia, które pochodzą z innych języków, np. z angielskiego lub niemieckiego.

Zapożyczenia mogą być tak samo wymawiane i zapisywane jak w języku, z którego pochodzą, np. *fifty-fifty* [fifti-fifti], *challenge* [czelendż].

Pisownia i wymowa wielu wyrazów obcych została spolszczona, np. *keczup* (ang. *ketchup*), *rachunek* (niem. *Rechnung*), *pejzaż* (franc. *paysage*).

Większość zapożyczeń, które weszły do języka polskiego, po jakimś czasie zaczyna się odmieniać, np. *ksero* czy *manicure* – *brak ksera* i *brak manicure'u* (a nawet *manikiuru* – spolszczenie).

Przeciwieństwem zapożyczeń są **wyrazy rodzime**, czyli odziedziczone z języka prasłowiańskiego, z którego wywodzi się polszczyzna, oraz utworzone od istniejących wyrazów polskich.

9. Podziel podane wyrazy na rodzime i zapożyczone. W razie trudności sprawdź, które z nich są notowane w słowniku wyrazów obcych.

kamień, komputer, księżyc, kwiat, muzyka, naturalny, nietoperz, ortografia, spaghetti

10. W zespołach wymyślcie neologizmy, którymi można by zastąpić wyrazy: *weekend, selfie stick, mem*. Neologizmy utwórzcie na podstawie wyrazów rodzimych. Zapiszcie Wasze propozycje na tablicy. Następnie przeprowadźcie głosowanie, w którym zostanie wyłoniony najlepszy polski odpowiednik dla każdego z podanych zapożyczeń.

Uwaga! Przykłady takich neologizmów to *pogodynka* (od słowa *pogoda*), *urzędomat* (od słowa *urząd*) w odróżnieniu od neologizmów utworzonych od zapożyczeń, np. *odwirtualnić* (od przymiotnika *wirtualny* – ang. *virtual*).

11. Uzupełnij wypowiedzenia neologizmami w odpowiedniej formie.

influencer, kaszotto, odlajkować, telewidzka, trollowanie

W internecie jest wiele przepisów na różne [?], czyli potrawy z kaszy przypominające risotto.

Dziewczynę albo kobietę, która ogląda telewizję, nazywa się [?].

Ośmieszanie lub obrażanie osób w internecie po to, by wywołać ich negatywne odczucia i sprowokować do kłótni, jest nazywane [?].

Osobę, która oddziałuje na decyzje ludzi dzięki aktywności w mediach internetowych, nazywamy [?].

Jeśli użytkownik portalu społecznościowego [?] jakąś stronę lub osobę, to znaczy, że przestaje ją obserwować.

12. Uzupełnij tekst wyrazem *fanpage* w odpowiednich formach. Wykonaj to zadanie w zeszycie. W razie trudności skorzystaj ze słownika ortograficznego.

13. Jak myślisz, dlaczego obecnie najwięcej nowych zapożyczeń pochodzi z języka angielskiego?

Gramatyka w praktyce

Zapożyczenia mogą wzbogacać język i usprawniać komunikację. Można ich używać, jeśli w języku polskim brak dobrych odpowiedników, a zapożyczenia nie da się łatwo zastąpić. Często jednak są one nadużywane i stosowane ze względu na modę. Wtedy ich użycie jest niewskazane i błędne.

[?] Które zapożyczenia w poniższej wypowiedzi są niepotrzebne? Zastąp zbędne zapożyczenia rodzimymi odpowiednikami.

W najbliższy weekend wybieram się na wystawę młodych designerów. Pójdziesz ze mną? Będzie fun i megainspirująco!

14. Zastąp podkreślone wyrazy i wyrażenia ich synonimami.

Non stop rozmawiasz podczas lekcji. Trochę mnie to irytuje.

Jakie macie hobby? Ja uwielbiam sport, zwłaszcza futbol.

W drugiej edycji tej książki znalazłem niepotrzebną spację.

Politycy i psycholodzy dyskutowali o edukacji młodzieży.

Nieużywane puzzle i maskotki przekażemy świetlicy środowiskowej.

Przypomnienie

Wszystkie słowa występujące w języku polskim wchodzą ze sobą w różne relacje znaczeniowe: mogą być m.in. **synonimami** (np. *czekadełko* i *przystawka* – oba te słowa oznaczają przekąskę podawaną przed obiadem), **antonimami** (np. *odlubić* w znaczeniu „cofnąć polubienie danej strony na portalu społecznościowym" i *polubić*), **homonimami** (np. *klon* w znaczeniu „rezultat klonowania" i *klon* – „gatunek drzewa"), **wyrazami wieloznacznymi** (np. *język* w znaczeniu „narząd będący częścią aparatu mowy" i *język* – „system komunikacji").

15. W jakich relacjach znaczeniowych są względem siebie wyrazy wyróżnione w każdym zdaniu?

Każdy artysta ma nie tylko swoich **fanów**, lecz także **antyfanów**.
Moim **aktualnym** problemem jest to, że nie mam **aktualnego** paszportu.
Kiedy wypuściłem **myszkę** z klatki, żeby mogła trochę pobiegać, przegryzła mi kabel od **myszki**.

16. Porównaj poniższe wypowiedzi i powiedz, jak wyróżnione wyrazy wpływają na odbiór komunikatu.

Nowa wiadomość

Eufemizm to słowo lub sformułowanie użyte zastępczo w celu złagodzenia wyrażeń drastycznych, dosadnych lub nieprzyzwoitych. Stosuje się je, aby uczynić wypowiedź delikatniejszą, łatwiejszą do przyjęcia przez odbiorcę.
Eufemizmami możemy zastąpić:

- słowa nazywające negatywne zjawiska i cechy, np. *mieć lepkie ręce* zamiast *kraść*, *nie najmądrzejszy* zamiast *głupi;*
- wulgaryzmy i określenia zakazane ze względów kulturowych lub religijnych, np. *cztery litery*, *niech to piorun trzaśnie*.

17. Uzupełnij zdania podanymi frazeologizmami w odpowiednich formach. Powiedz, co oznaczają, i wyjaśnij, jak ich użycie wpływa na odbiór wypowiedzi.

jesień życia, pożyczyć coś na wieczne nieoddanie

Pani Janina cieszy się [?], ma czas, by realizować swoje pasje.
Przeszukałam całą bibliotekę, albumu nie ma. Znowu ktoś [?].

18. Przekształć wypowiedzi tak, aby zawierały eufemizmy.

– Byłaś dzisiaj wściekła.
– To dlatego, że dostałam dwóję.
– Wydaje mi się, że kłamiesz. Chodzi o coś innego, prawda?

Czym jest styl języka? Jakie style wyróżniamy?

Na rozgrzewkę

Wyobraź sobie, że z powodu choroby nie możesz przez tydzień uczestniczyć w zajęciach szkolnych. Jak poinformujesz o tym koleżankę lub kolegę w SMS-ie, a jak – wychowawcę w e-mailu?

Nowa wiadomość

Mówiąc i pisząc, posługujemy się różnymi stylami języka. **Styl** to charakterystyczny sposób ukształtowania wypowiedzi (np. za pomocą określonego słownictwa lub konkretnej budowy zdań), tak aby pasowała ona do sytuacji komunikacyjnej, w której znajduje się nadawca, oraz odpowiadała celowi, jaki chce się za jej pośrednictwem osiągnąć.

Wyróżniamy:

• **styl naukowy** – występujący w tekstach przekazujących wiedzę z różnych dziedzin nauki, np. w artykułach naukowych, referatach, wykładach. Odznacza się spójnością, logiką i precyzją wypowiedzi, bogactwem specjalistycznych terminów (np. *enklityka*, *tryglif*, *funkcja cyklometryczna*). Charakterystyczne dla niego są długie zdania złożone, obecność przypisów i cytatów. Cechuje go obiektywizm;

Przykład:

dziecko, med., psychol. *człowiek w pierwszym okresie postnatalnego rozwoju osobniczego (ontogeneza), od chwili urodzenia do zakończenia procesu wzrastania* [...].

Encyklopedia PWN

• **styl urzędowy** – używany w kontaktach z przedstawicielami różnych instytucji i urzędów, np. w podaniach, pismach urzędowych, instrukcjach. Jest pozbawiony emocji. Zawiera liczne odesłania do aktów prawnych oraz formy bezosobowe czasowników (np. *zapewniono, powinno się, należy*), a także schematyczne zwroty i sformułowania (np. *niniejszym*). Cechuje się zwięzłością;

Przykład:

Rzeczpospolita Polska uważa, że wykonania przez dziecko jego praw określonych w konwencji, w szczególności praw określonych w artykułach od 12 do 16, dokonuje się z poszanowaniem władzy rodzicielskiej [...].

Dziennik Ustaw 1991, nr 120, poz. 526

• **styl publicystyczny** – charakterystyczny dla wypowiedzi prasowych, radiowych i telewizyjnych. Zawiera różnorodne słownictwo, m.in. fachowe terminy z dziedziny, której dotyczy dana wypowiedź. Cechuje się obrazowością, osiąganą m.in. dzięki zastosowaniu związków frazeologicznych, metafor, porównań, wyrazów nacechowanych emocjonalnie i oceniających. Charakteryzuje się występowaniem łatwych w odbiorze zdań o prostej budowie, a także skrótowców i modnych wyrazów;

Przykład:

Naukowcy i dietetycy biją na alarm: polskie dzieci jedzą coraz gorzej. Jeśli nie zaczniemy walki z naszymi żywieniowymi grzechami, czeka nas plaga otyłości oraz drastyczny wzrost chorych na serce i cukrzycę.

Magdalena Gryn, *Polskie dzieci jedzą śmieci*, „Wprost", https://www.wprost.pl/tygodnik/10072248/polskie-dzieci-jedza-smieci.html [dostęp: 23.08.2020]

• **styl artystyczny** – występujący w dziełach literackich. Charakterystyczna dla niego jest obecność licznych środków stylistycznych, takich jak epitety i przenośnie. Cechuje się oryginalnością, bogatym słownictwem;

Przykład: *Tuż za dziećmi paw siedział i piór swych obręcze*
Szeroko rozprzestrzenił w różnofarbną tęczę,
Na której główki białe, jak na tle obrazku,
Rzucone w ciemny błękit, nabierały blasku.

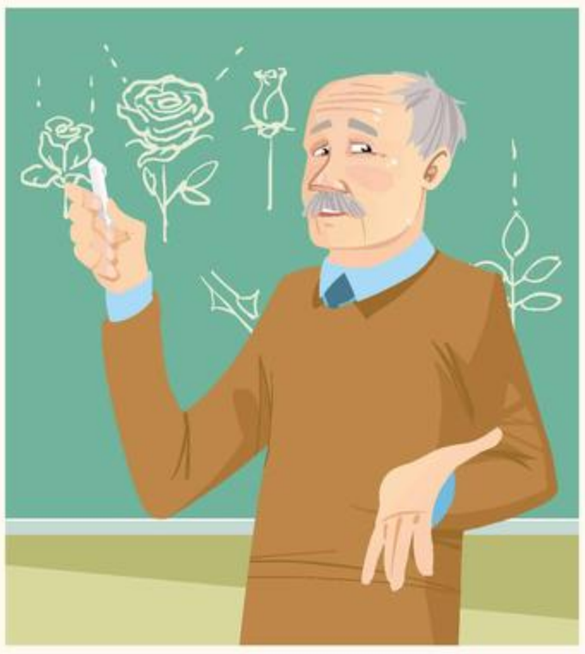
Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

• **styl potoczny** – służący do porozumiewania się w codziennych, nieoficjalnych sytuacjach, np. z członkami rodziny i rówieśnikami. Charakteryzuje się dużą ekspresywnością wypowiedzi. Występują w nim wyrazy nacechowane emocjonalnie i oceniające, potoczne (np. *matma*, *babsztyl*), a nawet ordynarne. Zdania są krótkie i proste; występują także równoważniki zdań, które sprzyjają skrótowości wypowiedzi. Styl potoczny cechuje się mniejszą dbałością o poprawność językową.

Przykład:
Moi bracia polecieli do ogrodu. Uff, spokój... Ale nie – wpadli umorusani i zaświnili wszystko.

O wypowiedziach, które nie należą do żadnego stylu, mówimy, że są **neutralne (nienacechowane, niezabarwione) stylistycznie**.

1. Przyporządkuj podane wypowiedzi do sytuacji komunikacyjnych przedstawionych na ilustracjach. Wyjaśnij, co wpłynęło na Twój wybór.

Rodologia zajmuje się badaniem róż – krzewów należących do rodziny różowatych, występujących na półkuli północnej i rosnących w strefie podzwrotnikowej oraz w klimacie umiarkowanym.

Laury dla polskiej róży!
Nowy gatunek róży, zaprezentowany przez polskiego hodowcę, zdobył pierwszą nagrodę w niezwykle prestiżowym konkursie w Londynie.

Czemże jest nazwa? To, co zowiem różą,
Pod inną nazwą równieby pachniało...

2. **Określ, jaki styl reprezentuje każda z wypowiedzi. Jakie cechy na to wskazują?**

styl naukowy, styl urzędowy, styl publicystyczny

Do przetwarzania zostanie wykorzystany adres IP urządzenia, o czym informuje się w związku z realizacją rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady Unii Europejskiej 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r.

Używanie jednorazowych kubków do kawy generuje powstawanie ogromnych ilości śmieci. Ponieważ kubki są pokryte warstwą folii, nie nadają się do powtórnego przetworzenia i zanieczyszczają środowisko. Na szczęście wśród klientów kawiarni pojawił się trend przynoszenia z sobą własnych kubków.

W badaniu szczepy *Corynebacterium amycolatum* izolowano z materiału klinicznego pacjentów poradni przyklinicznych. Około 12% szczepów pochodziło od chorych, którzy byli wcześniej hospitalizowani.

3. **Uzupełnij każde zdanie jednym z podanych synonimów wyrazu *żona*. Uzasadnij swój wybór.**

lepsza połowa, małżonka, połowica

Do pierwszej grupy podatkowej zalicza się małżonka lub [?], zstępnych (dzieci, wnuki itd.) oraz wstępnych (rodziców, dziadków itd.).

Szczęśliwyś, że nadobna twoja [?] tak dzielna i waleczna jest jakoby lwica.

Agata wyprawia jutro małe przyjęcie imieninowe – wpadnij do nas razem ze swoją [?] i dzieciakami.

4. **Zapisz w zeszycie po dwie nazwy ukazanych na zdjęciach obiektów: neutralną stylistycznie oraz pasującą do wskazanego stylu.**

styl naukowy

styl potoczny

styl urzędowy

☆ **5.** **Podaj dwie odpowiedzi na pytanie: Co to jest jabłko? Jedną sformułuj w stylu naukowym, a drugą – w stylu potocznym.**

6. **Wskaż w każdej parze sformułowanie, które jest typowe dla stylu urzędowego.**

niniejszym informuję / tak więc informuję

z poważaniem / pozdrawiam serdecznie

z 11 listopada / z dnia 11 listopada

7. **Zamień sformułowania nacechowane stylistycznie na wyrazy neutralne o podobnym znaczeniu.**

Funkcjonariusz policji udzielił pouczenia **osobie kierującej pojazdem** i nałożył na nią mandat w wysokości 200 PLN. Ukarany **jest zobowiązany** do **uiszczenia** opłaty w trybie pilnym.

[?] upomniał [?] i wypisał mandat na 200 złotych. Ukarany [?] jak najszybciej [?] karę.

Nowa wiadomość

Jeśli używasz środków językowych niepasujących do sytuacji komunikacyjnej, w której się znajdujesz, to znaczy, że Twoja wypowiedź zawiera **błędy stylistyczne**. Najczęściej błędy stylistyczne polegają na użyciu wyrazów potocznych w sytuacjach oficjalnych albo na włączeniu elementów stylu naukowego lub urzędowego do wypowiedzi potocznych.

8. Jakie błędy stylistyczne popełniono w podanych wypowiedziach? Na czym one polegają?

22 września 2020 | Komunikaty

Dyrekcja szkoły informuje, że uczniowie, którzy otrzymali z matmy na koniec semestru tróję, mogą zapisać się na zajęcia wyrównawcze.

czytaj więcej >

- Przeredaguj teksty tak, aby nie było w nich błędów.

☆ **9.** Napisz pismo z reklamacją w sprawie zagubionej przesyłki, adresowane do kierownika urzędu pocztowego. Zwróć uwagę na to, aby Twoja wypowiedź odpowiadała stylowi urzędowemu – zachowaj umiar w wyrażaniu emocji i unikaj potocznego słownictwa.

10. Uzasadnij, dlaczego styl tekstów nie jest odpowiedni do sytuacji.

Pracownik urzędu miejskiego podczas konferencji prasowej:

Ziomek z międzynarodowej firmy wpadł do burmistrza pogadać o budowie Aquaparku. Obiecał, że sypnie kasą, więc nowy park wodny to pewnie będzie sztos!

Nauczycielka podczas zajęć z dziećmi w przedszkolu:

Zasoby i walory środowiska naturalnego wymagają odpowiedniej ochrony i racjonalnego wykorzystania. Służą temu wszelkie starania umożliwiające utylizację i odzysk odpadów, wybieranie transportu o mniejszej emisji zanieczyszczeń lub racjonalizacja wykorzystania zasobów wodnych.

- Dlaczego ważne jest dostosowanie stylu języka do sytuacji komunikacyjnej?

Ortografia – przypomnienie wiadomości

→ Twój niezbędnik, s. 277–279

Na rozgrzewkę

Jakimi literami należy uzupełnić podkreślone czasowniki? Podaj formy, które uzasadnią ich pisownię.

Jutro na stronie szkoły **uka[ż/rz]ą** się moje zdjęcia. Boję się, jak zostaną przyjęte – nie chcę się **zawie[ś/ź]ć**. Pokazać ci je?

Pewnie, ale muszę najpierw **zawie[ś/ź]ć** książki do biblioteki, zanim bibliotekarze słusznie mnie **uka[ż/rz]ą** za ich przetrzymanie.

Ćwiczenia

1. Zapisz w zeszycie treść kartki pocztowej z wakacji. Wymień w tekście nazwy zaznaczone na mapie. Pamiętaj o poprawnym zastosowaniu wielkich i małych liter.

→ wielka i mała litera, s. 277

2. Jaką literą – wielką czy małą – należy zapisać wyraz *maj* w przedstawionych przykładach? Podaj reguły, które decydują o pisowni tego wyrazu.

3. Zapisz w zeszycie tytuły utworów, z których pochodzą wymienione postacie. Pamiętaj o poprawnym stosowaniu małych i wielkich liter.

Historia Nemeczka, bohatera powieści [?], zapadła mi w pamięć.

Ja szczególnie pamiętam losy Stasia i Nel z [?].

Jestem fanem [?], a szczególnie lubię postać mistrza Yody [jody]!

Ja wybieram sagi fantasy, np. [?], w której Frodo wyrusza, by zniszczyć pierścień stworzony przez Saurona.

Lubię utwory fantasy. W powieści Lewisa [luisa] [?] podobał mi się motyw przejścia do innego świata przez szafę.

Ja także lubię książki, w których pojawiają się elementy fantastyczne, na przykład w utworze [?] bohater Ebenezer Scrooge wyrusza w podróż z duchami.

Ortografia w praktyce

Użytkownicy języka polskiego mają skłonność do nadużywania wielkich liter. Ma na to wpływ m.in. język angielski, w którym wielkie litery występują częściej niż w polszczyźnie, np. w nazwach miesięcy czy we wszystkich wyrazach w tytułach filmów, książek, piosenek. Pamiętaj, że w polszczyźnie podstawowa jest mała litera – wielkiej litery możesz użyć tylko wówczas, gdy jest to uzasadnione regułami pisowni.

? Poszukaj przykładów nadużyć wielkich liter w dostępnych tekstach. W tym celu możesz przejrzeć np. ulotki reklamowe albo strony internetowe różnych firm.

4. Przepisz do zeszytu podane zdania, uzupełniając je brakującymi homonimami z *nie*. Te wyrazy w każdej parze różnią się od siebie pisownią. Zastanów się, jakimi są częściami mowy.

→ pisownia łączna i rozdzielna, s. 278

nie + ma

Choć jest [?], [?] problemu z porozumiewaniem się.

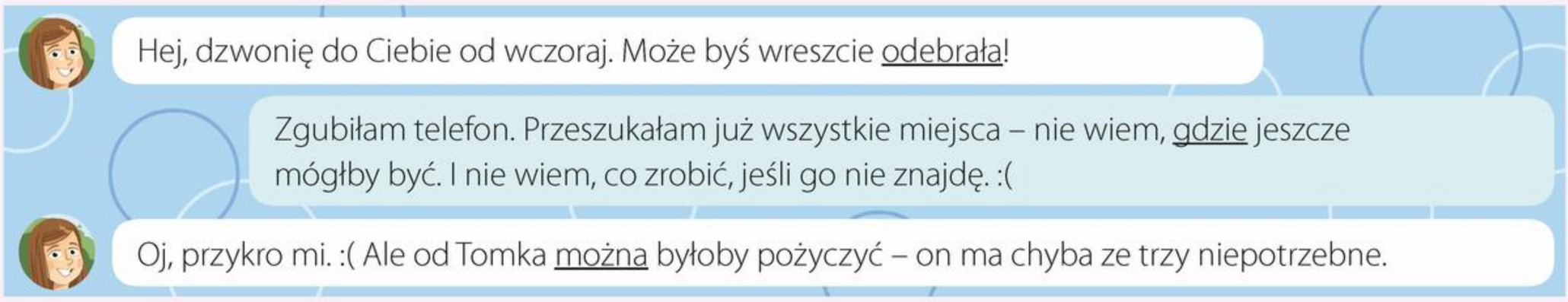
nie + mniej

Uczyła się [?] niż pięć godzin, [?] to ciągle za mało.

nie + swój

Poczułem się [?], kiedy się okazało, że wziąłem [?] bagaż.

5. Przekształć podane zdania tak, aby partykuła *by* znalazła się po podkreślonych wyrazach. Zadanie wykonaj w zeszycie.

6. Uzupełnij SMS Damiana do kolegi. Użyj przyimków złożonych zawierających podkreślone wyrazy.

Pod twoim łóżkiem leżą skarpetki, przed monitorem są resztki jedzenia, za łóżko wpadł ci podręcznik do matematyki, pomiędzy książkami zalega kurz, a nad szafą wisi pajęczyna. Posprzątaj tu!

Wyjdę na deskę, jak tylko: zabiorę skarpetki [?] łóżka, usunę resztki jedzenia [?] monitora, wyjmę podręcznik do matematyki [?] łóżka, usunę kurz [?] książek i pajęczynę [?] szafy. Poczekaj na mnie!

7. Przypomnij sobie reguły pisowni przymiotników złożonych poznane w klasie siódmej. Następnie zapisz w zeszycie nazwy województw, w których leżą wymienione miasta.

B. INNE INFORMACJE	B. INNE INFORMACJE	B. INNE INFORMACJE	B. INNE INFORMACJE
Miejsce zamieszkania: Wrocław	Miejsce zamieszkania: Olsztyn	Miejsce zamieszkania: Bydgoszcz	Miejsce zamieszkania: Szczecin
Województwo:	Województwo:	Województwo:	Województwo:

8. W przedstawionym SMS-ie zabrakło polskich liter, co spowodowało, że wiadomość nie jest jednoznaczna. Wyjaśnij, jak należy zapisać podkreślone wyrazy w każdej z podanych sytuacji.

a) Tomek kupuje jedną lilię i jedną piwonię.
b) Iza kupuje jedną lilię i jedną piwonię.
c) Tomek kupuje kilka lilii i piwonii.
d) Iza kupuje kilka lilii i piwonii.

→ wybór właściwej litery, s. 279

9. Uzupełnij myśli brakującymi literami *ą* lub *om*.

Oszczędności[?] i prac[?] ludzie się bogac[?].
Ufaj cudzym obietnic[?], ale z ostrożności[?].
Spotkanie z książk[?] jest największ[?] przygod[?].
Książk[?] i bibliotek[?] należy się szacunek.

10. Jakimi czasownikami pokrewnymi do podkreślonych wyrazów należy uzupełnić zdania? Zapisz te czasowniki w zeszycie. Każdy z nich powinien rozpoczynać się przedrostkiem *z-*, *s-* lub *ś*.

Napój nie był <u>chłodny</u>, ale po dwóch godzinach w lodówce wreszcie się [?].

Dobrze wiem, czym jest <u>hańba</u>, dlatego nigdy nie [?] munduru oficera.

Czy mógłbyś [?] telewizor – jest za głośno, a ja potrzebuję <u>ciszy</u>.

Wczoraj [?] zegarki – dzięki <u>synchronizacji</u> łatwo zrobimy pomiary.

11. Od wyrazów podanych w nawiasach utwórz takie ich formy z *u*, *ó*, *rz*, *ż*, *h* lub *ch*, którymi należy uzupełnić podany tekst. Utworzone słowa zapisz w zeszycie.

Drodzy [?] (*amator*) malarstwa!

Segregowanie [?] (*odpady*) nie [?] (*kosztować*) wiele. Plastikowe opakowania po [?] (*farby*) umieszczajcie w żółtym [?] (*pojemnik*), a szklane – w zielonym.

Pamiętajcie, że nie [?] (*móc*) zostawiać w [?] (*słoiki*) resztek farb. Przepisy [?] (*kazać*) je oddać do specjalnego [?] (*punkt*) – osobiście [?] (*zawozić*) je tam raz w [?] (*miesiąc*).

12. Przepisz tekst do zeszytu, wstawiając odpowiednie litery.

G(ż/rz)ego(ż/rz) zawsze ma(ż/rz)ył o tym, (ż/rz)eby zostać (h/ch)arce(ż/rz)em. Jego ma(ż/rz)enie wreszcie się (u/ó)(ż/rz)eczywistniło, kiedy w l(u/ó)tym został p(ż/rz)yjęty do dr(u/ó)(ż/rz)yny. Po zakończeni(u/ó) rok(u/ó) szkolnego wyje(h/ch)ał na sw(u/ó)j pierwszy ob(u/ó)z. Cała gr(u/ó)pa mieszkała w namiota(h/ch) rozbity(h/ch) na m(h/ch)u pośr(u/ó)d b(ż/rz)(u/ó)z. Zbierali bor(u/ó)wki i (u/ó)czyli się rozpoznawać r(u/ó)(ż/rz)ne jadalne g(ż/rz)yby. Zdobywali sprawności p(ż/rz)yrodnicze i ku(h/ch)arskie, a tak(ż/rz)e odbywali wędrówki wśr(u/ó)d p(u/ó)l, d(ż/rz)ew i łąk. Ostatniego dnia rozegrali pod(h/ch)ody, kt(u/ó)re wygrał zesp(u/ó)ł G(ż/rz)ego(ż/rz)a i jego p(ż/rz)yjaci(u/ó)ł, (h/ch)ocia(ż/rz) było to tr(u/ó)dne zadanie. Kiedy (h/ch)łopiec wr(u/ó)cił do dom(u/ó), (u/ó)znał, (ż/rz)e to była najlepsza p(ż/rz)ygoda w jego (ż/rz)yciu.

• Zob. też: Twój niezbędnik

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

Adam Mickiewicz (wybór sonetów), *Burza*, s. 12–14

Romantyzm

motywy obecne w utworze:

- podróż
- samotność
- przyroda
- śmierć

Stanisław Barańczak (wybór wierszy), *Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka*, s. 19–20

motywy obecne w utworze:

- zmiana
- przemijanie
- los
- utrata

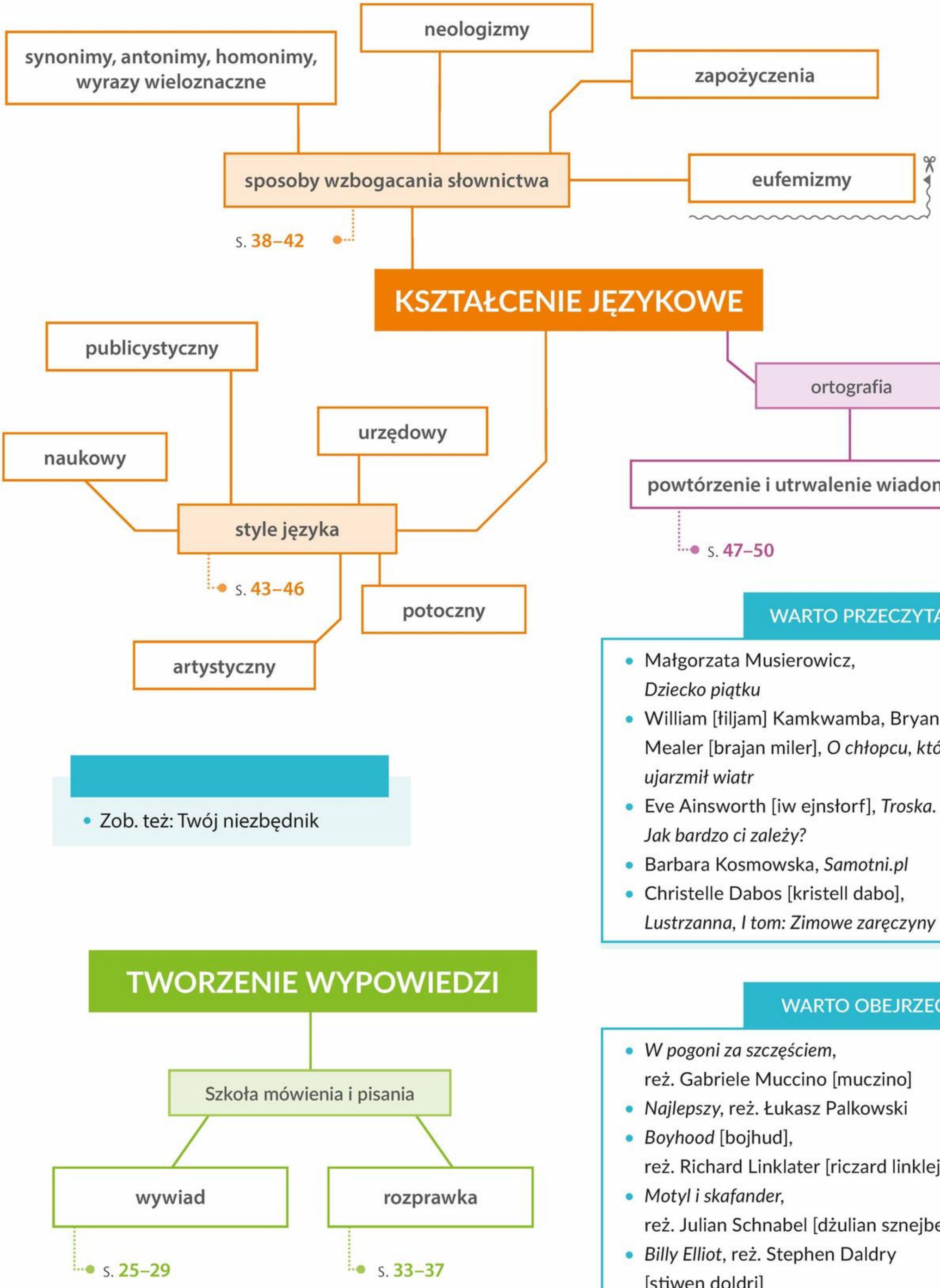
LEKTURY UZUPEŁNIAJĄCE

Agatha Christie (wybrana powieść kryminalna), *Próba niewinności*, s. 15–18

motywy obecne w utworze:

- zbrodnia
- niewinność
- zagadka
- śmierć
- ludzka natura
- intryga

Podsumowanie

Zob. też: Twój niezbędnik

WARTO PRZECZYTAĆ

- Małgorzata Musierowicz, *Dziecko piątku*
- William [łiljam] Kamkwamba, Bryan Mealer [brajan miler], *O chłopcu, który ujarzmił wiatr*
- Eve Ainsworth [iw ejnsłorf], *Troska. Jak bardzo ci zależy?*
- Barbara Kosmowska, *Samotni.pl*
- Christelle Dabos [kristell dabo], *Lustrzanna, I tom: Zimowe zaręczyny*

WARTO OBEJRZEĆ

- *W pogoni za szczęściem*, reż. Gabriele Muccino [muczino]
- *Najlepszy*, reż. Łukasz Palkowski
- *Boyhood* [bojhud], reż. Richard Linklater [riczard linklejter]
- *Motyl i skafander*, reż. Julian Schnabel [dżulian sznejbel]
- *Billy Elliot*, reż. Stephen Daldry [stiwen doldri]
- *Siedem minut po północy*, reż. Juan [huan] Antonio Bayona [bajona]

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

WYKONAJ W ZESZYCIE

Adam Aduszkiewicz

Smuga cienia (fragmenty)

Literatura dotycząca smutku ma długą historię. Od Księgi Hioba[1], przez rozważania starożytnych lekarzy i filozofów na temat „czarnej żółci”[2] jako przyczyny melancholii[3] [...] po współczesne opracowania na temat depresji, przynosi ona przejmujące obrazy smutku i rozpaczy. Smutek nie jest tym, czego chcemy doświadczać i o czym chcemy pamiętać. Nie warto się smucić? A może plamka smutku w głębi duszy ma wartość? Zastanówmy się.

Gdy mówimy o smutku, odnosimy się do doświadczeń o różnym natężeniu, od chwil melancholijnej zadumy do rozpaczy i depresji, która może przybrać postać ciężkiej choroby [...]. Łączy je wspólna nić – smutek mówi o stracie. O rozwianych marzeniach, zrujnowanych planach, utracie bliskich.

Poczucie straty załamuje podstawową dynamikę życia. Kępiński[4] w „Melancholii” pisze o dwóch rytmach tej dynamiki: rytmie dnia i nocy. Rytm dnia to aktywność zmierzająca do poprawy własnej sytuacji. „Subiektywnym jej przejawem są myśli, plany, marzenia, akty woli [...]”. Ale w smutku wydaje się, że wszystko się wali, że przyszłość, która wydawała się w zasięgu ręki, pogrąża się w mroku. Przewagę zyskuje rytm nocy. [...]

Cenimy jasną stronę życia. Rozpanoszony we współczesnej popkulturze[5] kult sukcesu i dobrostanu[6] (*wellness*[7]) to najnowsza odsłona tego nastawienia. A przecież Kępiński podkreśla rzecz dość oczywistą, że „utrwalenie postawy wyłącznie pozytywnej okazałoby się również szkodliwe [...], istota taka nie potrafiłaby unikać urazów i niebezpieczeństw”.

[...] Nie bez racji mówi się o mądrości smutku. Rytm nocy to nie tylko wycofanie się z aktywności dnia. W rytmie nocy zwracamy się w głąb siebie: „w mroku – pisze Kępiński – zaciera się perspektywa, bliskie staje się dalekie i na odwrót, horyzont staje się nieskończony. Człowiek zadaje sobie pytania, które normalnie są przesłonięte sprawami bliskimi. Zastanawia się, po co żyje, jaki sens ma życie itp.”. [...]

Z rozważań o melancholii płynie nauka, że nie ma co odpędzać smutku, ale i nie warto się w nim bez reszty pogrążać. [...] Smutek mówi, jak ważne dla nas jest to, co straciliśmy, albo to, czego utraty się boimy. Ale chwila zatrzymania, doświadczenia siebie, spojrzenia na własne sprawy [...] pozwala również uporządkować i przecedzić przez gęste sito cele i zamierzenia.

Dostrzec, jak wiele warte jest życie, które mamy przed sobą. Tylko ten, kto przeszedł przez „smugę cienia”, poczuje smak i dostrzeże barwę życia.

Adam Aduszkiewicz,
Smuga cienia, „Coaching” 2016, nr 6, s. 50–51.

[1] Księga Hioba jedna z ksiąg Starego Testamentu; jej tematem jest cierpienie bogobojnego człowieka o imieniu Hiob, na którego spadają wszelkie najgorsze nieszczęścia: utrata majątku, śmierć dzieci i ciężka choroba

[2] czarna żółć według starożytnych lekarzy jeden z czterech podstawowych płynów ciała człowieka, tj. „humorów”, obok krwi, żółci i flegmy (śluzu), odpowiadających za jego nastrój

[3] melancholia stan smutku, przygnębienia, tęsknoty

[4] Antoni Kępiński lekarz, naukowiec i humanista zasłużony dla rozwoju psychiatrii i psychologii polskiej

[5] popkultura kultura popularna: filmy, seriale, programy telewizyjne, reklamy, piosenki, artykuły w prasie kolorowej oraz książki przeznaczone dla masowego odbiorcy

[6] dobrostan poczucie szczęścia, satysfakcji i zadowolenia z życia

[7] wellness [łelnes] ang. 'pomyślność'

1. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Autor tekstu uważa, że trudne i bolesne emocje odgrywają ważną rolę w życiu człowieka.	P	F
Autor powołuje się na autorytet, aby polemizować z powszechnie przyjętym rozumieniem funkcji smutku.	P	F

2. Spośród podanych stwierdzeń wybierz te, które dotyczą kolejnych akapitów tekstu. Wpisz do tabeli odpowiednie oznaczenia literowe. Każdemu akapitowi przyporządkuj jedno stwierdzenie.

A. Brak smutku mógłby doprowadzić do utraty umiejętności radzenia sobie z trudnymi doświadczeniami.

B. Snucie refleksji na temat smutku ma charakter ponadczasowy i skłania do pytań o rolę tego uczucia.

C. Bez względu na intensywność każdy smutek wiąże się z odczuwaniem braku tego, co ważne.

D. Smutek skłania człowieka do poszukiwania odpowiedzi na pytania, których w radości nigdy by sobie nie zadał.

E. Emocje odmiennie wpływają na poczucie sprawczości człowieka.

Akapit	Stwierdzenie
1.	
3.	
5.	

3. Na podstawie przytoczonego tekstu sformułuj dwa argumenty na poparcie tezy, że nie warto powstrzymywać się od smutku. Nie cytuj.

4. Czy – Twoim zdaniem – tytuł *Smuga cienia* oddaje przesłanie artykułu? Uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do treści tekstu Adama Aduszkiewicza.

5. Podaj po jednym synonimie i jednym antonimie wyrazu *smutek*.

6. Podaj przykłady albo nazwy środków językowych, które wzbogacają styl artykułu Adama Aduszkiewicza. Uzupełnij tabelę.

Przykład środka	Nazwa środka
	wyraz wieloznaczny
bliskie staje się dalekie i na odwrót	
	zapożyczenie

7. W poniższym cytacie partykuła *nie* raz została zapisana łącznie, a raz rozłącznie. Wyjaśnij pisownię obu jej użyć.

Istota taka nie potrafiłaby unikać urazów i niebezpieczeństw.

8. Napisz rozprawkę, w której rozważysz wpływ trudnych doświadczeń na życie bohaterów wybranej lektury obowiązkowej oraz innego utworu literackiego.

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

WYKONAJ W ZESZYCIE

Ewa Nowak

Drugi (fragmenty)

Arek wrócił na górę, bo na parapecie zostawił zbiór zadań. Odruchowo wyjrzał przez okno.

Na dole stała Iga. Miała rozpięte turkusowe futerko. Nachylona, odgarniając włosy z twarzy, chodziła w tę i z powrotem. Arek od razu się zorientował, że Iga szuka czapki. Biała włóczkowa plamka była dobrze widoczna z okna na drugim piętrze. Tylko że Iga jej nie widziała, bo zasłaniał ją samochód. Dreptała bezskutecznie.

Arek otworzył okno, wychylił się...

Nic.

Nie mógł krzyknąć. Wszystko, na co go było stać, to „Tttt". Tylko to wydobywało mu się z ust. Stał więc przy oknie i wyglądał jak ryba usiłująca złapać trochę powietrza. Przechodzący kolega z klasy spojrzał na niego jak na wariata. Bez słowa podszedł do otwartego okna. Wychylił się. Potem przyłożył do ust obie dłonie i głośno zawołał:

– Tam leży! Za samochodem!

Iga spojrzała w górę. Obeszła samochód. Znalazła czapkę. Otrzepała ją i założyła na głowę. Zrobiła kilka kroków w kierunku okna i krzyknęła:

– Dziękuję!

– A potem... – Arek długo milczał, zanim powiedział ojcu tę straszną rzecz: – Ooobcemu chłopakooowi przesłała całuuusa.

To był całus dla niego, dla Arka, ale ona o tym nie wiedziała. Skąd mogła wiedzieć, skoro on nawet nie umie krzyknąć, gdzie leży jej czapka.

Na Arka nie zwróciła uwagi. Dla niej jego tam wcale nie było.

To było o czternastej trzydzieści pięć, ale Arek dopiero teraz wrócił do domu.

Po lekcjach włóczył się, sam nie wie gdzie. Poszedł do kina. Myślał, że zapomni, ale się nie udało.

Obraz Igi z ręką przy ustach towarzyszył mu aż do teraz.

– I tyyyle, tato.

Adam[1] milczał.

– Wiesz, tato, jak ktoś jest kaleką, to jakby był za szklaaaną szybą. Ja się nigdy nie przebiję, niiigdy.

– Nawet tak nie myśl, Arku. Kiedy człowiek jest młody, myśli, że na wszystkie problemy jest jakaś cudowna rada. Raz-dwa ktoś ci poradzi i masz sprawę z głowy. Młodzi uważają, że sposoby są na wszystko. Jedyny problem w tym, żeby dotrzeć do kogoś, kto zna sposób. Dlatego piszą listy do psychologów, wróżbitów, szarlatanów[2] i redakcji gazet. Zgadzasz się ze mną?

– Tak.

– Gdy zaczynasz rozumieć, że na wiele problemów nie ma żadnej rady – dorastasz. Gdy pogodzisz się z tym – jesteś dorosły. Całej masy spraw nie da się załatwić. Gdy jesteś niski, nie staniesz się wysoki, a jak masz wrednych starych, to oni już raczej tacy będą.

[1] **Adam** tata Arka i Emila

[2] **szarlatan** oszust wykorzystujący naiwność ludzi wierzących w jego niezwykłe umiejętności

– A jeśli się jąąąkasz, to już tak będzie. [...]

– Problemy będą zawsze – jak nie te, to inne. Ale żyć trzeba. Wiem, że to banał, ale trzeba. Życie mija, wstaje nowy dzień, przynosi coś nowego, świat się zmienia, pojawiają się nowe problemy, ale też nowe rozwiązania. Co o tym sądzisz? – Ojciec zwrócił się do Emila[3], który właśnie stanął na progu pokoju.

– Myślę podobnie. Po prostu czasem brak mi siły, żeby żyć.

– Wiem. Mnie też czasem brak tej siły, ale mam was, a ty...

– A ja? Waaas!

– Na razie nas. Ale masz też ją. Miłość bez wzajemności to nie najgorsza rzecz, jaka mogła cię spotkać. – Adamowi łzy zakręciły się w oczach, ale ich nie otarł. – Wolałbyś, żeby cię kochała i... odeszła[4]?

– Nie! – natychmiast odpowiedział Arek. – Niech już bęęędzie, jak jest. Ale niech ona bęęędzie.

[3] **Emil** – starszy brat Arka

[4] **odeszła** – mowa o zmarłej kilka lat wcześniej mamie Arka

9. Na podstawie przytoczonego fragmentu sformułuj dwa argumenty potwierdzające tezę, że w rodzinie Arka panują dobre relacje.

10. Napisz, po czym – według taty Arka – można poznać dojrzałego człowieka. Nie cytuj.

11. W podanym wypowiedzeniu zastąp podkreślony wyraz eufemizmem. Następnie wyjaśnij, jak użycie eufemizmu wpłynęło na wypowiedź.

Wiesz, tato, jak ktoś jest <u>kaleką</u>, to jakby był za szklaaaną szybą.

12. Wskaż cechę, która <u>nie charakteryzuje</u> języka wypowiedzi bohaterów przytoczonego fragmentu powieści Ewy Nowak. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

A. słownictwo dosadne i potoczne
B. dominacja zdań pojedynczych
C. słownictwo precyzyjne i specjalistyczne
D. sformułowania nacechowane emocjonalnie

13. Podaj trzy cechy świadczące o tym, że przytoczony fragment utworu Ewy Nowak należy do epiki.

14. Czy zacytowany fragment sonetu *Burza* Adama Mickiewicza oraz fragment utworu Ewy Nowak niosą podobne przesłania na temat znaczenia relacji międzyludzkich w momentach trudnych i kryzysowych? W odpowiedzi odwołaj się do treści obu utworów.

Zdarto żagle, ster prysnął, ryk wód, szum zawiei,
Głosy trwożnej gromady, pomp złowieszcze jęki, [...]

Ci leżą na pół martwi, ów załamał dłonie,
Ten w objęcia przyjaciół żegnając się pada,
Ci modlą się przed śmiercią, aby śmierć odegnać.

Jeden podróżny siedział w milczeniu na stronie
I pomyślił: szczęśliwy, kto siły postrada
Albo modlić się umie lub ma z kim się żegnać.

15. Wyobraź sobie, że masz przeprowadzić wywiad na temat zakochania z wybranym bohaterem z lektury obowiązkowej. Przedstaw bohatera, podając jego imię oraz tytuł utworu, z którego pochodzi, a następnie zredaguj trzy pytania do wywiadu.

2 Ojczyzna

Przyjrzyj się obrazowi, a następnie wykonaj polecenia i odpowiedz na pytania.

1. Jakie odczucia wywołuje w Tobie obraz *Ojczyzna* Jacka Malczewskiego? Opowiedz o swoich pierwszych wrażeniach dotyczących dzieła.
2. Opisz, co znajduje się na pierwszym planie obrazu przedstawiającego ojczyznę, a co na drugim i w tle.
3. Do jakiego popularnego wyobrażenia ojczyzny odwołał się artysta? Poszukaj innych tekstów kultury, w których również pojawia się ten motyw.
4. Jak myślisz, co symbolizują kij trzymany przez kobietę oraz kajdany w ręku dziewczynki? Zwróć uwagę na datę powstania obrazu.
5. Wyobraź sobie, że zamiast ciepłej palety barw na obrazie dominują chłodne kolory. Jak wpłynęłoby to na wymowę dzieła?
6. Przygotuj w zeszycie opis obrazu Jacka Malczewskiego.

Jacek Malczewski,
Ojczyzna

farby olejne na desce
70 × 100 cm
Muzeum Narodowe, Wrocław
1903 r.

Jacek Dukaj

(ur. 1974 r.), prozaik, eseista, krytyk. Autor m.in. powieści: *Czarne oceany, Inne pieśni, Perfekcyjna niedoskonałość, Lód* oraz licznych opowiadań zgromadzonych m.in. w tomach *W kraju niewiernych* oraz *Król Bólu* – w tym zekranizowanej przez Tomka Bagińskiego *Katedry*. Laureat wielu wyróżnień literackich, np.: Nagrody im. Janusza A. Zajdla, Nagrody Kościelskich oraz Europejskiej Nagrody Literackiej. Na podstawie powieści *Starość aksolotla* powstał serial *Kierunek: Noc*.

Zanim przeczytasz

Porozmawiaj z rodzicami, dziadkami lub innymi starszymi osobami z Twojego otoczenia na temat życia w czasach PRL-u i wydarzeń historycznych, do których wtedy doszło. Czego dotyczą ich wspomnienia?

FANTASTYKA A HISTORIA

Jacek Dukaj

Wroniec[1] (fragmenty)

Sąsiad wyciągnął do niego wielgachną dłoń.

– Jan Stanisław Wieńczysław Beton[2].

Adaś z trudem uścisnął mu kciuk i palec wskazujący.

– Czemu ma pan takie duże ręce?

– Temi rękami! – zahurczał pan Beton. – Temi rękami zbudowałem! [...] Domy! Ulice! Fabryki budowaliśmy! Miasta!

– Aha.

Pan Beton wrócił na górę po ciepłe ubranie dla Adasia.

Adaś tymczasem oglądał ustawione na regale stare fotografie Jana Stanisława Wieńczysława. Wszystkie wykonano na wielkich placach budowy. Pan Beton jeszcze miał włosy na głowie. Goły do pasa, stał tam z cegłówkami w rękach. [...] Wkoło pięły się też mury i betonowe słupy. Wisiały na nich wstęgi i transparenty. 1000 PROCENT NORMY. 20 000 PROCENT NORMY. 250 000 PROCENT NORMY. [...]

Pan Jan usiadł na wersalce. Długo tak siedział, podpierając brodę pięściami i gapiąc się na ścianę.

Adaś wypił całą herbatę. Normalnie chciałoby mu się spać, ale za bardzo był przestraszony. Bał się też o rodziców i siostrzyczkę, i babcię, i wujka.

[...] Pan Jan podniósł się, włożył grubą kurtkę i naciągnął na łysinę futrzaną czapkę uszankę.

– Idziemy, mały. [...] Nie możemy czekać.

Wyszli na klatkę i zeszli po cichu na półpiętro nad parterem. Pan Beton wyjrzał przez okienko.

[1] **Wroniec** nazwa kojarzy się z Wojskową Radą Ocalenia Narodowego (WRON), która w czasie stanu wojennego miała pełnię władzy

[2] **Jan Stanisław Wieńczysław Beton** postać wzorowana na robotniczym bohaterze z propagandowych plakatów z czasów komunizmu – prostym człowieku, który w pocie czoła – ponad normę – pracuje na rzecz kraju

[...] Zeszli na parter. Pan Jan chwycił mocno Adasia. Adaś nie widział dobrze w ciemnościach, co pan Beton robi. [...]

Wyszli w końcu na szerokie schody głównego holu. Wtem za ich plecami rozległo się gniewne krakanie. Z głębi korytarza eksplodowała chmura kruków. [...] A potem jeszcze Milipanci[3].

Adaś i pan Jan popędzili do wyjścia. Zastąpili im drogę Wojacy-Wroniacy. Pan Beton skręcił w lewo, rozgarnął mur na boki i tędy wypadli na ulicę.

Ale nie minęła chwila i Wroniacy wyskoczyli na ulicę za nimi.

Adaś wyprzedzał pana Betona. Podbiegał i odbiegał. Pan Jan nie nadążał. Ledwo łapał dech.

– Ufff. Zmykaj, mały. Ukryj się. [...]

Adaś posłuchał pana Betona.

Przebiegł przez skrzyżowanie. Wpadł w bramę starej kamienicy. Gdzie tu się ukryć? [...] Adaś wspiął się po schodach piętro wyżej. [...] Jeszcze piętro wyżej. Zakręcił, przecisnął się przez niedomknięte drzwi strychu. Wdrapał się po krzywej drabinie, wypełzł na dach i tu schował się za kominem.

Zza tego komina wyjrzał ostrożnie na ulicę [...].

Pan Beton nie uciekał. Łapał oddech, zgięty wpół. Ręce oparł na kolanach. Czapka całkiem spadła mu z łysiny. Falowały sumiaste[4] wąsy.

[...] Wystąpili Milipanci. Wyjęli Pały.

Było ich dziesięciu, piętnastu, dwudziestu. Wciąż przybywało. Pojawiali się kolejni po obu stronach ulicy. Otaczali pana Jana.

Pan Beton zrzucił kurtkę. Podwinął rękawy swetra. Zacisnął wielkie dłonie w pięści.

Pierwszy szereg Milipantów popędził ze wzniesionymi Pałami.

Pan Beton złapał betonowy chodnik i potrząsnął, jakby strzepywał koc. Wzdłuż ulicy poszła betonowa fala. TRKRKRKRKRKRK! Płyty strzelały z chodnika jak korki. Fala rozrzuciła Milipantów na wszystkie strony. [...]

Pan Beton wyrwał latarnię i zmiótł nią Milipantów jak kijem hokejowym.

Skoczyły na pana Betona Bubeki[5] szponiaste, o ślepiach zimnych, niewolących. Skoczyła Suka[6] stalowa i Szpicel[7] szpicorożny. Pan Beton tylko pufnął spod wąsa. Przebił Sukę szpicem Szpicla i cisnął ich w Bubeków. Gruchnęli wszyscy razem w ścianę [...]

– Temi ręcami!!! – zahurgotał gromko pan Beton. Nawet Adaś u góry na dachu go usłyszał.

Kilka słów o książce

Jest grudniowa noc, wcześniej w telewizji zamiast dobranocki pokazano pana w wojskowym mundurze, a w mieszkaniu kilkuletniego Adasia pojawiło się przerażające ptaszysko – Wroniec, które porwało tatę i zraniło mamę. Wujek Kazek zdążył przekazać przerażonego chłopca sąsiadowi, panu Janowi. Adaś wyrusza wraz ze swoim opiekunem szukać pomocy. *Wroniec* przenosi czytelnika w czasy stanu wojennego, wprowadzonego w Polsce przez władze 13 grudnia 1981 r., aby zdusić rosnący opór Polaków domagających się wolności. Na ulicach pojawiły się wozy opancerzone i czołgi. Ograniczono prawa i swobody obywatelskie, zaczęły się aresztowania działaczy opozycji. Wielka historia wkroczyła też w życie Adasia, który nie do końca potrafił zrozumieć, co się wokół niego dzieje – rzeczywistość pokazana z perspektywy dziecka przywodzi na myśl świat baśni, w której ścierają się potężne siły. *Czemu dorośli nigdy nie mówią dzieciom, co naprawdę się dzieje? Dlaczego dzieci muszą żyć między tajemnicami, strachami i potworami?* Jeśli szukasz odpowiedzi na te pytania i chcesz odbyć niezwykłą, pełną fantastyki i silnych wrażeń podróż po robotniczym mieście epoki PRL-u, sięgnij po książkę Jacka Dukaja.

[3] **Milipanci** odwołanie do milicjantów – policji z czasów PRL-u

[4] **sumiaste** długie i bujne

[5] **Bubeki** nawiązanie do ubeków – tak pogardliwie nazywano funkcjonariuszy Urzędu Bezpieczeństwa

[6] **Suka** określenie dużego radiowozu milicyjnego

[7] **Szpicel** szpieg, osoba, która donosiła na opozycjonistów

Nikt nie pokona pana Betona!, Jakub Jabłoński, ilustracja do *Wrońca* Jacka Dukaja, 2009 r.

Wyłomotał się na ulicę Złomot[8] okrutny. Pan Beton złapał jego Tarczę betonową i Tarcza rozmiękła mu w dłoniach jak guma do żucia. Wcisnął ją Złomotowi na łeb, na ramiona, na Pały sześciokrotne – i Złomot uwiązł w niej niczym w dybach. [...]

Na ulicy po lewej zgromadziło się tymczasem MOMO[9] zaciężne: w Pancerzach, w Hełmach, z Tarczami z plastiku. Adaś próbował policzyć zasadzone w równych rzędach Hełmy. Było ich zbyt wiele.

Naraz Milipanci uderzyli w Tarcze, aż zahuczało.

– Pała! Pała! Pała! Pała!

I ruszyli.

Pan Beton cofnął się pod pomnik Ptasznika[10]. Czarna opaska zsunęła mu się z czoła. Poczerwieniały po całym tym wysiłku, sapał już chrapliwie. Pot zalewał mu oko.

Adaś zacisnął mocno dłonie na krawędzi komina.

RRRUBUDUM! Grzmot przetoczył się ulicą. MOMO nieprzeliczone starło się z panem Betonem. Pan Beton całkiem zniknął Adasiowi za falą pancernych Milipantów.

Przez moment nic się nie działo. Tylko Milipanci Pałowali, Pałowali, Pałowali, Pałowali.

A potem kamienny Ptasznik zadygotał, zachwiał się – i runął na MOMO.

Pan Beton wyłonił się z tumanu pyłu na kupie gruzu. Wiązał zdobyczne Pały w supły i łamał na kolanie Tarcze.

Nikt nie pokona pana Betona! Adaś mało nie wyskoczył zza komina. Bambilion procent normy!

Druga armia MOMO gotowała się do szturmu. Wzniosła już Pały – i wtem zatrzymała się.

Pan Beton otarł twarz rękawem, spojrzał w górę. Nad Domem Ptasznika zebrała się przez ten czas chmura kruków większa od Domu. Nie wybiła jeszcze Godzina[11], ale ptaszyska miały swoje rozkazy.

Skłębiły się w czarny wir i spikowały na pana Jana.

Pan Beton zdążył tylko osłonić dłonią jedyne oko.

[8] **Złomot** nawiązanie do wozów ZOMO – oddziału milicji tłumiącego manifestacje, okrytego złą sławą z powodu stosowania przemocy

[9] **MOMO** aluzja do ZOMO, czyli Zmotoryzowanych Odwodów Milicji Obywatelskiej

[10] **Ptasznik** pierwowzorem postaci jest Włodzimierz Lenin – ideowy przywódca komunistów w Rosji

[11] **Godzina** nawiązanie do godziny milicyjnej, czyli zakazu wychodzenia z domu w określonych godzinach, który obowiązywał w czasie stanu wojennego

RA! RA! RA! Przeraźliwe krakanie niosło się ponad miastem. Adaś skulił się za kominem. Zatkał uszy, zamknął oczy.

Nikt nie pokona pana Betona, powtarzał sobie. Nikt nie pokona pana Betona. Nikt nie pokona.

Kiedy ponownie wyjrzał zza komina, na śniegu [...] pozostała tylko kupa betonowego gruzu i pyłu, i kilka strzępów ubrania pana Jana. Kruki odlatywały, unosząc do czarcich kotłów świeże ochłapy mięsa.

Noc opadła na kraj Wrony.

W oddali wyły Suki.

Po przeczytaniu

1. Określ, jaki nastrój panuje w utworze Jacka Dukaja i które elementy świata przedstawionego go budują.
2. Przedstaw, co wydarzyło się w życiu Adasia. Opisz, co czuł chłopiec w momencie, gdy jego dziecięcy świat znalazł się w centrum wydarzeń historycznych.
3. Wyjaśnij, w jaki sposób Adaś postrzegał pana Betona walczącego z Milipantami. Czy kreacja pana Jana jest realistyczna? Ustal, czemu służy taki sposób zobrazowania bohatera w utworze. Możesz odwołać się też do ilustracji autorstwa Jakuba Jabłońskiego.
4. Wymień środki wyrazu użyte w opisie walki. Jaki efekt one wywołują?
5. Wyszukaj w tekście wyrazy, które autor nietypowo zapisał od wielkich liter. Co nazywają te słowa? Jak myślisz, czemu służy przyjęty w tekście sposób zapisu? Jak wpływa na jego odbiór?
6. Czy zgadzasz się z twierdzeniem, że spojrzenie na rzeczywistość z perspektywy dziecka bardziej uwypukla okrucieństwo świata dorosłych? Z jaką kategorią baśniowych słów kojarzy się kilkakrotnie powtarzane przez Adasia *Nikt nie pokona pana Betona*?
7. Czy baśnie i bajki z czasów dzieciństwa pomagają lepiej zrozumieć otaczający nas świat, czy też może powodują rozczarowanie? Przeprowadźcie w klasie dyskusję na ten temat.
8. Na podstawie tego, co działo się z Adasiem, sformułuj uniwersalne wnioski na temat sytuacji dzieci w czasie trudnych wydarzeń historycznych.
9. Czym różni się sposób przedstawienia historii we *Wrońcu* od znanych Ci innych źródeł (np. podręczników do historii, artykułów czy książek historycznych)? Jakie masz pomysły na przekazywanie wiedzy o przeszłości w sposób, który uczyni ją aktualną, zaciekawi i zachęci do namysłu?
10. W dalszej części powieści Adaś dowiaduje się, że napisane przez niego wyrazy mają moc zmieniania rzeczywistości. Czego metaforą może być – Waszym zdaniem – ta umiejętność? Porozmawiajcie o tym, czy słowo pisane faktycznie ma wpływ na rzeczywistość.

Zanim przeczytasz

Poszukaj w różnych źródłach informacji o Emilii Plater – jej udziale w powstaniu listopadowym i okolicznościach śmierci.

Adam Mickiewicz

Śmierć Pułkownika

POŚWIĘCIĆ SIĘ DLA OJCZYZNY

W głuchej puszczy, przed chatką leśnika,
Rota[1] strzelców stanęła zielona;
A u wrót stoi straż Pułkownika,
Tam w izdebce Pułkownik ich kona.
Z wiosek zbiegły się tłumy wieśniacze.
Wódz to był wielkiej mocy i sławy,
Kiedy po nim lud prosty tak płacze
I o zdrowie tak pyta ciekawy.

Kazał konia Pułkownik kulbaczyć[2],
Konia w każdej sławnego potrzebie;
Chce go jeszcze przed śmiercią obaczyć,
Kazał przywieść do izby – do siebie.
Kazał przynieść swój mundur strzelecki,
Swój kordelas[3] i pas, i ładunki[4];
Stary żołnierz – on chce, jak Czarniecki[5],
Umierając swe żegnać rynsztunki[6].

A gdy konia już z izby wywiedli,
Potem do niej wszedł ksiądz z Panem Bogiem[7];
I żołnierze od żalu pobledli,
A lud modlił się klęcząc przed progiem.
Nawet starzy Kościuszki żołnierze[8],
Tyle krwi swej i cudzej wylali,
Łzy ni jednej – a teraz płakali
I mówili z księżami pacierze.

Z rannym świtem dzwoniono w kaplicy;
Już przed chatą nie było żołnierza,
Bo już Moskal[9] był w tej okolicy.
Przyszedł lud widzieć zwłoki rycerza.
Na pastuszym tapczanie on leży –
W ręku krzyż, w głowach siodło i burka[10],
A u boku kordelas, dwururka[11].

[1] **rota** tu: oddział wojskowy

[2] **kulbaczyć** siodłać

[3] **kordelas** krótka szabla

[4] **ładunki** tu: naboje

[5] **Czarniecki Stefan** polski dowódca wojskowy, wspomniany w naszym hymnie narodowym

[6] **rynsztunki** uzbrojenie

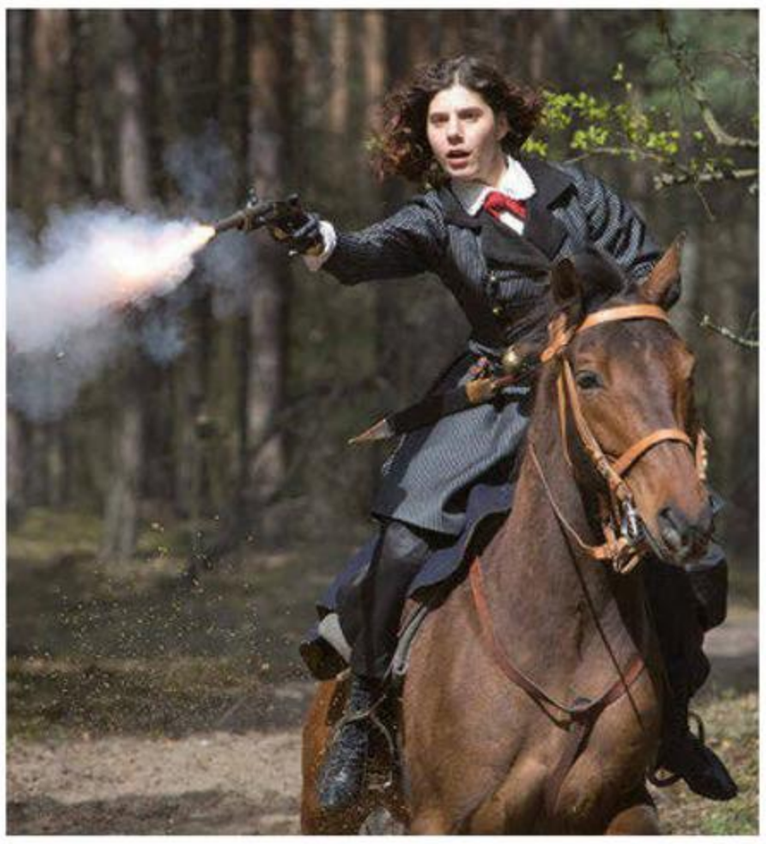
[7] **wszedł ksiądz z Panem Bogiem** przyszedł kapłan, aby udzielić umierającej osobie ostatniego sakramentu

[8] **starzy Kościuszki żołnierze** żołnierze, którzy w 1794 r. walczyli w powstaniu kościuszkowskim przeciw Rosji i Prusom

[9] **Moskal** dawniej: Rosjanin

[10] **burka** obszerny płaszcz bez rękawów, z kapturem

[11] **dwururka** broń myśliwska o dwóch lufach

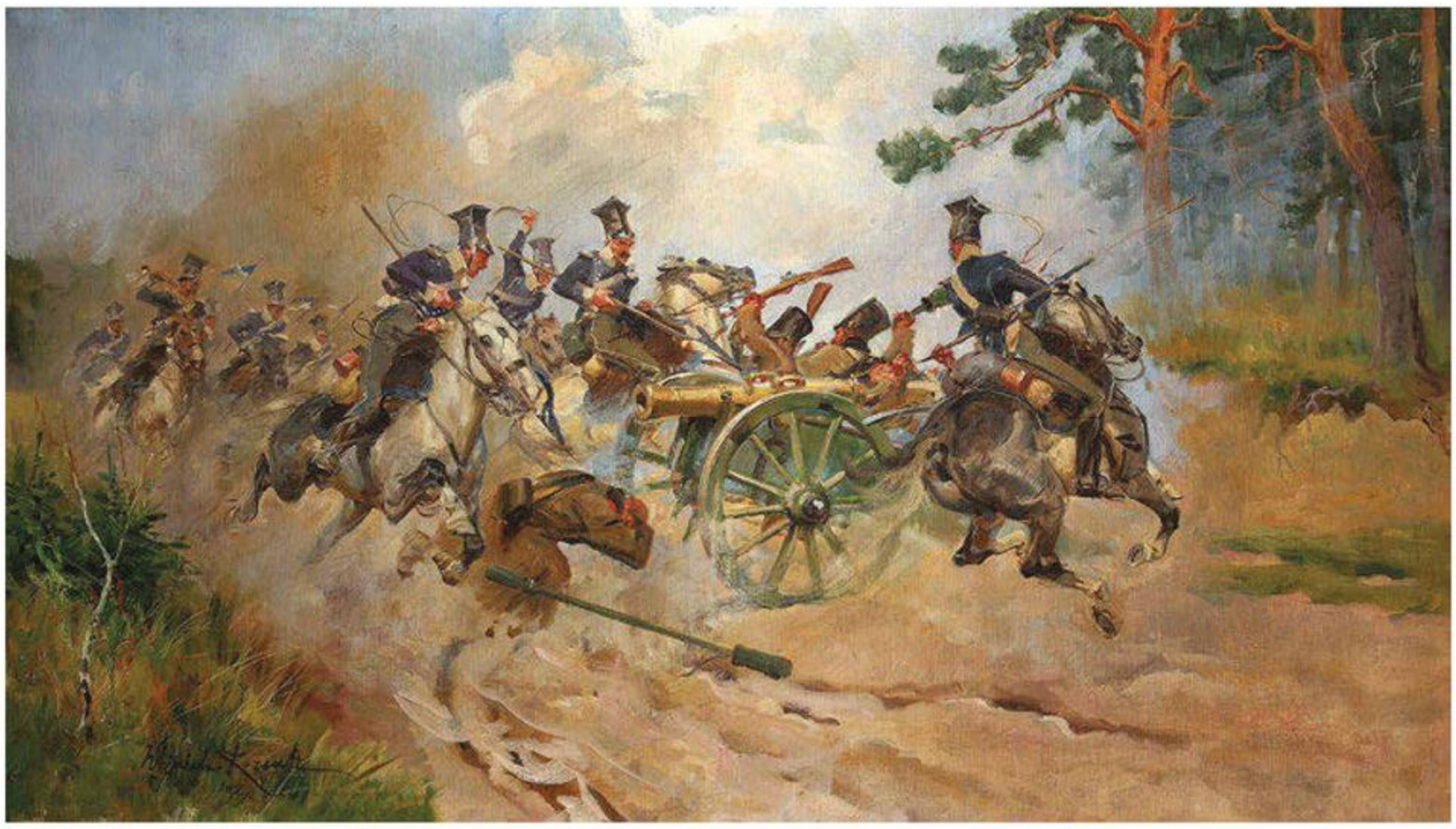

Magdalena Osińska w roli Emilii Plater w krótkometrażowym filmie *Wojciech Kossak „Emilia Plater w potyczce pod Szawlami"*, 2017 r., reż. Marek Brodzki

Lecz ten wódz, choć w żołnierskiej odzieży,
Jakie piękne dziewicze ma lica?
Jaką pierś? – Ach, to była dziewica,
To Litwinka, dziewica-bohater,
Wódz Powstańców – Emilija Plater!

Kontekst

W romantyzmie dążenia wolnościowe dochodziły do głosu w niemal wszystkich krajach Europy. Tworzono organizacje spiskowe, wybuchały powstania i rewolucje. Szerokim echem w świecie odbiły się dwa polskie powstania narodowe – listopadowe i styczniowe. Pierwszy z tych zrywów był najważniejszym przeżyciem pokoleniowym dla polskich romantyków. Z powstaniem wiązano wielkie nadzieje; było ono wyrazem zbiorowego buntu przeciwko rzeczywistości rozbiorów. Jego klęska, skala strat oraz represji carskich wywołały silne uczucie rozczarowania, ale zapoczątkowały też legendę literacką uczestników powstania. Poeci tej epoki ukazywali w swoich utworach bohaterów, których ofiarność, gotowość do poświęcenia życia dla ojczyzny i szlachetność stały się romantycznym wzorem patriotyzmu. W tekstach romantycznych właściwie nie pojawia się rozumienie patriotyzmu jako codziennej pracy na rzecz dobra wspólnego oraz dążenia do pogodzenia celów osobistych z obowiązkami wobec społeczeństwa. Zdaniem pisarzy tej epoki miłość do rodzinnego kraju przejawia się w heroicznych czynach, ofiarowaniu własnego życia i osobistego szczęścia dla ojczyzny.

Wojciech Kossak, *Bitwa pod Stoczkiem*, 1927 r.

Po przeczytaniu

1. Przedstaw sytuację, która została opisana w wierszu Adama Mickiewicza. Zwróć uwagę na to, gdzie i kiedy rozgrywają się wydarzenia oraz kto jest głównym bohaterem utworu.
2. Czym wsławiła się bohaterka utworu? Jakie cechy można jej przypisać? Które wartości były dla niej cenne?
3. Jaką funkcję pełnią w wierszu porównanie Emilii Plater z Czarnieckim oraz nazwanie jej rycerzem? W odpowiedzi uwzględnij informacje z kontekstu.
4. Emilia Plater w młodości podziwiała Joannę d'Arc [dark], zwaną Dziewicą Orleańską. Poszukaj informacji o tej postaci i jej znaczeniu w kulturze i historii. Jak myślisz, dlaczego francuska bohaterka była ważna dla Emilii?
5. Podaj kilka określeń, za pomocą których można scharakteryzować śmierć bohaterki tekstu.
6. Scharakteryzuj język wiersza. Zwróć uwagę na sformułowania, które budują atmosferę utworu.
7. Porozmawiajcie w klasie o tym, czy romantyczny wzorzec bohatera ukazany w utworze Mickiewicza jest aktualny. Przedstawcie swoje argumenty.
8. Obejrzyj obraz Jana Rosena *Emilia Plater na czele oddziału kosynierów* (1911 r.). W jaki sposób została na nim przedstawiona Emilia Plater? Jaka jest wymowa dzieła?
9. Która postać historyczna jest – według Ciebie – godna szczególnego uznania? Podaj kilka argumentów uzasadniających Twoją opinię.
10. Przeczytajcie definicję słowa *patriotyzm*. Wykonajcie w grupach polecenia.

patriotyzm

«z gr. *patría* 'rodowód, klan, rodzina, ojczyzna'

postawa osoby, która kocha swoją ojczyznę, czuje się jej częścią, działa dla jej dobra i gotowa jest wiele dla niej poświęcić»

Wielki słownik języka polskiego, red. Piotr Żmigrodzki

- Wyjaśnijcie, jakie jest pochodzenie słowa *patriotyzm*. Do jakich znaczeń się odwołuje?
- Zapiszcie skojarzenia, które wywołuje w Was hasło *patriotyzm*.
- Przygotujcie w grupach charakterystyki współczesnego patrioty. Ustalcie, czym powinien się on wyróżniać, jakie postawy i zachowania przejawiać. Na koniec porównajcie w klasie wyniki Waszej pracy i wymieńcie się opiniami.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Romantyzm

Zanim przeczytasz

Zbierz informacje dotyczące wydarzeń, które zainspirowały Adama Mickiewicza do napisania *Reduty Ordona*. Przedstaw je w klasie.

Adam Mickiewicz

Reduta[1] Ordona[2]

Opowiadanie adiutanta[3]

Nam strzelać nie kazano. – Wstąpiłem na działo
I spójrzałem na pole; dwieście harmat[4] grzmiało.
Artyleryi ruskiej[5] ciągną się szeregi,
Prosto, długo, daleko, jako morza brzegi;
I widziałem ich wodza: przybiegł, mieczem skinął
I jak ptak jedno skrzydło wojska swego zwinął;
Wylewa się spod skrzydła ściśniona piechota,
Długą czarną kolumną, jako lawa błota,
Nasypana iskrami bagnetów. Jak sępy
Czarne chorągwie na śmierć prowadzą zastępy.

Przeciw nim sterczy biała, wąska, zaostrzona,
Jak głaz bodzący morze, reduta Ordona.
Sześć tylko miała harmat; wciąż dymią i świecą;
I nie tyle prędkich słów gniewne usta miecą,
Nie tyle przejdzie uczuć przez duszę w rozpaczy,
Ile z tych dział leciało bomb, kul i kartaczy[6].
Patrz, tam granat w sam środek kolumny się nurza
Jak w fale bryła lawy, pułk dymem zachmurza;
Pęka śród dymu granat, szyk pod niebo leci
I ogromna łysina śród kolumny świeci.

Tam kula lecąc, z dala grozi, szumi, wyje,
Ryczy jak byk przed bitwą, miota się, grunt ryje; –
Już dopadła; jak boa śród kolumn się zwija,
Pali piersią, rwie zębem, oddechem zabija.
Najstraszniejszej nie widać, lecz słychać po dźwięku,
Po waleniu się trupów, po ranionych jęku:
Gdy kolumnę od końca do końca przewierci,
Jak gdyby środkiem wojska przeszedł anioł śmierci.

Gdzież jest król, co na rzezie tłumy te wyprawia?
Czy dzieli ich odwagę, czy pierś sam nadstawia?

WALCZYĆ ZA OJCZYZNĘ

[1] **reduta** stanowisko obronne

[2] **Ordon** Julian Konstanty Ordon (1810–1887), podczas powstania listopadowego dowódca reduty nr 54 na warszawskiej Woli

[3] **opowiadanie adiutanta** o obronie reduty opowiedział Mickiewiczowi poeta Stefan Garczyński, adiutant generała Jana Nepomucena Umińskiego

[4] **harmata** armata

[5] **ruskiej** tu: rosyjskiej

[6] **kartacz** rodzaj pocisku artyleryjskiego

Nie, on siedzi o pięćset mil na swej stolicy,
Król wielki, samowładnik świata połowicy[7];
Zmarszczył brwi – i tysiące kibitek[8] wnet leci;
Podpisał – tysiąc matek opłakuje dzieci;
Skinął – padają knuty[9] od Niemna do Chiwy[10].
Mocarzu, jak Bóg silny, jak szatan złośliwy,
Gdy Turków za Bałkanem[11] twoje straszą spiże[12],
Gdy poselstwo paryskie twoje stopy liże[13] –
Warszawa jedna twojej mocy się urąga,
Podnosi na cię rękę i koronę ściąga,
Koronę Kazimierzów, Chrobrych z twojej głowy,
Boś ją ukradł i skrwawił, synu Wasilowy[14]!

Car dziwi się – ze strachu drżą Petersburczany[15],
Car gniewa się – ze strachu mrą[16] jego dworzany;
Ale sypią się wojska, których Bóg i wiara
Jest Car. – Car gniewny: umrzem, rozweselim Cara.
Posłany wódz kaukaski[17] z siłami pół-świata,
Wierny, czynny i sprawny – jak knut w ręku kata.

Ura! ura! Patrz, blisko reduty, już w rowy
Walą się, za faszynę[18] kładąc swe tułowy;
Już czernią się na białych palisadach[19] wałów.
Jeszcze reduta w środku, jasna od wystrzałów,
Czerwieni się nad czernią, jak w środek mrowiska
Wrzucony motyl błyska – mrowie go naciska –
Zgasł – tak zgasła reduta. Czyż ostatnie działo
Strącone z łoża w piasku paszczę zagrzebało?
Czy zapał[20] krwią ostatni bombardyjer[21] zalał?
Zgasnął ogień. – Już Moskal rogatki[22] wywalał.

Gdzież ręczna broń? – Ach, dzisiaj pracowała więcej
Niż na wszystkich przeglądach za władzy książęcej[23];
Zgadłem, dlaczego milczy, bo nieraz widziałem
Garstkę naszych walczącą z Moskali nawałem.
Gdy godzinę wołano dwa słowa: pal, nabij;
Gdy oddechy dym tłumi, trud ramiona słabi;
A wciąż grzmi rozkaz wodzów, wre żołnierza czynność;
Na koniec bez rozkazu pełnią swą powinność,
Na koniec bez rozwagi, bez czucia, pamięci,
Żołnierz jako młyn palny nabija – grzmi – kręci
Broń od oka do nogi, od nogi na oko:

[7] **połowica** tu: połowa
[8] **kibitka** w Rosji carskiej kryty powóz służący do przewożenia więźniów
[9] **knut** rzemienny bicz
[10] **od Niemna do Chiwy** na terytorium władzy cara Rosji, między rzeką Niemen na wschodzie a miastem Chiwa w Uzbekistanie na południu
[11] **Bałkan** (Bałkany) obszar Półwyspu Bałkańskiego w płd.-wsch. Europie
[12] **spiże** tu: armaty
[13] **gdy poselstwo paryskie twoje stopy liże** aluzja do akcji dyplomatycznej Ludwika Filipa I, który zabiegał o uznanie przez Rosję
[14] **synu Wasilowy** nawiązanie do Wasyla III – symbolicznego przodka władców Rosji
[15] **Petersburczany** dawniej: mieszkańcy Petersburga
[16] **mrą** umierają
[17] **wódz kaukaski** Iwan Paskiewicz (1782–1856), generał, dowódca wojsk rosyjskich na Kaukazie, potem wódz naczelny armii tłumiącej powstanie listopadowe
[18] **faszyna** umocnienie fortyfikacji zrobione z gałęzi
[19] **palisada** ogrodzenie z drewnianych, zaostrzonych u góry pali
[20] **zapał** tu: lont
[21] **bombardyjer** bombardier, stopień podoficerski w artylerii
[22] **rogatki** tu: wrota
[23] **przeglądy za władzy książęcej** namiestnik Królestwa Polskiego, wielki książę Konstanty, lubił urządzać przeglądy wojskowe i pokazy musztry

Aż ręka w ładownicy długo i głęboko
Szukała, nie znalazła – i żołnierz pobladnął,
Nie znalazłszy ładunku, już bronią nie władnął;
I uczuł, że go pali strzelba rozogniona;
Upuścił ją i upadł – nim dobiją, skona.
Takem myślił – a w szaniec nieprzyjacioł kupa
Już lazła, jak robactwo na świeżego trupa.

Pociemniało mi w oczach – a gdym łzy ocierał,
Słyszałem, że coś do mnie mówił mój Jenerał[24].
On przez lunetę wspartą na moim ramieniu
Długo na szturm i szaniec poglądał w milczeniu.
Na koniec rzekł: «Stracona». – Spod lunety jego
Wymknęło się łez kilka – rzekł do mnie: «Kolego,
Wzrok młody od szkieł lepszy; patrzaj, tam na wale,
Znasz Ordona, czy widzisz, gdzie jest?» – «Jenerale,
Czy go znam? – Tam stał zawsze, to działo kierował.
Nie widzę – znajdę – dojrzę! – śród dymu się schował.
Lecz śród najgęstszych kłębów dymu ileż razy
Widziałem rękę jego dającą rozkazy. –
Widzę go znowu – widzę rękę – błyskawicę,
Wywija, grozi wrogom, trzyma palną świécę,
Biorą go – zginął – o nie, skoczył w dół, do lochów!»
«Dobrze – rzecze Jenerał – nie odda im prochów».

Tu blask – dym – chwila cicho – i huk jak stu gromów.

[24] Jenerał
generał Jan Nepomucen Umiński (1778–1851), dowódca obrony Woli podczas rosyjskiego szturmu Warszawy 6 września 1831 r.

Wojciech Kossak, *Czerkiesi na Krakowskim Przedmieściu*, 1912 r.

Zaćmiło się powietrze od ziemi wyłomów,
Harmaty podskoczyły i jak wystrzelone
Toczyły się na kołach – lonty zapalone
Nie trafiły do swoich panew. I dym wionął
Prosto ku nam; i w gęstej chmurze nas ochłonął.
I nie było nic widać prócz granatów blasku,
I powoli dym rzedniał, opadał deszcz piasku.
Spójrzałem na redutę; wały, palisady,
Działa, i naszych garstka, i wrogów gromady:
Wszystko jako sen znikło. – Tylko czarna bryła
Ziemi niekształtnej leży – rozjemcza mogiła.
Tam i ci, co bronili, i ci, co się wdarli,
Pierwszy raz pokój szczery i wieczny zawarli.
Choćby cesarz Moskalom kazał wstać, już dusza
Moskiewska tam raz pierwszy cesarza nie słusza[25].
Tam zagrzebane tylu set ciała, imiona:
Dusze gdzie? – nie wiem; lecz wiem, gdzie dusza Ordona.
On będzie Patron szańców! – Bo dzieło zniszczenia
W dobrej sprawie jest święte, jak dzieło tworzenia;
Bóg wyrzekł słowo s t a ń s i ę, Bóg i z g i ń wyrzecze.
Kiedy od ludzi wiara i wolność uciecze,
Kiedy ziemię despotyzm[26] i duma szalona
Obleją, jak Moskale redutę Ordona –
Karząc plemię zwycięzców zbrodniami zatrute,
Bóg wysadzi tę ziemię, jak on swą redutę.

[25] **słusza**
dawniej: słucha

[26] **despotyzm**
władza oparta na terrorze

Po przeczytaniu

1. Określ, co jest tematem utworu.
2. Kto i z jakiej perspektywy opowiada o zdarzeniach przedstawionych w *Reducie Ordona*? Czym charakteryzuje się ton tej wypowiedzi?
3. Przygotujcie ilustracje ukazujące kolejne obrazy bitwy, które wyłaniają się z utworu. Następnie ustnie przedstawcie przebieg działań.
4. Podaj przykłady środków stylistycznych użytych do opisu starcia. Jak ich zastosowanie wpływa na wyobrażenie walki? Jaki nadaje jej charakter?
5. Zapisz w oddzielnych kolumnach określenia, za pomocą których przedstawiono wojsko wroga i obrońców reduty. Zwróć uwagę na:
   - informacje o liczebności broni,
   - sposób, w jaki została określona wielkość wojsk każdej ze stron,
   - kolorystykę dominującą w opisach,
   - powody udziału w walce.

   Wyjaśnij, na jakiej zasadzie zestawiono obie strony. Czemu służy taki zabieg?
6. Jak myślisz, dlaczego poeta zdecydował się przedstawić Ordona i jego żołnierzy jako poległych na polu bitwy? Jaki wydźwięk ma to rozwiązanie w kontekście słów: *Bo dzieło zniszczenia / W dobrej sprawie jest święte, jak dzieło tworzenia*?

7. W jaki sposób w utworze został przedstawiony car? Co uosabia ta postać?
8. Sformułuj własnymi słowami przesłanie *Reduty Ordona*.
9. Na podstawie informacji o rzeczywistych losach Emilii Plater i Ordona oraz ich wizerunków przedstawionych w utworach powiedz, w jaki sposób Mickiewicz konstruuje romantyczne legendy bohaterów.
10. Poszukaj w internecie hip-hopowej aranżacji *Reduty Ordona* w wykonaniu White House Records [łajt hałs rekord] & Trzeci Wymiar.
    - Jak myślisz, jakie cechy budowy utworu ułatwiły przygotowanie muzycznej wersji dzieła w takiej stylistyce?
11. Przygotuj recytację dowolnego fragmentu *Reduty Ordona*. Zadbaj o to, aby głosem oddać dynamikę zdarzeń przedstawionych w utworze.

Zanim przeczytasz

Podaj przykłady piosenek, których tematem jest Polska. Jakie jest ich przesłanie?

Lao Che[1]

Kapitan Polska

W powadze czasów,
w zwątpieniu i chaosie,
tym o drżących dłoniach
i złamanym głosie,
ukaż się duchem i ciałem
wszystkim nam,
ponad podziałem.
Przybądź i bądź,
przybądź i bądź,
bez zarzutu,
tak dla Tutsi, jak dla Hutu[2].

Kapitan Polska,
Kapitalny Pan,
Kapitan,
Kapitan Polska
a sprawa polska.

POLSKA MOIM DOMEM

[1] Lao Che
[lao cze]
polski zespół muzyczny założony w 1999 r. Jego nazwa pochodzi od imienia i nazwiska Lao Che – jednej z drugoplanowych postaci z filmu *Indiana Jones* [dżons] *i Świątynia Zagłady*.

[2] Tutsi i Hutu
aluzja do wydarzeń z 1994 r. W Rwandzie członkowie plemienia Hutu dokonali zbrodni ludobójstwa na członkach plemienia Tutsi; zginęło wówczas ok. miliona ludzi.

Bo dom dwupokojowy,
wczoraj ludowy,
dziś kartonowo-gipsowy.
I noc idzie,
i pytanie o śniadanie,
z grzybem atomowym[3] w śmietanie.

Larum grają![4]
Kapitan skacze do przestworu.
Larum grają!
Sowieci[5] u bram Mordoru![6]
Póki pióro i pęcherz trzymam,
póty wierszem czyścić chcę kapitańskie buty.
Kapitan Polska,
poszukiwany,
poszukiwana!
Kapitanie,
modlę się o Pana Kapitana.
Przybądź i bądź,
przybądź i bądź,
przybądź i bądź.
Toż przybądź.

Tekst piosenki:
Hubert Dobaczewski

Zespół Lao Che podczas występu w Lublinie 3 czerwca 2016 r. Wokalistą grupy i autorem większości tekstów jest Hubert Dobaczewski. Zespół porusza w swoich utworach tematy związane ze współczesną Polską oraz z historią naszego kraju.

[3] **grzyb atomowy** chmura o charakterystycznym kształcie grzyba, składająca się z radioaktywnych pyłów i dymów, powstająca po wybuchu bomby atomowej

[4] **Larum grają!** wezwanie do walki; w *Panu Wołodyjowskim* H. Sienkiewicza tym okrzykiem Jan Sobieski wzywał do obrony ojczyzny

[5] **Sowieci** tu: Rosjanie

[6] **Mordor** kraina zła w powieści J.R.R. Tolkiena *Władca pierścieni*; przenośnie: okrutne, nieludzkie miejsce

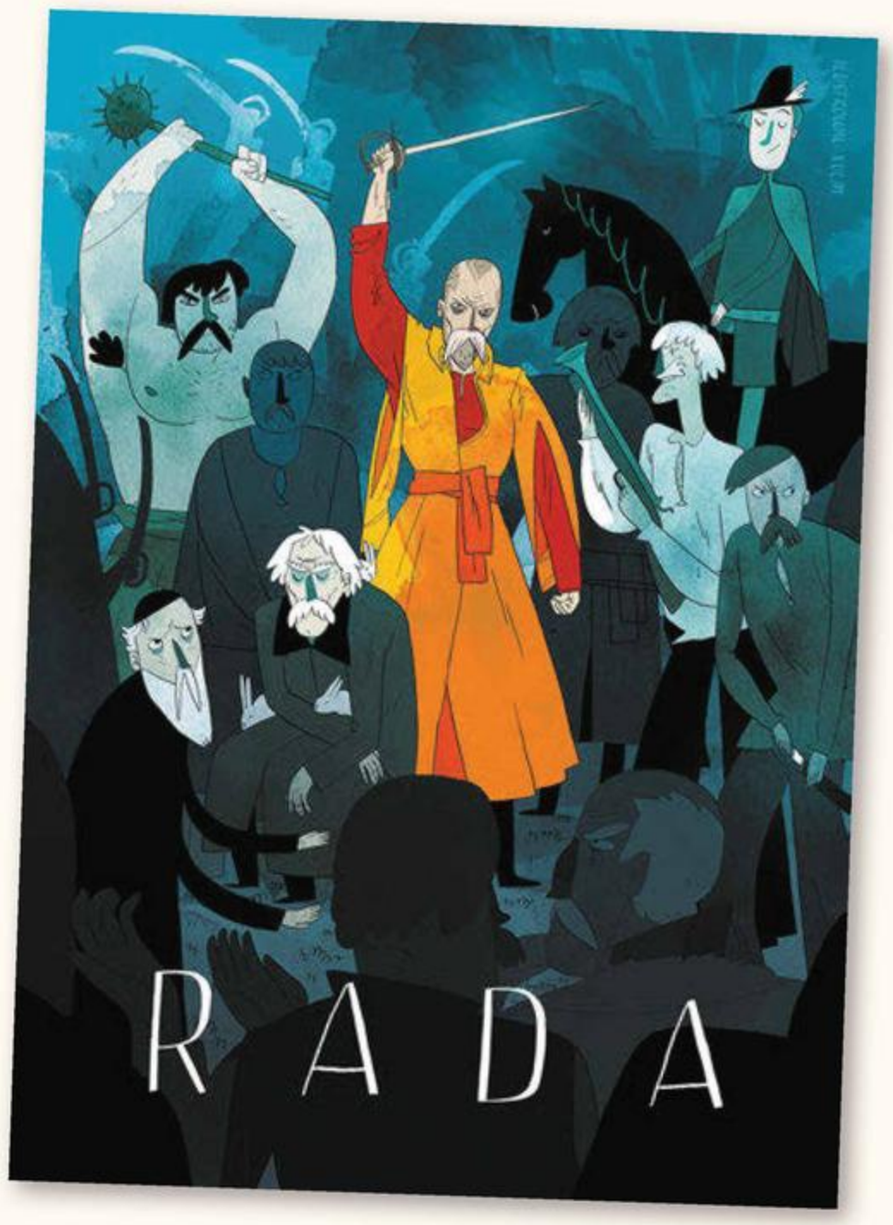
Po przeczytaniu

1. Jaki obraz współczesnego świata został przedstawiony w piosence? Z czego wynika taka wizja?
2. Jakimi cechami powinien odznaczać się tytułowy *Kapitan Polska*? Jakie nadzieje są w nim pokładane?
3. Przypomnij sobie mitologicznych herosów i odpowiedz, czy Kapitana Polskę można nazwać herosem.
4. Znajdź w dowolnych źródłach informacje dotyczące Kapitana Ameryki. Dlaczego postać ta jest tak popularna w Stanach Zjednoczonych i na całym świecie?
5. Przypomnijcie sobie, jakich znacie superbohaterów, np. z filmów i komiksów. Zapiszcie ich imiona na tablicy, a następnie ustalcie, jakie cechy ich łączą, a co decyduje o odmienności poszczególnych postaci. Jak myślicie, dlaczego temat superbohaterów jest tak popularny?
6. Stwórzcie w grupach komiksy zatytułowane *Kapitan Polska*.
7. Odwołując się do znajomości utworów: *Reduta Ordona*, *Śmierć Pułkownika* oraz *Wroniec* i *Kapitan Polska*, porozmawiajcie o tym, w jaki sposób twórcy z różnych epok opowiadają o bohaterach i bohaterstwie.

Pan Tadeusz

Kontekst

Wieść o wybuchu powstania listopadowego zastała Adama Mickiewicza w Rzymie. Wiosną 1831 r. poeta wyruszył w podróż do Polski, aby wziąć udział w walkach. Kiedy jednak w sierpniu przekroczył granicę, okazało się, że powstanie już upadało. W Wielkopolsce Mickiewicz spędził kilka miesięcy, korzystając z gościny polskich ziemian. Był zapraszany na polowania, przyjęcia, grzybobrania. Tryb życia szlachty wielkopolskiej przypominał poecie zwyczaje i codzienne zajęcia ziemian litewskich, które znał z dzieciństwa i z czasu pobytu w Kownie – gdy jako młody nauczyciel przyjeżdżał na wakacje do dworów swoich przyjaciół. Postanowił stworzyć poemat o szlacheckiej zbiorowości. Pisał go głównie w Paryżu. Rozpoczął w 1832 r., a ukończył w lutym 1834 r.

Ilustracja Marcina Surmy do Księgi VII *Rada*, stworzona do spektaklu *Pan Tadeusz – wszystkie słowa*, wystawianego w Teatrze Narodowym w Warszawie

Wielka Emigracja

Na kształt dzieła Adama Mickiewicza niewątpliwie miała wpływ także atmosfera panująca wśród Wielkiej Emigracji w Paryżu. Było to środowisko powstańców i osób popierających zryw niepodległościowy, którzy musieli opuścić kraj. Wśród emigrantów – oprócz Mickiewicza – znaleźli się m.in. Juliusz Słowacki, Fryderyk Chopin oraz przywódcy polityczni. Paryż stał się prawdziwą stolicą polskiej kultury, centrum duchowego życia narodu. Niestety, w środowisku emigracyjnym panował nastrój pesymizmu związany z upadkiem powstania. Spierano się o odpowiedzialność za klęskę zrywu listopadowego oraz o pomysły na dalsze działania niepodległościowe. Emigranci znaleźli się w świecie, który postrzegali jako obcy, często wręcz wrogi. Przyjechali z peryferyjnego rolniczego kraju do Paryża, centrum zachodniej cywilizacji. Wszystko to powodowało, że tęsknili za ojczyzną i idealizowali ją we wspomnieniach.

1. **Co? Gdzie? Kiedy? – czyli o świecie przedstawionym w *Panu Tadeuszu***

1.1. Korzystając z różnych źródeł informacji oraz *Epilogu* do *Pana Tadeusza*, zredaguj w zeszycie notatkę dotyczącą genezy – czyli okoliczności powstania – dzieła Adama Mickiewicza.

1.2. Wyjaśnij znaczenie tytułu i podtytułu utworu Adama Mickiewicza. O czym informują jego elementy? Co zapowiadają?

1.3. Przeczytaj pierwsze 22 wersy Księgi I *Pana Tadeusza*, a następnie określ, kto wypowiada te słowa, do kogo kieruje swoje wyznania i o co prosi.

Nowa wiadomość

Inwokacja to rozbudowany uroczysty zwrot (apostrofa) do bóstwa, muzy lub nadprzyrodzonego zjawiska z prośbą o inspirację i pomoc w tworzeniu dzieła, umieszczany na początku utworu.

Spotkanie z lekturą

1.4. Określ czas i miejsca akcji *Pana Tadeusza*. Zapisz w zeszycie cytaty potwierdzające Twoją opinię.

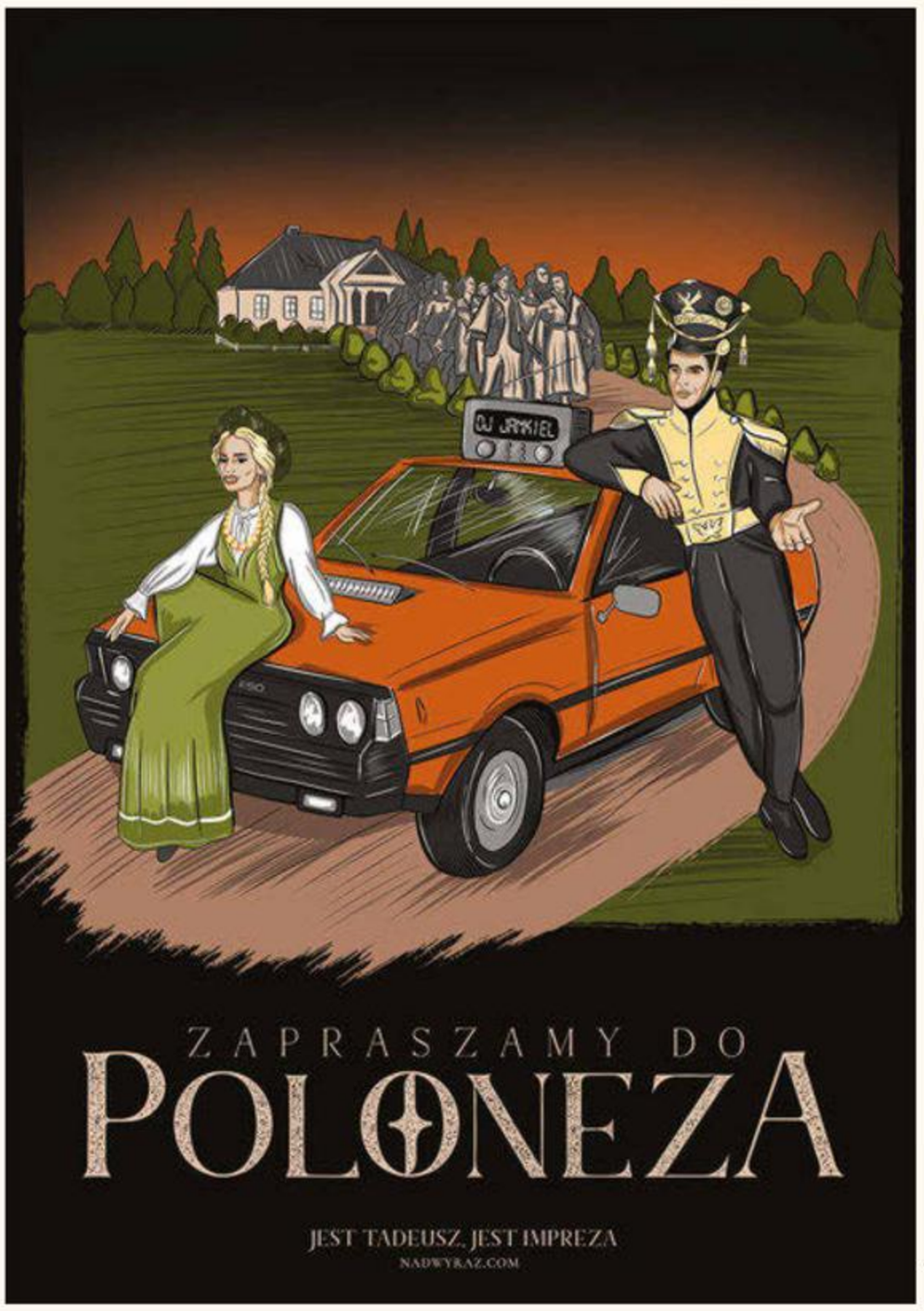
1.5. Przygotuj mapę myśli na temat wątków głównych utworu. Dopisz do każdego wątku informacje o bohaterach zaangażowanych w przebieg wydarzeń.

1.6. Zredagujcie w grupach listę słów kluczy do dwóch lub trzech ksiąg *Pana Tadeusza*. Możecie następnie stworzyć chmury wyrazów ułatwiające zapamiętanie treści lektury.

1.7. Opracujcie w zespołach schematyczne plany Soplicowa oraz jego okolicy. Wyszukajcie potrzebne informacje w tekście. Podpiszcie wszystkie obiekty.

1.8. W jaki sposób narrator wypowiada się o kraju lat dziecinnych? Na jakie elementy rzeczywistości zwraca uwagę? O czym świadczy ton jego wypowiedzi?

1.9. Obejrzyj zamieszczony obok plakat, a następnie powiedz, do którego wydarzenia z lektury nawiązuje. Na czym polega gra słów zastosowana w haśle?

Współczesna grafika nawiązująca do dzieła Adama Mickiewicza *Pan Tadeusz*

2. Obraz szlachty w *Panu Tadeuszu*

2.1. Przedstaw w formie piramidy strukturę społeczeństwa szlacheckiego ukazanego w *Panu Tadeuszu*.

2.2. Opracujcie w grupach katalog opisanych w utworze obyczajów szlacheckich związanych na przykład ze strojami, z nauką grzeczności, kuchnią, ucztowaniem, sejmikami, zajazdami, polowaniem. Przedstawcie wyniki swojej pracy i porozmawiajcie o tym, jakie znaczenie mają tradycje dla bohaterów utworu.

2.3. Którzy bohaterowie szlacheccy *Pana Tadeusza* zostali ukazani w sposób komiczny lub ironiczny? Określ, jak wpływa to na zaprezentowany w utworze wizerunek całej warstwy społecznej. → komizm, ironia, s. 274

2.4. Powiedz, jaki wpływ na charakterystykę postaci w *Panu Tadeuszu* ma sposób ich wysławiania się. Odwołaj się do stylu wypowiedzi trzech wybranych bohaterów.

2.5. Jakie wady szlacheckie uosabiają młody Jacek Soplica, Hrabia i Gerwazy? Uzasadnij swoje odpowiedzi przykładami zachowań tych postaci.

2.6. Porozmawiajcie o tym, jaki jest ukazany przez Adama Mickiewicza obraz polskiej szlachty – negatywny czy pozytywny. Poprzyjcie swoje wypowiedzi argumentami.

2.7. Napisz przemówienie skierowane do koleżanek i kolegów, w którym przekonasz ich, że *Pan Tadeusz* to skarbnica wiedzy o przeszłości narodu.

3. Jacek Soplica czy ksiądz Robak? Oto jest pytanie

3.1. Uporządkuj informacje o Jacku Soplicy przed przemianą i po niej. W tym celu przerysuj do zeszytu tabelę i ją uzupełnij.

	Jacek Soplica	Ksiądz Robak
Wydarzenia, w których bierze udział, zajęcia, zainteresowania	[illegible]	[illegible]
Cechy charakteru	[illegible]	[illegible]
Ważne wartości, ambicje, cele, do których dąży	[illegible]	[illegible]

3.2. Opowiedz o wydarzeniach, do których doszło w zamku Horeszków podczas najazdu Moskali – najpierw z perspektywy Jacka Soplicy, a następnie Gerwazego. Jakie dostrzegasz różnice pomiędzy tymi relacjami?

3.3. Wyjaśnij, dlaczego Jacek Soplica chciał, aby nazywano go Robakiem.

3.4. Odszukaj w słowniku języka polskiego znaczenie pojęcia *emisariusz*. Czy księdza Robaka można nazwać emisariuszem? Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do treści lektury.

3.5. Napisz charakterystykę Jacka Soplicy, w której udowodnisz, że bohater doświadczył przemiany.

3.6. Podaj przykłady bohaterów lektur obowiązkowych lub innych utworów, którzy przeszli przemianę wewnętrzną.

4. Historia w *Panu Tadeuszu*, czyli opowieść o Polsce i Polakach

4.1. Wymień postacie historyczne występujące w epopei Adama Mickiewicza. Określ, kim są i w jakich okolicznościach pojawiają się w dziele.

4.2. Uzasadnij tezę, że bitwa z Moskalami okazała się dla mieszkańców Soplicowa wydarzeniem przełomowym. Następnie odpowiedz, jakie inne wydarzenie historyczne pełni w utworze podobną funkcję. Możesz skorzystać z różnych źródeł informacji.

4.3. Przypomnij, które momenty z dziejów Polski przywołuje w trakcie swego koncertu Jankiel i jak je ocenia.

4.4. Zapisz tytuły dzieł literackich, filmowych, muzycznych i malarskich, w których poruszono problematykę ojczyzny, patriotyzmu, historii naszego kraju. Skorzystaj z różnych źródeł informacji.

5. *Dziś piękność twą w całej ozdobie widzę i opisuję* – artyzm i gatunek dzieła

5.1. Porozmawiajcie o wrażeniach po lekturze *Pana Tadeusza*. Odpowiedzcie na podane pytania.

- Które fragmenty dzieła podobały się Wam najbardziej, a które najmniej?
- Jakie wrażenie zrobił na Was język utworu?
- Jak oceniacie sposób opowiadania historii przedstawionej w dziele?

5.2. Zapisz w tabeli określenia i sformułowania, za pomocą których można scharakteryzować wymienione elementy utworu.

Tematyka	Budowa	Język i styl
[illegible]	[illegible]	[illegible]

Spotkanie z lekturą

Nowa wiadomość

Epopeja to rozbudowany, wielowątkowy utwór, który przedstawia dzieje bohaterów na tle przełomowych wydarzeń historycznych. Rozpoczyna się inwokacją, cechuje się podniosłym stylem i kunsztownym językiem nasyconym środkami stylistycznymi. Jest pisany wierszem o charakterystycznej wersyfikacji.

5.3. Za epopeję narodową uważa się utwór, który ze względu na poruszaną problematykę oraz wysoki poziom artystyczny jest bardzo ważny dla danego narodu. Porozmawiajcie o tym, jaką wartość – Waszym zdaniem – ma dla współczesnego czytelnika utwór Mickiewicza. Czy zasługuje na miano epopei narodowej?

5.4. Wyszukaj w *Panu Tadeuszu* wskazane fragmenty. Na ich podstawie określ, jaki wpływ ma przyroda na życie mieszkańców Soplicowa.

- Księga I – opis zachodu słońca podczas prac w polu
- Księga X – opis deszczu i burzy
- Księga XI – opis wiosny

Wyszukaj inne fragmenty *Pana Tadeusza*, które ukazują znaczenie przyrody w życiu mieszkańców Soplicowa.

5.5. Do współczesnego języka weszło wiele frazeologizmów i powiedzeń z *Pana Tadeusza*. W parach odszukajcie w tekście jak najwięcej takich sformułowań i zapiszcie w zeszycie, kto je wypowiada lub w jakich okolicznościach zostały użyte przez narratora.

5.6. Przeczytaj zamieszczony fragment wiersza Mariana Hemara *Parafraza*. Powiedz, jakie widzisz w nim nawiązania do dzieła Adama Mickiewicza.

Wszystkim się zdawało,
Że to Solski[1] gra jeszcze. A to echo grało.
Jakby on znowu chwycił, zapałem przejęty,
Arkusz swej roli, długi, pokreślony, zmięty,
W rozmodleniu oburącz do ust go przycisnął,
Zachłysnął się słowami, w oczach ogniem błysnął,
Zasunął wpół powieki, wciągnął w głąb pół brzucha
I do płuc wysłał z niego cały zapas ducha
I zagrał.

[1] **Ludwik Solski** (1855–1954) wybitny aktor i reżyser, już za życia uznawany za legendę polskiego teatru

Nowa wiadomość

Parafraza to swobodna, często humorystyczna przeróbka utworu literackiego, zachowująca rozpoznawalne cechy pierwowzoru.

5.7. Wyszukajcie w różnych źródłach parafrazy utworów Adama Mickiewicza i odczytajcie je na głos w klasie. Pamiętajcie, aby zadbać o odpowiedni poziom prezentowanych tekstów. Następnie przygotujcie w grupach żartobliwe parafrazy wybranych fragmentów *Pana Tadeusza*.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Romantyzm

Adam Mickiewicz

Pan Tadeusz (fragmenty)

Księga I *Gospodarstwo*

Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie.
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.

Panno święta, co jasnej bronisz Częstochowy[1]
I w Ostrej świecisz Bramie[2]! Ty, co gród zamkowy
Nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem!
Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem [...],
Tak nas powrócisz cudem na Ojczyzny łono.
Tymczasem przenoś moję duszę utęsknioną
Do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych,
Szeroko nad błękitnym Niemnem rozciągnionych;
Do tych pól malowanych zbożem rozmaitem,
Wyzłacanych pszenicą, posrebrzanych żytem;
Gdzie bursztynowy świerzop[3], gryka[4] jak śnieg biała,
Gdzie panieńskim rumieńcem dzięcielina[5] pała,
A wszystko przepasane, jakby wstęgą, miedzą
Zieloną, na niej z rzadka ciche grusze siedzą.

Śród takich pól przed laty, nad brzegiem ruczaju[6],
Na pagórku niewielkim, we brzozowym gaju,
Stał dwór szlachecki, z drzewa, lecz podmurowany;
Świeciły się z daleka pobielane ściany,
Tem bielsze, że odbite od ciemnej zieleni
Topoli, co go bronią od wiatrów jesieni.
Dom mieszkalny niewielki, lecz zewsząd chędogi[7],
I stodołę miał wielką, i przy niej trzy stogi
Użątku[8], co pod strzechą zmieścić się nie może;
Widać, że okolica obfita we zboże,
I widać z liczby kopic, co wzdłuż i wszerz smugów[9]
Świecą gęsto jak gwiazdy, widać z liczby pługów
Orzących wcześnie łany ogromne ugoru[10],
Czarnoziemne, zapewne należne do dworu,
Uprawne dobrze na kształt ogrodowych grządek:
Że w tym domu dostatek mieszka i porządek.
Brama na wciąż[11] otwarta przechodniom ogłasza,
Że gościnna i wszystkich w gościnę zaprasza.

[1] **co jasnej bronisz Częstochowy** mowa o obrazie Matki Boskiej z klasztoru na Jasnej Górze

[2] **w Ostrej świecisz Bramie** mowa o obrazie Matki Boskiej z Ostrej Bramy w Wilnie

[3] **świerzop** regionalna nazwa gatunku roślin o żółtych kwiatach

[4] **gryka** roślina uprawna, z której ziaren robi się kaszę

[5] **dzięcielina** gatunek koniczyny

[6] **ruczaj** strumyk

[7] **chędogi** czysty, schludny

[8] **użątek** zżęte zboże

[9] **smug** pole

[10] **ugór** nieuprawiana ziemia

[11] **na wciąż** na oścież

Właśnie dwókonną[12] bryką wjechał młody panek
I obiegłszy dziedziniec zawrócił przed ganek, [...]
We dworze pusto: bo drzwi od ganku zamknięto
Zaszczepkami[13] i kołkiem zaszczepki przetknięto.
Podróżny do folwarku nie biegł sług zapytać;
Odemknął, wbiegł do domu, pragnął go powitać.
Dawno domu nie widział, bo w dalekim mieście
Kończył nauki, końca doczekał nareszcie.
Wbiega i okiem chciwie ściany starodawne
Ogląda czule, jako swe znajome dawne.
Też same widzi sprzęty, też same obicia,
Z któremi się zabawiać lubił od powicia[14];
Lecz mniej wielkie, mniej piękne, niż się dawniej zdały.
I też same portrety na ścianach wisiały.
Tu Kościuszko[15] w czamarce[16] krakowskiej, z oczyma
Podniesionymi w niebo, miecz oburącz trzyma; [...]
Siedzi Rejtan[17] żałośny po wolności stracie [...].
Dalej Jasiński[18], młodzian piękny i posępny,
Obok Korsak[19], towarzysz jego nieodstępny,
Stoją na szańcach Pragi[20], na stosach Moskali[21],
Siekąc wrogów, a Praga już się wkoło pali.
Nawet stary stojący zegar kurantowy[22]
W drewnianej szafie poznał u wniścia alkowy[23]
I z dziecinną radością pociągnął za sznurek,
By stary Dąbrowskiego usłyszeć mazurek.

Biegał po całym domu i szukał komnaty,
Gdzie mieszkał dzieckiem będąc, przed dziesięciu laty.

Tadeusz i Zosia na tle dworku w Soplicowie.
Kadr z filmu *Pan Tadeusz*, reż. Andrzej Wajda, 1999 r.

[12] **dwókonna** pisownia zgodna z dawną ortografią

[13] **zaszczepka** rodzaj skobla, zamka

[14] **od powicia** od urodzenia

[15] **Kościuszko** Tadeusz Kościuszko, przywódca insurekcji z 1794 r., od jego nazwiska nazywanej kościuszkowską – było to powstanie zbrojne przeciwko Rosji, a potem także przeciw Prusom, wywołane w reakcji na II rozbiór Polski

[16] **czamarka** długa męska szata, noszona przez szlachciców od czasów panowania Stanisława Augusta Poniatowskiego

[17] **Rejtan** Tadeusz Rejtan, poseł, który próbował nie dopuścić do zatwierdzenia przez sejm I rozbioru Polski

[18] **Jasiński** Jakub Jasiński, generał podczas insurekcji kościuszkowskiej

[19] **Korsak** Tadeusz Korsak, w trakcie insurekcji z 1794 r. dowodził pospolitym ruszeniem w okolicach Wilna

[20] **na szańcach Pragi** podczas insurekcji kościuszkowskiej Rosjanie zdobyli warszawską Pragę i dokonali rzezi ludności cywilnej; podczas obrony Pragi zginął m.in. Jakub Jasiński

[21] **Moskale** tu: Rosjanie

[22] **zegar kurantowy** zegar z mechanizmem wygrywającym melodię

[23] **u wnijścia alkowy** przy wejściu do pokoju sypialnego

Po przeczytaniu

1. Ustal kolejność, w jakiej występują w przytoczonym fragmencie wymienione opisy.

A. Opis pól litewskich.
B. Opis wnętrza pokoju.
C. Zewnętrzny obraz dworku.
D. Uroczysty zwrot do ojczyzny i Matki Bożej.
E. Przyjazd bohatera i powitanie rodzinnego domu.

1.	2.	3.	4.	5.
?	?	?	?	?

2. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

W przytoczonym fragmencie ojczyzna porównana jest do zdrowia, aby podkreślić, że jest ona jedną z najważniejszych wartości w życiu człowieka.	P	F
Z zacytowanego fragmentu wynika, że w soplicowskim dworze przywiązywano wagę do tradycji i historii Polski.	P	F

3. Wymień cechy charakteryzujące gospodarzy soplicowskiego dworu. Każdą cechę poprzyj przykładem z przytoczonego fragmentu utworu. Nie cytuj.

4. Na podstawie poniższych cytatów nazwij emocje towarzyszące Tadeuszowi po powrocie do Soplicowa.

A. Wbiega i okiem chciwie ściany starodawne
Ogląda czule, jako swe znajome dawne.
Też same widzi sprzęty, też same obicia,
Z którymi się zabawiać lubił od powicia

B. Biegał po całym domu i szukał komnaty,
Gdzie mieszkał dzieckiem będąc, przed dziesięciu laty.

5. Uzupełnij tabelę informacjami na temat środków stylistycznych w przytoczonym fragmencie *Pana Tadeusza*.

Nazwa środka stylistycznego	Przykład środka stylistycznego	Funkcja
?	?	uwydatniają piękno i kolorystykę nadniemeńskiej przyrody
porównanie	?	?
?	*Brama* [...] *ogłasza, / Że gościnna i wszystkich w gościnę zaprasza*	?

6. Czy zgadzasz się z opinią, że *precyzja i artystyczna wyrazistość opisów przyrody w „Panu Tadeuszu" dosięgły granic doskonałości* (Stanisław Pigoń, *Wstęp* do *Pana Tadeusza*)? Uzasadnij odpowiedź, odwołując się do znajomości całej lektury.

7. Przygotowujesz plakat informujący o wieczorze literackim poświęconym lekturze *Pan Tadeusz*. Jakie symbole nawiązujące do utworu wykorzystasz? Podaj dwa przykłady i uzasadnij wybór każdego z nich.
1. symbol ? uzasadnienie ? 2. symbol ? uzasadnienie ?

8. Wyobraź sobie, że spędzasz dzień w Soplicowie. Napisz opowiadanie o przygodzie, która spotkała Cię w gościnie u Sędziego. W swojej pracy wykaż się dobrą znajomością *Pana Tadeusza*.

Co już wiemy o twórczości Adama Mickiewicza?

Poznane utwory

BURZA

- **temat:** podróż statkiem w czasie sztormu
- **problematyka:** refleksje nad życiem, nad wartościami, które okazują się najistotniejsze w obliczu zagrożenia
- **rola natury:** groźna przyroda wywołuje silne przeżycia, które skłaniają do ważnych refleksji
- **nastrój:** grozy, przerażenia, poczucie chaosu
- **przesłanie:** najtrudniejsze dla człowieka są samotność oraz brak wartości i autorytetów, które nadawałyby życiu sens i cel

Gatunek – sonet

- regularna budowa
- czternaście wersów podzielonych na cztery strofy
- dwie pierwsze strofy są czterowersowe i mają charakter opisowy, dwie następne – trzywersowe i mają charakter refleksyjny

PAN TADEUSZ

- **czas akcji:** lata 1811 i 1812
- **miejsce akcji:** Soplicowo i okolice, Litwa
- **bohaterowie:** rodziny Horeszków i Sopliców, szlachta zagrodowa, mieszkańcy i goście Soplicowa
- **temat:** spór między Horeszkami a Soplicami, obraz życia mieszkańców Soplicowa i jego okolic
- **problematyka:** tęsknota za światem dzieciństwa, idealizacja ojczyzny, obraz polskiej szlachty (obyczajów i tradycji, wad i zalet); przemiana bohatera: z sarmaty i hulaki w dojrzałego patriotę; perypetie miłosne
- **rola natury:** odzwierciedla uczucia bohaterów, wyznacza rytm dnia i zajęć, jest uczestnikiem wydarzeń w Soplicowie – współgra z nimi
- **przesłanie:** nawoływanie do zgody narodowej, pojednania, wspólnoty celów

Gatunek – epopeja

- utwór epicki, rozbudowany, wielowątkowy
- dzieje bohaterów przedstawione na tle przełomowych wydarzeń historycznych
- podniosły styl
- inwokacja
- liczne środki stylistyczne
- wiersz o charakterystycznej wersyfikacji

To było w klasach 4–7:

- ☑ ***Świtezianka*** – ballada o nieszczęśliwej miłości Świtezianki i strzelca; temat wierności, dotrzymywania obietnic, motyw winy i kary
- ☑ ***Przyjaciele*** – wiersz (bajka) o przyjaźni Leszka i Mieszka oraz spotkaniu z niedźwiedziem; morał: *prawdziwych przyjaciół poznajemy w biedzie*
- ☑ ***Dziady* cz. II** – dramat przedstawiający pogański obrzęd dziadów; temat: dobro i zło, człowieczeństwo, motyw winy i kary
- ☑ ***Pani Twardowska*** – ballada o przechytrzeniu diabła przez Twardowskiego; temat: pakt z diabłem, dobro i zło, motyw sprytnego szlachcica
- ☑ ***Powrót taty*** – ballada o dzieciach, których modlitwa ocaliła ojca przed zbójcami; temat: ludowa wiara, siła niewinności, wiara w ludzkie uczucia

→ bajka, ballada, s. 271, dramat, s. 269

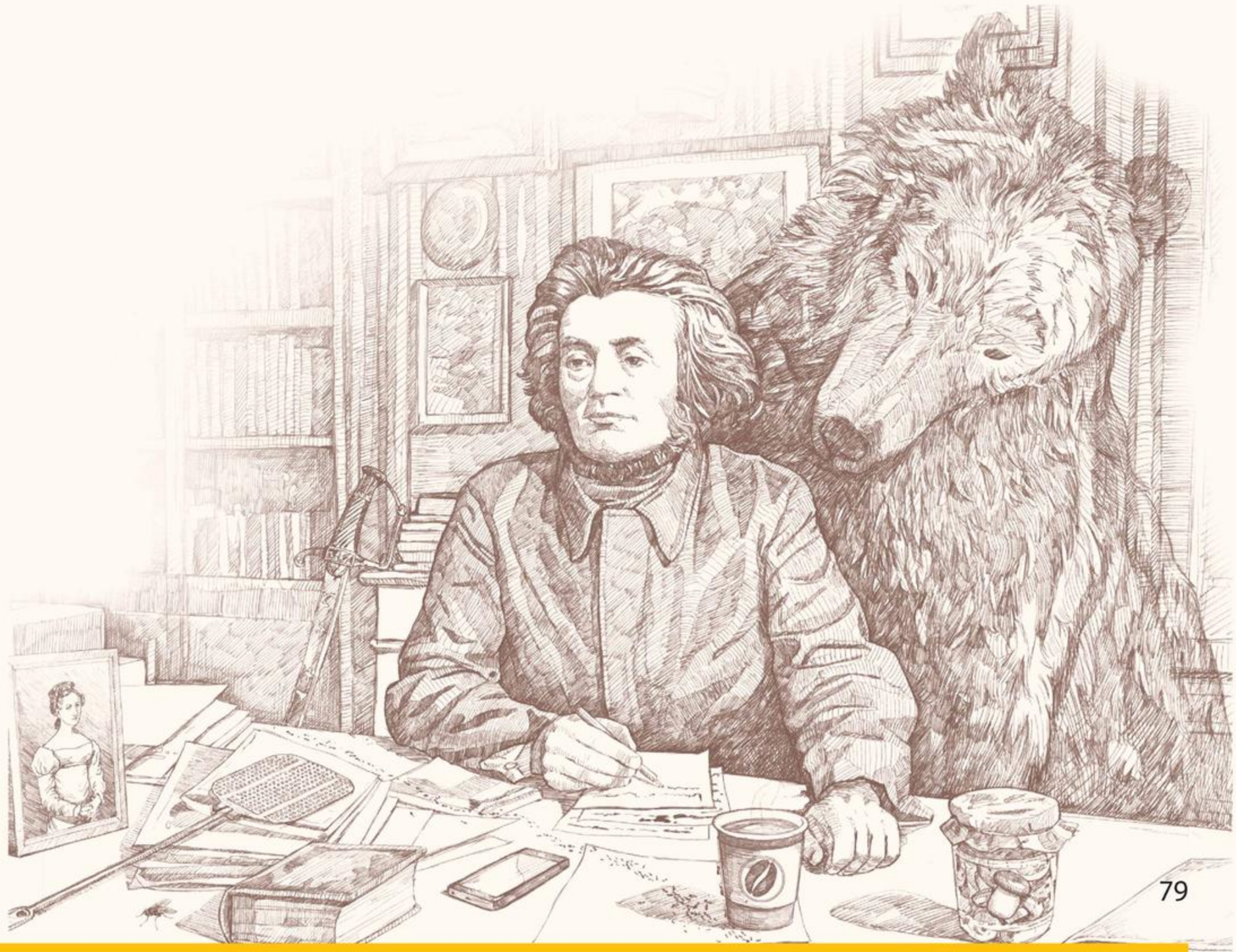
ŚMIERĆ PUŁKOWNIKA

- **utwór liryczny**
- **temat:** śmierć pułkownik Emilii Plater w czasie powstania listopadowego (1831 r.)
- **postacie:** Emilia Plater, żołnierze z oddziału strzelców, chłopi z okolicznych wsi, ksiądz
- **problematyka:** poświęcenie dla ojczyzny, sztuka dobrego umierania, romantyczny wzorzec bohatera, motyw kobiety żołnierza
- **nastrój:** podniosły, uroczysty, pełen smutku, żalu
- **przesłanie:** bohaterowie, którzy oddają życie za ojczyznę, zasługują na sławę i chwałę oraz miejsce w pamięci narodu

REDUTA ORDONA

- **utwór liryczny**
- **temat:** relacja z obrony reduty na Woli w Warszawie w czasie powstania listopadowego, dowodzonej przez Konstantego Juliana Ordona
- **postacie:** Ordon, żołnierze armii polskiej i rosyjskiej, car
- **problematyka:** poświęcenie życia dla ojczyzny, walka w obliczu nieuchronnej klęski, stworzenie wzoru przywódcy i żołnierza, bunt przeciwko despotyzmowi
- **nastrój:** podniosły, patetyczny
- **przesłanie:** Ordon i polskie wojska uosabiają obronę słusznej sprawy, patriotyzm, poświęcenie, sprzeciw wobec zła, despotyzmu i tyranii

Po przeczytaniu

1. Przeczytaj fragmenty z wybranych utworów Adama Mickiewicza i określ nastrój każdego z nich. Jakie uczucia i emocje zostały w nich przedstawione?

Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie.
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.

(*Pan Tadeusz*)

Pociemniało mi w oczach – a gdym łzy ocierał,
Słyszałem, że coś do mnie mówił mój Jenerał.
On przez lunetę wspartą na moim ramieniu
Długo na szturm i szaniec poglądał w milczeniu.
Na koniec rzekł: «Stracona».

(*Reduta Ordona*)

Kazał konia Pułkownik kulbaczyć,
Konia w każdej sławnego potrzebie;
Chce go jeszcze przed śmiercią obaczyć,
Kazał przywieść do izby – do siebie.
Kazał przynieść swój mundur strzelecki,
Swój kordelas i pas, i ładunki;
Stary żołnierz – on chce, jak Czarniecki,
Umierając swe żegnać rynsztunki.

(*Śmierć Pułkownika*)

Zdarto żagle, ster prysnął, ryk wód, szum zawiei,
Głosy trwożnej gromady, pomp złowieszcze jęki,
Ostatnie liny majtkom wyrwały się z ręki,
Słońce krwawo zachodzi, z nim reszta nadziei.

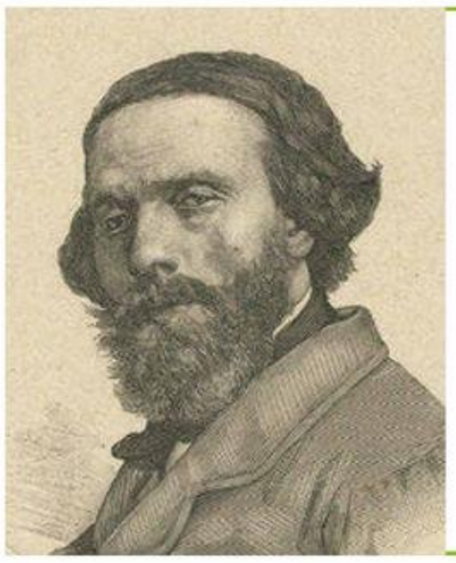
(*Burza*)

2. Odpowiedz, jakie tematy poruszał w swojej twórczości Adam Mickiewicz. Weź pod uwagę utwory poznane zarówno w klasie siódmej, jak i ósmej.
3. Emigracja, wyprawa, podróż w wyobraźni – omów różne realizacje motywu wędrówki w poznanych utworach Adama Mickiewicza.
4. W jaki sposób poeta ukazuje w swoich utworach przyrodę? Odpowiadając na to pytanie, porównaj *Świteziankę*, *Burzę* i *Pana Tadeusza*. Wymień podobieństwa i różnice.
5. Opracuj w formie tabeli zestawienie cech gatunkowych ballady, sonetu i epopei.

Ballada	Sonet	Epopeja
cechy epiki, liryki i dramatu	liryka	epika

6. Jak sądzisz, dlaczego Adama Mickiewicza uważa się za jednego z najważniejszych poetów w historii polskiej literatury? Co o tym zadecydowało? Czy zgadzasz się z tą opinią? Uzasadnij odpowiedź.

Cyprian Norwid
(1821–1883), wybitny polski poeta, dramaturg, a także grafik i rzeźbiarz. Od 1842 r. żył na emigracji, głównie we Francji. W latach 1852–1854 przebywał w Anglii i USA. Za życia poety jego twórczość była niedoceniana – uznanie zdobyła dopiero w epoce Młodej Polski. Norwid zmarł w przytułku dla ubogich emigrantów, po jego śmierci opublikowano zbiór wierszy pt. *Vade-mecum* [wade mekum, łac. 'idź za mną'].

Zanim przeczytasz

Przypomnij, jacy znani pisarze musieli wybrać życie na emigracji. W jaki sposób wyrazili w swojej twórczości tęsknotę za ojczyzną?

Cyprian Norwid

Moja piosnka [II]

TĘSKNOTA ZA OJCZYZNĄ

Do kraju tego, gdzie kruszynę chleba
Podnoszą z ziemi przez uszanowanie
Dla d a r ó w Nieba...
Tęskno mi, Panie...

*

Do kraju tego, gdzie winą jest dużą
Popsować[1] gniazdo na gruszy bocianie,
Bo wszystkim służą...
Tęskno mi, Panie...

*

Do kraju tego, gdzie pierwsze ukłony
Są – jak odwieczne Chrystusa wyznanie:
„B ą d ź p o c h w a l o n y!"
Tęskno mi, Panie...

*

Tęskno mi jeszcze i do rzeczy innej,
Której już nie wiem, gdzie leży mieszkanie,
Równie niewinnej...
Tęskno mi, Panie...

*

Do bez-tęsknoty i do bez-myślenia,
Do tych, co mają t a k za t a k – n i e za n i e –
Bez światło-cienia...
Tęskno mi, Panie...

*

Tęskno mi ówdzie[2], gdzie któż o mnie stoi[3]?
I tak być musi, choć się tak nie stanie
Przyjaźni mojéj...
Tęskno mi, Panie...

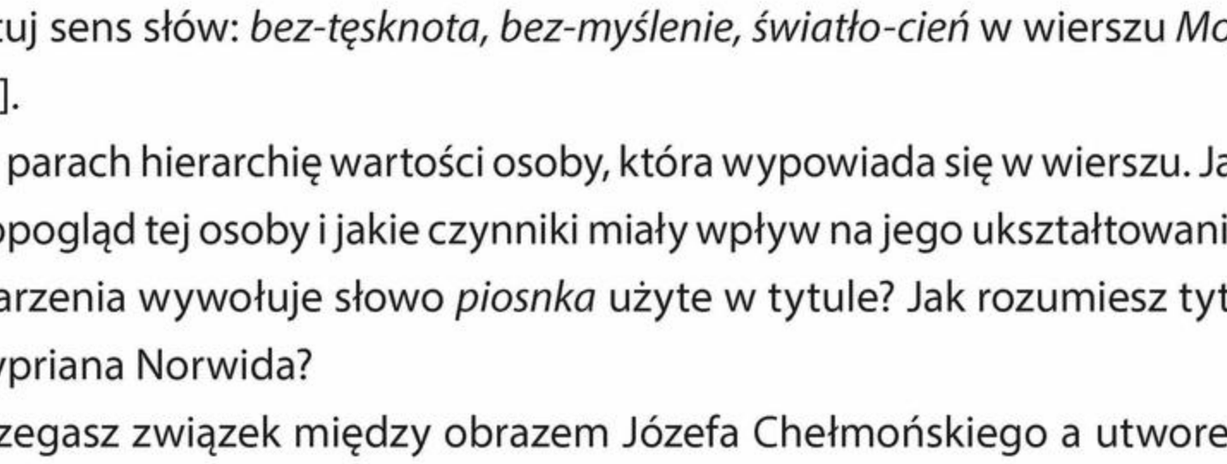
[1] **popsować** popsuć, zniszczyć

[2] **ówdzie** tam

[3] **któż o mnie stoi?** kto o mnie dba?

Po przeczytaniu

1. Do kogo zwraca się podmiot liryczny? Jak wpływa to na charakter i nastrój utworu? → apostrofa, s. 272
2. W jakiej sytuacji znajduje się osoba mówiąca w wierszu? Jakie uczucia wyraża? Za pomocą jakich środków stylistycznych podkreśla intensywność swoich uczuć?
3. Uzupełnij w zeszycie notatkę graficzną – krótko opisz lub przedstaw za pomocą rysunków poetyckie obrazy kraju zaprezentowane w poszczególnych zwrotkach.

4. Korzystając ze słownika symboli lub innych dostępnych źródeł, wyjaśnij, czego symbolami są chleb i bocian. Jakie dodatkowe znaczenia wnosi do wiersza użycie tych słów?
5. Do czego podmiot liryczny odnosi się w czwartej zwrotce? Weź pod uwagę sytuację Polski w czasach, w których żył poeta.
6. Zinterpretuj sens słów: *bez-tęsknota, bez-myślenie, światło-cień* w wierszu *Moja piosnka* [II].
7. Ustalcie w parach hierarchię wartości osoby, która wypowiada się w wierszu. Jaki jest światopogląd tej osoby i jakie czynniki miały wpływ na jego ukształtowanie?
8. Jakie skojarzenia wywołuje słowo *piosnka* użyte w tytule? Jak rozumiesz tytuł utworu Cypriana Norwida?
9. Czy dostrzegasz związek między obrazem Józefa Chełmońskiego a utworem Cypriana Norwida? Uzasadnij swoje zdanie.

Józef Chełmoński, *Bociany*, 1900 r. Dzieło przedstawia polski krajobraz z przełomu XIX i XX w. – podczas przerwy na posiłek oracz i dziecko przypatrują się kluczowi bocianów na wiosennym niebie.

10. Jakie widoki oddałyby Wasz obraz kraju? Porozmawiajcie o tym w grupach, a następnie przedstawcie swoje ustalenia innym zespołom.

11. Przeczytaj fragment utworu Eldo[1] *Nie pytaj o nią* i wykonaj polecenie.

To nie karnawał, ale tańczyć z nią chcę
Znam ją 30 lat, ale wciąż niewiele wiem
Wiele serc bije dla niej, wiele w niej
Do szaleństwa zakochane wszystko zrobić są w stanie
Dzień wstaje, nową nadzieją nad jej brzegiem
Za rękę przed siebie choć czasem jej nie poznaję
To nie matka, ale wzięła mnie w opiekę
Pokazała mi emocje, nauczyła być człowiekiem
I może kiedyś będę musiał wszystko oddać
Los zada pytanie: „Staniesz przy niej czy ją poddasz?"
Jedna z jej lekcji była o wierności
Tej ostatecznej do ostatniej krwi kropli
Bywam okropny dla niej, często się wściekam
Bywam obojętny, chciałbym tylko ją odwiedzać
Tak od święta, wyjechać jak inni to robią
Nie umiałbym jej zostawić, proszę nie pytaj mnie o nią
I nie pytaj mnie o nią, znasz ją doskonale
Nie pytaj co Tobie da, lecz co Ty możesz zrobić dla niej
Codziennie w innym stanie ją spotykasz
Lecz czujesz tylko dumę, gdy ktoś o nią Cię zapyta

https://www.tekstowo.pl/piosenka,eldo,nie_pytaj_o_nia.html
[dostęp: 12.01.2021]

- Jaki obraz ojczyzny został przedstawiony we fragmencie utworu Eldo? Porównaj go z obrazem kraju rodzinnego z wiersza Norwida.

12. Porozmawiajcie o współczesnych emigrantach – tych, którzy musieli opuścić swoje miejsca zamieszkania pod przymusem, i tych, którzy uczynili to dobrowolnie. Jak myślicie, z jakimi trudnościami mogą się borykać?

13. Czego najbardziej by Wam brakowało, gdybyście musieli na stałe wyjechać z Polski? Podzielcie się przemyśleniami na ten temat.

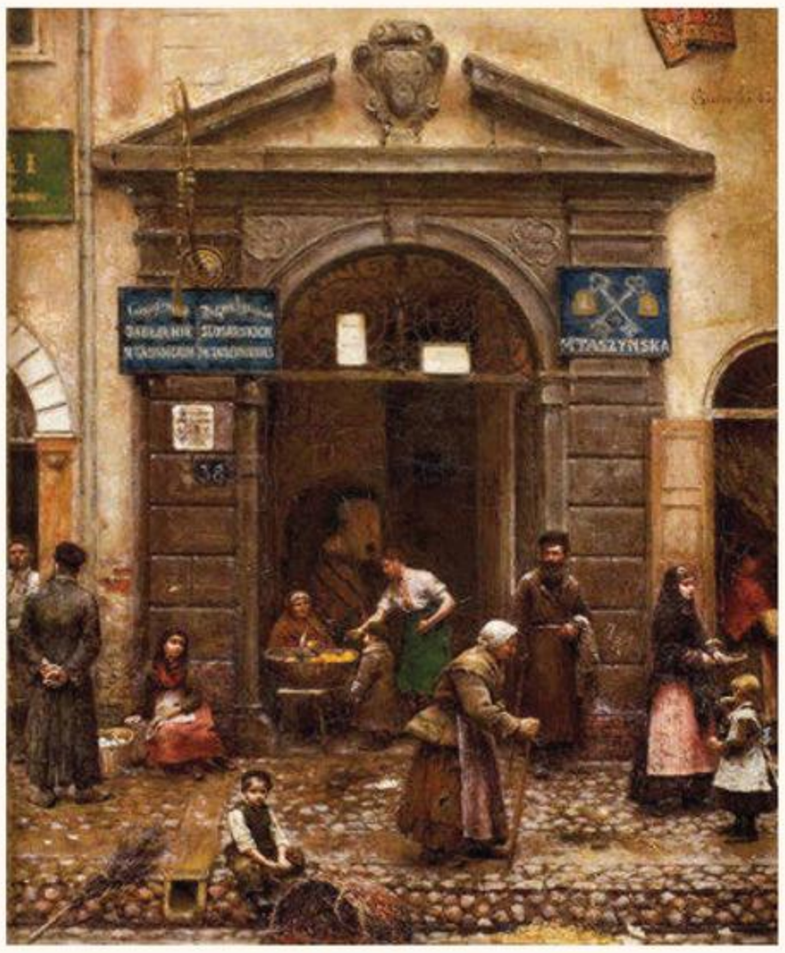
14. Stwórzcie w grupach plakaty, które mogłyby promować Polskę za granicą. Wykorzystajcie jak najwięcej pozytywnych skojarzeń, które wiążą się z polską kulturą, tradycją, obyczajami, znanymi ludźmi, a nawet z krajobrazem. Przygotujcie w klasie wystawę Waszych prac.

15. Jakie są Twoje marzenia? Za czym lub za kim tęsknisz? Przygotuj wypowiedź, której punktem wyjścia uczynisz myśl Norwida: *Tęskno mi jeszcze i do rzeczy innej...*

[1] **Eldo** właściwie Leszek Kaźmierczak (ur. 1979 r.), polski raper i autor tekstów

Pozytywizm

Z powodu skojarzeń z przymiotnikiem ***pozytywny*** moglibyśmy wysnuć hipotezę, że pozytywizm to czas ludzi radosnych, pozytywnie myślących, lubiących dobrą zabawę, innymi słowy: epoka szczęścia. Założenie to jest częściowo trafne. Wśród nastrojów dominujących w tym czasie rzeczywiście były optymizm i wiara w postęp. Mówimy też o *pozytywnym* wyniku doświadczenia lub badania i taki kontekst byłby bliski ludziom z tej epoki. Pozytywizm był bowiem czasem triumfu naukowych metod poznawania rzeczywistości.

Aleksander Gierymski,
Brama na Starym Mieście, 1883 r.

Na co wskazuje nazwa *pozytywizm*?

Pozytywizm – ta nazwa okresu (epoki) polskiej literatury została zaczerpnięta z tytułu dzieła francuskiego myśliciela Auguste'a Comte'a [ogista kąta] *Kurs filozofii pozytywnej*. *Pozytywne* według twórców tego kierunku w filozofii i literaturze było przede wszystkim to, co **pożyteczne**, **prawdziwe** i **naukowe**. Pozytywiści nieufnie traktowali sprawy duchowe – emocje, intuicję czy wyobraźnię. Cenili rozum, obserwację, obiektywność i pracę, zwłaszcza taką, która przyczynia się do poprawy jakości życia ludzi.

Pozytywizm jest nazwą okresu w kulturze polskiej.
W sztuce europejskiej ten zwrot ku wiernemu, czyli realnemu, pokazywaniu rzeczywistości oraz zainteresowanie zwykłym życiem nazywano **realizmem**.

Od kiedy do kiedy?

W Europie był to okres rewolucji przemysłowej, rozwoju prasy, eksperymentów z fotografią, pierwszych filmów, rozbudowy linii kolejowej, wynalazków takich jak żarówka, samochód czy telefon. Pozytywizm w Polsce zaczął się od rozgoryczenia wywołanego upadkiem powstania styczniowego. Zaczęto poszukiwać innych niż nieudane zrywy zbrojne metod walki z zaborcą oraz sposobów na to, aby podtrzymać Polaków na duchu, umacniać w nich poczucie przynależności narodowej.

Ważne sprawy twórców pozytywizmu

Na ziemiach polskich wciąż podtrzymywano patriotyzm i szacunek dla literatury romantycznej. Jednak zamiast wywoływać powstania, pozytywiści stawiali na **pracę organiczną**. Myśleli o społeczeństwie jak o żywym organizmie – by mógł zdrowy i silny trwać pod zaborami, trzeba zadbać o jego wszystkie części. Realizowano ten cel m.in. poprzez **pracę u podstaw**, czyli **edukowanie** najbiedniejszych mieszkańców miast i wsi.

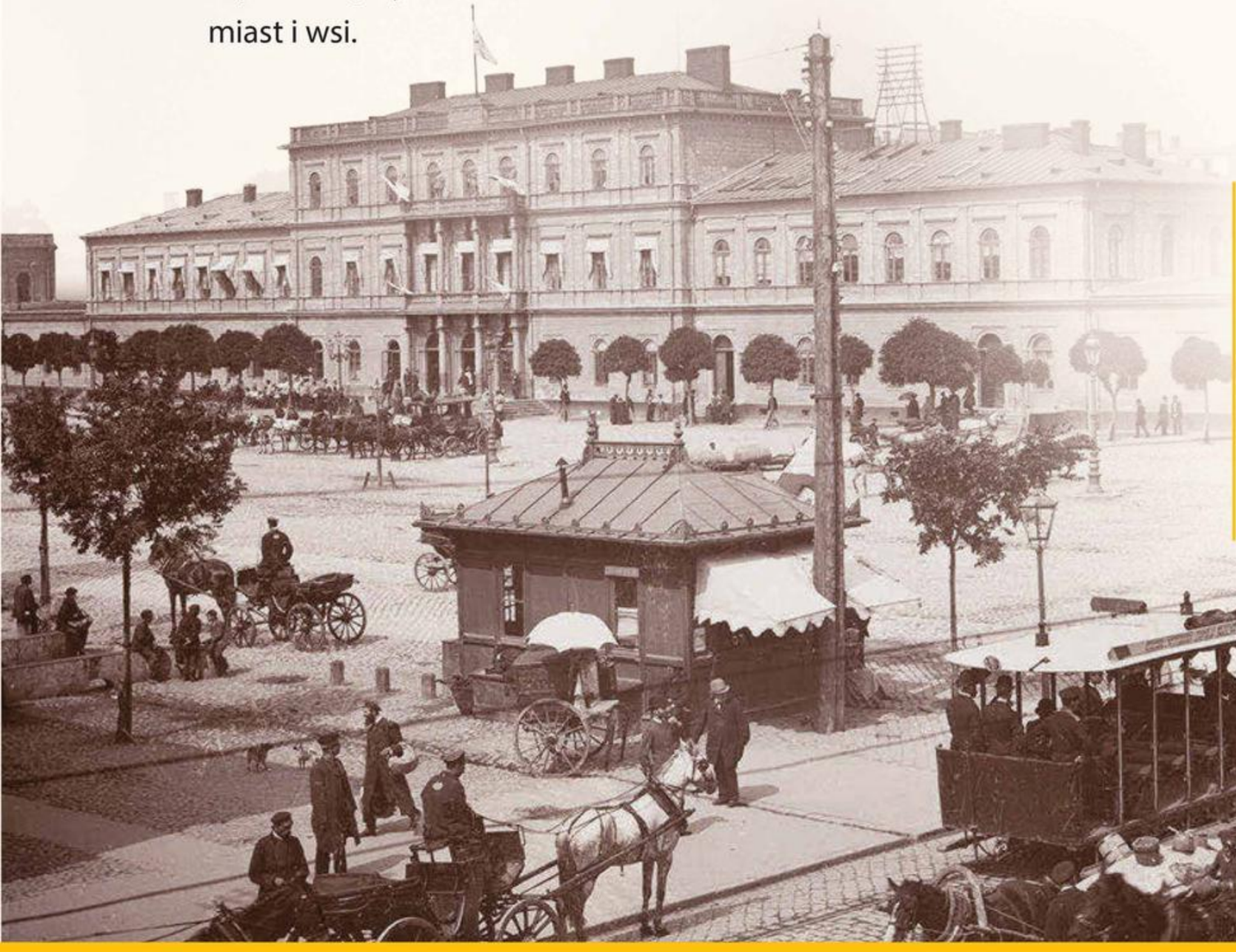
Pisarki i pisarze starali się, aby ich twórczość była **pożyteczna** – uczyła, kształtowała postawy i poglądy czytelników. We wstrząsających nowelach przedstawiali **niedolę** oraz **krzywdę** dorosłych i dzieci, mieszkańców wsi i miast (np. Bolesław Prus w *Katarynce*).

Dzięki rozwojowi prasy i radia autorzy reportaży i powieści w odcinkach zyskali możliwość oddziaływania na szersze grono odbiorców.

Pozytywiści pragnęli, by sztuka **pokazywała życie** takie, jakim ono jest lub było w rzeczywistości. Literaci najczęściej wybierali prozę: powieści, nowele i opowiadania.

Popularne były także **tematy historyczne** – zwłaszcza w malarstwie (Jan Matejko, Henryk Siemiradzki, Artur Grottger) i literaturze (np. powieści Henryka Sienkiewicza). Odbiorcy szukali w nawiązaniach do historii krzepiących obrazów dawnej polskiej świetności, ale również wyjaśnienia przyczyn kryzysu Rzeczypospolitej.

Z zachowanych gazet wiemy sporo o życiu codziennym w czasach pozytywizmu, np. o tym, że mieszkańcy Warszawy skarżyli się na błoto na ulicach (brukowano tylko reprezentacyjne drogi), a dorożki i konne tramwaje jeździły zbyt szybko i powodowały wiele wypadków. Na zdjęciu Konrada Brandla, jednego z pierwszych fotografów Warszawy, ulica Marszałkowska, róg Alei Jerozolimskich, w 1890 r.

Sztuka realizmu

Realizm – rozumiany jako naśladownictwo natury – istnieje w sztuce od jej początków do dziś. XIX-wieczni realiści zrobili jednak coś nowego: zamiast tematów mitologicznych, historycznych i ludzi z wyższych sfer ukazywali sceny z życia robotników i chłopów – trud, codzienną pracę, ciężkie warunki bytowe. W ten sposób skierowali uwagę ogółu na sytuację niższych warstw i wywołali dyskusję społeczną na ten temat. Przyczynili się do stopniowej poprawy warunków życia tej grupy.

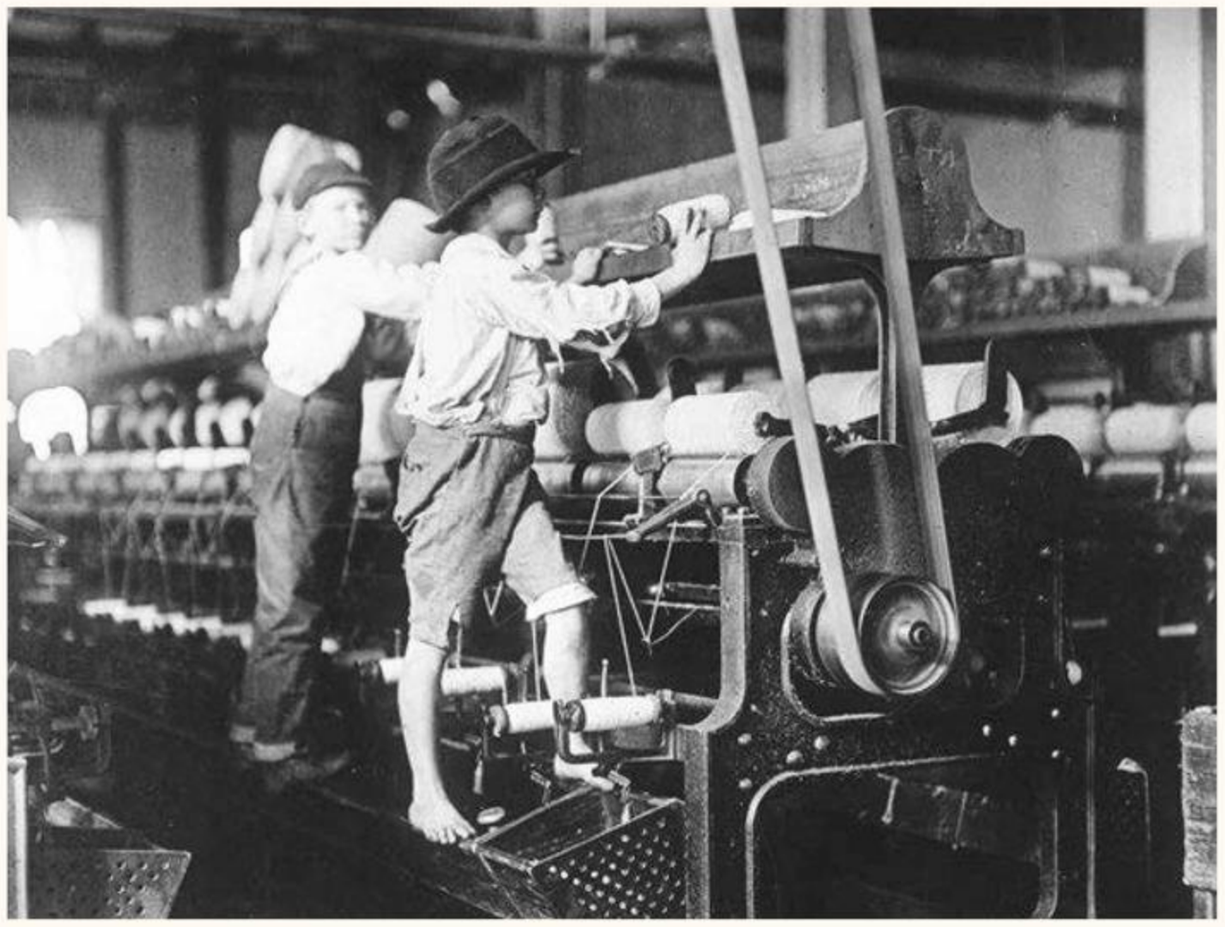
Gustave Courbet, *Przesiewające zboże*, 1855 r.
Francuski artysta zaprezentował swoje obrazy na pierwszej w historii prywatnej wystawie pt. *Realizm*, którą zorganizował w Paryżu. Eksponowane tam dzieła oburzyły publiczność, ponieważ ukazywały tematy uważane za niegodne sztuki, np. przesiewanie zboża. Postać na obrazie jest anonimową chłopką, a nie bohaterką na wzór dawnych płócien. Mamy wrażenie, że twórca podgląda życie i dokonuje jego bezpośredniej rejestracji w prostej, surowej formie.

Julita Wójcik, *Obieranie ziemniaków*,
Zachęta – Narodowa Galeria Sztuki, **2001 r.**
Współcześni twórcy czasami wykonują zwykłe czynności w galeriach sztuki i sprawdzają nasze reakcje na taki realizm. Obieranie ziemniaków przez Julitę Wójcik wywołało kontrowersje – podobnie jak obrazy prezentowane na wystawie Courbeta. Ponownie pytano, jakie tematy nadają się do muzeum, a które z pewnością nie są sztuką.

Podróż w czasy pozytywizmu

Realistyczne fotografie prezentujące pracę dzieci w fabrykach wywołały wśród odbiorców dużo emocji. Opinia publiczna zmusiła rządy do ochrony najmłodszych przed wyzyskiem i do zapewnienia nieletnim prawa do nauki. Zdjęcia amerykańskiego fotografa **Lewisa Hine'a** [luisa hajna] zapoczątkowały sztukę **fotoreportażu**. Fotoreportaże do dziś ukazują nieupiększone życie we wszystkich jego przejawach.

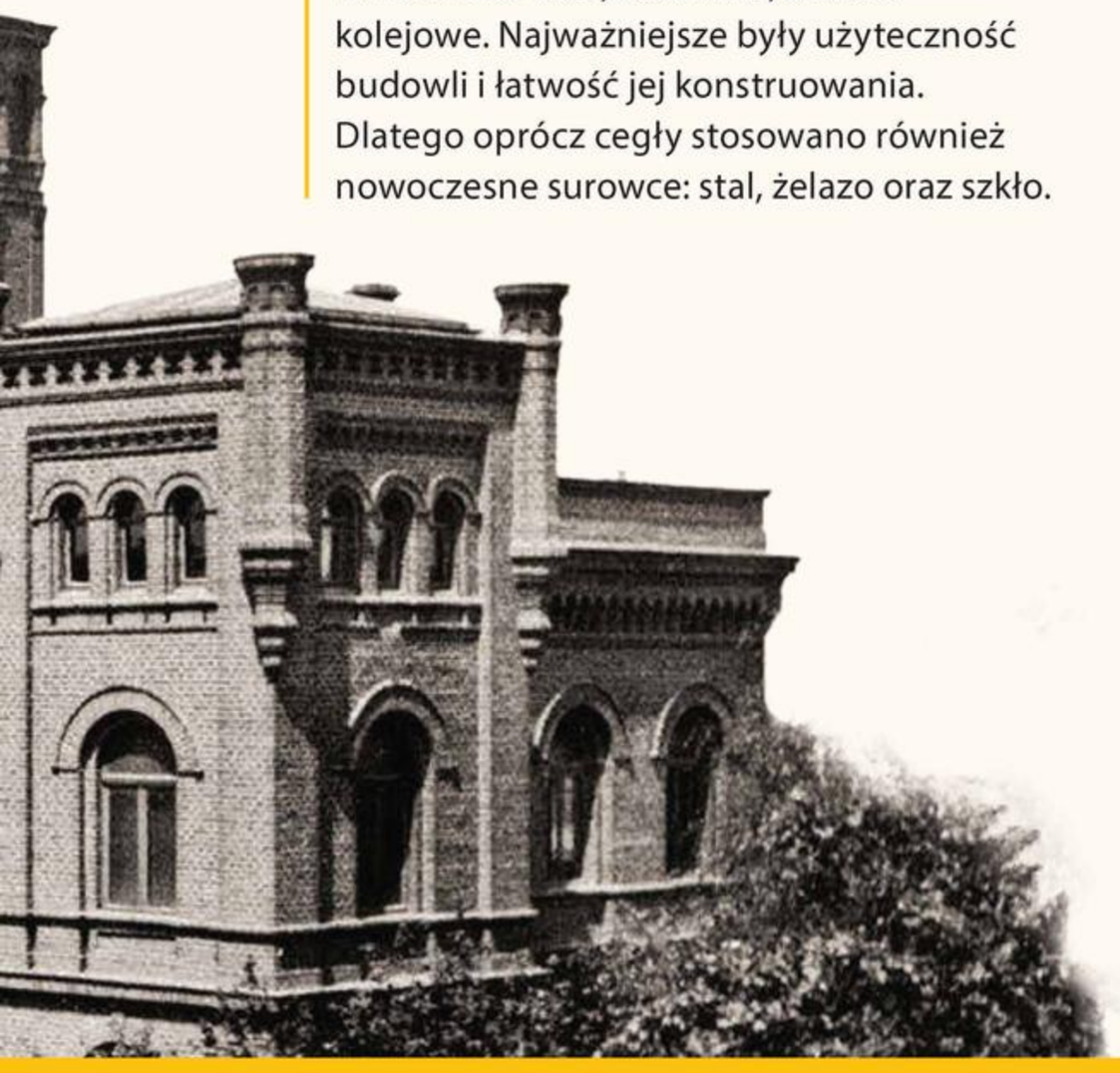

Duane Hanson [dłejn hanson], ***Osoba bezdomna*, 1991 r.**
We współczesnej sztuce na widzów silnie oddziałują prace **hiperrealistów** – artystów dążących do przedstawiania rzeczywistości z fotograficzną wręcz wiernością. Ukazana postać to posąg z plastiku, ma sztuczne włosy i prawdziwe ubrania. Napis na kartonie głosi: *Będę pracował za jedzenie*. Dzieło niezwykle sugestywnie wyraża rozpacz i rezygnację.

Constantin Meunier [konstantę menie], ***Hutnik*, 1886 r.**
Belgijski rzeźbiarz wykorzystywał klasyczną formę posągu odlanego w brązie, by ukazywać nieznanych sztuce bohaterów, np. hutników, oraczy, górników. Choć wyglądali zwyczajnie – zmęczeni, w roboczych ubraniach, z narzędziami w rękach – dla realistów byli większymi herosami niż mitologiczni półbogowie.

Symbolem XIX-wiecznych metropolii stały się fabryki, takie jak **manufaktura Izraela Poznańskiego w Łodzi**. Rozwój przemysłu i powiększanie się miast spowodowały rozkwit **architektury przemysłowej**. Wznoszono hale, biurowce, dworce kolejowe. Najważniejsze były użyteczność budowli i łatwość jej konstruowania. Dlatego oprócz cegły stosowano również nowoczesne surowce: stal, żelazo oraz szkło.

Po przeczytaniu...

1. Odszukaj w dostępnych źródłach przykłady dzieł malarzy z okresu (epoki) pozytywizmu: Józefa Chełmońskiego, Maksymiliana i Aleksandra Gierymskich, Jana Matejki, Henryka Siemiradzkiego. Określ, jaka tematyka dominuje w ich twórczości.
2. Jakie podobieństwa i różnice dostrzegasz pomiędzy zainteresowaniami realistów i obecną modą na szczegółowe dokumentowanie codziennego życia?

Henryk Sienkiewicz (1846–1916)

Wciąż pozostaje jednym z najbardziej popularnych polskich pisarzy. Pochodził z szanowanej, choć zubożałej rodziny szlacheckiej. Na studiach zaczął pracować jako dziennikarz. Później zwiedził pół Europy, Afrykę i Amerykę Północną, skąd wysyłał do kraju listy – publikowane w prasie i cieszące się wielkim zainteresowaniem czytelników – oraz nowele, które z czasem przyniosły mu uznanie, także za granicą. Swoją sławę ugruntował powieściami historycznymi, m.in. utworami wchodzącymi w skład *Trylogii* (*Ogniem i mieczem*, *Potop*, *Pan Wołodyjowski*). Twierdził, że pisze dla swojego narodu ku pokrzepieniu serc – w czasach, kiedy Polski nie było na mapie. W 1905 r. przyznano mu Literacką Nagrodę Nobla.

Tak podobno matka, marząca o tym, by jej syn został lekarzem, skwitowała próby pisarskie Henryka. Porównanie do Józefa Ignacego Kraszewskiego, którego twórczość liczy ok. 600 tomów, było nieco złośliwe. Tym razem matka nie miała racji – Sienkiewicz, żyjący z pióra, odniósł oszałamiający sukces.

5 V 1846 r.
narodziny w Woli Okrzejskiej (Podlasie)

1866–1871
studia w Warszawie

1876–1878
podróż do Ameryki

1884–1888
Wydanie *Trylogii*

1896 r.
Ukończenie *Quo vadis*

1905 r.
Nagroda Nobla za całokształt twórczości

15 XI 1916 r.
śmierć w Vevey [wewe] (Szwajcaria)

Supergwiazda światowej literatury

Czytelnicy gazet, w których publikowano powieści w odcinkach, niecierpliwie czekali na kolejne przygody bohaterów *Trylogii*, *Quo vadis* czy *Krzyżaków*, podobnie jak my dzisiaj na odcinek ulubionego serialu. „Tygodnik Ilustrowany" opublikował relację mieszkańca wsi, który pokonał pieszo 10 km w śniegu, żeby kupić kolejny tom *Potopu*! Książki Sienkiewicza były bestsellerami w Europie i Stanach Zjednoczonych. Ówczesną popularność i związany z tym sukces komercyjny pisarza można porównać do współczesnego fenomenu J.K. Rowling [rołling], autorki serii książek o Harrym Potterze. Sam Sienkiewicz był jednak skromnym człowiekiem, unikał dziennikarzy i nie lubił wystąpień publicznych.

Być może twórcom opakowania tego *cukierka narodowego* z 1890 r. pisarz kojarzył się ze słodkim marzeniem o odzyskaniu niepodległości...

Wyrzuty sumienia

Jako 17-latek chciał, tak jak jego starszy brat, wziąć udział w powstaniu styczniowym, ale był na to za młody, wątły i słabego zdrowia. Przez lata miał z tego powodu poczucie winy, choć przecież zasłużył się dla ojczyzny o wiele bardziej, niż gdyby zginął w powstaniu.

Latarnik

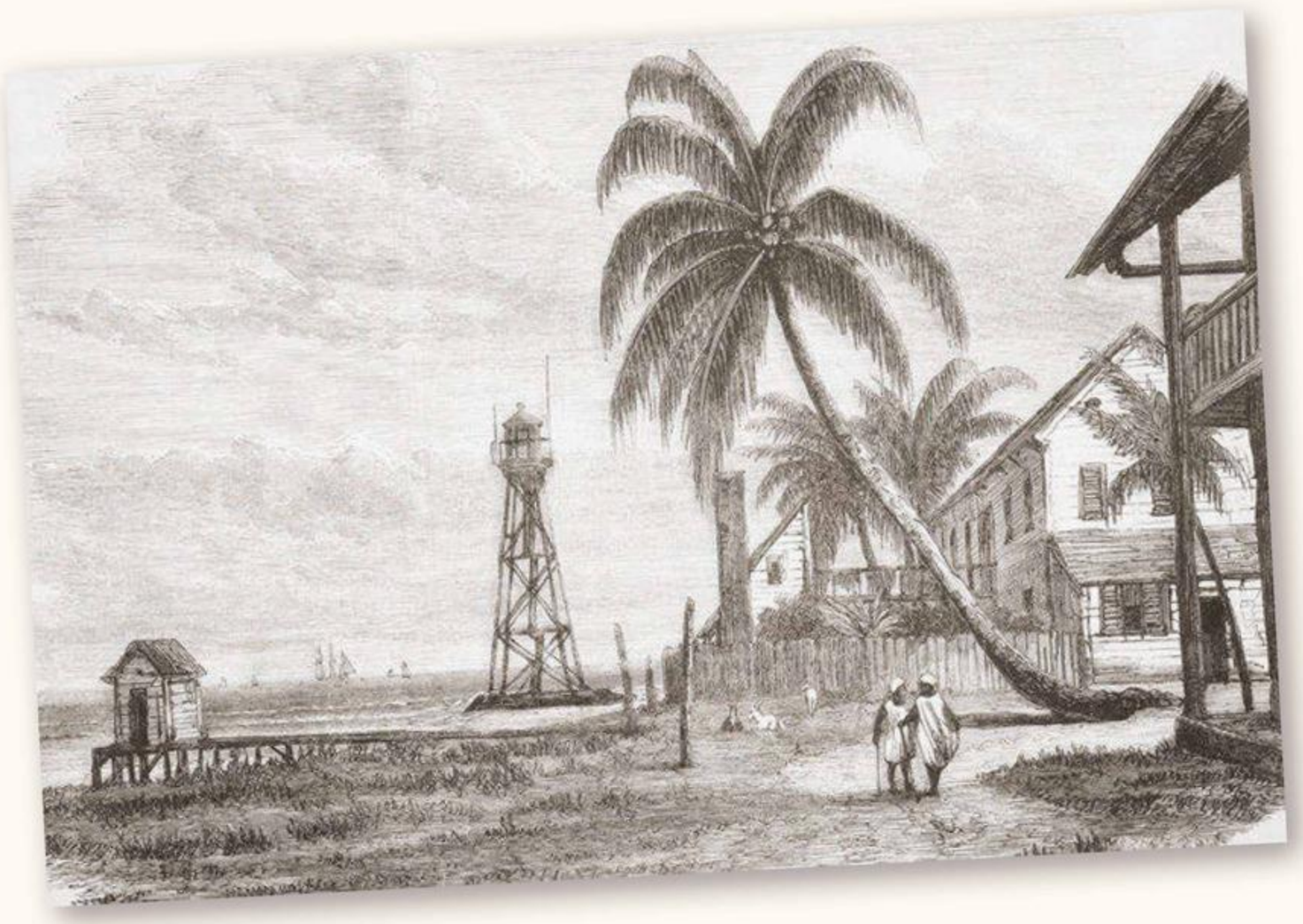
Kilka słów o lekturze

Najważniejsze miejsce w dorobku Sienkiewicza zajmują powieści historyczne, ale uznanie i sławę pisarz zawdzięcza również innym dziełom. Część z tych utworów jest związana z jego pobytem w Ameryce. Autor spotkał tam wielu emigrantów, m.in. Juliana Horaina, który opowiedział mu historię polskiego latarnika o nazwisku Siellawa. Nasz rodak został zwolniony z pracy, gdyż – zaczytany w powieści Zygmunta Kaczkowskiego *Murdelio* – zapomniał o swoich obowiązkach i niemal spowodował katastrofę na morzu. W noweli *Latarnik* Sienkiewicz zmienił tytuł książki, która stała się przyczyną nieszczęścia, oraz nazwisko bohatera. Dzięki temu autentyczna historia zyskała wymiar bardziej uniwersalny.

Kontekst

Emigracja z ziem polskich w XIX w.

W czasie zaborów wielu Polaków emigrowało z kraju. Część z nich musiała opuścić ojczyznę z powodów politycznych. Wygnańcy uciekali przed prześladowaniami za udział w powstaniach, uczestniczenie w spiskach i działalność patriotyczną. Istniała także emigracja zarobkowa. Wielu Polaków szukało za granicą szansy na poprawę swojej sytuacji materialnej. Niektórzy uchodźcy polityczni zaciągali się do wojska, inni utrzymywali się z pracy w różnych zawodach – budowali koleje, mosty albo zostawali aptekarzami lub latarnikami. W XIX w. z przyczyn politycznych ziemie polskie opuściło kilkadziesiąt tysięcy osób, a około 4,7 mln wyemigrowało w poszukiwaniu pracy.

Stara rycina z widokiem Aspinwall [espinłol] (obecnie Colón w Panamie)

1. *Latarnik* – w małej formie dużo treści

1.1. Określ czas i miejsce wydarzeń oraz scharakteryzuj narratora utworu.

1.2. Ustal, które wydarzenia z życia Skawińskiego tworzą fabułę utworu, ale nie budują jego akcji. Jaką pełnią one funkcję?

1.3. Zapisz w punktach plan wydarzeń składających się na akcję *Latarnika*. Podkreśl wydarzenie, które jest punktem kulminacyjnym akcji. → punkt kulminacyjny, s. 274

1.4. Wymień najważniejsze cechy noweli. Następnie uzasadnij, że *Latarnik* należy do tego gatunku literackiego. → nowela, s. 270

1.5. Opracuj w zeszycie listę motywów, które występują w *Latarniku* Henryka Sienkiewicza.

2. Skawiński – żołnierz, tułacz, emigrant

2.1. Znajdź w utworze informacje dotyczące głównego bohatera noweli i zapisz je w zeszycie. W którym momencie życia poznajemy latarnika? Jakie uczucia mu towarzyszą? Czego pragnie? Czym jest to spowodowane?

2.2. Skorzystaj ze słownika języka polskiego i zapoznaj się ze znaczeniem pojęcia *nostalgia*, a następnie ułóż z tym słowem zdanie nawiązujące do treści *Latarnika*.

2.3. Na jakie *wielkie wypadki* czekał Skawiński? Dlaczego później popadł w zobojętnienie? Podaj kilka argumentów na uzasadnienie swojej opinii.

2.4. Dowiedz się z dostępnych źródeł, co oznacza hasło: *za wolność naszą i waszą*, a następnie wyjaśnij, dlaczego bohater noweli brał udział w tylu różnych wojnach.

2.5. Jaki wpływ na życie Skawińskiego miała sytuacja polityczna w XIX w.? Dlaczego bohater noweli nie mógł się nigdzie osiedlić?

2.6. Przeczytajcie sonet *Burza* Adama Mickiewicza (s. 12) i przeprowadźcie dyskusję na temat podobieństwa postaci wykreowanej w utworze Mickiewicza oraz tytułowego bohatera utworu Sienkiewicza.

2.7. Jaki obraz ojczyzny nosił w sercu Skawiński? Nazwij uczucia, które towarzyszyły bohaterowi w marzeniach o powrocie do kraju.

2.8. Wciel się w postać Skawińskiego i napisz list skierowany do rodziny w Polsce. Zrelacjonuj w nim przebieg rozmowy z Falconbridge'em [falkonbrydżem] i podziel się przemyśleniami na temat swojej obecnej sytuacji.

3. Potęga literatury

3.1. Przedstaw okoliczności, w jakich Skawiński otrzymał paczkę z polskimi książkami.

3.2. Nazwij emocje Skawińskiego, które pojawiają się po przeczytaniu pierwszych wersów *Pana Tadeusza*, oraz określ, jaką funkcję pełni przyroda w czasie lektury dzieła Mickiewicza. Przerysuj do zeszytu tabelę i ją uzupełnij.

Fragmenty *Pana Tadeusza*	Emocje Skawińskiego	Funkcja przyrody
Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie: Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie, Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.	?	?
Panno święta, co Jasnej bronisz Częstochowy I w Ostrej świecisz Bramie! Ty, co gród zamkowy Nowogródzki ochraniasz z jego wiernym ludem! Jak mnie dziecko do zdrowia powróciłaś cudem (Gdy od płaczącej matki, pod Twoją opiekę Ofiarowany, martwą podniosłem powiekę; I zaraz mogłem pieszo, do Twych świątyń progu Iść za wrócone życie podziękować Bogu), Tak nas powrócisz cudem na Ojczyzny łono...	?	?
Tymczasem przenoś moją duszę utęsknioną Do tych pagórków leśnych, do tych łąk zielonych...	?	?

3.3. Przyjrzyj się zamieszczonej na dole strony fotografii, która przedstawia latarnię. Czy zdjęcie to mogłoby ilustrować scenę w noweli, gdy Skawiński zaczyna czytać *Pana Tadeusza*? Swoją odpowiedź uzasadnij.

3.4. Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że przyrodę w *Latarniku* można potraktować jako bohatera utworu? Uzasadnij swoją odpowiedź przykładami z tekstu.

3.5. Przeczytaj całą inwokację rozpoczynającą *Pana Tadeusza* i sformułuj wnioski dotyczące znaczenia dzieła Adama Mickiewicza dla polskich emigrantów.

3.6. Co zyskał Skawiński dzięki polskiej książce, a co przez nią stracił? Zbierzcie argumenty i przedyskutujcie ten problem w grupach.

3.7. Jaką książkę mógłby – Twoim zdaniem – czytać Skawiński, gdyby przebywał na emigracji w naszych czasach? Odpowiedź uzasadnij.

3.8. Istnieją dzieła, dzięki którym człowiek odmienia swoje życie, a jednocześnie traci wewnętrzny spokój. Jaką rolę w Waszym życiu odgrywają literatura, film, sztuka? Które utwory są dla Was ważne? Podzielcie się w klasie swoimi przemyśleniami na ten temat.

4. Tułaczka i wieczna podróż jako metafory życia

4.1. Z czym kojarzy Ci się morze? Które z tych skojarzeń są pozytywne, a które – negatywne?

4.2. Odszukaj w tekście fragmenty, które opisują życie latarnika. Dlaczego nie każdy może wykonywać ten zawód?

4.3. Jaką funkcję pełni latarnia morska w rzeczywistości, a co symbolizuje w noweli Sienkiewicza?

4.4. Co dała bohaterowi obserwacja przyrody? Zapisz w zeszycie jego spostrzeżenia dotyczące życia i świata.

4.5. Jakim człowiekiem był przez całe życie Skawiński, a jakim stawał się stopniowo na wyspie? Czy – według Ciebie – ta zmiana była pozytywna, czy negatywna?

4.6. Czy życie człowieka można nazwać wędrówką? Napisz pracę, w której odpowiesz na to pytanie. Swoje argumenty zilustruj przykładami z *Latarnika* oraz wybranych tekstów kultury.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Pozytywizm

Henryk Sienkiewicz

Latarnik (fragmenty)

Pewnego razu zdarzyło się, że latarnik w Aspinwall[1], niedaleko Panamy, przepadł bez wieści. [...] Kłopot wynalezienia nowego latarnika spadł na konsula Stanów Zjednoczonych, rezydującego w Panamie, a był to kłopot niemały, raz z tego powodu, że następcę trzeba było znaleźć koniecznie w ciągu dwunastu godzin; po wtóre, następca musiał być nadzwyczaj sumiennym człowiekiem, nie można więc było przyjmować byle kogo; na koniec w ogóle kandydatów na posadę brakło. [...] Nic też dziwnego, że Mr.[2] Izaak Falconbridge[3] był w niemałym kłopocie, gdzie znajdzie stałego następcę po nieboszczyku, i łatwo zrozumieć jego radość, gdy najniespodzianiej następca zgłosił się jeszcze tegoż samego dnia. Był to człowiek już stary, lat siedmiudziesiąt albo i więcej, ale czerstwy, wyprostowany, mający ruchy i postawę żołnierza. Włosy miał zupełnie białe, płeć[4] spaloną, jak u Kreolów[5], ale sądząc z niebieskich oczu, nie należał do ludzi Południa. Twarz jego była przygnębiona i smutna, ale uczciwa. Na pierwszy rzut oka podobał się Falconbridge'owi. Pozostało go tylko wyegzaminować, wskutek czego wywiązała się następująca rozmowa:

– Skąd jesteście?

– Jestem Polak.

– Coście robili dotąd?

– Tułałem się.

– Latarnik powinien lubić siedzieć na miejscu.

– Potrzebuję odpoczynku.

– Czy służyliście kiedy? Czy macie świadectwa uczciwej służby rządowej?

Stary człowiek wyciągnął z zanadrza[6] spłowiały jedwabny szmat, podobny do strzępu starej chorągwi. Rozwinął go i rzekł:

– Oto są świadectwa. Ten krzyż dostałem w roku trzydziestym[7]. Ten drugi jest hiszpański z wojny karlistowskiej[8]; trzeci to legia francuska[9]; czwarty otrzymałem na Węgrzech[10]. Potem biłem się w Stanach przeciw południowcom[11], ale tam nie dają krzyżów – więc oto papier.

Falconbridge wziął papier i zaczął czytać. [...]

– Well[12]! – rzekł. – Przyjmuję was. Jesteście latarnikiem.

Twarz starego zajaśniała niewypowiedzianą radością.

– Dziękuję. [...]

Tegoż samego jeszcze wieczora, gdy słońce stoczyło się na drugą stronę międzymorza, a po dniu promiennym nastąpiła noc bez zmierzchu, nowy latarnik widocznie był już na miejscu, bo latarnia rzuciła jak zwykle na wody swoje snopy jaskrawego światła. [...] Nadszedł nareszcie dla niego czas spokoju. Poczucie bezpieczeństwa napełniło jakąś niewysłowioną rozkoszą jego duszę. Oto mógł na tej skale po prostu urągać dawnemu tułactwu, dawnym nieszczęściom i niepowodzeniom. Był on naprawdę jak okręt, któremu burza łamała maszty, rwała liny, żagle, którym rzucała od chmur na dno morza, w który biła falą, pluła pianą – a który jednak zawinął do portu. Obrazy tej burzy przesuwały się teraz szybko w jego myśli w przeciwstawieniu do cichej przyszłości, jaka miała się rozpocząć.

[1] **Aspinwall** [espinłol] miasto w Panamie, w Ameryce Środkowej

[2] **Mr.** pan, skrót od angielskiego słowa *mister*

[3] **Falconbridge** [falkonbrydż]

[4] **płeć** tu: skóra, cera

[5] **Kreol** potomek hiszpańskich kolonizatorów urodzony w Ameryce

[6] **zanadrze** dawniej: miejsce pod wierzchnim ubraniem

[7] **w roku trzydziestym** aluzja do powstania listopadowego (1830–1831)

[8] **wojna karlistowska** pierwsza z trzech domowych wojen karlistowskich w Hiszpanii, toczona w latach 1833–1840 między zwolennikami królewskiego brata Don Carlosa [karlosa] oraz królowej Marii Krystyny Burbon

[9] **legia francuska** Legia Honorowa, najwyższe odznaczenie francuskie przyznawane wojskowym i cywilom

[10] **otrzymałem na Węgrzech** za udział w powstaniu węgierskim (1848–1849)

[11] **biłem się w Stanach przeciw południowcom** po stronie Północy w wojnie secesyjnej (1861–1865)

[12] **well** [łel] ang. 'dobrze'

[...] Część swych dziwnych kolei opowiadał sam Falconbridge'owi, nie wspomniał jednak o tysiącznych innych przygodach. [...]

Zdawało się natomiast, że prześladują go wszystkie cztery żywioły. Ci, co go znali, mówili, że nie ma szczęścia, i tym objaśniali wszystko. On sam wreszcie stał się trochę maniakiem. Wierzył, że jakaś potężna a mściwa ręka ściga go wszędzie, po wszystkich lądach i wodach. [...] Lazł pod górę tak pracowicie jak mrówka. Zepchnięty sto razy, rozpoczynał spokojnie swoją podróż po raz setny pierwszy. Był to w swoim rodzaju szczególniejszy dziwak. Stary ten żołnierz, opalony Bóg wie w jakich ogniach, zahartowany w biedach, bity i kuty, miał serce dziecka.

Po przeczytaniu

1. Uzupełnij plan zdarzeń ukazanych w przytoczonym fragmencie utworu. Zachowaj formę równoważników zdań.

A. [ ]

B. Pojawienie się kandydata.

C. [ ]

D. [ ]

E. Początek nowego etapu w życiu Skawińskiego.

2. Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń odnoszących się do zamieszczonego fragmentu. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Bohater utworu to człowiek doświadczony przez los.	P	F
Skawiński z radością przyjął obowiązki latarnika.	P	F

3. Odwołując się do przytoczonego fragmentu oraz znajomości całego utworu, wyjaśnij sens zacytowanego porównania.

Był on [Skawiński] naprawdę jak okręt, któremu burza łamała maszty, rwała liny, żagle, którym rzucała od chmur na dno morza, [...] – a który jednak zawinął do portu.

4. Przeczytaj definicję pojęcia *tułacz* ze słownika języka polskiego.

tułacz
«człowiek nie mający stałego miejsca zamieszkania, własnego domu, schronienia, tułający się; dawniej także emigrant, wygnaniec»

Słownik języka polskiego, red. Mieczysław Szymczak

4.1. Na podstawie znaczenia słowa *tułacz*, przytoczonego fragmentu oraz znajomości całego utworu wyjaśnij, na czym polegała tułaczka Skawińskiego.

4.2. Odwołując się do znajomości całego utworu, wyjaśnij, dlaczego przed Skawińskim otwierały się nowe drogi tułactwa.

5. Przeczytaj poniższy fragment utworu, a następnie podaj postać mitologiczną, do której można porównać Skawińskiego. Uzasadnij swój wybór.

Lazł pod górę tak pracowicie jak mrówka. Zepchnięty sto razy, rozpoczynał spokojnie swoją podróż po raz setny pierwszy.

6. Skawiński udał się na dalszą tułaczkę. Napisz opowiadanie o późniejszych losach bohatera *Latarnika*. Wykaż się znajomością lektury.

Muzyka

Możemy mniej lub bardziej interesować się muzyką, lubić jej określony rodzaj, a inny nie, ale jako medium i dziedzina sztuki muzyka jest obecna w życiu każdego z nas. Chętnie korzystamy z serwisów internetowych, platform muzycznych, streamingów [strimingów]. Dużą popularnością cieszą się różne koncerty i festiwale.

Rodzaje muzyki

Muzykę możemy podzielić na trzy główne rodzaje: muzykę poważną, rozrywkową i etniczną.

Muzyka poważna (klasyczna)

Koncert fortepianowy w interpretacji Pawła Wakarecego podczas 25. Międzynarodowego Konkursu Pianistycznego im. Fryderyka Chopina dla Dzieci i Młodzieży

Jest wykonywana głównie w salach koncertowych, teatrach operowych, filharmoniach. Do XX w. była podstawowym rodzajem muzyki. Obejmuje wiele nurtów i gatunków. Należą do niej m.in.: muzyka symfoniczna, kameralna, fortepianowa, organowa i chóralna.

Muzyka rozrywkowa

Quebonafide [kłebonafide] i Taco Hemingway [tako hemingłej] podczas Open'er Festivalu w 2018 r.

Szczególnie intensywnie rozwija się od połowy XX w. Wśród jej licznych odmian ważne miejsce zajmują m.in. pop (proste melodyjne piosenki), rock (charakteryzujący się mocno zaznaczonym rytmem), rap (zwany też hip-hopem, polegający na rytmicznej melorecytacji rymowanych tekstów) oraz country and western [kantry end łestern] (tradycyjna muzyka białych mieszkańców Stanów Zjednoczonych, zwłaszcza pochodzących z regionów wiejskich).

Muzyka etniczna

Grupa śpiewacza Droryje, wykonująca pieśni białoruskie, ukraińskie i polskie

Związana jest z kulturą ludową. Często towarzyszy ważnym wydarzeniom z życia społeczności lokalnej, zwłaszcza obrzędom i świętom. Zwykle ma cechy charakterystyczne dla danego kręgu kulturowego oraz regionu. Tradycyjna muzyka ludowa bywa inspiracją dla współczesnych twórców.

Język muzyki

Główne środki wyrazu:

- **kompozycja** – dźwięki połączone w zorganizowaną całość;
- **melodia** – uporządkowany układ dźwięków o różnych wysokościach;
- **rytm** – sposób organizacji dźwięków w czasie, określający długość poszczególnych brzmień i chwil ciszy pomiędzy nimi;
- **harmonia** – współbrzmienie rozmaitych dźwięków;
- **barwa i głośność dźwięku** – te elementy zależą od instrumentu lub rodzaju ludzkiego głosu, a także od założonej intensywności danego brzmienia.

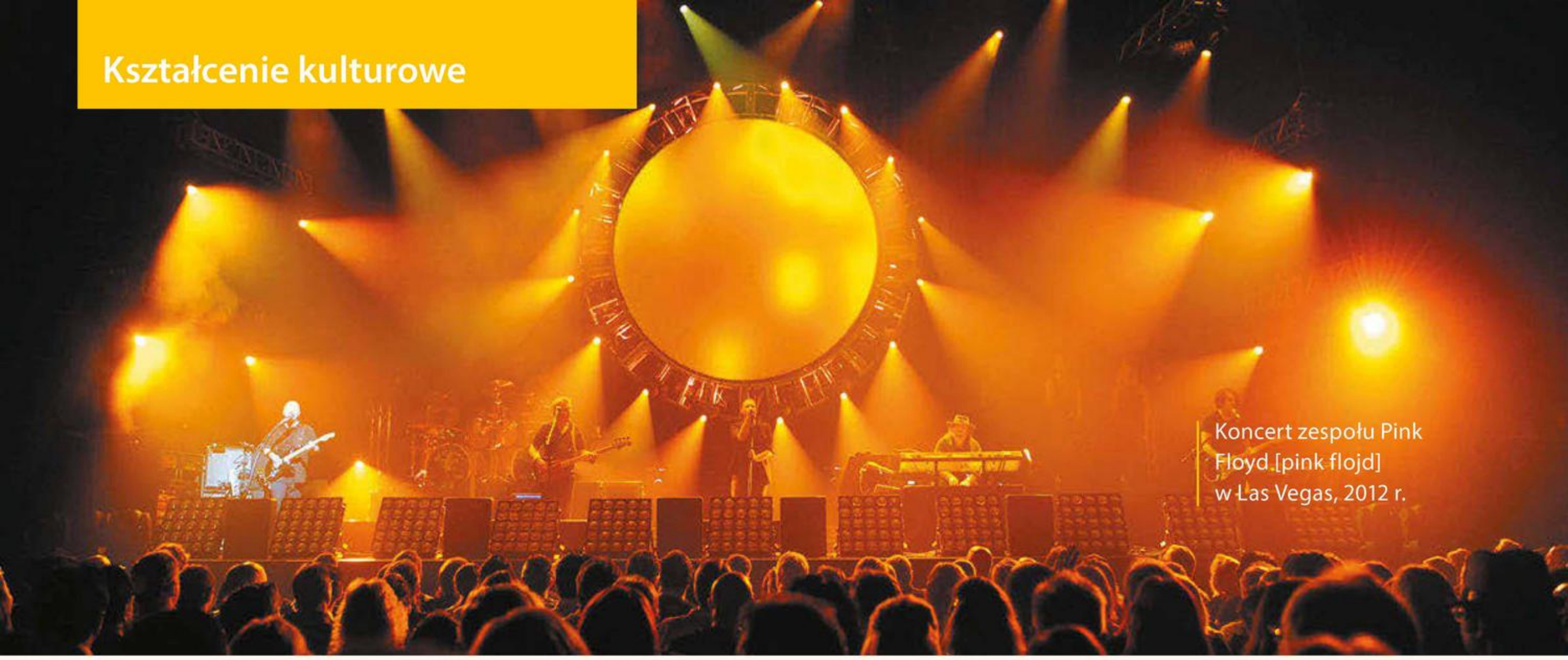

Występ Lady Gagi w Sunrise [sanrajs] na Florydzie, 2014 r.

Jak oceniać dzieło muzyczne?

Przede wszystkim trzeba ustalić, do której odmiany muzyki ono należy, np.: poważnej, rozrywkowej czy etnicznej. Niezależnie jednak od odpowiedzi na to pytanie, w ocenie należy uwzględnić:

- **oryginalność i atrakcyjność** linii melodycznej – emocje i wrażenia, które wywołuje, np. efekt zaskoczenia, zaciekawienia;
- **harmonijność** wszystkich składników utworu, np. rytmu, melodii, barwy dźwięków – na odbiorcę może oddziaływać spójność poszczególnych elementów, ale również zamierzone dysonanse, które mogą zmieniać nastrój, wprowadzać nowe znaczenia;
- **spójność kompozycji** – sposób odbioru utworu jako całości;
- **aranżację** – właściwy dobór brzmień i instrumentów;
- **umiejętności i talent** wykonawców – barwę głosu, sprawność techniczną, utrzymanie linii melodycznej oraz ekspresję artysty;
- **tekst utworu** (jeśli występuje) – jego przekaz, oryginalność, język, emocje, które porusza;
- **wrażenie**, jakie utwór wywarł na słuchaczach.

Koncert zespołu Pink Floyd [pink flojd] w Las Vegas, 2012 r.

Ćwiczenia

1. Jaką funkcję pełniła muzyka w społecznościach pierwotnych, a jaką pełni dzisiaj? Poszukajcie w dostępnych źródłach informacji na ten temat.
2. W jakich sytuacjach lubicie słuchać muzyki? Z czego to wynika?
3. Przygotuj subiektywną listę utworów, które:
   - wprawiają Cię w dobry nastrój,
   - dodają Ci energii do działania,
   - skłaniają do rozmyślań.
4. W jaki sposób wykonawcy muzyki przekazują swoje emocje odbiorcom? W odpowiedzi możesz odwołać się do zamieszczonych fotografii.

Opera *Cyrulik sewilski* w wykonaniu Dnieprowskiego Teatru Opery i Baletu

Próba zespołu rockowego

Muzycy podczas ulicznego karnawału w Rio de Janeiro [rijo de żanejro]

5. Przygotuj prezentację na temat swojej ulubionej odmiany muzyki.
6. Zorganizujcie w klasie głosowanie, w którym wyłonicie najpopularniejszą współczesną piosenkę. Pamiętajcie o tym, by odpowiednio uzasadniać swój wybór.
7. Omów na przykładzie wybranego filmu rolę muzyki w kinie.
8. Poszukajcie w dostępnych źródłach informacji na temat różnych festiwali muzycznych (np. festiwalu piosenki aktorskiej, festiwalu muzyki poważnej, festiwalu muzyki rozrywkowej). Podajcie elementy wchodzące w skład programu takich wydarzeń. Jakie wrażenia są szczególnie ważne dla odbiorców takich imprez?
9. Odszukaj w internecie informacje na temat elementów, które wchodzą w skład oprawy koncertu. Możesz odnieść się do zamieszczonej powyżej fotografii z koncertu Pink Floyd. Które z nich – Twoim zdaniem – najsilniej oddziałują na widza?

Jak napisać artykuł?

ARTYKUŁ to tekst publicystyczny na temat zagadnień społecznych, politycznych, ekonomicznych, kulturalnych lub sportowych, opublikowany w prasie lub internecie. Ma na celu dostarczenie opinii publicznej informacji o kwestiach bieżących: wydarzeniach, ludziach, zjawiskach i problemach. Artykuły dziennikarskie mogą różnić się nie tylko tematyką, lecz także celem.

- Teksty o **charakterze typowo informacyjnym** ograniczają się do obiektywnego opisu wydarzeń. Ich celem jest przede wszystkim powiadamianie. Ich autorzy łączą doniesienia z różnych źródeł, by przekazać rzeczowy, bezstronny, ale jednocześnie sugestywny obraz zdarzenia. Skupiają się na faktach (datach, lokalizacjach, nazwiskach). Jeśli wzbogacają swoją relację opiniami, to raczej nie faworyzują żadnego z przytaczanych punktów widzenia ani nie ujawniają własnego stanowiska.
- Teksty **o wyraźniej zaznaczanym charakterze publicystycznym** mają na celu przybliżyć wybraną kwestię, pogłębić jej rozumienie oraz kształtować poglądy odbiorców. Autorzy, oprócz podania faktów, najczęściej ujawniają swoje stanowisko – wprost lub w sposobie prezentowania i interpretowania informacji. Zwykle rozbijają badany temat na zagadnienia cząstkowe, przedstawiają różne punkty widzenia i konfrontują je ze sobą, stawiają pytania, wychwytują sprzeczności. Czasem formułują wnioski lub uogólniają daną kwestię. Takie artykuły zawierają więc tezę (lub hipotezę), uzasadnioną argumentami i potwierdzoną przykładami.

W artykule stosuje się określony sposób formatowania tekstu, który ma zwiększyć jego przejrzystość i przystępność. Ciekawy **tytuł** i **lid**, czyli zapisany **powiększoną lub wytłuszczoną czcionką** akapit wprowadzający, sprzyjają przyciągnięciu uwagi czytelnika. Opatrzenie fragmentów **śródtytułami** ma z kolei tę uwagę podtrzymać.

Jak napisać artykuł publicystyczny?

- Wybierz temat. Przeanalizuj, jakiego problemu dotyczy, w jakich aspektach należałoby go rozważyć (np. stwórz mapę myśli; jej „gałęzie" mogą przekształcić się w akapity Twojego tekstu). Ustal, co wiesz, a czego musisz się dowiedzieć, żeby przedstawić zagadnienie z wielu perspektyw i odkrywczo. Zaplanuj swoje dziennikarskie poszukiwania informacji, czyli tzw. *research* [risercz].
- Przeprowadź *research*, czyli zostań ekspertem w wybranej kwestii. Ustal fakty, zbierz opinie. Przeprowadź wywiady lub ankiety. Sprawdź, co mówi się na dany temat w mediach społecznościowych. Sięgnij po inne publikacje (czasopisma, książki, strony internetowe) podejmujące interesujący Cię temat i zapoznaj się ze stanowiskami autorytetów. Zawsze starannie opisuj źródło, z którego czerpiesz daną informację czy komentarz.
- Ustal, kto jest adresatem Twojego tekstu, i dostosuj język wypowiedzi do jego możliwości odbiorczych.
- Uporządkuj zebrane materiały. Pogrupuj opinie i punkty widzenia. Wybierz tylko te dane, które najlepiej wspierają to, co chcesz przekazać. Pomyśl, jakie aspekty problemu będą dla Twojego odbiorcy najistotniejsze i najciekawsze.

- Zredaguj roboczą wersję lidu, śródtytułów i tytułu. Zaplanuj puentę.
- **We wstępie** zasygnalizuj temat – np. wprowadź pojęcia kluczowe, sformułuj tezę, postaw pytania, wskaż pomijany do tej pory aspekt problemu.
- **W rozwinięciu** ukaż zjawisko, które przybliżasz, zaprezentuj argumenty, fakty, zacytuj różne opinie – zarówno zwykłych ludzi, jak i ekspertów. Przytaczanie wypowiedzi wzmocni wiarygodność artykułu i doda mu dramatyzmu. Zwróć uwagę na ścierające się racje; ujawnij sprzeczności, wątpliwości i kontrowersje.

  Uwaga: Twój tekst ma być wnikliwy i wielostronny, ale nie może być chaotyczny i pozbawiony wewnętrznej logiki. Upewnij się, że fakty i myśli, które prezentujesz, łączą się ze sobą w spójny obraz służący pewnej tezie.
- **W zakończeniu** jeszcze raz przypomnij główną myśl tekstu. Odnieś się do pytań, które zostały postawione na początku. Jeśli to możliwe, udziel odpowiedzi, wyprowadź z danych wnioski, zaproponuj rozwiązania. Możesz zadać nowe pytania, otwierające pole do dalszych dociekań.

Przydatne słownictwo, na przykład:

- **odwoływanie się do danych uzyskanych w czasie *researchu***: *badania przeprowadzone przez... potwierdzają, według raportu..., wyniki ankiety wskazują na to, że..., sondaż ujawnił..., „Gazeta Wyborcza" podała, że..., „Focus" donosi..., z rozmów z... wyłania się..., wśród użytkowników portalu... panuje opinia, że...*
- **ukazywanie złożoności tematu:** *chyba mało kto zdaje sobie sprawę z tego, że..., czy zastanawialiście się kiedyś nad...?, z jednej strony..., z drugiej strony..., okazuje się, że..., kto zatem ma rację?, pozostaje jeszcze kwestia..., nie ma jednoznacznej odpowiedzi...*
- **wprowadzanie cudzych opinii i ekspertyz:** *jak przyznaje / zauważa uczennica..., informację potwierdza dyrektor..., ...uważa profesor, według doktora..., do podobnych wniosków doszedł też..., zdaniem pisarki..., ...tłumaczy psycholog, innego zdania jest...*

Przykład artykułu napisanego do gazetki szkolnej

WSTĘP

KOŚĆ NIEZGODY? — tytuł

Jeśliby poprosić uczniów, rodziców i nauczycieli, by wskazali tę część szkolnego życia, która bywa częstą przyczyną niezgody, to istnieje duża szansa, że wybraliby pracę domową. Czy to możliwe, że w traktowaniu zadań domowych wszyscy – i młodzież, i dorośli – możemy być zadziwiająco... zgodni? — lid – wprowadzenie w tematykę i teza

Z perspektywy ucznia — śródtytuł

Wiecie, co się dzieje, kiedy pod koniec lekcji padają z ust nauczyciela słowa: „A teraz zapiszcie zadanie domowe"? Przez klasę przetacza się zwykle chóralny jęk. „Spędzamy w szkole — powołanie się na doświadczenie czytelników

WSTĘP

ROZWINIĘCIE

po 7 godzin. Czy to dziwne, że po przyjściu do domu chcielibyśmy trochę odpocząć?" – pyta Tomek z klasy 7. Ania z tej samej klasy dodaje, że nauczyciele nie biorą pod uwagę, że prace z różnych przedmiotów się kumulują. „Jeśli ktoś chce być sumienny, musi czasem siedzieć nad książkami do północy!". Pewna ósmoklasistka stwierdza z oburzeniem: „Najgorsze, że musiałam zrezygnować z moich treningów tanecznych. Zamiast tego na korepetycjach odrabiam matmę, której nie znoszę!".

przytoczenie wypowiedzi w postaci mowy niezależnej

Ciekawe są wyniki ankiety przeprowadzonej wśród uczniów naszej szkoły – tylko 18% respondentów uważa, że praca domowa przynosi im korzyści. 40% sądzi, że powinna całkowicie zniknąć. 82% zgadza się ze stwierdzeniem, że zadań powinno być mniej, bo i tak uczniowie nie są w stanie wykonać wszystkich w zadowalającym stopniu. Ewidentnie mamy z pracą domową problem i zwykle czujemy się w tej niechęci osamotnieni i niezrozumiani przez dorosłych. Czy słusznie?

powołanie się na badania i dane statystyczne

Z perspektywy rodzica

Z pozoru tak. Choć rodzice widzą przemęczenie dzieci, to i tak wymagają siadania do książek. Stąd kłótnie, żale i kary. Czy rodzicom jest z tym dobrze? Okazuje się, że niekoniecznie! „Codziennie sprawdzam, czy syn zabrał się do lekcji. On się buntuje, a ja czuję się jak poganiacz niewolników! Nie znoszę tego!" – mówi mama Witka z 4. klasy. Pewien tata ma inne zmartwienie: „Boję się, co będzie, gdy zadania staną się zbyt trudne i nie będę umiał pomóc córce. Czy nie ucierpi na tym mój autorytet?".

pokazanie problemu od mniej typowej strony

Większość z nas zakłada, że praca domowa jest sprawą, w której dzieci i ich opiekunowie nie mogą się porozumieć. A jednak mamy względem niej podobne negatywne odczucia. Rodzice mają tylko nieco inne powody – muszą wybierać, czy ważniejsze są dla nich sukces szkolny i dobre oceny dziecka, czy jego wypoczynek, pasje i zainteresowania oraz wspólny czas wolny.

przywołanie tezy ze wstępu i poparcie jej dowodem

Z perspektywy nauczyciela

Skoro ani dzieci, ani rodzice nie są wielbicielami pracy domowej, to muszą być nimi nauczyciele. W końcu to oni ją zadają. Okazuje się jednak, że nawet ciało pedagogiczne miewa dość.

wprowadzenie kolejnej, niestereotypowej perspektywy

Przede wszystkim nauczyciele nie lubią się czuć jak okrutnicy czerpiący radość z dręczenia innych. „Jestem traktowana jak najgorszy wróg. A przecież to dla ich dobra!" – mówi jedna

z naszych matematyczek. „Gdy większość klasy nie przeczyta zadanego tekstu, muszę na poczekaniu wymyślić inny temat i zadania. To koszmar!” – wyznaje z kolei polonistka. Nauczycieli irytują też prace domowe wykonane... przez rodzica lub opiekuna. „Przecież to widać! Skąd mam wiedzieć, komu tak naprawdę wystawiam dobrą ocenę?” – żali się jeden z pedagogów.

Z przytoczonych wypowiedzi wynika, że i nauczyciele, i uczniowie przeżywają podobne emocje w związku z pracą domową. Czy możliwe jest rozwiązanie, które poprawiłoby samopoczucie obu stron?

ROZWINIĘCIE

Co na to eksperci?

Pytanie jest o tyle ważne, że w środowisku specjalistów od edukacji sprawa pracy domowej uchodzi za kontrowersyjną. Z jednej strony utrwalił się pogląd, że jest ona niezbędna, bo pozwala utrwalać materiał przyswojony na lekcji oraz rozwija systematyczność i odpowiedzialność. Z drugiej strony niektórzy badacze głośno mówią o jej nieefektywności. Należy do nich Alfie Kohn [alfi kon], amerykański pisarz i specjalista w dziedzinie edukacji. Kohn w książce „Mit pracy domowej” przytacza wyniki badań, które wskazują, że praca domowa odnosi dobry skutek tylko wtedy, gdy dziecko odrabia ją z zaangażowaniem. A przecież to niemożliwe, gdy tej pracy jest za dużo i jest przykrym, codziennym przymusem.

powołanie się na źródło książkowe, przytoczenie opinii eksperta

ZAKOŃCZENIE

Co na to nasza szkoła?

Praca domowa ma pomagać, ale – jak widać – ma oczywiste wady. Z tym stwierdzeniem zgadzamy się wszyscy – uczniowie, rodzice i nauczyciele. Optymizmem napawa to, że władze naszej szkoły zauważyły już dawno ten problem i stosują rozwiązania, które mają choć trochę zmniejszyć obciążenie uczniów (a tym samym rodziców i nauczycieli). Po pierwsze, każda klasa ma prawo do tego, by wybrać sobie na stałe jeden dzień w tygodniu, w którym żaden nauczyciel nie zada pracy domowej. Po drugie, każdy uczeń ma określoną liczbę nieprzygotowań, które może wykorzystać, gdy coś mu przeszkodzi w odrobieniu lekcji. Po trzecie, wielu nauczycieli stosuje pracę domową tylko dla chętnych. Gdy człowiek sam może decydować, w jaki sposób chce się przyczynić do swojego rozwoju i sukcesu, to zdecydowanie łatwiej o zaangażowanie, o którym pisał Alfie Kohn. I o lepszą, bardziej zgodną atmosferę w szkole i w domu.

nawiązanie do tezy wyrażonej w lidzie

pomysły na rozwiązanie problemu

puenta

Ćwiczenia

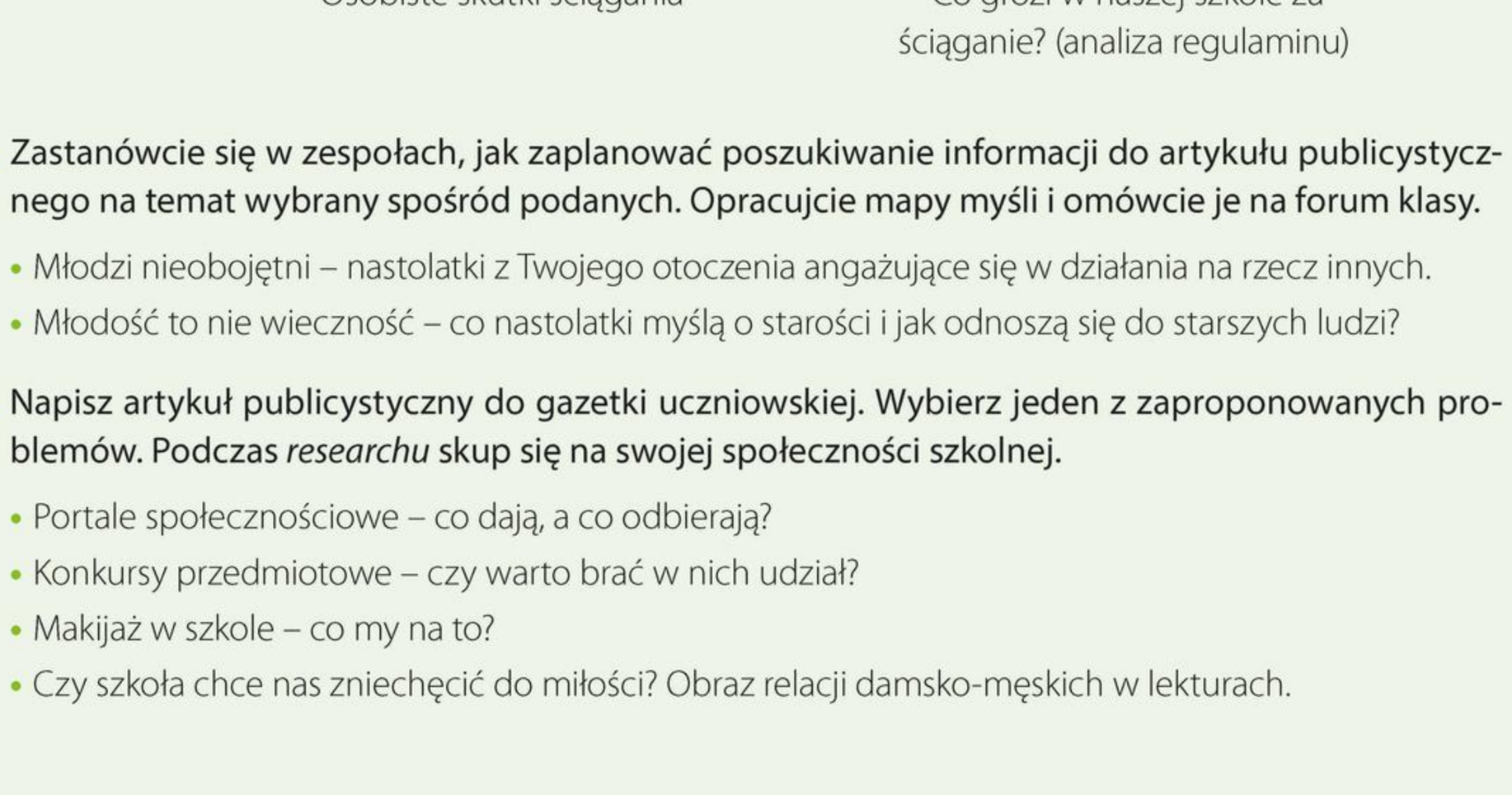
1. Przeczytaj tekst *Kość niezgody?* i odpowiedz na pytania.

- Jak oceniasz tytuł artykułu? Czy może on zaciekawić odbiorcę?
- Jaką funkcję pełni środek stylistyczny zastosowany w lidzie?
- Jaka jest rola śródtytułów? Co one sygnalizują?
- Jakie zabiegi zastosował autor tekstu, by zaprezentować omawiany problem?
- Czy – Twoim zdaniem – autor trafnie dostosował styl i poziom trudności wypowiedzi do odbiorcy?
- W jaki sposób puenta nawiązuje do tytułu i lidu?

2. Znajdźcie w dostępnych czasopismach lub internecie przykłady interesujących Was artykułów problemowych o różnej tematyce – politycznej, gospodarczej, społecznej i kulturalnej. Przygotujcie notatki zawierające tytuł artykułu, opis tematyki (teza, główna myśl lub przesłanie) oraz informację o źródle tekstu.

- Zaprezentujcie wyniki swoich poszukiwań. Stwórzcie wspólną bazę czasopism lub stron internetowych z interesującymi – Waszym zdaniem – artykułami.

3. Napisz artykuł problemowy na temat ściągania w Twojej szkole. Wykorzystaj poniższą mapę myśli jako bazę dla *researchu*.

4. **Zastanówcie się w zespołach, jak zaplanować poszukiwanie informacji do artykułu publicystycznego na temat wybrany spośród podanych. Opracujcie mapy myśli i omówcie je na forum klasy.**

- Młodzi nieobojętni – nastolatki z Twojego otoczenia angażujące się w działania na rzecz innych.
- Młodość to nie wieczność – co nastolatki myślą o starości i jak odnoszą się do starszych ludzi?

5. **Napisz artykuł publicystyczny do gazetki uczniowskiej. Wybierz jeden z zaproponowanych problemów. Podczas *researchu* skup się na swojej społeczności szkolnej.**

- Portale społecznościowe – co dają, a co odbierają?
- Konkursy przedmiotowe – czy warto brać w nich udział?
- Makijaż w szkole – co my na to?
- Czy szkoła chce nas zniechęcić do miłości? Obraz relacji damsko-męskich w lekturach.

Norma językowa i błąd językowy

Na rozgrzewkę

Czym różnią się podkreślone wyrazy? W jakiej sytuacji można użyć pierwszego z nich, a w jakiej – drugiego?

– Oglądnąłem wczoraj film od Kuby.
– Ja też wczoraj obejrzałem ten film.

Nowa wiadomość

Norma językowa to zbiór wyrazów, ich form, sposobów łączenia z innymi wyrazami, reguł tworzenia, pisania i wymawiania, który został uznany przez większość użytkowników danego języka za poprawny. Istnieją dwa **poziomy normy językowej**:

- **norma wzorcowa** (staranna) – to te elementy językowe, które są akceptowane przez większość wykształconych użytkowników języka, uzasadnione jego historią, tradycją i regułami gramatycznymi, np. *ten podkoszulek, zjeść batonik, podaj tę książkę, Cześć, Bartku, dwoje zwierząt, matematyka* z akcentem na trzecią sylabę od końca. Ta norma obowiązuje w sytuacjach oficjalnych;
- **norma użytkowa** (potoczna) – należą do niej te wyrazy, formy i połączenia, które mogą być używane tylko w kontaktach swobodnych, nieoficjalnych, np. *ta podkoszulka, zjeść batonika, podaj tą książkę, Cześć, Bartek, dwa zwierzęta, matematyka* z akcentem na drugą sylabę od końca.

Wszystkie wypowiedzi powinny być zgodne z normą językową. Nieprzestrzeganie normy językowej może prowadzić do tego, że wypowiedź zostanie niewłaściwie zrozumiana, a autor – negatywnie odebrany przez osoby znające normę.

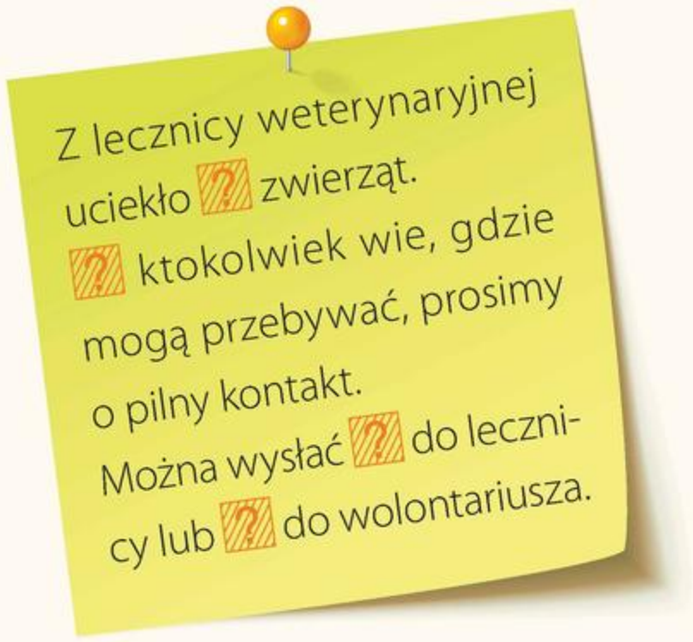
Ćwiczenia

1. Odszukaj w ogłoszeniach elementy należące do normy użytkowej. Przekształć wypowiedzenia w taki sposób, aby były zgodne z normą wzorcową. W razie wątpliwości skorzystaj ze słownika poprawnej polszczyzny – w opisie hasła zwróć uwagę na skrót *pot.*, oznaczający potoczność.

2. Ustal, która z podanych wypowiedzi powinna być zgodna z normą wzorcową, a która może odpowiadać normie potocznej. Uzupełnij teksty właściwymi wyrazami.

jak, e-maila, SMS, pięcioro, e-mail, jeśli, pięć, SMS-a

☆ **3.** Przeczytaj wyjaśnienie hasła *opera* w dwóch słownikach wydanych w różnych latach i powiedz, które elementy języka weszły do normy użytkowej, choć wcześniej były uważane za niepoprawne, a które przeszły z normy użytkowej do wzorcowej. O czym świadczą takie zmiany?

opera (*wym.* **o**pera, *nie*: op**e**ra) *ż IV, D.* opery **1.** «sceniczny dramat muzyczny, wykonywany przez śpiewaków, tancerzy i orkiestrę»: Skomponować, stworzyć operę. Aria z opery „Halka". **2.** *pot.* **a)** «gmach, w którym odbywają się przedstawienia operowe»: Pójść do opery. Być w operze. **b)** «przedstawienie operowe»: Pójść na operę. Być na operze. [...]

Słownik poprawnej polszczyzny PWN z 1980 r.

opera [*wym.* **o**pera, *pot. dopuszczalne* op**e**ra] *ż IV, lm D.* oper **1.** «sceniczny dramat muzyczny»: Opera komiczna. Opera narodowa. Opera romantyczna. Skomponować operę. Opera Moniuszki, Verdiego. **2.** «przedstawienie takiego dramatu na scenie»: Iść na operę. Być na operze. **3.** «gmach, w którym odbywają się takie przedstawienia»: Pójść do opery. Być w operze. [...]

Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN *z* 2018 r.

4. Ustal, które z wyrazów podanych w nawiasach należy wybrać, aby tekst był poprawny.

W sobotę po (aerobiku/areobiku) miałyśmy pójść do naszej ulubionej (pizzerni/pizzerii). Nagle Jola stwierdziła, że właściwie nigdy nie (lubiała/lubiła) pizzy i woli obejrzeć nową komedię o (dedektywie/detektywie), na którą czeka już (półtora/półtorej) roku. Marta była obrażona, choć to (żadna przyczyna/żaden powód), żeby się gniewać. Laura się zgodziła pod warunkiem, że po drodze kupimy coś do jedzenia, (bynajmniej/przynajmniej) zapiekankę albo popcorn, a ja miałam już (tego po dziurki w nosie/muchy w nosie).

Nowa wiadomość

Błąd językowy to nieświadome i nieuzasadnione odstępstwo od obowiązującej w danym momencie normy językowej. Błędy językowe dzielą się na **wewnętrznojęzykowe** – ściśle związane z językiem (**gramatyczne**, **leksykalne**, **fonetyczne** i **stylistyczne**) i **zewnętrznojęzykowe** – dotyczące zapisu (**ortograficzne** i **interpunkcyjne**).

Wyróżnia się m.in. następujące błędy gramatyczne:

- **błąd fleksyjny** – niepoprawna odmiana wyrazu, np. ~~*kotowi*~~ zamiast *kotu*, odmienianie wyrazów nieodmiennych, np. *kakao* w Ms. lp. – ~~*kakale*~~ zamiast *kakao*;
- **błąd składniowy** – niewłaściwe łączenie wyrazów w związki wyrazowe, np. ~~*używać lampę*~~ zamiast *używać lampy*, ~~*na stole stoi sól i pieprz*~~ zamiast *na stole stoją sól i pieprz*, błędny szyk wyrazów, np. ~~*świetlna sygnalizacja*~~ zamiast *sygnalizacja świetlna*, nieodpowiednie stosowanie przyimków, np. ~~*na sklepie*~~ zamiast *w sklepie*, ~~*przed i po świętach*~~ zamiast *przed świętami i po świętach*.

Pamiętaj! Błąd językowy to naruszenie zarówno normy wzorcowej, jak i użytkowej. Norma użytkowa jest charakterystyczna dla tekstów nieoficjalnych. Błędów językowych należy unikać w każdej sytuacji komunikacyjnej.

5. Co przedstawiono na fotografiach? Zapisz w zeszycie odpowiednie rzeczowniki w liczbie pojedynczej i mnogiej, a następnie sprawdź w słowniku języka polskiego, czy utworzone przez Ciebie formy mianownika są poprawne.

6. Użyj wyrazów podanych w nawiasach w odpowiedniej formie. W razie trudności skorzystaj ze słownika poprawnej polszczyzny.

W [?] (studio) spotkało się [?] (dwa) specjalistów: dr Ewa Malinowska i dr Jan Kamiński. (psycholog) opowiadali o swoich [?] (przyjaciel). Ich zdaniem przyjaźń jest bardzo ważna, dlatego należy ją [?] (włączać) do swojego życia i o nią dbać. Warto [?] (wziął) sobie [?] (ta) radę do serca.

Nowa wiadomość

Do **błędów leksykalnych** zalicza się:

- **błędy słownikowe (wyrazowe)** – polegające na użyciu niewłaściwego wyrazu (zbędnego lub mającego inne znaczenie), np. *bynajmniej* w znaczeniu *przynajmniej*;
- **błędy frazeologiczne** – szczególny typ błędów leksykalnych, który polega na zmianie formy frazeologizmu lub jego użyciu w niewłaściwym kontekście, np. ~~*po najmniejszej linii oporu*~~ zamiast *po linii najmniejszego oporu*;
- **błędy słowotwórcze** – najczęściej wynikają z niewłaściwego użycia formantu, np. ~~*zaginienie*~~ zamiast *zaginięcie*.

Błędy fonetyczne polegają na niepoprawnej wymowie słowa lub połączenia słów, a także niewłaściwym akcentowaniu, np. *patrzeć* – [~~*paczeć*~~] zamiast [*patszeć*] lub [*paczszeć*], [~~*czekajo*~~] zamiast [*czekają*].

Błąd stylistyczny polega na niedostosowaniu środków językowych do sytuacji komunikacyjnej, np. ~~*chciałbym dokonać zakupu dwóch bułek*~~ zamiast *chciałbym kupić dwie bułki* w wypowiedzi klienta piekarni.

7. Wyjaśnij, na czym polega błąd leksykalny w każdym z punktów instrukcji gry. Jak należy przeredagować te zdania, aby były zgodne z normą językową?

Cóż za hojność! Podaruj za darmo jedną kolejkę wybranemu przeciwnikowi.

Czy masz na imię David Copperfield[1]? Właśnie wyczarowałeś sobie dodatkową kolejkę.

Adoptujesz się do nowej sytuacji. Przeskocz o dwa pola.

Tym razem Ci się poszczęściło! Każdy grajek – oprócz Ciebie – cofa się o dwa pola.

To naprawdę ciężki orzech do zgryzienia! Tracisz jedną kolejkę.

Nie pokonuj trasy na pieszo. Podjedź do przodu o trzy pola.

[1] **David Copperfield** [dejwid koperfild] słynny amerykański iluzjonista

8. Poszukaj w wiarygodnych źródłach informacji o tym, co oznacza słowo *dedykowany* i w jakich sytuacjach jego używanie jest zgodne z normą językową. Następnie ustal, na których plakatach wyraz ten został użyty błędnie. Zastąp go poprawnymi odpowiednikami.

9. Przeczytaj wypowiedź tak, aby nie popełnić błędów fonetycznych. Zwróć uwagę na podkreślone wyrazy, których staranna wymowa może sprawiać trudność.

Zebraliśmy się tutaj, aby podsumować piętnaście lat działalności naszej kliniki. Przez ten czas zrealizowaliśmy kilkaset wspaniałych przedsięwzięć. Nie udałyby się one bez waszego wsparcia.

10. Zdecyduj, czy we wskazanych miejscach należy wstawić przecinki. Uzasadnij swoje zdanie, odwołując się do reguł poznanych w młodszych klasach.

Wiadomość

Od: Uczniowska inicjatywa Wędrujące książki

Do: Bartek Nowaczyk

Cześć? Bartku!
Książka? o którą pytasz? będzie dostępna w przyszłym tygodniu.
Możesz ją zarezerwować? dodając tytuł do wirtualnej przechowalni.
Pozdrawiam
Paulina

Gramatyka w praktyce

Pewnie nieraz zastanawialiście się, czy w napisanym przez Was zdaniu należy wstawić przecinek. A jeśli tak, to w którym miejscu.

Najczęstsze **błędy interpunkcyjne** popełniane przez użytkowników języka polskiego dotyczą właśnie użycia przecinków. Zapamiętaj szczególnie poniższe zasady.

- Połączenia typu *mimo że*, *dlatego że*, *chyba że*, *zwłaszcza że*, *tyle że*, *tylko że*, *tym bardziej że* pełnią taką samą funkcję jak jednowyrazowe spójniki, dlatego nie stawiaj w nich przecinka przed *że*, np. *Mimo że źle się czułem, poszedłem na zbiórkę.*

- Oddziel przecinkiem od reszty zdania te fragmenty, które mają charakter dopowiedzenia, uściślenia, uzupełnienia, np. *Zjadłem tort, i to nawet dwa kawałki*. Często takie dopowiedzenia rozpoczynają się od słów: *chyba*, *ewentualnie*, *na przykład*, *nawet*, *prawdopodobnie*, *przynajmniej*, *zwłaszcza*.

- Nie stawiaj przecinka mechanicznie, np. zawsze przed *jak*. Przecinek przed *jak* postaw przed zdaniem podrzędnym w zdaniu złożonym (np. *Zastanawiałem się, jak spędzimy wakacje*) albo przed dopowiedzeniem (np. *Lubię ciemne kolory, jak bordo, granat i khaki*). Nie należy stawiać tego znaku w prostych wyrażeniach porównawczych (np. *Jesteś uparty jak osioł*).

- Najczęściej przydawki oddziela się przecinkiem, np. *elegancki, nowoczesny kapelusz* (kapelusz, który jest elegancki i nowoczesny). Nie stawiaj jednak przecinka wtedy, gdy nie są one równorzędne – tzn. gdy pierwsza przydawka określa połączenie drugiej przydawki i określanego przez nią rzeczownika, np. *elegancki męski kapelusz* (męski kapelusz, który jest elegancki).

? Odszukaj błędy interpunkcyjne w poniższym tekście. Zapisz zdania w zeszycie, stosując poprawną interpunkcję.

Tomek i Ala, szykując się do wyjścia kończyli śniadanie. Zajadali się smakowitymi chrupiącymi drożdżowymi rogalami ze słodką porzeczkową marmoladą. Mimo, że była już ósma nie spieszyli się zanadto. Wreszcie się zorientowali jak późno się zrobiło. Chociaż pędzili, jak wiatr, spóźnili się do szkoły.

Nazwy osobowe i miejscowe

Na rozgrzewkę

Powiedz, o czym informują wyrazy wyróżnione w poszczególnych wypowiedziach. Czym się różnią?

Widzisz tę **dziewczynę z deskorolką**? Kto to?

To **Hanka Dobrzyńska**. Wygrała turniej w zeszłym miesiącu.

Nowa wiadomość

Nazwy osobowe to nazwy własne konkretnych osób.

Do nazw osobowych zalicza się m.in.:

- **imiona** – osobiste, nierodowe nazwy ludzi, np. *Adam*, *Joanna*, *Bolesław*;
- **nazwiska** – nazwy rodowe, obejmujące całą rodzinę, np. *Mickiewicz*, *Kulmowa*;
- **pseudonimy** – nazwy nadane sobie samemu, mające na celu ukrycie prawdziwej tożsamości, np. *Bolesław Prus*;
- **przydomki** – dodatkowe nazwy osób odnoszące się do jakichś cech charakterystycznych, np. *Krzywousty*, *Człowiek ze Stali*;
- **przezwiska** – nadane komuś złośliwe lub żartobliwe określenia, np. *Młody*, *Wiewiór*.

Ćwiczenia

1. Znajdź w tekście nazwy osobowe. Określ, do jakiej kategorii należy każda z nich.

Hania bloguje

Nowe wpisy | Galeria zdjęć | Archiwum

17.04. poniedziałek

Byłam niedawno z ciocią Agą na wystawie rysunków Jana Matejki. Szczególne wrażenie zrobiły na mnie portrety królów polskich, między innymi Kazimierza Wielkiego i Władysława Łokietka.

Ciocia proponowała, żebyśmy zabrali też moją siostrę, ale Mała woli artystów współczesnych, takich jak Banksy.

Nowa wiadomość

Jak odmieniać nazwiska?

Nazwiska, podobnie jak inne wyrazy, są w większości odmienne.

Nazwiska męskie

- Zazwyczaj odmieniamy je **jak podobnie zakończone rzeczowniki pospolite**, np. *Bednarek* jak *kanarek*, *Rompca* jak *dostawca*, *Sienkiewicz* jak *królewicz*, *Kusio* jak *wnusio,* **lub jak przymiotniki**, np. *Słowacki* jak *literacki*, *Batory* jak *szary*.
- Charakterystyczną odmianę mają niektóre nazwiska **zakończone na -*o***, np. *Kościuszko* odmienia się jak *mąka* (*Kościuszki – mąki*, *Kościuszce – mące* itd.).
- Jeżeli nazwisko **brzmi tak samo jak rzeczownik pospolity**, odmieniamy je z zachowaniem oboczności w temacie, np. *Kwiecień – Kwietnia* (nie *Kwiecienia*), *Kwietniowi, Kwietniem, Kwietniu*. W nazwiskach jednosylabowych głoskę *e* zawsze zachowujemy, np. *Pień – Pienia* (nie *Pnia*), *Pieniowi, Pieniem, Pieniu*.
- Nazwiska **zakończone na samogłoskę *u*** (np. *Petru*) są nieodmienne. Jeśli jednak litera *u* nie oznacza samogłoski, lecz spółgłoskę *ł* (jak np. w nazwisku *Turnau*), nazwisko należy odmieniać, np. *Turnau – nie ma Turnaua* [turnała] (ale w miejscowniku nazwisko pozostaje nieodmienione, np. *opowiadać o panu Turnau*).

Nazwiska żeńskie

- Odmieniają się tylko nazwiska żeńskie **zakończone na -*a***, np. *Zielińska*, *Zielińskiej; Rompca*, *Rompcy*.
- Nazwiska **mające postać przymiotnika**, takie jak *Konieczny*, *Biały*, w odniesieniu do kobiet mogą być używane w formie męskiej albo w formie żeńskiej, np. *Ewa Konieczny* lub *Ewa Konieczna*.

Nazwiska małżeństw

W języku polskim istnieje powszechny zwyczaj używania liczby mnogiej nazwiska w odniesieniu do małżeństw, np. *państwo Nowaccy, państwo Woźniakowie, Maria i Michał Leśniewscy*.

2. Odczytaj wypowiedź, uzupełniając ją imionami i nazwiskami w odpowiednich formach.

Nowa wiadomość

Do: Klasa 8 b, wszyscy

Temat: Informacje o nowych nauczycielach

Drodzy uczniowie,

przekazuję informacje o zmianach w kadrze nauczycielskiej. Lekcje matematyki macie od poniedziałku z panią (Hanna Rajska), a polskiego z panem (Wiktor Krawczyk). Zajęcia z plastyki są prowadzone przez pana (Paweł Osiadły). Kto chce się zapisać na kółko fotograficzne, musi się zgłosić do pana (Damian Mech). Z panią (Ewa Stępień) będziecie ćwiczyć na lekcjach WF-u. O spotkania chóru proszę pytać pana (Adam Puzio).

Pozdrawiam,

Wasza wychowawczyni

Wyślij

3. Jaką formę gramatyczną powinny mieć imiona i nazwiska na dyplomie? Zapisz swoje odpowiedzi w zeszycie.

Lista uczestników:

Eryk Domejko
Antoni Jagoda
Izabela Kulka
Laura Zimny
Alicja Lange
Filip Lange
Piotr Lipiec
Weronika Borowa
Tomasz Dębski

4. **Przyporządkuj imiona i nazwiska autorów lektur do tytułów ich utworów. Zapisz zdania w zeszycie. W razie trudności z odmianą skorzystaj ze słownika ortograficznego.**

Agatha Christie, Charles Dickens, Aleksander Fredro, Stanisław Jerzy Lec, Jan Sztaudynger

Opowieść wigilijna to najsłynniejszy utwór ?.
Moją ulubioną lekturą jest *Zemsta* ?.
Uwielbiam kryminały angielskiej pisarki ?.
W szkole czytaliśmy fraszki i aforyzmy ? i ?.

Gramatyka w praktyce

Ilustracje *Jean-Jacques Sempé* [żą żak sąpe] czy ilustracje *Jeana-Jacques'a Sempégo*? Wiele nazwisk obcych nie odmienia się w językach, z których pochodzą. Jednak w polszczyźnie te nazwiska najczęściej się odmieniają, tak jak nazwiska rodzime.

Najwięcej trudności w odmianie i pisowni sprawiają imiona i nazwiska **angielskie i francuskie**. Aby właściwie je zapisać, należy znać ich wymowę.

- Jeśli obce imię lub nazwisko kończy się na literę, która nie jest wymawiana (np. *-e*), to w jego odmianie oddzielamy temat od końcówki **apostrofem**, np. *John Locke* [dżon lok] – *Johna Locke'a* [dżona loka].
- Apostrofu używamy też w imionach i nazwiskach zakończonych na *-y*, które oznacza samogłoskę, np. *Andy Perry* [endi peri] – *Andy'ego Perry'ego* [endiego periego], *Andy'emu Perry'emu* [endiemu periemu]. Nie dotyczy to jednak miejscownika i narzędnika, np. *Andym Perrym*.
- Nie używamy apostrofu, jeżeli znajdująca się na końcu imienia lub nazwiska litera *y* oznacza spółgłoskę *j*, np. *Disney* [disnej] – *Disneya* [disneja].

? Uzupełnij zdania nazwami osobowymi *Antoine de Saint-Exupéry* oraz *Ernest Hemingway* we właściwych formach. Zadanie wykonaj w zeszycie. Jeśli nie wiesz, jak wymawia się te nazwiska, sięgnij do encyklopedii lub słownika poprawnej polszczyzny.

Gdybym mógł przeprowadzić wywiad z autorem mojej ulubionej książki, porozmawiałbym z ? albo ?. Zarówno ?, jak i ? opowiedziałbym o tym, jak ich utwory wpłynęły na moje życie.

Kształcenie językowe

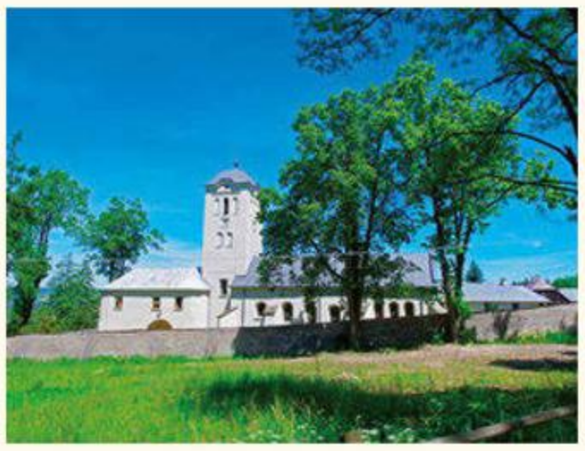
5. Odgadnij nazwy miejscowości pokazanych na zdjęciach. Jak myślisz, dlaczego niektóre nazwy miast i wsi brzmią tak samo jak imiona ludzi?

Dolny, położony w województwie lubelskim, to jedno z najpiękniejszych polskich miasteczek. Legenda przypisuje jego założenie królowi Kazimierzowi Wielkiemu, który miał tu wznieść zamek obronny.

Położony nad Sanem jest siedzibą powiatu jarosławskiego w województwie podkarpackim. Zgodnie z tradycją miasto to zostało założone w XI w. przez księcia Jarosława Mądrego.

Święta znajduje się u podnóża Łysicy – najwyższego szczytu Gór Świętokrzyskich. Podania mówią, że w średniowieczu osiedlali się tu pustelnicy, tacy jak rycerz Wacławek, który ufundował kościółek św. Katarzyny.

Nowa wiadomość

Nazwy miejscowe to nazwy własne, które służą do nazywania miejsc: miast, wsi, dzielnic, osiedli (np. *Biała Podlaska*, *Ząbki*), a także oceanów, mórz, jezior, rzek, lasów, gór, jaskiń, wyżyn, nizin itp. (np. *Morze Bałtyckie*, *Śnieżka*, *Puszcza Białowieska)*.

- Wyróżnia się m.in. następujące **nazwy miejscowe**:
  - wskazujące na naturalną właściwość miejsca (nazwy topograficzne), np. *Dąbrowa* (osada, w której rosły dęby), *Zagórze* (miejsce za górami);
  - nawiązujące do wytworów kultury materialnej i niematerialnej (nazwy kulturowe), np. *Mosty* (miejscowość z mostami), *Środa* (miejscowość, w której w środy odbywał się targ);
  - utworzone od imienia lub przezwiska właściciela, np. *Janów* (gród Jana), *Częstochowa* (osada Częstocha);
  - wskazujące, że mieszkańcami byli kiedyś potomkowie lub podwładni jakiejś osoby (często zakończone na *-ice*), np. *Biskupice* (osada zamieszkana przez poddanych biskupa);
  - nadane dla uczczenia jakiejś osoby (nazwy pamiątkowe), np. *Święty Wojciech*;
  - wskazujące na to, czym zajmowali się dawni mieszkańcy (nazwy służebne), np. *Grotniki* (osada zamieszkała przez grotników, czyli osoby wytwarzające groty do strzał).

Pochodzenie nazw miejscowych tłumaczą różne legendy i ludowe podania, jak np. ta o Warsie i Sawie, od których imion ma pochodzić nazwa stolicy Polski. W rzeczywistości jednak *Warszawa* to nazwa powstała od imienia *Warsz*.

6. Jakich informacji o historii miejscowości dostarczają poniższe nazwy?

Winiary

Rybaki

Kowale

Jeziorna

Cerkiew

7. Zaproponujcie w grupach nazwy dla nowych osiedli mieszkaniowych. Odwołajcie się do podanych charakterystyk tych miejsc.

8. Poszukaj informacji o tym, skąd wzięła się nazwa miejscowości, w której mieszkasz lub która znajduje się w Twojej okolicy. Czy te informacje mają charakter naukowy, czy raczej opierają się na lokalnych wierzeniach lub legendach?

9. Odgadnij, których miast dotyczą legendarne objaśnienia ich nazw.

Kiedy po długiej rozłące Lech, Czech i Rus spotkali się nad Wartą, zawołali na swój widok: „Poznaję!”, mimo że od dawna się nie widzieli. W miejscu spotkania postanowili założyć gród, który nazwali [?].

Nazwa dawnej stolicy Polski [?] pochodzi od imienia króla Kraka, który według legendy miał tam swoją siedzibę.

Dawno temu dwaj bracia postanowili znaleźć dogodne miejsce, w którym mogliby się osiedlić. Gost szukał pełnej ryb rzeki, a Byd lasów, by nie zabrakło materiału na budowę. Założyli nad Brdą [?], która została nazwana od połączonych imion braci.

- Poszukaj informacji na temat prawdziwego pochodzenia nazw tych miast.

10. Odmień nazwę miejscowości, w której mieszkasz.

Nowa wiadomość

Jak odmieniać nazwy miejscowe?

W języku polskim nazwy miejscowe często odmieniają się **jak rzeczowniki pospolite**, np. *Kraków* jak *rów*, *Warszawa* jak *kawa*, *Gniezno* jak *ziarno*, *Bełżyce* jak *nożyce*, *Brody* jak *wiatry*.

- Odmiana niektórych nazw może jednak budzić wątpliwości:
  - **nazwy zakończone na *-a*** czasem odmieniają się jak przymiotniki, np. *Limanowa*, *Limanowej* jak *masowa*, *masowej*, a czasem jak rzeczowniki rodzaju żeńskiego, np. *Częstochowa*, *Częstochowy* jak *głowa*, *głowy*;
  - **nazwy zakończone na *-e*** mogą się odmieniać jak przymiotniki rodzaju nijakiego w liczbie pojedynczej, np. *Zakopane*, *Zakopanego* jak *północne*, *północnego* (w narzędniku i miejscowniku *Zakopanem*, nie *Zakopanym*), jak przymiotniki w liczbie mnogiej, np. *Zaleskie*, *Zaleskich* jak *morskie*, *morskich*, jak rzeczowniki nijakie w liczbie pojedynczej, np. *Opole*, *Opolu* jak *wesele*, *weselu*, lub jak rzeczowniki w liczbie mnogiej *Niegosławice*, *Niegosławic* jak *kocice*, *kocic*;
  - **w nazwach rodzaju męskiego** w dopełniaczu może wystąpić końcówka *-a*, np. *Toruń*, *Torunia*, lub końcówka *-u*, np. *Sopot*, *Sopotu*;
  - **w nazwach występujących w liczbie mnogiej** w dopełniaczu czasem występuje końcówka zerowa, np. *Tatry*, *Tatr*, a czasem końcówka *-ów*, np. *Pireneje*, *Pirenejów*.

Nazwy miejscowe mogą brzmieć tak samo, ale różnić się od siebie pod względem odmiany. W Polsce aż dziesięć wsi i dzielnic miast nosi nazwę *Osowa*. Trzy z nich odmieniają się jak rzeczowniki: *Osowa*, *Osowy*, a siedem – jak przymiotniki: *Osowa*, *Osowej*.

Jeśli masz wątpliwości, jak odmieniać daną nazwę, zajrzyj do słownika poprawnej polszczyzny, *Słownika nazw miejscowości i mieszkańców* lub do dostępnego w internecie *Wykazu urzędowych nazw miejscowości i ich części*.

11. Zapisz nazwy własne we właściwych formach. W każdym ze zdań nazwy odmieniają się według tego samego wzorca.

Czy są bezpośrednie połączenia z (Częstochowa) do (Włoszczowa) lub (Olszowa)?
Nie wiem, czy moja prababcia urodziła się w (Limanowa), w (Wiśniowa), czy w (Leśna).
Chociaż nigdy nie wyjechałem do (Tarnobrzeg) ani (Biłgoraj), wolałbym się wybrać do (Poznań).
Mimo że jestem miłośnikiem (Bielany), nie pogardziłbym wycieczką do (Ateny) lub (Saloniki).
Nigdy nie zwiedziłem (Bermudy), (Bałkany) ani (Sudety).

12. **Uzupełnij zdania odpowiednimi formami podanych w nawiasach nazw własnych. Zwróć uwagę na różnice w zakończeniach nazw osobowych i miejscowych.**

W konkursie wiedzy o ? (Bolesław) Chrobrym pierwszą nagrodę otrzymał Jarosław Cichosz ze szkoły we ? (Wrocław). Drugie miejsce, zaraz po ? (Jarosław), zajął mieszkający w ? (Przemysław) Mirosław Kowalski, a trzecie – Przemysław Malinowski z zespołu szkół w ? (Bolesław).

13. Uzupełnij zdania właściwymi formami wyróżnionych wyrazów. W razie wątpliwości skorzystaj z odpowiedniego słownika.

– Czy znasz jakieś legendy dotyczące [?]?
– Tak, podobno nazwa **Kielce** pochodzi od kłów tajemniczego zwierzęcia znalezionych w miejscu, w którym później zbudowano miasto.

– A więc chcesz odwiedzić **Kociewie**?
– Tak, planuję wycieczkę rowerową szlakiem łączącym miasta [?].

– **Gajne** to niewielka osada, ale właśnie z [?] pochodził mój pradziadek.
– Odwiedziła mnie znajoma z [?].
– Masz na myśli **Równe** na Ukrainie czy na Podkarpaciu?

Gramatyka w praktyce

Wiele nazw miejscowości składa się z dwóch wyrazów. Dlaczego jednak niektóre zapisuje się z łącznikiem, np. *Bielsko-Biała*, a inne bez, np. *Biała Podlaska*?

Jeżeli nazwa miejscowa (nazwa miejscowości lub dzielnicy) składa się z dwóch członów równorzędnych, piszemy ją z łącznikiem, np. *Lądek-Zdrój*, *Skarżysko-Kamienna*, *Gdańsk-Oliwa*. W zdaniu należy odmieniać oba człony tej nazwy, np. *Byłem na wakacjach w Gdańsku-Oliwie, Którą drogą dojadę do Lądka-Zdroju?* Łącznika nie używamy wówczas, gdy jeden z członów nazwy jest określeniem drugiego, np. *Nowy Sącz*, *Żelazowa Wola*.

? Znajdź kilka dwuczłonowych nazw miejscowości leżących w województwie, w którym mieszkasz, i odmień je przez przypadki.

14. Powiedz, których miast dotyczą poniższe zdania. Zapisz ich pełne nazwy w zeszycie.

[?] Góra to największe miasto województwa lubuskiego.

Krzyżacki zamek przekształcony przez Annę Wazównę w renesansowy pałac jest wizytówką [?] Dobrzynia.

W [?] Beskidzkiej znajduje się renesansowy zamek zwany czasem małym Wawelem.

15. Wymień nazwy, od których powstały wyróżnione wyrazy.

Zaskakujący wynik!

Do kolejnego etapu zawodów zakwalifikowali się **Słowacy**, **Francuzi** i **Amerykanie**.

Nowa wiadomość

Nazwy narodowości i mieszkańców kontynentów, państw, miast, dzielnic, wsi, regionów itp. tworzymy za pomocą formantów: ***-anin*** (np. *Rosjanin, łodzianin, Wielkopolanin*), ***-czyk*** (np. *Australijczyk, Duńczyk, zakopiańczyk*), ***-ak*** (np. *Austriak, Ślązak*), ***-ec*** (np. *Ukrainiec, Niemiec*), ***-in*** (np. *Litwin, Żmudzin*) lub skracając nazwę państwa, regionu (np. *Belg – Belgia, Czech – Czechy, Grek – Grecja, Fin – Finlandia, Kaszub – Kaszuby, Kurp – Kurpie*). Wyjątkową konstrukcję mają takie nazwy, jak *Anglik, Łotysz* czy *Azjata,* utworzone za pomocą nietypowych formantów ***-ik***, ***-ysz***, ***-ata***.
Nazwy żeńskie tworzy się za pomocą formantów ***-ka*** i ***-anka*** od nazw męskich lub miejscowych (np. *Francuz – Francuzka, Egipcjanin – Egipcjanka, Ukraina – Ukrainka*) lub od przymiotników (np. *angielski – Angielka*).

16. Utwórz nazwy mieszkańców lub narodowości od nazw: *Belgia, Galicja, Galilea, Słowenia, Śląsk, Białoruś*. Następnie omów sposoby ich tworzenia.

17. Popraw tekst tak, aby uniknąć powtarzania słowa *mieszkańcy*.

Mieszkańcy Krakowa chętnie odpoczywają na Plantach, mieszkańcy Warszawy mogą odwiedzić Łazienki Królewskie. Na trawie w Hyde Parku[1] i Kensington Gardens[2] wylegują się mieszkańcy Londynu. Mieszkańcy Paryża spacerują w Ogrodach Luksemburskich, a Tiergarten jest popularnym miejscem wypoczynku mieszkańców Berlina. Na rowerową wycieczkę do parku Centralnego mogą wybrać się mieszkańcy Pragi, z kolei mieszkańcy Amsterdamu relaksują się w jednym z najstarszych ogrodów botanicznych na świecie.

[1] **Hyde Park** [hajd park]

[2] **Kensington Gardens** [kenzington gardens]

Gramatyka w praktyce

Odmiana wyrazów takich jak *Indianin* czy *Amerykanin* często sprawia trudność, ponieważ przyjmują one różne formy w dopełniaczu i bierniku liczby mnogiej. Najczęściej otrzymują w tych przypadkach zakończenie ***-an*** (np. *Indi**an**, Rosj**an***). Jeśli jednak przed *-anin* pojawia się w nich *k* (*-kanin*), zazwyczaj używamy dłuższego zakończenia ***-anów*** (np. *Amery**kanów**, Meksy**kanów***).

? Ułóż cztery zdania z nazwami mieszkańców w odpowiednich formach.

Afryka	jest zamieszkana przez	?
Małopolska	jest zamieszkana przez	?
Pomorze	jest zamieszkane przez	?
Łużyce	były zamieszkane przez	?

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

- epopeja — s. 74
- inwokacja — s. 71
- parafraza — s. 74
- POZYTYWIZM — s. 84–85
- sztuka realizmu — s. 86–87
- muzyka — s. 94–96

• Zob. też: Twój niezbędnik

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

Adam Mickiewicz, *Reduta Ordona*, s. 65–69

Romantyzm
- motywy obecne w utworze:
  - poświęcenie
  - obrona ojczyzny
  - śmierć
  - patriotyzm
  - walka
  - bohaterstwo

Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*, s. 71–77

Romantyzm
- motywy obecne w utworze:
  - idealizacja ojczyzny
  - obraz szlachty polskiej
  - tradycje i obyczaje
  - niezgoda
  - zemsta
  - pokuta
  - przemiana bohatera
  - patriotyzm
  - miłość
  - humor
  - przyroda

Adam Mickiewicz, *Śmierć Pułkownika*, s. 62–64

Romantyzm
- motywy obecne w utworze:
  - bohaterstwo
  - śmierć
  - poświęcenie
  - miłość do ojczyzny
  - kobieta żołnierz

Cyprian Norwid (wybór wierszy), *Moja piosnka* [II], s. 81–83

Romantyzm
- motywy obecne w utworze:
  - idealizacja ojczyzny
  - tęsknota za ojczyzną
  - emigracja

Henryk Sienkiewicz, *Latarnik*, s. 89–93

Pozytywizm
- motywy obecne w utworze:
  - emigracja
  - tęsknota za ojczyzną
  - patriotyzm
  - idealizacja ojczyzny
  - obraz szlachty polskiej
  - przemiana bohatera
  - rola przyrody

• Zob. też na s. 78–80 informacje o twórczości Adama Mickiewicza

Podsumowanie

NORMA JĘZYKOWA I BŁĄD JĘZYKOWY

- norma
  - wzorcowa
  - użytkowa
  - s. 102
- błąd
  - ortograficzny
  - interpunkcyjny
  - fonetyczny
  - stylistyczny
  - gramatyczny
    - składniowy
    - fleksyjny
  - leksykalny
    - frazeologiczny
    - słownikowy
    - słowotwórczy
  - s. 104–105

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

NAZWY OSOBOWE I MIEJSCOWE

- nazwy osobowe
  - odmiana nazwisk
  - s. 107–109
- nazwy miejscowe
  - odmiana nazw miejscowych
  - s. 110–113

tworzenie nazw narodowości i mieszkańców

- nazwy narodowości i mieszkańców
  - s. 114

TWORZENIE WYPOWIEDZI

- Szkoła mówienia i pisania
  - artykuł
    - s. 97–101

WARTO PRZECZYTAĆ

- Dorota Suwalska, *Czarna wołga. Tajemnica z przeszłości. Wtajemniczeni*
- Norman Davis [dejwis], *Boże igrzysko. Historia Polski*
- Jacek Dukaj, *Wroniec*
- Elżbieta Cherezińska, *Korona śniegu i krwi*

WARTO OBEJRZEĆ

- *Animowana historia Polski*, reż. Tomasz Bagiński
- *Pan Tadeusz*, reż. Andrzej Wajda
- *Pan Wołodyjowski*, reż. Jakub Goldberg, Jerzy Hoffman
- *Katyń*, reż. Andrzej Wajda
- *Niepodległość*, reż. Krzysztof Talczewski
- *Czarny Czwartek. Janek Wiśniewski padł*, reż. Antoni Krauze
- *Joanna D'Arc*, reż. Luc Besson [luk besą]

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

WYKONAJ W ZESZYCIE

Jolanta Lamm

Dzisiejsi patrioci

Nie tak dawno jeden z moich szwajcarskich przyjaciół zapytał mnie, jak radzę sobie po tylu latach spędzonych w Szwajcarii i po powrocie do Polski z poczuciem tożsamości narodowej. Odpowiedź na to pytanie wydaje mi się niezmiernie prosta: niezależnie od tego, gdzie spędziłam połowę mojego życia, jestem Polką i Polska pozostała dla mnie moją ojczyzną. „No tak – dodał mój przyjaciel – Polacy słyną z narodowej dumy i patriotyzmu". Skłoniło mnie to do rozważań nad pojęciem patriotyzmu. [...] Polacy, dumni z bohaterskiej postawy swoich przodków, pojmowali dotąd patriotyzm przez pryzmat heroicznej walki zbrojnej, przelewania krwi za ojczyznę czy pokonywania wroga.

[...] Słownik języka polskiego podaje, że patriotyzm to „silne przywiązanie, miłość, najczęściej do ojczyzny, poczucie więzi społecznej oraz chęć, gotowość poświęcenia się dla własnego narodu, przy jednoczesnym poszanowaniu innych narodów i ich praw, kultur".

Jak więc wygląda współczesny patriotyzm, [...] jak postrzega go dzisiejsze młode pokolenie? Myślę, że rozumienie patriotyzmu zmieniło się w stosunku do minionych epok. [...] Młodzi Polacy podróżujący po świecie, korzystający z wymiany studenckiej, otwarci na świat i ludzi czują się również obywatelami Europy. Współczesny patriotyzm młodego polskiego pokolenia polega już na godnym reprezentowaniu własnego kraju na forum europejskim i światowym. Czy w związku z tym obecne pokolenie zmieniło swój stosunek do patriotycznej postawy? Czy patriotyzm stał się w pewnym stopniu zbędny?

Rozmowy, jakie przeprowadziłam na ten temat z wieloma młodymi ludźmi, nastrajają optymistycznie. [...] Młodzi ludzie stali się nieco ostrożniejsi w posługiwaniu się określeniem patriotyzmu. [...] Niemniej większość z nich darzy szacunkiem zarówno wypracowane w ubiegłym wieku przez Naród Polski wartości, jak również ich symboliczne odpowiedniki. Jednakże okazując pamięć, podziw i szacunek dla poświęcenia i bohaterstwa przodków w walce o niepodległość Polski, młodzi ludzie zdają sobie również sprawę, że czasy dzisiejsze wymagają od nich innej niż dotychczas patriotycznej postawy, można by powiedzieć: „patriotyzmu dnia codziennego". Dla większości współczesnej młodzieży patriotyzm to wprawdzie nadal troska o polityczne losy ojczyzny, ale również, a może nawet jeszcze bardziej, troska o rodzinę, poszanowanie własności społecznej, sumienne wykonywanie obowiązków i przedkładanie dobra wspólnego nad własne. [...] Że sumienna praca, zadbane, czyste lasy, łąki i rzeki, troska o niezaśmiecanie ulic, segregacja odpadów, oszczędzanie wody i prądu to także przejawy patriotyzmu. Że aktywny udział w wyborach, zaangażowanie w projekty i lokalne inicjatywy to obowiązek, którego spełnienie upoważnia dopiero do nazwania siebie patriotą. [...]

[...] Ojczyzna jest instytucją, która pozwala nam żyć w pokoju, wolności i bezpieczeństwie. Aby pozostała funkcjonującą i zdrową, aby nie straciła swojego znaczenia i nie roz-

padła się po prostu, jej obywatele muszą się móc z nią identyfikować i dbać o jej interesy. Z tego punktu widzenia patriotyzm jest koniecznością. Patriotyzm nie oznacza, że przyjmujemy bezkrytycznie wszelkie błędy i słabości własnego narodu. Nie znaczy również, że będziemy potępiać i lekceważyć inne narody i mniejszości etniczne.

Ale, jak mawiają psycholodzy, tylko ten, kto kocha sam siebie, potrafi również kochać innych.

https://edurada.pl/artykuly/patrioci/
[dostęp: 17.12.2020]

1. Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Autorka rozpoczyna swój tekst odwołaniem do osobistych doświadczeń, aby

A. uwiarygodnić wywód.
B. spuentować refleksje.
C. zaakcentować subiektywność tekstu.
D. podkreślić rolę podróży w życiu człowieka.

2. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Czas spędzony przez autorkę poza granicami ojczyzny wpłynął na zmianę jej definiowania słowa *patriotyzm*.	P	F
Według informacji pozyskanych przez autorkę, na przestrzeni wieków zmieniło się znaczenie słowa *patriotyzm*.	P	F

3. Na podstawie tekstu wyjaśnij, co znaczy: *patriotyzm dnia codziennego*. Nie cytuj.

4. Podaj dwa czynniki, które – według autorki artykułu – wpłynęły na to, że współczesne sposoby okazywania patriotyzmu muszą być inne niż te sprzed 100 i więcej lat.

5. Od nazw miejscowych *Szwajcaria* i *Polska* utwórz męskie nazwy mieszkańców w liczbie pojedynczej. Wskaż formanty w podanych przez siebie wyrazach.

6. Odwołując się do znajomości *Reduty Ordona* oraz *Śmierci Pułkownika*, wyjaśnij, która definicja patriotyzmu z artykułu Jolanty Lamm może być podsumowaniem rozumienia tego pojęcia we wskazanych utworach Adama Mickiewicza. Swoją odpowiedź uzasadnij.

7. Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

W wypowiedzeniu *Możemy być dumni, że żyjemy w kraju wolnym i bogatym w zwyczaje* przecinek oddziela

A. zdanie podrzędne od zdania nadrzędnego.
B. zdania składowe w wypowiedzeniu wielokrotnie złożonym.
C. zdania składowe w wypowiedzeniu złożonym współrzędnie.
D. imiesłowowy równoważnik zdania w wypowiedzeniu złożonym.

8. *Patriotyzm nie oznacza, że przyjmujemy bezkrytycznie wszelkie błędy i słabości własnego narodu.* Napisz artykuł do gazetki szkolnej, w którym rozważysz ten cytat. Odwołaj się do różnych tekstów kultury.

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

Maria Dąbrowska

Marcin Kozera (fragmenty)

Działo się to przed pierwszą wojną światową. [...]

Daleko stąd z pienistego oceanu wynurza się, jak wiecie, wyspa, na której dumnie powiewa sztandar Anglii. Londyn jest olbrzymią stolicą tego kraju.

Otóż w Londynie, na uboczu, w hałaśliwej dzielnicy biedaków jest plac, który się nazywa Charles Square[1].

[...] w pobliżu tego placu mieszkało wtedy dużo Polaków.

Byli to przeważnie robotnicy, którzy pracowali w londyńskich fabrykach od wielu lat, a ich dzieci chodziły do angielskiej szkoły i powoli zapominały mówić po polsku. Więc żeby nie zapomniały, rodzice kazali im biegać wieczorami na Charles Square, do Towarzystwa Polskiego, które tam dzierżawiło[2] mały, narożny dom. W domu tym, w pokoju dużej sali, dzieci uczyły się po polsku, bawiły się, śpiewały. [...]

Marcin Kozera uczył się po polsku niby to pilnie, a jednak bez przekonania. Co mu jednym uchem wleciało, to drugim wyleciało, nie zatrzymując się w sercu. [...]

[Marcin] lubił Krysię. Była mu zawsze na coś potrzebna. [...]

– Chodź – rzekł do niej pewnego dnia. – Pokażę ci Tamizę.

– Co to jest Tamiza?

– Co, ty nie wiesz? Przecież Londyn jest nad Tamizą. Tylko że to jest daleko stąd. Ale ja trafię. Wiem, jak się jedzie. [...]

Gdy nadjechał autobus, weszli po schodkach na górną platformę. [...]

– Teraz wysiadamy! – krzyknął na koniec Marcin prosto w jej ucho. – Tak, to na pewno tu!

Szli jakiś czas, mijając z trudem rozmaite ulice.

Z jednej z nich wynurzyli się na miejsce bardzo przestronne.

Dookoła nich zrobiło się spokojnie i uroczyście. Roztaczały się przed ich oczami wspaniałe aleje, prawie że puste. Stały tylko na nich drzewa w złotych liściach – a wzdłuż jednej alei płynęła w szerokich wałach z kamienia prześliczna rzeka. [...]

[Marcin] Pokazywał jej mosty, jak przerzucały się przez rzekę, jeden za drugim niknąc w liliowej mgle.

Wstąpili na jeden z tych mostów i przeszli na drugą stronę aż pod olbrzymi rozłożysty gmach [...]. [...]

– Ten pyszny pałac to n a s z parlament, a tu patrz, to n a s z najwspanialszy kościół, opactwo westminsterskie. O, patrz! O, patrz! Jaka Anglia jest piękna! Jaki ten Londyn! [...]

– O Jezu Maria! A z czego to zrobione, Marcin?

– Wszystko z kamienia. Ale powiedz sama. Czy to nie jest dumne? Czy to nie jest wspaniałe? Czy w Łowiczu jest taka rzeka? Czy w Łowiczu jest taki pałac? – pytał, bo Krysia była z Łowicza.

[1] **Charles Square** [czarls skłer]

[2] **dzierżawić** użytkować nieruchomość za ustaloną opłatą

– Pewno, że nie ma – rzekła na to z wahaniem. – Zresztą ja dobrze nie pamiętam, bo byłam jeszcze mała. Ale tatuś mówi, że tam jest rzeka. I jakiś pałac jest. Kościół też jest. Tatuś nawet powiedział, że w Łowiczu bardzo ładnie.

Po małej chwili dodała:

– Ale każdy zawsze lubi się chwalić swoim...

Gdy to powiedziała, Marcin spojrzał na nią uważnie i nagle stanął. [...]

Marcin pogrążył się w smutnych myślach, zapominając na razie o Krysi. Przedtem wcale go te rzeczy nie obchodziły. Ale teraz tak się wszystko poukładało, że coraz częściej prześladowała go myśl, kim on jest.

Myślał, że jest Anglikiem.

Przyprowadził tu Krysię, żeby jej pokazać piękność Anglii, wspaniałość Londynu.

Ale czy miał się czym pysznić[3]?

Czy miał prawo pysznić się wspaniałością Anglii?

[3] **pysznić się** chwalić się

9. Jakie okoliczności mogły spowodować, że rodzice bohaterów opowiadania zamieszkali w mieście nad Tamizą? Odpowiedz na podstawie tekstu.

10. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Marcinowi bardzo zależało na nauce języka polskiego.	P	F
Krysia podzielała zachwyt Marcina nad pięknem Anglii.	P	F

11. Czy Marcin *miał prawo pysznić się wspaniałością Anglii*? Swoją odpowiedź uzasadnij, odwołując się do przytoczonego fragmentu opowiadania Marii Dąbrowskiej.

12. Wyjaśnij, w jakim celu zaimek *nasz* w wypowiedzi Marcina został zapisany rozstrzelonym drukiem.

13. Napisz zaproszenie, w którym zachęcisz Krysię i Marcina do przyjazdu do naszego kraju. W argumentacji przywołaj wybrane zabytki i polską tradycję.

14. Udowodnij, że zacytowany fragment utworu Marii Dąbrowskiej oraz nowelę Henryka Sienkiewicza pt. *Latarnik* łączy motyw wewnętrznego przebudzenia bohaterów i symbolicznego powrotu *na ojczyzny łono*.

15. Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedź spośród oznaczonych literami A i B oraz odpowiedź spośród oznaczonych literami C i D.

Gdyby podczas wyprawy po mieście Marcin chciał zwrócić się do Krysi po imieniu, to powinien powiedzieć: A/B, ponieważ norma językowa zaleca użycie w podobnych sytuacjach formy C/D.

A. *Krysia, patrz!*
B. *Krysiu, patrz!*
C. wołacza
D. mianownika

3 Wzorce

Georges de La Tour
[żorż de la tur],
Święty Józef cieśla

farby olejne na płótnie
120,5 × 80,8 cm
Muzeum Sztuk Pięknych i Archeologii, Besançon [bezonsą], Francja
XVII w.

Przyjrzyj się obrazowi, a następnie wykonaj polecenia i odpowiedz na pytania.

1. Określ nastrój obrazu. Jakie środki artystycznego wyrazu na niego wpływają?
2. Co przykuwa uwagę w postaci Świętego Józefa? Jakie cechy można mu przypisać?
3. Kim jest ukazane dziecko? W jaki sposób patrzy ono na dorosłego? Kogo w nim widzi?
4. Omów sposób, w jaki artysta przedstawił relację między postaciami.
5. Jaką funkcję pełni w obrazie de La Toura światłocień? Na co pada światło i jak wpływa to na interpretację dzieła?

Zanim przeczytasz

Czym – Twoim zdaniem – powinna wyróżniać się osoba zasługująca na miano autorytetu?

Kwestionuj! (fragmenty)

U autorytetu szukaj energii, siły i mądrości [...] – z filozofem Marcinem Fabjańskim[1] rozmawia Natalia Waloch-Matlakiewicz

DLACZEGO POTRZEBUJEMY AUTORYTETÓW?

Natalia Waloch-Matlakiewicz: Czy istnieją autorytety absolutne?

Marcin Fabjański: Nie. Autorytet to ktoś, kto wie więcej niż ja w danym obszarze. Najwięksi mistrzowie medytacji, jakich spotkałem w Azji, którzy są dla mnie autorytetami w sztuce życia, niekoniecznie są dla mnie nimi w innych dziedzinach. Czytałem wspomnienia ucznia medytacji, który w latach 70. jeździł po Azji. Opisywał swój szok, gdy najmądrzejszy z nauczycieli duchowości powiedział mu, że sądzi, iż Ziemia jest płaska.

Ale dziś aktorzy i inni ludzie z telewizji uczą nas, jak wychowywać dzieci i znaleźć szczęście.

To zjawisko po raz pierwszy opisano na przykładzie Michaela Jordana[2], który jako wybitny sportowiec nagle stał się autorytetem od tego, jak ugotować rosół i zaprowadzić pokój na Bliskim Wschodzie. Rządzi nami mechanizm, wedle którego, jeśli ktoś nam imponuje na jednym polu, zaczynamy mu przypisywać mądrość absolutną.

To atawistyczna[3] potrzeba bezpieczeństwa. Niestety, im więcej wolności, tym go mniej. A dziś społeczeństwa, polskie też, mocno ewoluują w stronę potrzeby bezpieczeństwa, za czym idzie gotowość do oddania dużej ilości wolności. Tak długo jak jesteśmy czującymi istotami, tak długo ta potrzeba jest w nas.

Jakie bezpieczeństwo daje nam autorytet?

Podjęcie każdej decyzji jest wydatkiem energetycznym, jeśli wybór – choćby nawet tylko poglądu na jakąś sprawę – jest poprzedzony namysłem i refleksją, to jest jednak jakaś walka wewnętrzna, w której trzeba rozstrzygnąć wątpliwości. A wątpliwości nie produkują endorfin[4], tylko napięcie i dyskomfort. A autorytet uwalnia nas od tej szarpaniny. On mówi, my słuchamy i podążamy.

Ale przecież autorytety są nam potrzebne nie tylko do przynoszenia doraźnej ulgi.

Owszem, jedną z funkcji autorytetu jest pomoc w rozwoju. Takie było jedno z założeń antycznych szkół: autorytet pomaga nam rozkwitać jako ludziom. Marek Aureliusz[5] pisał w *Rozmyślaniach*: „Żyj tak, jakby patrzył na ciebie Sokrates[6] – czyli inspiruj się jego przykładem". Wiara w autorytety nie jest jakąś patologią[7]. Jest nią wtedy, gdy odcina nas od krytycznego myślenia.

[1] **Marcin Fabjański** (ur. 1970 r.), filozof, dziennikarz, autor poradników i książek popularyzujących filozofię, filmów dokumentalnych i scenariuszy

[2] **Michael Jordan** [majkel dżordan] słynny amerykański koszykarz, największe sukcesy sportowe odnosił w latach 80. i 90. XX w.

[3] **atawistyczna** od: atawizm – ujawnienie się cech lub zachowań charakterystycznych dla czyichś przodków

[4] **endorfiny** grupa hormonów wywołujących dobre samopoczucie

[5] **Marek Aureliusz** rzymski cesarz i filozof, żył w II w. n.e.

[6] **Sokrates** starożytny grecki filozof, żył w V w. p.n.e.

[7] **patologia** stan nieprawidłowości lub choroby

Popiersie Marka Aureliusza w sali rzymskich rzeźb w muzeum sztuki starożytnej w Monachium

Mamy więc prawo kwestionować to, co mówi nasz autorytet?
Nie mamy prawa zwalniać się z kwestionowania. Każdy, nawet największy, człowiek podlega złudzeniom, nastrojom. Co innego powie, gdy wypije za dużo kawy, co innego, gdy jest w żałobie. Wszyscy jesteśmy nieustannie poddawani mikrowpływom. Trzeba brać na to poprawkę. Zawsze.

Czyli nie ma ludzi nieomylnych.
Spójrzmy na Marka Aureliusza. To jeden z najmądrzejszych ludzi, jakich w życiu czytałem. I co on robi? Powierza cesarstwo synowi Komodusowi, który ostatecznie je rozwalił, bo kompletnie odbiegał od ideałów, w które wierzył Marek Aureliusz – był głupi, nie miał w sobie ducha obywatelskiego. Nawet Marka Aureliusza zawiodła inteligencja i odezwał się atawistyczny instynkt pokrewieństwa, przynależności grupowej.
Jego zdolności poznawcze zostały przytępione i okazało się, że ten niesłychanie mądry człowiek ma swój ślepy punkt. Jak każdy. [...]

Co jeszcze poza bezpieczeństwem i rozwojem dają nam autorytety?
Odwagę. Autorytet trochę nam zastępuje matkę, osobę, do której się wraca, by nabierać sił do stawiania czoła światu. To ktoś, kto pokazuje nam różne możliwości. I tak długo, jak jest to pokazywanie, a nie próba zawładnięcia naszym postępowaniem, możemy mieć od takiego autorytetu życiowe wsparcie i możemy dzięki niemu zajść dalej, niż nam się wydawało.

C.S. Lewis[8] mówił o cierpieniu, że jest jak dłuto rzeźbiarza, które przez bolesne ciosy z bryły kamienia wydobywa człowieka. Czy ta metafora mogłaby dotyczyć też autorytetu? Czy on nie powinien mówić nam rzeczy trudnych, uwierać nas?
Być może właśnie nakreśliłaś granicę między autorytetem a guru[9]. Guru najczęściej nie zależy na twojej samodzielności, ale prawdziwemu autorytetowi tak. On nigdy nie będzie obiecywał absolutnego bezpieczeństwa, nie będzie mamił[10] błogostanem.

[8] **C.S. Lewis** [s-i es luis] angielski pisarz, autor m.in. cyklu *Opowieści z Narnii*
[9] **guru** tu: ktoś, kogo się bezkrytycznie naśladuje, mistrz
[10] **mamić** rozbudzać w kimś nadzieję na coś

Ale my mamy w sobie zgubną potrzebę, by nami ktoś zawładnął.
Owszem, ale wbrew pozorom to jest pragnienie przeciwstawne do pragnienia posiadania autorytetu. Jeśli mamy zdrowe podejście, to szukamy u autorytetu czegoś, co da nam energię, siłę i mądrość potrzebne po to, żebyśmy mogli samodzielnie załatwiać swoje sprawy, a nie żeby on je za nas załatwił i jeszcze obiecał bezpieczeństwo i szczęście wieczne.

Czy ktoś może sam o sobie powiedzieć, że jest autorytetem?
Oczywiście nie. Zacytuję ci Laozi[11]: „Kto wspiął się na palce, nie może stać, kto robi wielkie kroki, nie może chodzić, kto sam siebie wystawia na światło, nie błyszczy, kto sam siebie wychwala, ten nie zdobędzie sławy. Kto sam siebie wywyższa, nie może być starcem pośród innych". [...]

Jak wybrać prawdziwy autorytet?
Mówi się: chcesz wybrać dobrego nauczyciela, zobacz, jacy są jego uczniowie. Oni są najlepszym jego świadectwem. Masz chodzące dowody, kim się staniesz, podążając za tym człowiekiem. Dla mnie ważnym kryterium jest pewna oryginalność. Nie są dla mnie autorytetami osoby, które powtarzają po innych. Jest paru mistrzów duchowych, których książki się sprzedają w milionach egzemplarzy, ale to, co głoszą, nie wywodzi się z ich doświadczenia ani z ich refleksji, jest przepisane z innych książek albo są to jakieś wytarte klisze. Moją czujność wzbudza też nadużywanie kalek językowych[12], bo to świadczy o tym, że ta osoba tak naprawdę nie przemyślała gruntownie spraw, dała sobie wdrukować[13] pewne treści. A jak ktoś, kto pozwala sobie wdrukowywać przekazy, może być inspiracją do poszukiwania dzikich ścieżek? Rozwój jest przecież dziką ścieżką.

Kwestionuj!, „Wysokie Obcasy Extra" 2017, nr 9, s. 36–37.

[11] **Laozi** legendarny chiński mędrzec i filozof, żyjący najprawdopodobniej w VI w. p.n.e.

[12] **kalka językowa** dosłowne przetłumaczenie wyrazu, sformułowania lub konstrukcji składniowej

[13] **dać sobie wdrukować** tu: bezrefleksyjnie przyjąć czyjeś zdanie

Po przeczytaniu

1. Na podstawie wypowiedzi Marcina Fabjańskiego spisz zasady, którymi warto kierować się podczas poszukiwań autorytetu. Użyj zdań w trybie rozkazującym.
2. Wyjaśnij, jaka powinna być – zdaniem bohatera wywiadu – rola autorytetu we współczesnym świecie.
3. Odszukaj te wypowiedzi dziennikarki, które nie są pytaniami, a następnie ustal, jak wiążą się one z następującymi po nich słowami filozofa. Jak myślisz, dlaczego profesjonalny wywiad nie składa się z samych pytań i odpowiedzi?
4. Sporządźcie w grupach kolaże przedstawiające ludzi powszechnie uznawanych za autorytety. Wskażcie najważniejsze cechy każdej z tych postaci.
5. Porozmawiajcie w klasie o tym, czy współczesny idol (sportowiec, piosenkarz, aktor) może być autorytetem.
6. Napisz charakterystykę osoby prywatnej lub publicznej, którą szczególnie cenisz. Uzasadnij swój wybór.
7. Przygotuj pytania do wywiadu z członkiem rodziny, znajomym lub nauczycielem na temat roli autorytetu w ludzkim życiu.

Quo vadis

Kilka słów o lekturze

Sienkiewicz bywał w Rzymie wielokrotnie, jednak najważniejsze okazały się dwie podróże w 1893 r. Pisarz zwiedzał wówczas stolicę Włoch w towarzystwie przyjaciela, malarza Henryka Siemiradzkiego – autora znanych obrazów o tematyce antycznej. Artysta pokazał pisarzowi mały kościół Domine Quo Vadis [kwo wadis], w którym znajdowała się kopia odcisków stóp Jezusa. To właśnie podczas wizyty w tej świątyni Sienkiewicz postanowił napisać powieść, której akcja miała się rozgrywać w antycznym Rzymie. Zanim przystąpił do pracy, zapoznał się z wieloma tekstami źródłowymi. Książkę, zatytułowaną *Quo vadis*, ukończył w 1894 r.

Henryk Siemiradzki, *Sjesta patrycjusza*, 1881 r. Obraz przedstawia rzymskiego arystokratę podczas zwyczajowego południowego odpoczynku.

Zainteresowanie historią w XIX w.

W XIX w. powszechnie interesowano się dziejami Europy i świata. W architekturze dominował wówczas prąd zwany historyzmem, który polegał na naśladowaniu dawnych stylów, np. gotyckiego. Ważnym nurtem w sztuce było malarstwo historyczne, w literaturze natomiast rozwinęła się powieść historyczna. W wielu krajach powstały muzea, w których gromadzono pamiątki przeszłości. Wielkich odkryć dokonali wówczas archeologowie; udało się m.in. odczytać egipskie hieroglify i odnaleźć pozostałości po legendarnej Troi.

Światowy bestseller

Wydana w 1895 r. powieść *Quo vadis* zdobyła popularność na całym świecie. Do dziś przetłumaczono ją na 59 języków. Niemal natychmiast po ukazaniu się utworu pojawiły się jego adaptacje teatralne, operowe i filmowe (pierwsza, niema, już w 1901 r.). Spośród ekranizacji *Quo vadis* najbardziej znane są filmy Mervyna LeRoya [merwina liroja] z 1951 r. i Jerzego Kawalerowicza z 2001 r.

Ursus pokonuje tura, aby ocalić Ligię. *Quo vadis*, reż. Jerzy Kawalerowicz, 2001 r.

Spotkanie z lekturą

1. Podróż w czasie z Sienkiewiczem

1.1. Opracujcie w grupach na dużych arkuszach papieru notatki w dowolnej formie (mapa myśli, hasła, tabela) na temat wybranego elementu świata przedstawionego powieści *Quo vadis*. Połączcie prace wszystkich grup i stwórzcie gazetkę ścienną na temat lektury.

- grupa I – czas akcji
- grupa II – miejsce akcji
- grupa III – bohaterowie pierwszoplanowi i drugoplanowi
- grupa IV – wątki główne
- grupa V – wątki poboczne

1.2. Poszukaj informacji o tym, które postacie i miejsca przedstawione w powieści istniały w rzeczywistości. Jakie wydarzenia są autentyczne?

Nowa wiadomość

Powieść historyczna to dłuższy utwór napisany prozą, w którym o dziejach i przeżyciach bohaterów opowiada narrator. W takim utworze losy bohaterów zostają przedstawione na tle obyczajów i wydarzeń z wybranej epoki historycznej; wprowadza się też archaizację języka. Powieść historyczna łączy prawdę historyczną z fikcją literacką.

1.3. Czy *Quo vadis* jest powieścią historyczną? Uzasadnij swoją odpowiedź.

1.4. Odszukaj w powieści opisy kilku wybranych obiektów (budowli, pomników, świątyń itp.). Dowiedz się w internecie lub innych źródłach (encyklopediach, albumach), które z nich zachowały się do czasów obecnych.

1.5. Przygotuj małe kompendium wiedzy na temat czasów starożytnych, które będzie składało się z podanych rozdziałów. Skorzystaj z różnych źródeł wiedzy, w tym także z lektury *Quo vadis*.

- Bogowie mitologiczni
- Nurty filozoficzne
- Wyrazy, wyrażenia i zwroty pochodzące z łaciny

2. Świat na styku dwóch kultur – pogańskiej i chrześcijańskiej

2.1. Przedstaw obraz kultury pogańskiej ukazany przez Henryka Sienkiewicza. Zwróć uwagę na zjawiska, które świadczą o jej kryzysie w czasach Nerona.

2.2. Omów życie pierwszych chrześcijan w starożytnym Rzymie. Zwróć uwagę m.in. na to, jak się komunikowali, gdzie się spotykali, jakie relacje ich łączyły, kto był ich przywódcą.

2.3. Określ hierarchię wartości pogan i chrześcijan. Uzupełnij tabelę.

Hierarchia wartości pogan	Hierarchia wartości chrześcijan
?	?

- Zapisz wnioski, które wynikają z tego porównania.

2.4. Czego symbolem stało się w kulturze europejskiej cierpienie pierwszych chrześcijan?

Przypomnienie

Symbol to znak (postać, zdarzenie, przedmiot), który poza znaczeniem dosłownym wyraża treści głęboko ukryte, niejasne. Jest **wieloznaczny** – można go interpretować na wiele sposobów. Symbol sprawia, że utwór zyskuje wiele znaczeń i tajemniczy nastrój.

2.5. Podaj przykłady innych symboli występujących w powieści Henryka Sienkiewicza. Wyjaśnij ich znaczenie.

2.6. Jakie były przyczyny oraz konsekwencje pożaru Rzymu opisanego w powieści? Jakie symboliczne znaczenie można przypisać temu wydarzeniu?

2.7. Na czym polega uniwersalna wymowa *Quo vadis*? Przeprowadźcie dyskusję na ten temat. Zwróćcie uwagę na zakończenie powieści i informacje o dalszych losach chrześcijaństwa po upadku cesarstwa rzymskiego.

2.8. Napisz charakterystykę porównawczą św. Piotra i Nerona. Zamieść w swojej pracy odpowiedzi na podane pytania:

- Jak każdy z tych bohaterów pojmował władzę?
- Jakie miał stosunki z ludźmi?
- Co było jego celem?
- Jak oceniasz te postacie?

2.9. Przygotujcie w grupach plakaty do powieści Sienkiewicza. Za pomocą elementów graficznych zinterpretujcie tytuł dzieła.

3. Wśród najważniejszych bohaterów powieści

3.1. Porozmawiajcie o bohaterach powieści *Quo vadis*. Którzy z nich zyskali Waszą sympatię, a których nie polubiliście? Uzasadnijcie swoje opinie.

3.2. Zapisz w zeszycie w punktach przebieg życia Marka Winicjusza. Czy tę postać można nazwać bohaterem dynamicznym?

Przypomnienie

Bohater dynamiczny to postać, która pod wpływem wydarzeń przechodzi przemianę.

3.3. Który z bohaterów innej lektury obowiązkowej przeszedł wewnętrzną przemianę? Podaj tytuł utworu oraz imię bohatera.

3.4. Kim był Petroniusz? Jaką rolę odgrywał w życiu Marka Winicjusza, a jaką w życiu Nerona? Omów filozofię życiową *arbitra elegantiarum*.

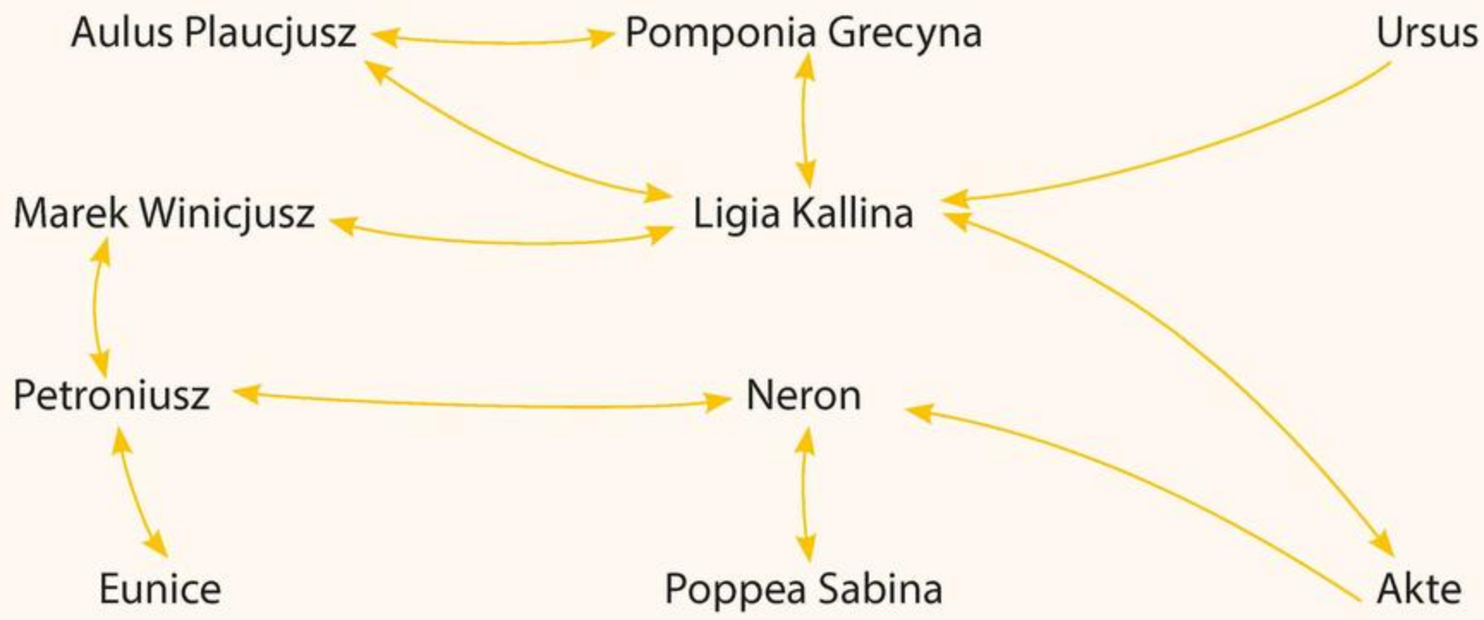
3.5. Ligia, Akte i Poppea Sabina – wskaż różnice w kreacji tych bohaterek w powieści Sienkiewicza. Uwzględnij wygląd postaci, wyznawane przez nie wartości i Twoją ocenę.

3.6. Czy zgadzacie się ze słowami Petroniusza, że w życiu najbardziej liczy się wewnętrzny spokój? Porozmawiajcie na ten temat w klasie i wspólnie sformułujcie wnioski.

4. Miłość (nie)jedno ma imię

4.1. Jak miłość kobiety i mężczyzny pojmowali Rzymianie, a jak chrześcijanie?

4.2. Powiedz, jakie uczucia łączyły postacie pokazane na schemacie. Które z tych relacji można nazwać miłością? Odpowiedź uzasadnij.

4.3. Wyjaśnij, na czym polegało dojrzewanie Winicjusza do miłości, a następnie zapisz w punktach historię miłości Ligii i Marka Winicjusza. Jak oceniasz uczucie tych bohaterów?

4.4. W jaki sposób chrześcijanie opisani w *Quo vadis* wcielali w życie ideę miłości bliźniego? Swoją odpowiedź potwierdź cytatami z lektury.

4.5. Która postawa wobec winowajcy ma większą moc oddziaływania – zemsta i kara czy przebaczenie? Porozmawiajcie o tym w klasie. Odwołajcie się do postawy lekarza Glauka wobec zdrad Chilona oraz do zachowania Winicjusza wobec Ligii po uczcie u Nerona i wobec niewolnika, który przyniósł wieść o jej ucieczce.

4.6. Kiedy miłość staje się siłą niszczącą, a kiedy zmienia człowieka na lepsze, przynosi dobro? Napisz wypracowanie na ten temat. Swoje argumenty zilustruj przykładami z powieści Sienkiewicza oraz z innych utworów literackich.

Neron i Poppea Sabina, *Quo vadis*, reż. Jerzy Kawalerowicz, 2001 r.

Henryk Sienkiewicz

Quo vadis (fragmenty)

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Pozytywizm

Ujrzawszy go [Petroniusza], [Winicjusz] lubo[1] powitany radośnie, odpowiadał na jego pytania niechętnie, lecz wreszcie długo tłumione uczucia i myśli wybuchły i popłynęły mu z ust obfitym potokiem słów. Raz jeszcze opowiedział szczegółowo historię swych poszukiwań za Ligią i pobytu między chrześcijanami [...] i wreszcie począł narzekać, że wpadł w chaos, w którym stracił spokojność, dar rozróżniania rzeczy i sąd o nich. [...] Gotów jest czcić Chrystusa i prześladować Go, rozumie wzniosłość Jego nauki i zarazem czuje do niej wstręt nieprzezwyciężony. Rozumie, że choćby posiadł Ligię, to jej nie posiądzie zupełnie, bo się musi nią dzielić z Chrystusem. Na koniec, żyje, jakby nie żył: bez nadziei, bez jutra, bez wiary w szczęście, a naokół otacza go ciemność, z której szuka po omacku[2] wyjścia i nie może znaleźć.

Petroniusz patrzył w czasie opowiadania na jego zmienioną twarz, na ręce, które mówiąc, wyciągał w dziwny sposób przed siebie, jakby rzeczywiście szukał drogi w ciemności, i rozmyślał. Nagle wstał i zbliżywszy się do Winicjusza, począł rozgarniać palcami jego włosy nad uchem.

– Czy ty wiesz – spytał – że masz kilka siwych włosów na skroni?

– Może być – odpowiedział Winicjusz. – Nie zdziwię się, jeśli wkrótce wszystkie mi zbieleją.

Po czym nastało milczenie. Petroniusz był człowiekiem rozumnym i nieraz zastanawiał się nad duszą ludzką i nad życiem. Lecz w ogóle życie to w tym świecie, w którym obaj żyli, mogło być zewnętrznie szczęśliwe lub nieszczęśliwe, ale wewnętrznie bywało spokojne. Równie jak piorun lub trzęsienie ziemi mogło obalić świątynię, tak nieszczęście mogło zburzyć życie, samo w sobie jednak składało się ono z prostych i harmonijnych linii, wolnych od wszelkich zawikłań. Tymczasem co innego było w słowach Winicjusza i Petroniusz po raz pierwszy stanął wobec szeregu duchowych węzłów, których nikt dotąd nie rozplątywał. Był o tyle rozumny, że czuł ich wagę, ale przy całej swej bystrości nie umiał nic na zadane pytania odpowiedzieć – i wreszcie po długiej chwili milczenia rzekł:

– To są chyba czary.

– I ja tak sądziłem – odpowiedział Winicjusz. – [...] Lecz chrześcijanie żyją w ubóstwie, nieprzyjaciołom przebaczają, głoszą pokorę, cnotę i miłosierdzie, co im tedy[3] może przyjść z czarów i dlaczego mieliby je rzucać?...

[1] **lubo**
dawniej: chociaż

[2] **po omacku**
tu: na oślep, nie mając dostatecznego rozeznania

[3] **tedy**
więc

Petroniusz i Eunice, *Quo vadis*, reż. Jerzy Kawalerowicz, 2001 r.

Petroniusza poczęło gniewać, iż rozum jego nie może znaleźć na nic odpowiedzi, nie chcąc się jednak do tego przyznać, odpowiedział, byle dać jakąkolwiek odpowiedź:

– To nowa sekta...

[...]

Nastała znów chwila milczenia, po czym Petroniusz rzekł:

– Niech Hades[4] pochłonie twoich chrześcijan! Napełnili cię niepokojem i zniszczyli zmysł życia. Niech ich Hades pochłonie! Mylisz się, mniemając, że to jest nauka dobroczynna, bo dobroczynnym jest to, co ludziom daje szczęście, to jest piękność, miłość i moc, oni zaś nazywają to marnością. Mylisz się, że są sprawiedliwi, bo jeśli za złe będziemy płacili dobrem, to czymże będziemy płacili za dobro? A przy tym jeśli za to i za to jednaka zapłata, to po cóż ludzie mają być dobrzy?

– Nie: zapłata nie jest jednaka, ale się zaczyna, wedle ich nauki, w życiu przyszłym, które nie jest doczesne.

– W to się nie wdaję, bo to dopiero zobaczymy, jeśli coś można zobaczyć... bez oczu. [...]

– Życie dla nich zaczyna się wraz ze śmiercią.

– To jakby ktoś powiedział: dzień zaczyna się razem z nocą. Czy ty masz zamiar porwać Ligię?

– Nie. Nie mogę jej złem za dobre płacić i przysiągłem, że tego nie uczynię.

– Czy masz zamiar przyjąć naukę Chrystusa?

– Chcę, ale moja natura jej nie znosi.

– A potrafisz zapomnieć o Ligii?

– Nie.

[4] **Hades**
mitologiczny podziemny świat zmarłych

Po przeczytaniu

1. Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń odnoszących się do przytoczonego fragmentu. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Markiem Winicjuszem targają sprzeczne uczucia i silne emocje.	P	F
Użyte przez Petroniusza argumenty spowodowały zmianę postępowania Winicjusza.	P	F

2. Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Wypowiedź Petroniusza: *Niech Hades pochłonie twoich chrześcijan* ma charakter

A. potępienia. **C.** przekleństwa.

B. ostrzeżenia. **D.** przepowiedni.

3. Przeczytaj definicję słowa *paradoks* ze słownika języka polskiego, a następnie wykonaj polecenie.

paradoks
«twierdzenie zaskakująco sprzeczne z przyjętym powszechnie mniemaniem, często ujęte w formę aforyzmu; też: sytuacja pozornie niemożliwa, w której współistnieją dwa całkowicie różne lub wykluczające się fakty»

https://sjp.pwn.pl/sjp/paradoks;2570587.html [dostęp: 12.05.2021]

3.1. Wypisz z podanego fragmentu powieści jedno zdanie, które opisuje paradoks sytuacji Marka Winicjusza.

4. Na podstawie przytoczonego fragmentu oraz całej lektury *Quo vadis* wyjaśnij, jak pojęcia *dobroczynność*, *sprawiedliwość* i *piękno* rozumiał Petroniusz, a jak pojmowali je chrześcijanie. Uzupełnij tabelę w zeszycie – zapisz po dwa przykłady uzasadniające Twoją odpowiedź.

	Petroniusz	Chrześcijanie
dobroczynność		
sprawiedliwość		
piękno		

5. Zapoznaj się z fragmentem planu wydarzeń, a następnie wskaż punkt dotyczący wydarzeń, po których odbyła się przytoczona rozmowa Winicjusza z Petroniuszem. Uzasadnij swój wybór.

A. Winicjusz zleca Chilonowi poszukiwanie Ligii i dowiaduje się, że jest ona chrześcijanką.
B. Winicjusz postanawia porwać Ligię przy pomocy Krotona.
C. Kroton ginie, a ranny Winicjusz trafia pod opiekę Ligii i poznaje sposób myślenia chrześcijan.
D. Winicjusz wraca do domu i cierpi z powodu rozstania z Ligią.
E. Chilon proponuje, by ponownie porwać Ligię, ale zostaje ukarany chłostą.

6. Marek Winicjusz, zapytany przez Petroniusza, czy przyjmie naukę Chrystusa, odpowiada: *Chcę, ale moja natura jej nie znosi*. Odwołując się do znajomości całej lektury, wyjaśnij, jaka była ostateczna decyzja Winicjusza.

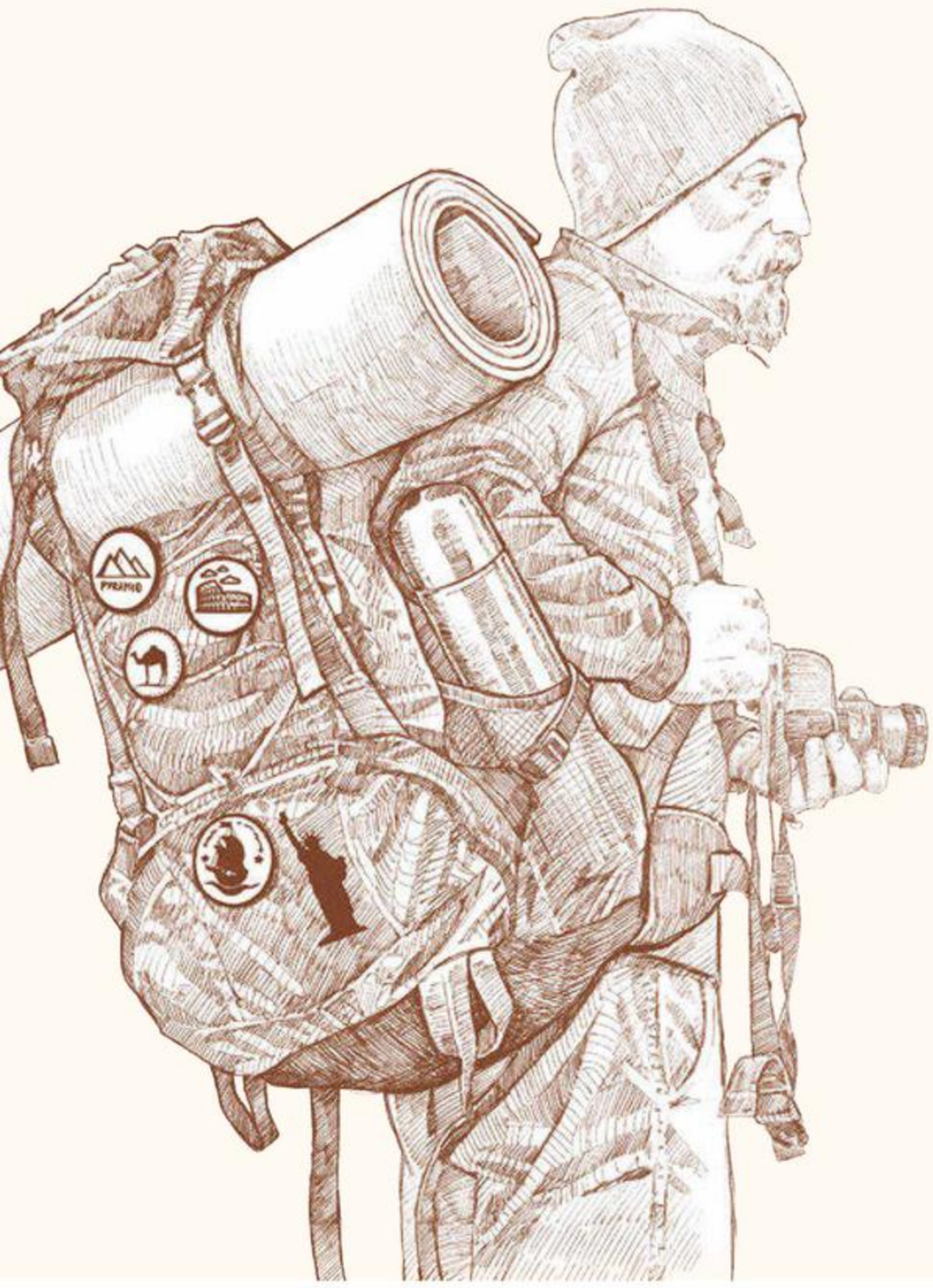
7. Narrator mówi o Petroniuszu, że był on człowiekiem rozumnym. Wykorzystując znajomość całego utworu Henryka Sienkiewicza, podaj dwa przykłady uzasadniające trafność tej oceny.

8. Wyjaśnij, do jakich postaci lub wydarzeń z powieści *Quo vadis* nawiązuje zamieszczony obok plakat. Podaj dwa przykłady i uzasadnij swoją odpowiedź.

Plakat do filmu *Quo vadis* w reżyserii Mervyna LeRoya [merwyna li roja] z 1951 r.

Co już wiemy o twórczości Henryka Sienkiewicza?

QUO VADIS

- **czas akcji:** druga połowa I w. n.e.
- **miejsce akcji:** głównie Rzym
- **bohaterowie:** fikcyjni (np. Marek Winicjusz, Ligia Kallina, Eunice, Chilon) i historyczni (np. Neron, Petroniusz, apostoł Piotr, Akte)
- **temat:** zderzenie świata starożytnego Rzymu z rozwijającym się chrześcijaństwem w czasach panowania Nerona
- **problematyka:** wiara, tolerancja, przemiana wewnętrzna bohatera, władza, człowieczeństwo, miłość
- **przesłanie:** dobro i miłość zawsze zwyciężają, ważne jest przebaczenie, każdy człowiek może się zmienić pod wpływem miłości, istotne są wartości, którymi kierujemy się w życiu

Gatunek – powieść (historyczna)

- akcja utworu rozgrywa się w epoce historycznej odległej od czasów, w których żyje twórca
- przeplatanie prawdy historycznej z fikcją literacką
- postacie historyczne i realia epoki (wydarzenia, obyczaje)
- archaizacja języka

Po przeczytaniu

1. Powiedz, jakie refleksje zostały zawarte w przytoczonych cytatach z utworów Henryka Sienkiewicza.

I tak minął Nero, jak mija wicher, burza, pożar, wojna lub mór, a bazylika Piotra panuje dotąd z wyżyn watykańskich miastu i światu.

(Quo vadis – Epilog)

Otwierały się przed nim nowe drogi tułactwa [...]. Na nowe zaś drogi życia miał także na piersiach swoją książkę, którą od czasu do czasu przyciskał ręką, jakby w obawie, by mu i ona nie zginęła...

(Latarnik)

Dla Stasia minęły dni trosk, niepokojów i wysiłków. [...] Znalazłszy wśród narzędzi karawany dłuta i młotki, zajmował się prócz tego w chłodniejszych godzinach wykuwaniem na wielkiej gnejsowej skale napisu: „Jeszcze Polska...", albowiem chciał, żeby pozostał jakiś ślad pobytu ich w tych stronach.

(W pustyni i w puszczy)

Poznane utwory

LATARNIK

Gatunek – nowela

- **czas akcji:** lata 70. XIX w.
- **miejsce akcji:** Aspinwall koło Panamy
- **bohaterowie:** Skawiński – główny bohater, żołnierz i emigrant, Izaak Falconbridge – konsul, Johns [dżons] – strażnik
- **temat:** losy polskiego żołnierza, emigranta, tułaczka, tęsknota za utraconą ojczyzną
- **problematyka**: próba osiągnięcia spokoju po tułaczym życiu, wpływ literatury na emocje i życie bohatera
- **przesłanie:** tęsknota za ojczyzną to potężna siła, spotkanie z rodzinnym krajem, choćby w wyobraźni, może człowieka uszczęśliwić

- zwięzły, jednowątkowy utwór pisany prozą
- ograniczona liczba bohaterów
- wyraźnie zaznaczony punkt kulminacyjny i puenta
- istotna rola motywu, np. postaci lub przedmiotu

To było w klasie 6

W PUSTYNI I W PUSZCZY

- **gatunek:** powieść przygodowa → powieść przygodowa, s. 270
- **czas akcji:** koniec XIX w.
- **miejsce akcji:** Afryka
- **bohaterowie:** pierwszoplanowi (Staś Tarkowski i Nel Rawlison), drugoplanowi (np. Kali, Mea, Chamis), bohaterowie zwierzęcy (pies Saba, słoń King)
- **temat:** porwanie Stasia i Nel oraz ich wędrówka przez Czarny Ląd, powstanie Mahdiego
- **problematyka, wątki:** przyjaźń Stasia i Nel, porwanie dzieci, wędrówka, walka o przetrwanie, trudne wybory, dorastanie, tolerancja religijna i kulturowa
- **przesłanie:** w trudnych sytuacjach człowiek dojrzewa i hartuje swój charakter, uczy się odpowiedzialności i tolerancji

2. Odwołując się do biografii Henryka Sienkiewicza oraz znajomości jego utworów, omów znaczenie motywu podróży i wędrówki w twórczości polskiego noblisty.
3. Czy zgadzasz się z opinią, że pisarz tworzył swoje dzieła ku pokrzepieniu serc? Swoją odpowiedź uzasadnij.
4. Który z poznanych utworów Henryka Sienkiewicza zrobił na Tobie największe wrażenie? Dlaczego właśnie ten?
5. Opracuj listę motywów obecnych w dziełach Henryka Sienkiewicza. Do każdego motywu przyporządkuj odpowiednie tytuły dzieł literackich.

Éric-Emmanuel Schmitt [erik emaniuel szmit]
(ur. 1960 r.), francuski pisarz i dramaturg, z wykształcenia filozof. Pierwszą książkę napisał w wieku 11 lat. Autor m.in. głośnej, głęboko refleksyjnej powieści *Oskar i pani Róża* oraz pełnych humoru dramatów (np. *Małe zbrodnie małżeńskie*). Jest jednym z najchętniej czytanych na świecie francuskich pisarzy.

Zanim przeczytasz

Czego – Twoim zdaniem – uczy wolontariat?

Éric-Emmanuel Schmitt

Oskar i pani Róża (fragmenty)

BYĆ BLISKO W NAJTRUDNIEJSZYCH CHWILACH

Szanowny Panie Boże,

na imię mi Oskar, mam dziesięć lat [...] i to jest pierwszy list, który do Ciebie wysyłam, bo jak dotąd, z powodu nauki, nie miałem czasu.

Uprzedzam Cię od razu: nienawidzę pisać. Muszę mieć naprawdę jakiś ważny powód. Bo pisanie to bzdura, odchyłka, bezsens, jajo. [...] W sam raz dla dorosłych. [...]

Wytłumaczę Ci, o co chodzi.

Szpital to cholernie sympatyczne miejsce: pełno tu uśmiechniętych dorosłych, którzy głośno mówią, jest też mnóstwo zabawek i [są] panie wolontariuszki, które chcą się bawić z dziećmi, i są koledzy, na których zawsze można liczyć, tacy jak Bekon, Einstein[1] czy Pop Corn[2], jednym słowem: szpital to sama radość, jeżeli jest się mile widzianym pacjentem.

Ja przestałem być mile widziany. Od czasu przeszczepu szpiku czuję, że nie jestem mile widziany. Kiedy doktor Düsseldorf[3] bada mnie rano, nie ma już do mnie serca, rozczarowuję go. Patrzy na mnie bez słowa, jakbym popełnił jakiś błąd. A przecież tak się starałem w czasie operacji. Byłem grzeczny, dałem się uśpić, nie krzyczałem, kiedy mnie bolało, łykałem wszystkie lekarstwa. Bywają dni, kiedy mam ochotę go objechać, powiedzieć mu, że może to on, doktor Düsseldorf, ze swoimi czarnymi brwiami, po prostu schrzanił operację. Ale nic z tego. Ma taką nieszczęśliwą minę, że obelgi więzną mi w gardle. I im dłużej doktor Düsseldorf milczy ze swoją zmartwioną miną, tym bardziej ja czuję się winny. Zrozumiałem już, że stałem się złym pacjentem, pacjentem, który podważa wiarę w nieograniczone możliwości medycyny.

Myśli lekarza są zaraźliwe. Teraz już wszyscy na naszym piętrze: pielęgniarki, praktykanci i sprzątaczki patrzą na mnie tak samo. Martwią się, kiedy jestem w dobrym humorze; zmuszają się do uśmiechu, kiedy powiem jakiś dowcip. Nie chichramy się już jak dawniej.

Tylko ciocia Róża się nie zmieniła[4]. Moim zdaniem za stara jest na to, żeby się zmieniać. Poza tym jest za bardzo ciocią Różą. Cioci Róży nie muszę Ci, Panie Boże, przedstawiać, to Twoja stara kumpelka, to ona kazała mi do Ciebie napisać. Problem tylko w tym, że jestem jedynym, który nazywa ją ciocią Różą. Musisz więc postarać się zrozumieć, o kim mówię: ze wszystkich pań w różowych fartuchach, które przychodzą z zewnątrz, żeby spędzać czas z chorymi dziećmi, ona jest najstarsza.

[1] **Einstein** [ajnsztajn]
[2] **Pop Corn** [pop korn]
[3] **Düsseldorf** [diseldorf]

[4] W przeciwieństwie do personelu szpitala ciocia Róża cały czas traktowała Oskara tak samo.

– Ile masz lat, ciociu Różo?

– Potrafisz zapamiętać trzynastocyfrową liczbę, Oskarku?

– Och! Chyba przesadzasz!

– Nie. Lepiej, żeby nie wiedziano tu, ile mam lat, bo wyrzucą mnie i więcej się nie zobaczymy.

– Dlaczego?

– Jestem tu nielegalnie. Jest pewna granica wieku, żeby być wolontariuszką. A ja ją dawno przekroczyłam.

– Jesteś przeterminowana?

– Tak.

– Jak jogurt?

– Ćśś!

– Dobrze! Nikomu nie powiem.

Była [...] odważna, że wyznała mi swój sekret. Ale dobrze trafiła. Nie pisnę słowa, chociaż dziwię się, że przy tych wszystkich zmarszczkach, które jak promienie słońca okalają jej oczy, nikt się jeszcze nie domyślił.

Innym razem poznałem jej kolejny sekret [...]

– A jaki był twój zawód?

– Nie uwierzysz, jeśli ci powiem...

– Przysięgam ci, że uwierzę.

– Byłam zapaśniczką.

– Bujasz!

– Byłam zapaśniczką! Nazywano mnie Dusicielką z Langwedocji.

Od tej pory, kiedy dopada mnie chandra[5] i kiedy jest pewne, że nikt nas nie może usłyszeć, ciocia Róża opowiada mi o swoich walkach: Dusicielka z Langwedocji przeciw Rzeźniczce z Limousin[6], o tym, jak przez dwadzieścia lat zmagała się z Diaboliką Sinclair[7] [...].

[5] **chandra** przygnębienie

[6] **Limousin** [limuzę]

[7] **Sinclair** [sinkler]

Oskar i pani Róża, reż. Éric-Emmanuel Schmitt, 2009 r.

[...] Te wszystkie opowieści wprawiają mnie w rozmarzenie, wyobrażam sobie moją znajomą, drobną, trochę trzęsącą się staruszkę w różowym fartuchu na ringu, jak rozkłada na cztery łopatki olbrzymki w obcisłych trykotach. Wydaje mi się, że to ja. Staję się najsilniejszy. Mszczę się.

Wracam do swoich spraw.

Jak mówiłem, mój przeszczep wszystkich rozczarował. Chemia też wszystkich rozczarowała, ale wtedy liczono na przeszczep. Teraz odnoszę wrażenie, że lekarze nie wiedzą już, co proponować, i nawet mi ich żal. Doktor Düsseldorf, którego mama uważa za bardzo przystojnego, chociaż według mnie ma trochę za bardzo krzaczaste brwi, wygląda jak zafrasowany Święty Mikołaj, któremu skończyły się prezenty.

Atmosfera coraz bardziej się psuje. Rozmawiałem o tym z moim kolegą Bekonem. [...]

– Bekon, mam wrażenie, że lekarze przestali mnie lubić, załamuję ich.

– Coś ty, Jajogłowy! Lekarze są nie do zdarcia. Zawsze mają pełno pomysłów na operacje, które można ci zrobić. Policzyłem, mnie obiecali co najmniej sześć.

– Może ich inspirujesz.

– Najwyraźniej.

– Ale dlaczego nie powiedzą mi po prostu, że umrę?

Wtedy Bekon zareagował jak wszyscy w szpitalu: ogłuchł. Jeśli w szpitalu powiecie coś o umieraniu, nikt nie usłyszy. Możecie być pewni, że powstanie jakaś dziura powietrzna i zaczną mówić o czymś innym. Wypróbowałem to ze wszystkimi. Oprócz cioci Róży.

Więc dzisiaj rano postanowiłem przekonać się, czy ona też straci słuch, kiedy o tym wspomnę.

– Ciociu Różo, dlaczego nikt mi nie mówi, że umrę?

Spogląda na mnie. Czy zachowa się tak jak wszyscy? Proszę cię, Dusicielko z Langwedocji, wytrzymaj, nie zatykaj uszu!

– Czemu chcesz, żeby ci to mówiono, skoro sam wiesz, Oskarze!

Uff, usłyszała.

– Wydaje mi się, ciociu, że oni chcieliby widzieć ten szpital innym, niż naprawdę jest.

Jakby człowiek przychodził do szpitala tylko po to, żeby wyzdrowieć. A przecież przychodzi się tutaj także po to, żeby umrzeć.

– Masz rację, Oskarze. Myślę zresztą, że popełnia się ten sam błąd w stosunku do życia w ogóle. Zapominamy, że życie jest kruche, delikatne, że nie trwa wiecznie. Zachowujemy się wszyscy, jakbyśmy byli nieśmiertelni.

– Moja operacja się nie udała, ciociu Różo?

Ciocia Róża nie odpowiedziała. To był jej sposób na to, żeby powiedzieć: tak. Kiedy już była pewna, że zrozumiałem, podeszła do mnie i szepnęła błagalnym tonem:

– Oczywiście niczego ci nie mówiłam. Przysięgasz?

– Przysięgam.

Przez chwilę nic nie mówiliśmy, żeby przetrawić te wszystkie nowe myśli.

– A może napisałbyś list do Pana Boga, Oskarze? [...]

– A po co miałbym pisać do Pana Boga?

– Może poczułbyś się mniej samotny?

– Mniej samotny z kimś, kto nie istnieje?

– Spraw, żeby istniał.

Pochyliła się w moją stronę.

– Za każdym razem, kiedy w niego uwierzysz, będzie trochę bardziej istniał. Jeśli się uprzesz, zacznie istnieć na dobre. I wtedy ci pomoże.

– Co mogę mu napisać?

– Podziel się z nim swoimi myślami. Myśli, których się nie zdradza, ciążą nam, zagnieżdżają się, paraliżują nas, nie dopuszczają nowych i w końcu zaczynają gnić. Staniesz się składem starych śmierdzących myśli, jeśli ich nie wypowiesz.

– OK. To mogę go o wszystko poprosić? O zabawki, cukierki, samochód?...

– Nie, Oskarze. Bóg to nie Święty Mikołaj. Możesz go prosić tylko o sprawy duchowe.

– Na przykład?

– Na przykład o odwagę, o cierpliwość, o zrozumienie.

– OK. Rozumiem. [...]

No. A więc, Panie Boże, w tym pierwszym liście opisałem Ci trochę, jak mi się żyje w tym szpitalu, gdzie patrzą na mnie jak na przeszkodę dla medycyny, i chciałbym Cię prosić o wyjaśnienie: czy wyzdrowieję? Odpowiedz mi: tak lub nie. To nie jest skomplikowane. Tak lub nie. Niepotrzebne skreślić.

No to do jutra, całusy,

Oskar.

PS Nie mam Twojego adresu. Co robić?

Przełożyła Barbara Grzegorzewska

Po przeczytaniu

1. Jakie emocje towarzyszyły Ci podczas lektury tekstu?
2. Co daje Oskarowi obecność cioci Róży?
3. Czy to, co Róża mówi o sobie Oskarowi, jest – Twoim zdaniem – prawdą? W jakim celu wolontariuszka opowiada te historie?
4. Jaki błąd – według Róży – popełniają ludzie, kiedy myślą o życiu? Czy zgadzasz się z jej opinią? Odpowiedź uzasadnij.
5. Czym, zdaniem cioci Róży, grozi ukrywanie swoich myśli? Dlaczego tak się dzieje? Co może się stać, gdy podzielimy się z kimś swoimi zmartwieniami?
6. Na czym polega wyjątkowość Róży, a na czym wyjątkowość Oskara? Za co można podziwiać każdego z tych bohaterów?
7. Jak – według Was – należy rozmawiać z ludźmi o trudnych sytuacjach życiowych? Czy jest na to jedna recepta? Podzielcie się przemyśleniami na ten temat.
8. Dowiedz się, które organizacje działające w Twojej najbliższej okolicy poszukują obecnie wolontariuszy i na czym polega praca w tych instytucjach.
9. Co sądzicie o literaturze i filmach podejmujących tematykę trudnych doświadczeń życiowych? Czy takie utwory są – według Was – potrzebne?

Zanim przeczytasz

Kto jest dla Ciebie autorytetem, nauczycielem życia, mistrzem?

Prof. Leszek Kołakowski o tym, co jest ważne w życiu (fragmenty)

MĄDROŚĆ, DOBRE ŻYCIE, PRZYJAŹŃ

Niezwykła rozmowa Jacka Żakowskiego z prof. Leszkiem Kołakowskim o tym, jak żyć i co jest w życiu ważne. [...]

Jacek Żakowski: **Przychodzi do mędrca czterdziestoparolatek...**
Leszek Kołakowski: Czyli pan niby? [...]

...więc siada ten ktoś obok mędrca i pyta: „Co jest ważne w życiu?" Co mu mędrzec powie?
A skąd mędrzec ma wiedzieć?

Przeczytał tysiące książek, prawie 77 lat żyje na tym świecie, zdobył sławę mędrca. Kto ma wiedzieć, jak nie on?
Prawie 77 lat? To znaczy, że ja mam być tym mędrcem?

Dlatego tu przyjechałem.
Ale gdybym przyjął tę rolę, to byłoby tak, jakbym sam siebie uznał za mistrza życia. To by nie było dobrze. Muhammad Ali[1] może skakać po ringu, krzycząc, że jest najlepszy na świecie. Innym to nie przystoi.

[1] **Muhammad Ali** jeden z najlepszych pięściarzy, a także najważniejszych sportowców XX w.

Przyjmijmy, że stoi przed panem człowiek w prawdziwej potrzebie i prosi o pomoc. Może nie wie, co ma z życiem zrobić. A może źle sobie życie układał. Może czuje, że przyszła ostatnia chwila, kiedy może coś zmienić i skoncentrować się na tym, co jest naprawdę ważne. Musi mu pan pomóc.
Udając, że znam jakąś uniwersalną formułę?

A nie zna pan?
Trudna sprawa... Podobno taką formułą może być użyteczność dla innych. Są ludzie – choć bardzo nieliczni – którzy swoje życie traktują jak służbę. Mogą tę służbę pełnić na rozmaitych polach. W medycynie, polityce, nauce, pomocy społecznej, organizacjach międzynarodowych. Podobno spełniają się w życiu, bo mają poczucie jakiegoś szerszego sensu własnego istnienia. [...]

Chyba już mam pierwszą radę mędrca. Ważne jest, żeby nie chcieć zbyt wiele.
Zgoda, „chcieć niezbyt wiele" to chyba jest dobra formuła udanego życia.

Ale niezbyt wiele czego? Bo są rozmaite dobra. Kilkanaście od razu przychodzi do głowy. Młodość, naród, pieniądze, praca, przyjaźń, przyjemność, radość, rodzina, [...] sława, szczęście, wiedza, władza, wolność...
Szczęście zostawmy, bo nie wiem, co to takiego. Każdy pod to co innego podkłada. Trzeba się pogodzić z tym, że, jako takie, szczęście nie istnieje.

Na istnienie szczęścia są empiryczne[2] dowody. Każdy panu powie, czy jest dziś równie szczęśliwy jak wczoraj. Z faktu, że coś trudno uchwycić i opisać, nie wynika jeszcze, że to nie istnieje.
To by był dowód, że istnieje brak szczęścia. Ale gdybym jednak chciał się z panem zgodzić, że szczęście istnieje, to powiedziałbym, że jest to życie dziecka gdzieś do piątego roku w naprawdę kochającej go rodzinie, wolnej w tym czasie od jakichś wielkich nieszczęść. [...]

To może żeby się więcej od pana dowiedzieć, powinienem pytać, co jest najgorsze w życiu. Nie czy pieniądze są ważne, tylko czy brak pieniędzy jest straszny.
Ale tu też nie ma żadnej powszechnej hierarchii. Dla torturowanego najgorsze są tortury. Dla głodnego głód. Ludzie popełniają samobójstwa dlatego, że nie mogą zapłacić rachunków, albo dlatego, że ich miłość została odrzucona. Więc może najważniejsze jest, żeby się wyzwolić z cierpienia. Chociaż z drugiej strony (bo w życiu wszystko ma drugą stronę), stoicy[3] twierdzą, że prawdziwy mędrzec wolny jest od cierpienia, a nawet od bólu tortur. [...]

Ale czy źle jest mierzyć wysoko? Pan musiał zadać sobie masę cierpień i musiał pan ponieść różne wyrzeczenia, żeby osiągnąć tę jakość intelektualną, do której pan doszedł.
Ja tak o sobie nie myślę. Ale mierzyć wysoko jest chyba rzeczą dobrą. Tylko że lepiej jest mieć swoją własną miarę.

Mierzyć siebie wedle własnych kryteriów, a nie wedle aplauzu[4] innych?
Chyba coś takiego. Bo aplauz przeważnie nie jest sprawiedliwie dzielony. Owszem, mierzyć siebie swoją własną miarą to jest w życiu ważne. [...]

Nie szukam nauczyciela. Szukam autorytetu. Nie chcę odpowiedzi łatwych ani przystępnych. Chcę usłyszeć, czego Leszek Kołakowski dowiedział się o życiu z wszystkich mądrych książek, z własnego doświadczenia i ze swoich przemyśleń. Pytam pana: „Jak żyć, panie profesorze?"
Ja nie wiem... Ja naprawdę nie wiem. Rozumiem, że potrzebujemy nauczycieli życia... Rozumiem, że wciąż sobie stawiamy pytanie, jak żyć... Rozumiem, że chcielibyśmy mieć niezawodnych mistrzów... Ale nie jest pewne, czy są tacy mistrzowie, nie jest pewne, że oni muszą mieć rację, i nie jest pewne, że powinniśmy ich słuchać. Nawet dobre rady bardzo dobrego mistrza nie muszą pasować do mnie i mojego życia. Bo każdy inaczej sobie życie układa. I nie musimy się z tego tłumaczyć. Często przecież świadomie robimy rzeczy, których nie powinniśmy robić. Takie, które szkodzą nam albo innym. Mistrz powie nam, że to źle. Ale my to i tak wiemy. [...]

[2] empiryczne
dające się wyjaśnić na podstawie doświadczenia

[3] stoicy
zwolennicy stoicyzmu, czyli filozofii, zgodnie z którą człowiek, aby być wolnym i szczęśliwym, w każdej życiowej sytuacji powinien kierować się rozumem i zachowywać spokój

[4] aplauz
uznanie, aprobata

Czy ja dobrze rozumiem, że gdybym teraz znów pana zapytał: Co jest ważne w życiu, tobym usłyszał, że najważniejszy jest zapewne rozsądny kompromis?

Można tak powiedzieć, ale nie musimy robić z tego doktryny[5]. To jest wartość, którą praktykujemy, ale której nie musimy nazywać kompromisem. Wystarczy zrozumieć, że zmniejszamy ryzyko unieszczęśliwienia, jeżeli godzimy się na miernotę życia.

[5] **doktryna** zbiór poglądów, twierdzeń z określonej dziedziny wiedzy

Na co?

Na miernotę. Jeżeli godzę się na to, że nie będę ani papieżem, ani Gretą Garbo[6], jeżeli wiem, że nie jestem i nie mam być doskonały, jeżeli nie wymagam od siebie zbyt wiele, cieszę się drobiazgami, jestem pogodzony z drobnymi grzeszkami i jeżeli zgoda na takie życie mnie nie unieszczęśliwia, to wszystkim jest lepiej.

[6] **Greta Garbo** gwiazda filmu w latach 20. i 30. XX w.

Przez miernotę do dobrego życia? Taka jest pana rada?

Może coś takiego. Ale ja nie chcę nikomu doradzać. Mówię tylko, co mi się zdaje pożyteczne. [...]

A gdyby jednak miał pan wybrać jedno dobro najważniejsze w życiu, to co by pan powiedział?

Najchętniej bym milczał. Ale gdyby mi pan zaczął wyrywać paznokcie albo gdyby mnie pan solidnie przypiekał, to pewnie – nie robiąc z tego żadnej sztywnej doktryny – powiedziałbym, że wśród dóbr ważnych w życiu na pierwszym miejscu jest przyjaźń. Bo w każdym ludzkim życiu jest tyle nieszczęścia, bólu, cierpienia, załamań, niepowodzeń, że bardzo trudno zmagać się z nimi samemu. Nikt nie może uniknąć w życiu niepowodzeń! Zawiedzionych ambicji, aspiracji, marzeń, cierpień zawinionych lub niezawinionych. Cierpienie właściwie wciąż nam towarzyszy. Jest o cierpieniu sławne zdanie Epikura[7]: „Męczarnia nie do zniesienia jest krótka, a męczarnia długa jest do zniesienia". Więc te cierpienia, które wciąż nam towarzyszą, są do zniesienia. Ale są. I musimy je znosić. A to nam przychodzi łatwiej, kiedy mamy przyjaciół.

[7] **Epikur** grecki filozof, twórca epikureizmu – postawy polegającej na korzystaniu z życia, nieskrępowanym dążeniu do szczęścia

Bo nam mogą pomóc?

Bo kiedy wiemy, że inni są z nami, jesteśmy bardziej odporni na zło tego świata. Widzimy, że są ludzie, dla których nasze niepowodzenia, cierpienia są też ich niepowodzeniami i ich cierpieniami, więc czujemy się lepiej, mamy więcej siły i odwagi. To nas pociesza i umacnia również z tego powodu, że kiedy zrobimy coś złego – a to każdemu się zdarza – przyjaciele jednak nie stracą do nas zaufania i wciąż będziemy w nich mieli oparcie. My także nie tracimy do nich zaufania, nie zawieszamy przyjaźni, wiedząc przecież, że są niedoskonali. Bo w odróżnieniu od miłości, przyjaźń nie idealizuje. Jeżeli jest coś takiego jak dobre ludzkie życie, to jest to chyba właśnie życie wśród przyjaciół, którzy się wspomagają. Potrzebujemy do życia osób, na które możemy bez zastrzeżeń liczyć i którym możemy ufać, o których wiemy, że nas nie oszukają, nie zdradzą, pomogą w potrzebie i że my powinniśmy im pomagać, służyć w biedach, które przecież każdego spotykają i które bez przyjaciół bardzo trudno jest przetrwać. Co więcej – przyjaźń to jest dobro,

które w bardzo dużym stopniu zależy od nas. Możemy je sami własnym wysiłkiem utkać. Bo przyjaźń to więź zaufania, którą każdy z nas może wokół siebie budować. A zaufanie pomaga. Nie tylko takie szczególne zaufanie, jakie łączy przyjaciół. Oczywiście nie możemy mieć pełnego zaufania do wszystkich. To jasne. [...]

Czyli ufać obcemu na kredyt?
Raczej ufać z zasady. Bo bardzo niedobrze jest żyć w stałym przekonaniu, że każdy mnie może oszukać, wykiwać, wyzyskać i muszę bezustannie mieć się na baczności. Smutno jest spędzać życie, wciąż nieufnie rozglądając się wokół. Przyjemniej jest być ufnym.

To brzmi dość naiwnie, a może i niebezpiecznie.
Może. Ale tak jest lepiej. Pewnie, że nie raz się rozczarujemy, ale lepiej jest czasem zostać oszukanym, niż spędzić życie w ciągłej nieufności. A poza tym nasze zaufanie czyni innych lepszymi. I nas też czyni lepszymi.

Ale przyjaźń to nie jest tylko zaufanie. Pan wierzy w przyjaźń poza interesami?
Oczywiście. Najłatwiej jest się prawdziwie zaprzyjaźnić z ludźmi, z którymi nie łączą nas żadne interesy. [...]

Czy w istocie przyjaciele dlatego są najważniejsi, że przyjaźń to strefa wyłączona z ogólnych zasad międzyludzkich relacji? Bez rywalizacji, bez racjonalności, bez oceniania, szeregowania, interesowności.
Nie wiem, czy można prosto powiedzieć, dlaczego. To jest po prostu wzajemny stosunek ludzi, którzy sobie całkowicie ufają. Nie uważają, że ten drugi ma być bezgrzeszny i doskonały, ale sobie naprawdę ufają. Przyjacielowi można się zwierzyć, jeśli nam tego potrzeba, przekazać obserwacje, poradzić się bez obawy śmieszności. Z przyjaciółmi czujemy się zupełnie bezpieczni. Nie ma w życiu niczego ważniejszego. Przyjaciel to człowiek, na którego możemy liczyć bez względu na wszystko. Przyjaciel nawet nie musi nam wybaczać. Są grzechy czy występki tak okropne, że nawet przyjaźń zepsują. Ale normalne winy jej nie psują. Zepsułyby znajomość, a przyjaźni nie psują.

https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/11583,1,prof-leszek-kolakowski-o-tym-co-jest-wazne-w-zyciu.read [dostęp: 19.10.2020]

Po przeczytaniu

1. Na podstawie przeczytanego wywiadu wyjaśnij, jak słowo *mędrzec* rozumie prowadzący wywiad, a jak – Leszek Kołakowski.
2. Wyjaśnij, dlaczego dziennikarz wybrał na swojego rozmówcę Leszka Kołakowskiego.

3. **Przeczytaj podany fragment wypowiedzi filozofa i odpowiedz na pytania.**

   Ale nie jest pewne, czy są tacy mistrzowie, nie jest pewne, że oni muszą mieć rację, i nie jest pewne, że powinniśmy ich słuchać. Nawet dobre rady bardzo dobrego mistrza nie muszą pasować do mnie i mojego życia.

   - Na jaką właściwość życia zwrócił uwagę Leszek Kołakowski?
   - Dlaczego nie ma pewności, że rady osób, które są dla nas autorytetami, są możliwe do zastosowania w naszym życiu?

4. **Bohater wywiadu w odpowiedziach na zadawane pytania często używa słów** wyrażających niepewność: *Nie wiem, naprawdę nie wiem, chyba*. Jak myślisz, z czego wynika brak kategorycznych stwierdzeń w wypowiedziach filozofa?

5. Co jest ważne w życiu według Leszka Kołakowskiego? Czy zgadzacie się z jego opinią? Co sądzicie na ten temat?

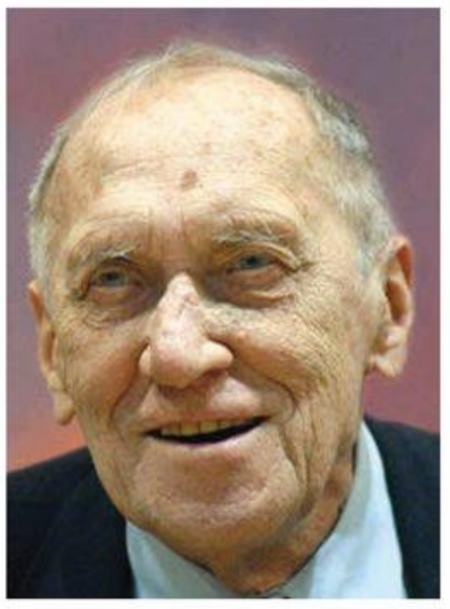
6. Na podstawie wypowiedzi Leszka Kołakowskiego wymień cechy prawdziwego przyjaciela.

7. Profesor Leszek Kołakowski twierdzi, że atutem przyjaźni jest to, że w odróżnieniu od miłości nie idealizuje. Spośród znanych Ci lektur wybierz tę, której bohater podobnie myślał o przyjaźni. Uzasadnij swój wybór.

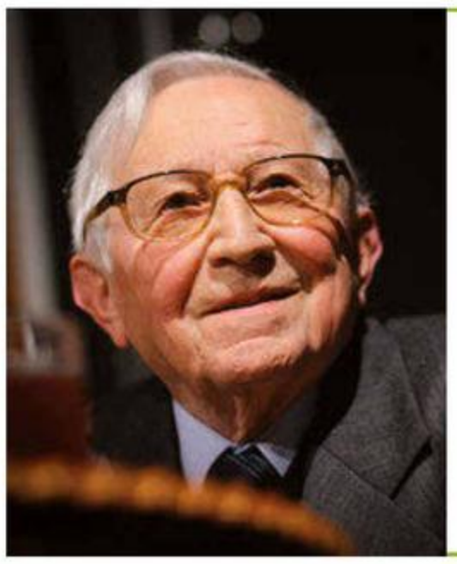
8. Przypomnij sobie postać Ebenezera Scrooge'a z *Opowieści wigilijnej* i wyjaśnij, jaki dostrzegasz związek między postawą tego bohatera sprzed przemiany a słowami Leszka Kołakowskiego: *Zasady nieugięte, twarde, niepodlegające korekcie, niedające się zmiękczyć – to przeważnie nie są zasady zbyt mądre*. W odpowiedzi przywołaj przykłady sytuacji z życia Scrooge'a.

9. Poszukaj w dostępnych źródłach informacji na temat tego, kim jest altruista. Podaj przykłady osób, u których można dostrzec postawę altruistyczną. Następnie oceń, w jaki sposób ich poczucie odpowiedzialności zmienia otaczający nas świat.

Kontekst

Nieżyjący już Leszek Kołakowski to jeden z najwybitniejszych przedstawicieli polskiej filozofii. Interesował się filozofią kultury i religii, religijnością, mitem i historią filozofii. Szczególną sławę przyniosły mu powiastki filozoficzne *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych*, *Rozmowy z diabłem*, bajki dla dzieci *Kto z was chciałby rozweselić pechowego nosorożca* oraz program telewizyjny *Mini-wykłady o maxi-sprawach*, na podstawie którego powstała książka o tym samym tytule. Leszek Kołakowski był laureatem wielu prestiżowych wyróżnień, w tym Nagrody im. Johna Klugego, zwanej amerykańskim Noblem. Ta nagroda, której wartość wynosi milion dolarów amerykańskich, jest przyznawana za osiągnięcia w naukach humanistycznych przez Bibliotekę Kongresu Stanów Zjednoczonych.

Tadeusz Różewicz
(1921–2014), jeden z najwybitniejszych polskich poetów. Oprócz wierszy tworzył także opowiadania, dramaty oraz scenariusze filmowe. Pisał o doświadczeniach związanych z II wojną światową. O poważnych sprawach często wypowiadał się z przekorą i żartem. W 2000 r. otrzymał Nagrodę Literacką „Nike" za książkę *Matka odchodzi*.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Zanim przeczytasz

Wymień swoje skojarzenia ze słowem *ludożerca*. Jakie może ono mieć znaczenia? Do czego może się odnosić?

Tadeusz Różewicz

List do ludożerców

LUDZIE WOBEC LUDZI

Kochani ludożercy
nie patrzcie wilkiem
na człowieka
który pyta o wolne miejsce
w przedziale kolejowym

zrozumcie
inni ludzie też mają
dwie nogi i siedzenie

Kochani ludożercy
poczekajcie chwilę
nie depczcie słabszych
nie zgrzytajcie zębami

zrozumcie
ludzi jest dużo będzie jeszcze
więcej więc posuńcie się trochę
ustąpcie

Kochani ludożercy
nie wykupujcie wszystkich
świec sznurowadeł i makaronu
Nie mówcie odwróceni tyłem:
ja mnie mój moje
mój żołądek mój włos
mój odcisk moje spodnie
moja żona moje dzieci
moje zdanie

Kochani ludożercy
nie zjadajmy się Dobrze
bo nie zmartwychwstaniemy
Naprawdę

Po przeczytaniu

1. Opowiedz o swoich wrażeniach z lektury wiersza Tadeusza Różewicza. Jakie uczucia wywołał ten utwór? Co w nim może zaskakiwać?

2. Wyjaśnij, czym charakteryzują się ludożercy w wierszu. Co nimi kieruje, jakie emocje odczuwają?
3. W jaki sposób – według podmiotu lirycznego – ludożercy powinni zmienić swoje zachowanie? Co mają zrobić? Sformułuj listę rad dla ludożerców, unikaj przeczenia *nie*.
4. Jaki efekt wywołuje użycie zwrotu *Kochani ludożercy*? W jaki sposób podmiot liryczny traktuje ludożerców?
5. Jaką postawę przyjmuje podmiot liryczny wobec ludożerców w ostatniej zwrotce? Zwróć uwagę na formę czasowników. Zinterpretuj przesłanie utworu.
6. Tadeusz Różewicz jest twórcą nowej formy wiersza, nazywanej później wierszem różewiczowskim. Przeanalizuj budowę wiersza *List do ludożerców*. Weź pod uwagę:
   - długość wersów,
   - sposób dzielenia tekstu między wersami,
   - rymy,
   - interpunkcję.

   Powiedz, w jaki sposób zastosowanie takiej formy w wierszu wpływa na możliwości interpretacji utworu.
7. Wyjaśnij, dlaczego – Twoim zdaniem – w tytule utworu Różewicza występuje słowo *list*.
8. Przedstaw w klasie własną interpretację głosową wiersza.
9. Porozmawiajcie o tym, kiedy – w świecie rzeczywistym i wirtualnym – ludzie stają się dla siebie „ludożercami". Poszukajcie wspólnie sposobów na radzenie sobie z sytuacjami, w których ktoś okazuje nam wrogość.
10. Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że każdy ma w sobie coś z „ludożercy"? Napisz na ten temat rozprawkę.
11. Przeprowadź wśród osób z Twojego najbliższego otoczenia ankietę dotyczącą współczesnych wzorców osobowych. Zapytaj w niej m.in. o to, kogo można dziś uznać za wzór dla innych i jakimi cechami powinien się wyróżniać taki człowiek.
12. Obejrzyjcie grafikę. Co jest jej tematem? Do jakich refleksji skłania? Porozmawiajcie o tym, jak na relacje człowieka z człowiekiem wpłynął rozwój techniki.

Zanim przeczytasz

Określ, co może nas ograniczać w byciu sobą i realizowaniu swoich pasji.

Anna Dziewit-Meller

Łódeczka (fragmenty)

Gdy nieznana nikomu młoda żeglarka postanowiła, że wystartuje w regatach Whitbread[1] na prowadzonym przez siebie jachcie z całkowicie żeńską załogą, kpinom nie było końca.

Znacie to uczucie, gdy ktoś nieproszony o dobrą radę, której nie potrzebujecie, postanawia was nią uraczyć, a wy zaskoczeni nachalnością macie w gębie kołek zamiast języka, więc doskonałe riposty[2] przychodzą wam do głowy dopiero wieczorem w wannie? Znacie, jestem pewna.

Wiele takich nieproszonych pouczeń do mnie w życiu przyszło w dziedzinach, którymi się z powodzeniem od lat zajmuję: od macierzyństwa, przez to, jak wyglądam, co i jak piszę, po dobór gości do wywiadów, które przeprowadzam [...] etc.

Jest w ludziach wielka pokusa do nieproszonego dzielenia się swoim doświadczeniem i spostrzeżeniami, które odbiorcy nie pomogą, nie dodadzą motywacji ani skrzydeł, bo wypowiadane są nie celem wsparcia adresata, lecz dla polepszenia sobie samopoczucia.

Tysiąckroć zatem wolę złotą radę mojego świętej pamięci dziadka Tadka, który powiadał: „Ja ci radzę, rób, jak chcesz". Próbuję dziadku, wciąż próbuję! No bo łatwo powiedzieć, zwłaszcza będąc kobietą.

A już szczególnie jest ciężko, gdy kobieta wchodzi na terytoria zarezerwowane z jakichś powodów dla rodzaju męskiego. Na przykład na pokład.

I tu sprytnie przejdę do fenomenalnej historii, w której riposta na uwagi życzliwych wyszła tak dobrze, że aż przeszła do annałów[3] – żeglarstwa, historii kobiet i feminizmu[4].

W 1989 r. Tracy Edwards[5], nieznana nikomu młoda żeglarka, postanowiła, że wystartuje w okołoziemskich załogowych regatach Whitbread na prowadzonym przez siebie jachcie z całkowicie żeńską załogą.

Kpinom nie było końca. Tracy w regatach Whitbread kiedyś już udział brała, jako okrętowa kucharka, w takiej roli widziało ją żeglarskie środowisko. Nikt nie chciał dziewczyny na pokładzie, więc postanowiła wywalczyć sobie własny pokład, na który będzie wpuszczać, kogo zechce. Czyli same dziewczyny. Po długiej walce o sponsorów (nikt nie chciał wesprzeć tak groteskowego[6] pomysłu; ostatecznie pieniądze dał jej stary znajomy, którego poznała, pracując w kuchni na czarterowych jachtach na Karaibach – król Jordanii Husajn; Tracy zastawiła też w banku dom, ryzykując, że nie będzie miała dokąd wracać) udało się im wystartować.

Dziennikarze sportowi robili zakłady, jak daleko panny dopłyną, obstawiając, że najdalej do Wysp Kanaryjskich. W fenomenalnym filmie dokumentalnym o starcie załogi jachtu Maiden[7] w regatach Whitbread („Maiden", 2018) widzimy, jak bezpardonowy[8] atak na młode żeglarki przypuściło środowisko wodniaków, nie tylko nie traktując ich jako konkurencji, lecz także ustawiając je w roli ciekawostki – czy raczej: maskotki. Gdy żeńska obsada dopłynęła do końca pierwszego etapu (z Southampton w Wielkiej Brytanii

WOBEC NIECHCIANYCH DOBRYCH RAD

[1] Regaty Whitbread [łitbred] prestiżowe załogowe regaty żeglarskie dookoła świata, odbywające się co trzy lata od lat 70. ubiegłego wieku; ich obecna nazwa to The Ocean Race [de ołszyn rejs]

[2] riposta cięta, błyskotliwa odpowiedź

[3] annały kroniki, roczniki, zapisy wydarzeń o wartości historycznej

[4] feminizm ruch na rzecz prawnego i społecznego równouprawnienia kobiet

[5] Tracy Edwards [trejsi edłords]

[6] groteskowy tu: śmieszny, dziwaczny

[7] Maiden [mejden] nazwa jachtu, ang. 'panna', 'dziewczyna'

[8] bezpardonowy ostry, nieliczący się z niczym

do Punta del Este[9] w Urugwaju), zamiast, jak koledzy żeglarze, opowiadać o żeglowaniu, musiały się mierzyć z pytaniami dziennikarzy o to, czy ciągle się kłócą oraz jakich używają kosmetyków podczas rejsu. Wujkowie Dobra Rada[10] poklepywali je po plecach [...], czyniąc kolejne zakłady, że tym razem – na etapie z Urugwaju do Australii – [...] wymiękną.

Jakże duże zdziwko nastąpiło, gdy harde[11] dziewuchy na szalenie trudnym odcinku, przez m.in. niebezpieczne wody Oceanu Południowego, dopłynęły jako pierwsze w swojej klasie, w pięknym stylu pokonując faworyta. Media i komentatorzy orzekli natychmiast, że to łut szczęścia. Jednak również na metę trzeciego odcinka przypłynęły jako pierwsze. I choć ostatecznie jacht Maiden do Southampton przybył jako drugi w swojej klasie (i 17. w klasyfikacji generalnej), to na nabrzeżu czekały tłumy. Na nie, nie na lidera wyścigu. Wpływały na metę w otoczeniu setek jachtów, łodzi, statków wycieczkowych pełnych wiwatujących ludzi. Tak witano dziewczyny, które nie poddały się presji i dopięły swego w wielkim stylu.

„Ja ci radzę, rób, jak chcesz" – mogłoby brzmieć przesłanie Tracy Edwards. Rób tak, jak uważasz za stosowne, w sposób, który uznajesz za dobry dla ciebie, w dziedzinie, którą kochasz, w stylu, jaki sprawia, że czujesz się dobrze z samym sobą. Tę spóźnioną genialną ripostę spod prysznica po prostu strzelmy przy kolejnej okazji. Będzie ich jeszcze na pewno sporo. Póki chcemy mieć jakiś własny pokład.

https://www.tygodnikpowszechny.pl/lodeczka-163792 [dostęp: 16.10.2020]

[9] **Southampton, Punta del Este** [sauthamptyn] [punta deleste] miasta, w których znajdują się słynne porty; dzieli je Ocean Atlantycki

[10] **Wujkowie Dobra Rada** osoby, które lubią udzielać rad i są przekonane o swojej racji

[11] **hardy** wyniosły, przesadnie dumny

Po przeczytaniu

1. Wypisz z tekstu wszystkie informacje o Tracy Edwards, a następnie ustal, w jaki sposób Anna Dziewit-Meller ocenia postawę tej żeglarki.
2. Podziel tekst na jednorodne tematycznie części i ustal, jaką funkcję pełni każda z nich w kompozycji całego artykułu.
3. Wyjaśnij, jak rozumiesz pojęcie *stereotyp*. Odszukaj w tekście przykłady stereotypowych zachowań żeglarzy i dziennikarzy w odniesieniu do żeńskiej załogi *Maiden*. Jak sądzisz, czym można tłumaczyć reakcje widzów po ukończeniu rejsu przez żeglarki?
4. Zacytuj główną myśl tekstu i wyjaśnij, w jaki sposób autorka dowodzi jej słuszności. Oceń, czy ten wywód jest przekonujący.
5. Wypisz z artykułu określenia typowe dla języka potocznego i ustal, jak ich obecność wpływa na odbiór tekstu.

Nowa wiadomość

Felieton to krótki tekst publicystyczny, w którym autor wyraża osobiste poglądy, opinie i refleksje na wybrany temat. Jest to wypowiedź napisana w lekki, często dowcipny sposób, z wykorzystaniem różnych środków językowych. Zwykle felietony ukazują się w prasie regularnie, np. co tydzień.

6. Który z bohaterów literackich mógłby podpisać się pod przesłaniem dziadka Tadka z artykułu *Łódeczka*? Uzasadnij swój wybór.
7. Przeczytaj w prasie – tradycyjnej lub internetowej – wybrany felieton. Omów go na lekcji i wyjaśnij, dlaczego wzbudził Twoje zainteresowanie.

Jak napisać list otwarty?

LIST OTWARTY to szczególny rodzaj listu z kilku powodów:

- porusza ważne problemy dotyczące szerszej grupy ludzi;
- jest pisany w konkretnym celu, np. wzywa do podjęcia określonego działania, zachęca do zmiany postawy, służy wyrażeniu sprzeciwu wobec jakiejś sytuacji lub udzieleniu poparcia osobie bądź inicjatywie;
- ma charakter publiczny – jest skierowany do większej liczby osób lub do różnych instytucji i udostępniany w prasie lub internecie.

Dzięki znajomości zasad pisania listu otwartego zyskujemy umiejętność rzeczowego interweniowania w sprawach, które nas poruszają, oburzają lub niepokoją. Gotowość do zabierania głosu, gdy dzieje się coś złego lub kiedy chcemy wesprzeć dobre działania, to bardzo cenna postawa, świadcząca o wrażliwości i dająca poczucie wpływu na otaczający nas świat.

Jak napisać list otwarty?

- Poszczególne elementy listu mają na stronie stałe miejsca – zwróć uwagę na ich odpowiednie rozmieszczenie.
- Rozpocznij list zwrotem grzecznościowym do adresata. Jeśli list kierujesz do osoby, która pełni jakiś urząd, posłuż się pełną nazwą jej stanowiska.
- **We wstępie** wyjaśnij, w jakim celu piszesz list – przedstaw sprawę, z którą zwracasz się do adresata, oraz związane z nią stanowisko (np. wyraź protest lub apel).
- **W rozwinięciu** przedstaw argumenty na poparcie swojego stanowiska i zilustruj je przykładami. Twoje argumenty powinny być rzeczowe, mogą odwoływać się także do emocji.
- **W zakończeniu** przedstaw wnioski i podkreśl jeszcze raz wagę poruszanego problemu. Ponownie sformułuj apel do odbiorcy o zajęcie konkretnego stanowiska w sprawie. Możesz także wyrazić nadzieję na zaangażowanie się adresata w sprawę.
- Zakończ wypowiedź pożegnalnym zwrotem grzecznościowym. Pamiętaj o podpisie.
- Ponieważ list otwarty jest wypowiedzią o charakterze perswazyjnym i zależy Ci na osiągnięciu konkretnego celu, stosuj środki retoryczne, dzięki którym wzmocnisz skuteczność swoich słów i wpłyniesz na postawę adresata.
- Pamiętaj, aby wszystkie wyrazy odnoszące się do adresata zapisywać wielkimi literami.

Przydatne słownictwo, na przykład:

- **nagłówek – zwrot do adresata**: *Szanowny Panie Ministrze!, Szanowny Panie Dyrektorze!, Szanowni Współmieszkańcy!, Koledzy i Koleżanki!*
- **przedstawienie tematu we wstępie:** *z rosnącym zaniepokojeniem obserwujemy..., tematem, który budzi ostatnio szczególne emocje..., zwracam się do Państwa z apelem..., jako osoby szczerze przejęte sytuacją..., pragnę zwrócić Waszą uwagę na..., stanowczo sprzeciwiamy się...*
- **apel o podjęcie działań:** *w związku z powyższym apelujemy o..., nalegamy, by..., domagamy się..., mamy nadzieję, że nasz list zmobilizuje Was do..., wierzymy, że razem uda nam się..., liczymy na to, że dostrzeże Pan wagę problemu..., jesteśmy przekonani, że warto...*
- **pożegnalne formuły grzecznościowe:** *Z wyrazami szacunku..., Z poważaniem..., Pozdrawiamy i liczymy na Was...*
- **środki retoryczne:** *Czy można obok tak nieodpowiedzialnego zachowania przejść obojętnie?* (pytanie retoryczne), *Jak wiele wycierpiały, czekając na dom!* (wykrzyknienie), *Zwierzęta czują, zwierzęta także potrzebują miłości* (powtórzenie), *Nie można traktować zwierząt jak zabawki!* (porównanie), *Niewybaczalne jest lekkomyślne wycofywanie się z podjętej decyzji o adopcji zwierzęcia* (wyrazy wartościujące, nacechowane emocjonalnie).

Przykład listu otwartego wystosowanego do dyrektora szkoły

Warszawa, 3.09.2021

miejscowość i data

Szanowny Panie Dyrektorze!

zwrot do adresata

WSTĘP

Jako uczniowie klas ósmych, przejęci czekającym nas egzaminem, zwracamy się do Pana, gdyż bardzo zaniepokoiła nas lista zajęć dodatkowych zaplanowanych na bieżący rok szkolny. W ubiegłych latach ósmoklasiści mieli możliwość uczęszczania na warsztaty o nazwie „Techniki efektywnej nauki". W tym roku zrezygnowano z tych zajęć. Nie wiemy, jaka jest tego przyczyna, ale chcielibyśmy prosić o ich przywrócenie. Jesteśmy przekonani, że poznanie technik efektywnej nauki ułatwi nam rzetelne przygotowanie się do egzaminu.

wskazanie problemu i przedstawienie własnego stanowiska

teza

ROZWINIĘCIE

Zależy nam na tym, by wspomniane zajęcia zostały uruchomione, ponieważ wiemy od naszych starszych kolegów, jak bardzo okazały się pożyteczne. Niejednokrotnie powtarzali oni, że dzięki poznanym technikom poradzili sobie z nauką najtrudniejszych tematów z różnych przedmiotów. Najlepszym tego dowodem są wyniki, jakie osiągnęli na egzaminie. Czy nie byłoby dla szkoły powodem do dumy, gdybyśmy za rok powtórzyli wyniki naszych poprzedników lub nawet uzyskali lepsze? Czy możemy liczyć, że dołoży Pan starań, byśmy i my mieli taką szansę, jaką dostali nasi starsi koledzy?

pierwszy argument

przykłady

pytanie retoryczne

Są jeszcze inne powody, dla których uważamy, że przywrócenie zajęć z „Technik efektywnej nauki" byłoby dla nas korzystne i rozwijające. Te zajęcia od zawsze umożliwiały integrowanie się uczniów z równoległych klas. Z naszych rozmów ze starszymi koleżankami i kolegami wynika, że niektórzy z nich dzięki tym zajęciom poznali osoby, z którymi są w tej samej klasie w szkole średniej; jeszcze inni odkryli w ten sposób rówieśników o podobnych zainteresowaniach – tak na przykład powstał zespół muzyczny „Agrest", który wystąpił na uroczystości na zakończenie ubiegłego roku szkolnego. To ostatni rok, który spędzimy razem. To ostatnia szansa, by w takim, a nie innym gronie spędzić więcej czasu razem. To tradycja uczniów klas ósmych naszej szkoły, którą chcielibyśmy kontynuować. To dlatego nie możemy się pogodzić z odebraniem nam szansy na uczestnictwo w zajęciach, które cieszyły się dobrą sławą.

drugi argument

przykład

powtórzenia

ZAKOŃCZENIE

Warsztaty „Techniki efektywnej nauki" w ubiegłych latach nie tylko dawały ósmoklasistom z naszej szkoły możliwość zdobycia umiejętności zarządzania swoją wiedzą, czasem i emocjami, lecz także wpływały na ich poczucie bezpieczeństwa i wspólnoty. Były też bardzo popularne.

podsumowanie – wnioski końcowe

ZAKOŃCZENIE

Wierzymy, że istnieje sposób, byśmy i my mogli mieć podobne doświadczenia. Mamy nadzieję, że Pan Dyrektor przychyli się do naszego stanowiska i przywróci zajęcia z „Technik efektywnej nauki" w obecnym roku szkolnym.

końcowy apel do adresata listu

Z wyrazami szacunku
uczniowie klas VIII

grzecznościowy zwrot pożegnalny i podpis

Ćwiczenia

1. Poszukajcie w internecie przykładów listów otwartych dotyczących różnych dziedzin, np. praw człowieka, ekologii, edukacji, lokalnej społeczności. Przeanalizujcie listy, uwzględniając kryteria podane w tabeli. Oceńcie perswazyjność znalezionych tekstów.

Nadawca	Adresat	Cel napisania listu	Argumenty	Środki retoryczne

2. Zredaguj wstęp do listu otwartego, w którym zwrócisz się do klientów dużych sklepów spożywczych z apelem o niemarnowanie żywności i zaangażowanie się w akcję *Napełnij lodówkę* wspierającą potrzebujących.

- Zaproponuj dwa argumenty, które można by zilustrować lekturami *Opowieść wigilijna* i *Dziady* część II.

3. Przeredaguj podany fragment listu otwartego tak, aby wzmocnić jego perswazyjność. Zastosuj odpowiednie środki retoryczne.

To dlatego warto odłożyć smartfon i spędzić więcej czasu z bliskimi. Czas płynie szybko, minione chwile, szanse na rozmowy twarzą w twarz nie wrócą. Przez bezpośredni kontakt budujemy więzi, tworzymy trwałe relacje. Technologie, choć ułatwiają dotarcie do innych, nie dają szansy pełnego poznania drugiej osoby.

4. Dowiedz się, na czym polega organizowany przez Amnesty International [amnesti internaszjonal] Maraton Pisania Listów oraz czym jest i jak działa Sieć Pilnych Akcji. Zredaguj list otwarty zachęcający Twoich rówieśników do wzięcia udziału w jednej z tych inicjatyw.

5. Epidemia koronawirusa to dla lekarzy czas wytężonej pracy, wzmożonej walki o zdrowie pacjentów. Napisz list otwarty, w którym wyrazisz podziękowanie dla medyków za trud włożony w ratowanie innych.

6. Wyobraź sobie, że stacja telewizyjna podjęła decyzję o zaprzestaniu produkcji Twojego ulubionego serialu po pierwszym sezonie. Napisz list otwarty do zarządu tej stacji, w którym zwrócisz się z prośbą o wznowienie produkcji.

- Zastanów się, w jaki sposób zyskasz poparcie innych zwolenników filmu dla swojej inicjatywy.

7. Porozmawiajcie w grupach o tym, co niepokoi Was w otaczającej rzeczywistości, co jest według Was konieczne do tego, aby ludziom w społeczeństwie dobrze się żyło. Napiszcie list otwarty skierowany do dorosłych, w którym wyrazicie Wasze oczekiwania dotyczące postaw międzyludzkich. W argumentacji możecie się odwołać do lektury *Quo vadis*.

Film

Oglądanie filmów jest jedną z najczęstszych rozrywek współczesnego człowieka. Chociaż kino, zwane też dziesiątą muzą, narodziło się zaledwie 120 lat temu, szybko stało się najbardziej rozpowszechnioną dziedziną sztuki. Bez dzieł filmowych trudno wyobrazić sobie nasze życie.

Gatunki dzieł filmowych – podział ze względu na temat

Filmy fabularne, dokumentalne i animowane to rodzaje filmowe. Wśród nich wyróżnia się gatunki, np. przygodowe, komedie, kostiumowe, musicale [muz-ikale]**, fantasy, science fiction** [sajens fikszyn] **oraz inne, w tym wymienione poniżej.**

Dramaty

Green Book (reż. Peter Farrelly [piter ferly], 2018 r.) opowiada historię bogatego muzyka i jego ochroniarza.

W realistyczny sposób ukazują zmaganie się współczesnych bohaterów z różnymi problemami życiowymi. Dramaty mogą być m.in. obyczajowe, społeczne czy psychologiczne.

Kryminały

W filmie *Na noże* (reż. Rian Johnson [rajan dżonson], 2019 r.) detektyw stara się rozwikłać zagadkę śmierci bogatego pisarza.

Głównym wątkiem kryminałów jest śledztwo w sprawie zbrodni, prowadzone przez policję lub detektywów.

Wojenne

W filmie *Dunkierka* (reż. Christopher [kristofer] Nolan, 2017 r.) przedstawiono ewakuację alianckich żołnierzy z francuskiej plaży w 1940 r.

Ich akcja rozgrywa się w czasie wojny (od I wojny światowej do czasów obecnych); opowiadają o przebiegu bitew i losach żołnierzy.

Katastroficzne

Film *Niemożliwe* (reż. Juan Antonio Bayona [hułan antonio bajona], 2012 r.) opowiada o rodzinie walczącej o przetrwanie w trakcie tsunami.

Tematem filmów tego typu są zjawiska lub wydarzenia tragiczne w skutkach, trwające lub nadciągające katastrofy bądź klęski żywiołowe.

Horrory

Babadook [babaduk] (reż. Jennifer [dżenifer] Kent, 2014 r.) to historia matki i syna, którzy zmagają się z nocnymi nawiedzeniami.

Celem horrorów jest przerażenie widza – występują w nich takie elementy, jak: opuszczone domy, cmentarzyska, wampiry, duchy.

Przyrodnicze

Film *Earth* (reż. Alastair Fothergill [elester fotergil], Mark Linfield [linfild], 2007 r.) przedstawia podróż po Ziemi śladami trzech zwierzęcych rodzin.

Są to filmy dokumentalne, które przedstawiają zwierzęta, rośliny lub inne elementy świata przyrody, najczęściej w ich naturalnym środowisku.

Język filmu

Główne elementy języka filmu:

- **kadr** – pojedyncze nieruchome zdjęcie;
- **ujęcie** – połączenie kilku kadrów;
- **plan filmowy** – pole widzenia kamery podczas kręcenia ujęcia;
- **zbliżenie** – plan filmowy przedstawiający twarz lub przedmiot na całym ekranie;
- **scena** – kilka ujęć powiązanych ze sobą wspólnymi tematem, miejscem i czasem;
- **montaż** – łączenie ze sobą poszczególnych ujęć i scen;
- **scenariusz** – zawiera opis przebiegu akcji, dialogi postaci oraz wskazówki techniczne;
- **muzyka** – towarzyszy akcji, buduje nastrój obrazu;
- **gra aktorów** – decyduje o tym, czy odtwarzana postać budzi w nas emocje i wydaje się nam wiarygodna;
- **efekty specjalne** – umożliwiają ukazanie niezwykłych sytuacji i zdarzeń, np. zjawisk nadprzyrodzonych, gigantycznych katastrof, wytworów fantazji;
- **reżyseria** – reżyser kieruje grą aktorów oraz decyduje o montażu i pozostałych najważniejszych elementach mających wpływ na ostateczny kształt filmu.

Jak oceniać dzieło filmowe?

Zwracamy uwagę na:

- **spełnianie wymagań gatunkowych** – np. czy komedia śmieszy, a dramat społeczno-obyczajowy zachęca do refleksji (pamiętajmy, że gatunki mogą być również mieszane, np. kryminał może zawierać elementy komediowe, a film katastroficzny może być równocześnie dramatem);
- **grę aktorską** – czy aktorzy w naturalny, przekonujący sposób oddają charakter postaci;
- **zdjęcia i montaż** – czy są dostosowane do specyfiki poszczególnych scen (np. inny rytm mają sekwencje pościgów, a inny – rozmowy przy stole);
- **kadry i plany filmowe** – czy zostały skomponowane w sposób przemyślany;
- **świat wykreowany na ekranie** – czy jest on wiarygodny;
- **spójność** – czy wszystkie elementy filmu do siebie pasują (np. w filmie przygodowym nie ma dłużyzn);
- **przesłanie filmu i intencje reżysera** – sprawdzamy, czy są czytelne dla odbiorcy, jakie wrażenie wywołują.

Ćwiczenia

1. Porozmawiajcie w parach o ulubionych filmach. Zadaniem każdego z Was jest próba przekonania rozmówcy do obejrzenia wybranego obrazu.
2. Zorganizujcie w klasie teleturniej filmowy. W tym celu podzielcie się na zespoły, których zadaniem jest przygotowanie kwizu multimedialnego dotyczącego muzyki (np. odtwórzcie znane tematy filmowe, by inne zespoły mogły odgadnąć tytuł), scen filmowych (np. zaprezentujcie krótkie sceny), kwestii bohaterów (zacytujcie najsłynniejsze wypowiedzi lub dialogi).
3. Jaką funkcję pełnią – według Ciebie – nagrody filmowe, np. Oscary? Powiedz, jakie znaczenie mają one dla twórców oraz wielbicieli kina.
4. Przyjrzyjcie się zamieszczonym kadrom i wykonajcie zadania.
   - Poszukajcie w internecie informacji na temat filmów, z których pochodzą kadry.
   - Wyjaśnijcie, z jakiego powodu filmy te uznano za przełomowe.
   - Stwórzcie ranking filmów, które z różnych względów były dla Was przełomowe, spowodowały zmianę postrzegania jakiegoś zjawiska – kryteriami wyboru mogą być np. efekty specjalne, grafika, ścieżka dźwiękowa, sposób przedstawienia postaci, oryginalność fabuły itp.

Film *Obywatel Kane* [kejn], reż. Orson Welles [łels], 1941 r.

Film *Toy Story* [toj stori], reż. John Lasseter [dżon laseter], 1995 r.

Film *2001: Odyseja kosmiczna*, reż. Stanley Kubrick [stanlej kubrik], 1968 r.

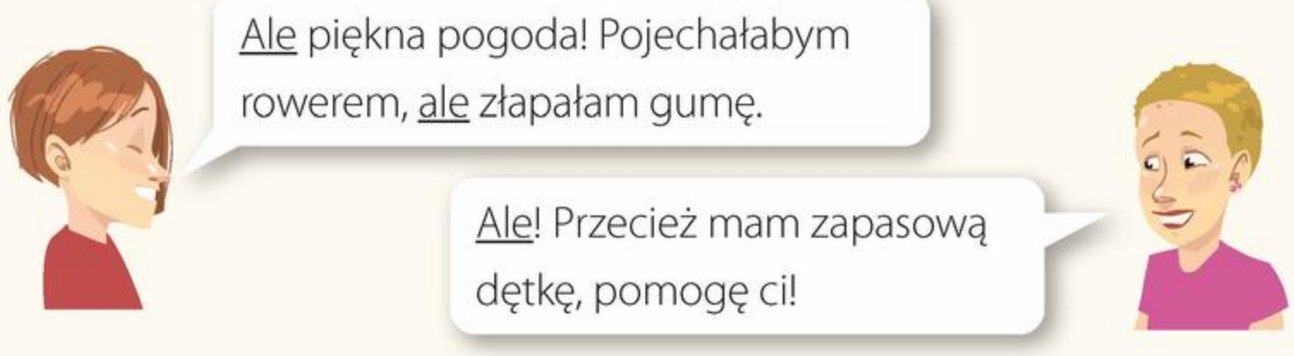
5. Przygotuj prezentację na temat trzech wybitnych postaci związanych z filmem – mogą to być reżyserzy, aktorzy, twórcy muzyki. Krótko uzasadnij swój wybór.
6. Wyobraźcie sobie, że jesteście członkami młodzieżowego jury [żiri] Festiwalu Filmów Wszechczasów. Wybierzcie w głosowaniu pięć najlepszych – Waszym zdaniem – filmów dla młodzieży. Następnie przyznajcie nagrodę główną. Na koniec napiszcie krótkie uzasadnienie, dlaczego zdecydowaliście się wyróżnić ten film. Weźcie pod uwagę m.in. grę aktorów, muzykę, zdjęcia, efekty specjalne.

Odmienne i nieodmienne części mowy – przypomnienie wiadomości

→ Twój niezbędnik, s. 280–281

Na rozgrzewkę

Co oznacza podkreślony wyraz w każdej z podanych wypowiedzi? W której z nich jest spójnikiem, w której – partykułą, a w której – wykrzyknikiem?

Ćwiczenia

1. Uzupełnij zdania rzeczownikami w odpowiednich formach. Których rzeczowników nie należy odmieniać?

→ odmienne części mowy, s. 280

Co wieczór piję (szklanka) (kakao).

Chciałbym pojechać do (Japonia) albo (Maroko).

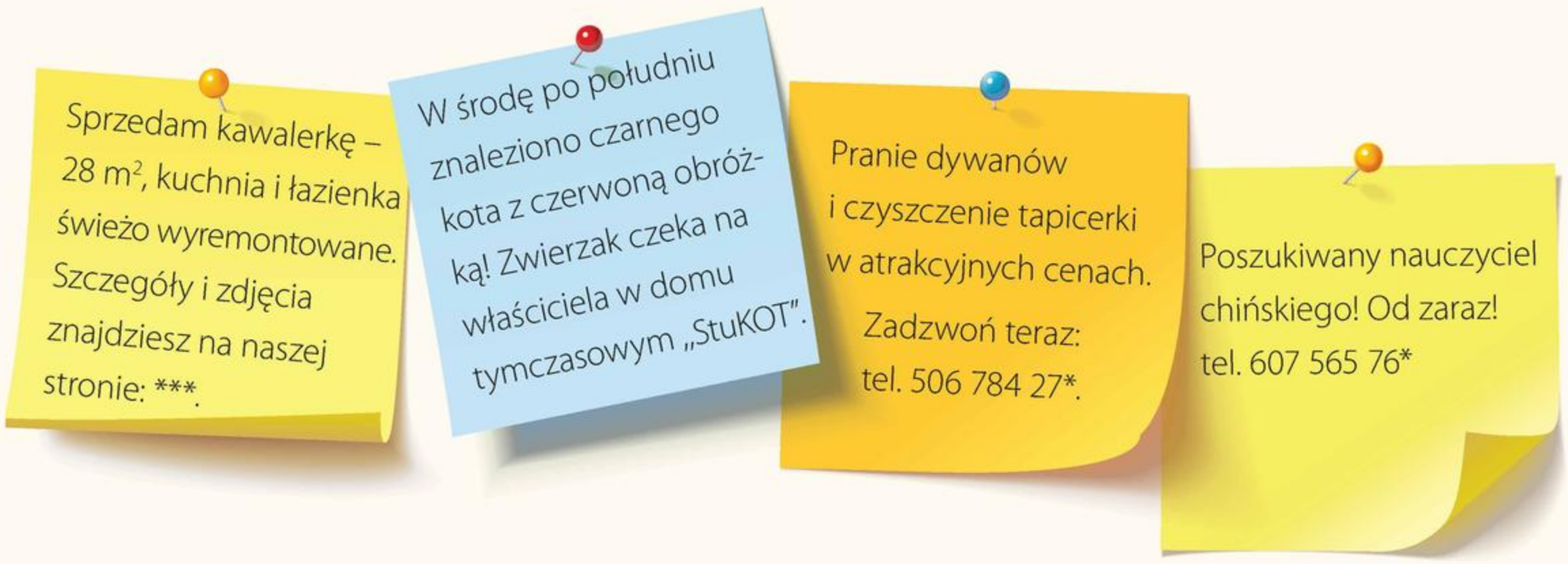
Podczas (weekend) w (Berlin) nie udało się nam zwiedzić wszystkich (muzeum).

Wczoraj spotkałem (Marek) (Kościuszko).

Nie znalazłam w (internet) żadnych (forum) dotyczących (graffiti).

Owszem, lubię (pizza) z (salami), ale nie nazwałbym tego swoim (hobby).

2. Przeczytaj ogłoszenia i powiedz, jakimi częściami mowy nazwano stany i czynności. Określ formę gramatyczną tych wyrazów.

3. Wyjaśnij, dlaczego podane zdania są niejednoznaczne. Przekształć je tak, aby ich sens nie budził wątpliwości. W tym celu użyj konstrukcji z czasownikami w stronie biernej.

Bezsenność powoduje zmęczenie.

Samochód wyprzedził motocykl.

Smutek przewyższa rozczarowanie.

4. Oceń, czy w podanym tekście właściwie zostały użyte imiesłowy. Następnie popraw zdania zawierające błędy.

Mając 10 lat, Jankowi po raz pierwszy przyznano puchar. Wystartował on wówczas w zawodach, zajmując pierwsze miejsce. Odbierając nagrodę, cała widownia biła mu brawo. Ucieszywszy się ze zwycięstwa, przyjmował gratulacje trenera i kolegów. Wróciwszy do domu po zawodach, rodzice z dumą wysłuchali opowieści Janka o wygranej. Janek postawił puchar na półce, cały wieczór marząc o kolejnych sukcesach.

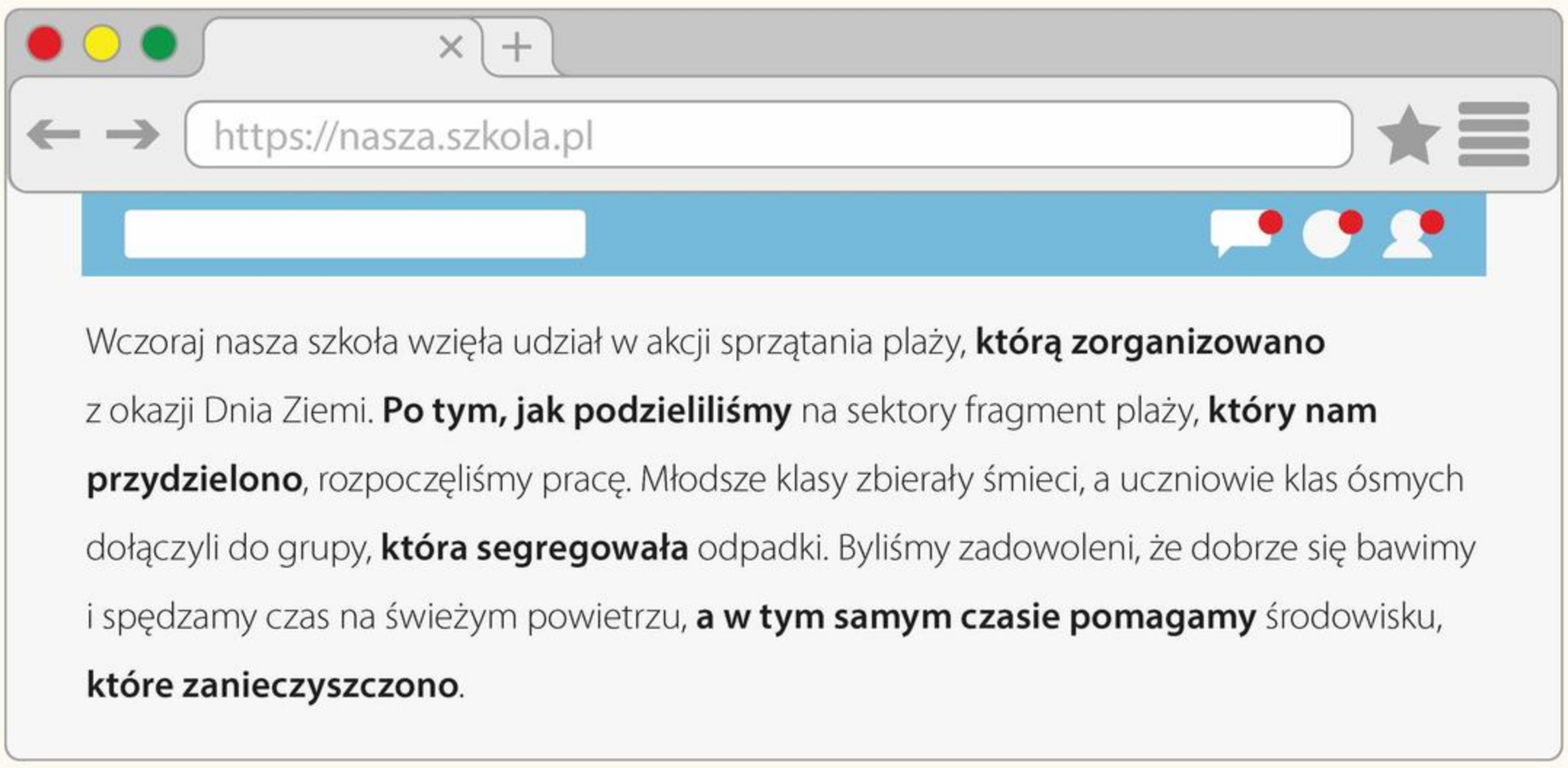
5. Odszukaj w tekście rzeczowniki zakończone na *-anie* i *-enie* utworzone od czasowników. Jaki efekt uzyskano przez ich nagromadzenie?

Zawiadomienie

Informujemy, że po wysłaniu zgłoszenia chęci nazwania Szkoły Podstawowej nr 7 imieniem Juliana Tuwima przystąpiliśmy do kompletowania dokumentów niezbędnych do wystąpienia z wnioskiem o nadanie szkole imienia patrona.

- Przeredaguj ten tekst tak, aby był łatwiejszy w odbiorze. W tym celu zamień wybrane rzeczowniki zakończone na *-anie* i *-enie* na pokrewne czasowniki.

6. Zastąp wyróżnione części tekstu odpowiednimi imiesłowami, tak aby uniknąć powtórzeń słowa *który* i uprościć zbyt skomplikowane zdania.

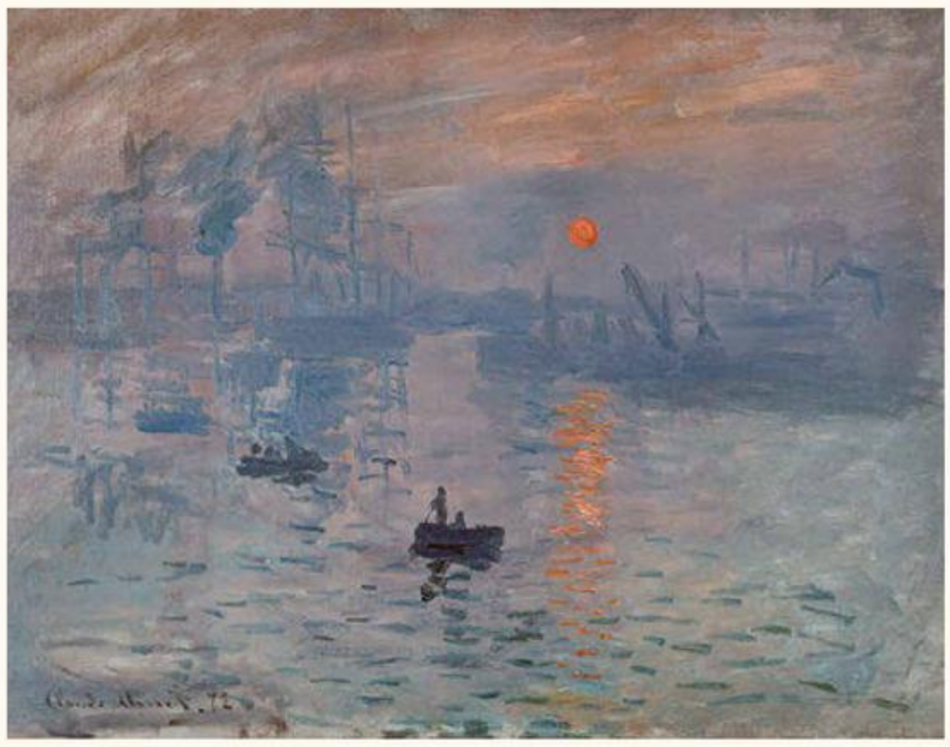

Wczoraj nasza szkoła wzięła udział w akcji sprzątania plaży, **którą zorganizowano** z okazji Dnia Ziemi. **Po tym, jak podzieliliśmy** na sektory fragment plaży, **który nam przydzielono**, rozpoczęliśmy pracę. Młodsze klasy zbierały śmieci, a uczniowie klas ósmych dołączyli do grupy, **która segregowała** odpadki. Byliśmy zadowoleni, że dobrze się bawimy i spędzamy czas na świeżym powietrzu, **a w tym samym czasie pomagamy** środowisku, **które zanieczyszczono**.

- Nazwij utworzone przez Ciebie imiesłowy i powiedz, jaką pełnią funkcję.

7. **Uzupełnij opis obrazu przymiotnikami i imiesłowami przymiotnikowymi.**

[?] obraz Claude'a Moneta przedstawia port w mieście Hawr, [?] w Normandii.
Na pierwszym planie widać dwie [?] łodzie [?] na [?] wodzie. Pośród [?] mgły można dostrzec zarysy portu. Po [?] stronie płótna artysta namalował [?] kominy i [?] w porcie statki, po [?] stronie ukazał [?] żurawie.
W tle są widoczne [?] chmurami niebo i [?] słońce, [?] [?] refleksy na powierzchnię wody.

Claude Monet [klod mone], *Impresja, wschód słońca*, 1872 r.

8. **Wskaż w pierwszej wypowiedzi przymiotniki i przysłówki. Następnie uzupełnij nimi pozostałe zdania. Tam, gdzie to możliwe, użyj stopnia wyższego i najwyższego.**

– Spójrz, ten stół jest duży, wygodny, drewniany i wygląda bardzo dobrze.
– Ale ten jest również [?], a do tego [?], [?] i prezentuje się jeszcze [?].
– Tak, jednak [?] i [?] ze wszystkich jest tamten [?] stół. I będzie [?] wyglądał w salonie.

- Dlaczego jeden z przymiotników pozostał w niezmienionej formie we wszystkich wypowiedziach?

9. **Przeczytaj na głos notatkę, zwracając uwagę na poprawne odczytanie liczb. Zapisz te liczby słownie w zeszycie.**

Po 1,5 godziny dojechaliśmy na miejsce. Czekało tam już na nas 7 zawodników: 4 chłopców i 3 dziewcząt. Dołączyło do nich 5 innych osób. Jak się okazało, ¾ uczestników turnieju to sportowcy z naszego miasta. Mamy szansę zająć 1. miejsce.

10. **Przekształć tekst tak, aby ograniczyć powtórzenia wyrazów. Użyj odpowiednich zaimków.**

Mój pokój jest niewielki. W moim pokoju ściany są pomalowane na niebiesko, ponieważ bardzo lubię niebieski kolor. Naprzeciwko drzwi znajduje się okno. Tuż przy oknie stoi moje biurko. Jest brązowe, drewniane, trochę staroświeckie. Po prawej stronie biurka znajduje się wygodne łóżko, a nad łóżkiem wiszą dwie metalowe półki. Po przeciwnej stronie stoi wysoki regał. Na regale w dwóch rzędach ustawione są moje książki i komiksy.

- Jakie części mowy są charakterystyczne dla opisu pomieszczenia?

→ odmienne części mowy, s. 281

Kształcenie językowe

11. Popraw błędnie użyte spójniki.

W zeszłym roku spędziłem lato we Włoszech, **dokąd** mieszka moja ciocia.

Tym razem chciałbym pojechać na wakacje do Grecji **albo** na własne oczy zobaczyć Akropol.

Planuję też podróż do Francji, **jeśli** raz już tam byłem.

Zamierzam też odwiedzić Hiszpanię, **żeby** wybrać się do Holandii.

Najbardziej marzę o podróży do Australii, **gdzie** w zeszłym roku pojechała moja kuzynka.

Chociaż nie uda mi się zorganizować zagranicznej wycieczki, wybiorę się w Góry Stołowe.

12. Przeczytajcie dialog w parach, a następnie znajdźcie wykrzykniki oraz partykuły i przeczytajcie tekst ponownie, pomijając te wyrazy.

– Cześć, co tam zajadasz?
– Hej, pierożki ze szpinakiem.
– Mniam, apetycznie pachną!
– Aha, chcesz spróbować?
– No pewnie, chcę!
– Au, jakie pikantne, ale parzy w język!
– Ha, ha, aż oczy ci się załzawiły! Phi, przesadzasz, przecież nie są takie ostre.

- Jaką funkcję pełnią w tym tekście partykuły i wykrzykniki?

Gramatyka w praktyce

Jak powiesz: *tobie tego nie dam* czy *ci tego nie dam*? Które zdanie jest poprawne?

Zaimki *ja*, *ty* i *on* mogą przybierać formy: **dłuższe**, czyli *mnie, ciebie, tobie, jego, jemu*, i **krótsze** – *mi, cię, ci, go, mu*. Zaimek ***on*** ma także dłuższe formy *niego* i *niemu*, które występują tylko po przyimkach, np. *dla niego, dzięki niemu*.

Najczęściej używamy krótszych form zaimków osobowych, np. w zdaniach: *Udało <u>mi</u> się wygrać, Pokażę <u>ci</u> coś, Spotkałam <u>go</u>*. Dłuższe formy są stosowane tylko w kilku wypadkach:

- gdy zaimek występuje na początku wypowiedzenia, np. *Mnie nie chce się tam iść* (nie: ~~*Mi nie chce się tam iść*~~), *Tobie się to spodoba* (nie: ~~*Ci się to spodoba*~~), *Jego to nie interesuje* (nie: ~~*Go to nie interesuje*~~);
- gdy na zaimek pada akcent zdaniowy – zwłaszcza w konstrukcjach wyrażających przeciwieństwo, kontrast, np. *Dam to <u>tobie</u>, a nie jej; Pokażę to <u>jemu</u>* (ale: *Pokażę mu to*);
- po przyimkach, np. *dzięki mnie, od ciebie, naprzeciw tobie, bez niego*.

? Uzupełnij wypowiedzi odpowiednimi formami zaimków *ja* i *ty*.

Podoba [ ] się ten pomysł. Powiem [ ], że nawet bardzo.

[ ] też się on podoba! Dobrze, że mogłem o nim opowiedzieć właśnie [ ].

Części zdania – przypomnienie wiadomości

→ Twój niezbędnik, s. 282

Na rozgrzewkę

Jaką funkcję pełni wyraz *pani* w podanych wypowiedziach? W którym zdaniu nazywa on wykonawcę czynności, a w którym jej obiekt?

Ćwiczenia

1. W podanych zdaniach wskaż podmioty i orzeczenia. Jak forma orzeczenia wpływa na sens tych wypowiedzeń?

Państwo kupiło cenny obraz. Państwo kupili cenny obraz.

→ podmiot i orzeczenie, s. 282

2. Przekształć podaną wypowiedź tak, aby miała formę zdań. Wyjaśnij, dlaczego w SMS-ie zrezygnowano z orzeczeń.

Dobra wiadomość. Sprawdzian w przyszłym tygodniu. Jutro powtórzenie. Pozdr.

3. Powiedz, w których zdaniach podkreślone wyrazy są samodzielnymi orzeczeniami, a w których wchodzą w skład orzeczeń imiennych.

Marcin jest teraz w szkole. Marcin jest uczniem ósmej klasy.
Ta książka jest na regale. Ta książka jest bardzo ciekawa.
Ewelina została dziś w domu. Ewelina została laureatką konkursu matematycznego.

- Uzupełnij informacje z ramki.

Czasowniki *jest*, *zostać* mogą być:
- samodzielnymi orzeczeniami, gdy [?],
- częściami orzeczeń imiennych (łącznikami), gdy [?].

4. Jak można by ulepszyć podany tekst? Zaproponuj poprawki stylistyczne. W tym celu wprowadź do wybranych zdań podmioty domyślne oraz orzeczenia inne niż imienne.

W naszej klasie jest tylko pięciu chłopaków. Najlepszym uczniem jest Tomek. Jako skarbnik on jest odpowiedzialny za zbieranie pieniędzy na różne wyjścia i okazje. Ja trochę zazdroszczę mu takiej odpowiedzialnej funkcji. Mama Tomka jest w naszej szkole nauczycielką przyrody. Ona jest lubiana przez wszystkich uczniów.

Kształcenie językowe

5. Na podstawie ilustracji napisz tekst prognozy pogody. Zastosuj w nim zdania bezpodmiotowe.

- W jakich innych sytuacjach niż opowiadanie o zjawiskach atmosferycznych używa się zdań bezpodmiotowych?

6. Znajdź podmioty w poniższych zdaniach.

Laura z Martą wyszły na spacer z psem. Marcie było zimno. Wróciła do domu po sweter. Swetra nie było w szafie.

Gramatyka w praktyce

Kto jest wykonawcą czynności w zdaniu *Julka i Marta biorą udział w konkursie*? A jaki jest podmiot w zdaniu *Dziś nie było lekcji matematyki*?

Podmiot w zdaniu nie zawsze jest wyrażony jednym rzeczownikiem w mianowniku. Może się składać z kilku wyrazów nazywających wykonawcę czynności, np. *Tomek i Bartek grają w piłkę*. Jest to **podmiot szeregowy**.

W rzadkich przypadkach podmiot występuje w dopełniaczu lub celowniku, np. *Zabrakło soli* lub *Mikołajowi jest wesoło*. **Podmiot logiczny** wynika z sensu zdania, a nie bezpośrednio z jego budowy.

? Zapisz w zeszycie dwa zdania z podmiotem szeregowym i dwa zdania z podmiotem logicznym.

7. Wyjaśnij, dlaczego podany tekst jest niezrozumiały. Które zdania powinny zostać wzbogacone o inne wyrazy, aby przekazywały sensowną informację?

→ przydawka, dopełnienie, okolicznik, s. 282

Przyszedł. Koledzy byli. Rozpadał się deszcz. Błysnęło. Zamieniliśmy. Mieli. Byliśmy zmęczeni.

- Zapisz w zeszycie tekst uzupełniony o niezbędne informacje. Jakimi częściami zdania zostały one wyrażone?

8. Odszukaj w zdaniach przydawki. Jakimi częściami mowy zostały wyrażone? Przekształć zdania tak, aby funkcję przydawek pełniły przymiotniki.

Do siedemnastej miałam zajęcia z plastyki. Później poszłam do sklepu z obuwiem. Kupiłam botki ze skóry. Znalazłam też trampki w kratę.

9. Które z podkreślonych określeń to okoliczniki, a które – dopełnienia? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Jestem na plaży. Leżę na ręczniku. Wejdę do środka. Zajrzę do brata.

☆ **10.** Uzupełnij zdania dopełnieniami w odpowiednich formach. Sprawdź poprawność wykonania ćwiczenia, korzystając ze słownika poprawnej polszczyzny.

– Potrzebuję ? (ochłoda). Idę pływać. Popilnujesz mi ? (torebka)?
– Jasne! A dochowasz ? (tajemnica)? Zamiast kremu do opalania użyłam ? (oliwka).

Typy wypowiedzeń – przypomnienie wiadomości

Na rozgrzewkę

→ Twój niezbędnik, s. 283–284

Przeczytaj dialog. Wyjaśnij, czym różnią się pod względem budowy i intencji poszczególne wypowiedzi dziewczyny. Czym się kierowała, wypowiadając każdą z tych kwestii?

– Na jutro przynieś zeszyt do chemii, bo mamy na fizyce zastępstwo z panią od chemii – powiedziała Kasia.
– Co takiego? – mruknął Adam. – Zamyśliłem się...
– Jutro chemia zamiast fizyki. Zeszyt!

Ćwiczenia

1. **Jak zapiszesz w kalendarzu informacje o wydarzeniach, które zostały opisane we wpisie na blogu? Jaką nadasz im formę? Wyjaśnij dlaczego.**

→ zdanie i równoważnik zdania, s. 283

13 maja

Dziś był bardzo intensywny dzień! Wstałam o siódmej, bo o ósmej musiałam być pod szkołą. Piętnaście minut później ruszaliśmy autokarem do Kórnika. Podróż zajęła nam prawie trzy godziny, ale upłynęła w miłej atmosferze. Gdy o godzinie 11.00 dojechaliśmy na miejsce, poszliśmy najpierw do arboretum, czyli parku z wyjątkowymi drzewami i krzewami, a następnie do zamku. O godzinie 13.00 zjedliśmy obiad w pobliskiej restauracji, a następnie wybraliśmy się w podróż powrotną. Przy szkole byliśmy o szesnastej. Szybko wróciłam do domu i zabrałam sprzęt do tenisa – o siedemnastej w środy mam trening. A godzinę później jeszcze podwieczorek u babci – i wreszcie o dwudziestej mogłam odetchnąć w domu!

2. **Rozwiń podkreślone zdania tak, aby były zrozumiałe bez występujących po nich wypowiedzeń.**

→ zdanie pojedyncze, zdanie złożone, s. 283

Zjadłabym. Patrz, tej mieszanki orzechów z owocami suszonymi jeszcze nie kupowaliśmy!
Pójdę. W końcu muszę przełamać strach przed pływaniem.
Przeszedłem. Ale w tej rundzie są naprawdę dobrzy gracze.

3. **Porównaj dwie wersje wiadomości. Zwróć uwagę na treść i budowę wypowiedzeń. Jak sądzisz, z czego wynikają różnice? W jakiej sytuacji sprawdziłaby się pierwsza wersja wiadomości, a w jakiej – druga?**

- Określ, jakie wypowiedzenia zostały użyte w poszczególnych wiadomościach.

Kształcenie językowe

→ zdanie złożone, s. 283

4. Dokończ zdanie złożone zgodnie z podanymi wskazówkami. Które z utworzonych przez Ciebie wypowiedzeń to zdania złożone współrzędnie, a które – podrzędnie? Określ typy tych wypowiedzeń.

W weekend chcę poczytać książkę...

- (opowiedz, jaka to będzie książka)
- (wyjaśnij, co z tego wyniknie)
- (wymień inną możliwość)
- (podaj informacje o tym, co może Ci w tym przeszkodzić)

5. Przekształć podane zdania pojedyncze w zdania złożone, tak aby nie wystąpiły w nich podkreślone sformułowania.

Z powodu wprowadzenia obostrzeń sanitarnych zapoznaj się z poniższymi wytycznymi.
Zachowaj dystans społeczny ze względu na możliwość zarażenia się wirusem.
W celu otrzymania przyłbicy udaj się do magazynu numer 3.
W razie uszkodzenia rękawic ochronnych natychmiast umyj ręce.

- **Dla jakiego stylu języka polskiego charakterystyczne są takie komunikaty?**

6. **Przeredaguj tekst tak, aby uniknąć powtarzania słów *kiedy* i *gdy*. W tym celu posłuż się imiesłowowymi równoważnikami zdań.**

Gdy skończyłem czytać komiks, wybrałem się do biblioteki po kolejny. Kiedy wchodziłem do czytelni, spotkałem kolegę – Antka. Gdy wyjaśniłem mu powód wizyty, polecił mi komiks paragrafowy *Cztery śledztwa Sherlocka Holmesa*. Kiedy zabrałem się do lektury, bardzo doceniłem ten wybór. Gdy następnym razem spotkam Antka, podziękuję mu za podpowiedź.

7. **Przepisz do zeszytu podane zdania złożone podrzędnie. Popraw je, wydzielając przecinkami wypowiedzenia składowe. Określ typ każdego z tych zdań.**

Maja z którą siedzę w ławce trenuje dżudo. Od kiedy pamiętam kilka razy w tygodniu chodzi na treningi. Jestem pewna że w przyszłości wystartuje w igrzyskach olimpijskich. W końcu kto dużo ćwiczy ten osiąga mistrzostwo.

Gramatyka w praktyce

Czy wiesz, że zdania *Ewa znalazła rower, na którym jeździła w dzieciństwie* i *Ewa znalazła rower, na jakim jeździła w dzieciństwie* nie zawierają tej samej informacji?

Warto wiedzieć, że zaimków *który* i *jaki* w zdaniach podrzędnych nie należy używać zamiennie, ponieważ wpływają one na sens wypowiedzi.

Przykłady:
Najbardziej lubię sukienkę, którą dostałam od cioci. (tę konkretną, od cioci)
To jest sukienka, o jakiej zawsze marzyłam. (taka, o jakiej marzyłam – rodzaj sukienki)

Aby uniknąć błędu w wyborze zaimka, uzupełnij zdanie nadrzędne wyrazem *ten* lub *taki*. Jeśli wybierzesz zaimek *ten* (*ta*, *to*, *ci*, *te*), w zdaniu podrzędnym powinno znaleźć się słowo *który*, np. *Najbardziej lubię tę sukienkę, którą dostałam od cioci*. Jeżeli natomiast odpowiednim wyrazem będzie *taki* (*taka*, *takie*, *tacy*), użyj zaimka *jaki*, np. *To jest taka sukienka, o jakiej zawsze marzyłam*.

? Zdecyduj, w którym zdaniu należy użyć zaimka *który*, a w którym – zaimka *jaki*.

To był wypadek, o ? rozpisywała się prasa.
To jest samochód, ? ma mój tata.

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

- symbol — s. 127
- bohater dynamiczny — s. 127
- powieść historyczna — s. 126
- felieton — s. 146
- film — s. 150–152

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis* (fragmenty), s. 125–131

Pozytywizm

motywy obecne w utworze:
- wiara
- tolerancja
- przemiana bohatera
- władza
- człowieczeństwo
- miłość

Éric-Emmanuel Schmitt, *Oskar i pani Róża*, s. 134–137

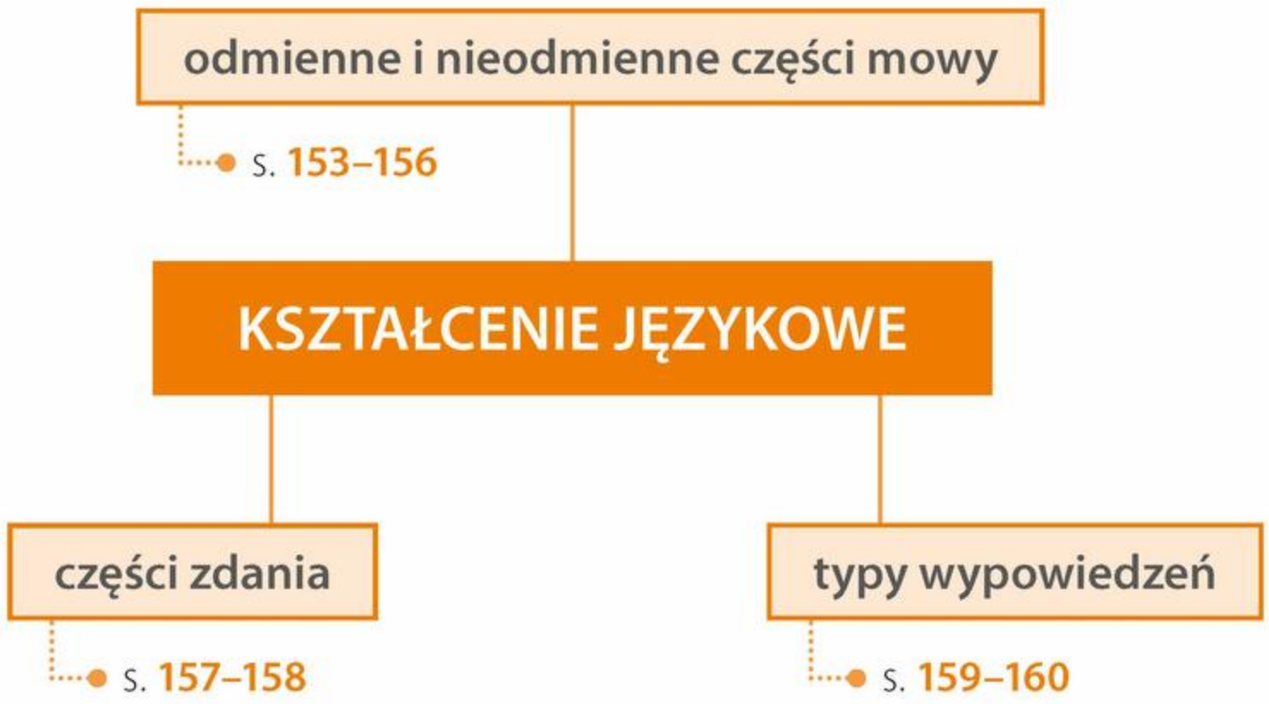
motywy obecne w utworze:
- choroba
- śmierć
- przyjaźń
- wiara

LEKTURY UZUPEŁNIAJĄCE

Zob. też: Twój niezbędnik

Zob. też na s. 132–133 informacje o twórczości Henryka Sienkiewicza

Podsumowanie

- Zob. też: Twój niezbędnik

WARTO PRZECZYTAĆ

- Matthew Quick [mefiu kłik], *Wszystko to, co wyjątkowe*
- Angela Nanetti [andżela nanetti], *Mój dziadek był drzewem czereśniowym*
- Leszek Kołakowski, *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych oraz inne bajki*

WARTO OBEJRZEĆ

- *Nawet nie wiesz, jak bardzo Cię kocham*, reż. Paweł Łoziński
- *Córka trenera*, reż. Łukasz Grzegorzek
- *Podkręć jak Beckham* [bekham], reż. Gurinder Chadha [czada]
- *Sophie Scholl* [zofi szol] — *ostatnie dni*, reż. Marc Rothemund [mark rotemund]

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

WYKONAJ W ZESZYCIE

Henryk Sienkiewicz

Krzyżacy (fragmenty)

Przez chwilę stał jak skamieniały, oczom własnym nie wierząc, gdyż oto na ćwierć stai[1] za nieznanym mężem ujrzał kilkunastu konnych żołnierzy, na czele których, ale znacznie naprzód, jechał rycerz przybrany cały w świecącą zbroję, w biały sukienny płaszcz z czarnym krzyżem i w stalowy hełm z przepysznym pawim czubem w grzebieniu.

– Krzyżak![2] – szepnął Zbyszko[3].

I na ten widok pomyślał, że modlitwy jego zostały wysłuchane, że Bóg w miłosierdziu swoim zsyła mu takiego Niemca, o jakiego w Tyńcu prosił [...]. Wydawszy rodowy okrzyk[4]: „Grady! Grady!" – ruszył co koń wyskoczy na Krzyżaka.

A tamten zdumiał się także, gdyż wstrzymał konia i nie pochylając kopii sterczącej w górę od strzemienia, patrzył przed siebie jakby niepewny, czy w niego godzą.

– Pochyl kopię! – wrzeszczał Zbyszko [...]

Przestrzeń dzieląca ich poczęła się zmniejszać. Krzyżak widząc, że napad wymierzony jest naprawdę ku niemu, ściągnął konia, nadstawił broń i już, już kopia Zbyszkowa miała się roztrzaskać o jego piersi, gdy naraz jakaś potężna dłoń przyłamała ją Zbyszkowi przy samym ręku jak zeschłą trzcinę, potem taż sama dłoń ściągnęła cugle jego konia z tak straszliwą siłą, aż rumak zarył się wszystkimi czterema nogami w ziemię i stanął jak wkopany.

– Szalony człecze, co czynisz? – ozwał się głęboki, groźny głos – w posła godzisz, króla znieważasz! [...]

Tymczasem nadjechał Maćko[5] z twarzą niespokojną i złowrogą. [...]

– Coście za jedni? Skąd wasze prawo?

– Prawo moje stąd – odparł nieznajomy – że król mi nad przezpieczeństwem[6] okolicy czuwać rozkazał, a zowią mnie Powała z Taczewa.

Na te słowa Maćko i Zbyszko spojrzeli na rycerza, a następnie pochowali na wpół już wyciągniętą broń do pochew i pospuszczali głowy. Nie strach ich obleciał, ale pochylili czoła przed głośnym i dobrze sobie znanym nazwiskiem, albowiem Powała z Taczewa, szlachcic znakomitego rodu i pan możny, [...] był zarazem jednym z najsławniejszych rycerzy w Królestwie. [...]

A Powała zwrócił się do Zbyszka:

– Cóżeś ty, młodzieniaszku, najlepszego uczynił? Na publicznym gościńcu, pod bokiem królewskim porwałeś się na posła! Zali[7] wiesz, coć za to czeka?

– Porwał się na posła, bo młody i głupi, przeto o uczynek łatwiej mu niż o zastanowienie – rzekł Maćko [...].

I tu Maćko począł opowiadać, co się zdarzyło w gospodzie, więc mówił o spotkaniu dworu księżnej i o ślubowaniu Zbyszkowym, ale w końcu chwycił go nagły gniew na Zbyszka, [...] zawołał:

– A bodajeś[8] ty był legł pod Wilnem! Cóżeś ty sobie, warchlaku[9], myślał?

[1] **staje (stajanie)** dawna miara długości

[2] **Krzyżak** członek zakonu rycerskiego sprowadzonego do Polski przez Konrada Mazowieckiego

[3] **Zbyszko** nastoletni szlachcic, jeden z głównych bohaterów powieści *Krzyżacy*

[4] **rodowy okrzyk** okrzyk bojowy wspólny dla szlachty mającej ten sam herb

[5] **Maćko** rycerz z Bogdańca, stryj i opiekun Zbyszka

[6] **przezpieczeństwo** bezpieczeństwo

[7] **zali** czyż

[8] **bodajeś** inaczej: bodajbyś, niechbyś

[9] **warchlak** prosię, tu: negatywne określenie kogoś młodego

– Ba – rzekł Zbyszko – po ślubowaniu modliłem się do Pana Jezusa, by mi Niemców przysporzył – i dań[10] mu obiecałem, więc gdym pawie pióra, a przy nich opończę[11] z czarnym krzyżem ujrzał, zaraz jakowyś głos zawołał we mnie: „Bij w Niemca, bo to cud!". No – i skoczyłem – kto by był nie skoczył?

– Słuchajcie – przerwał Powała. – Nie życzę ja wam złego, bo to widzę jasno, że ów młodzianek więcej przez płochość przyrodzoną wiekowi[12] niźli przez złość zawinił. Rad bym też zgoła na jego uczynek nie baczyć i pojechać sobie dalej, jakoby się nic nie stało. Ale mógłbym to tylko w takim razie uczynić, gdyby ów komtur[13] obiecał, że się królowi nie poskarży. Proście go o to: może i jemu żal się uczyni wyrostka[14].

– Wolej[15] pójdę pod sąd, niźlibym się miał Krzyżakowi pokłonić! – zawołał Zbyszko. – Nie przystoi to mojej czci szlacheckiej.

Na to Powała z Taczewa spojrzał na niego surowo i rzekł:

– Źle czynisz. Lepiej od ciebie starsi wiedzą, co przystoi, a co nie przystoi czci rycerskiej. O mnie też ludzie słyszeli, a to ci powiadam, że gdybym taki uczynek popełnił, nie sromałbym się[16] o darowanie winy prosić.

[10] **dań**
tu: dar dziękczynny za okazaną łaskę

[11] **opończa**
płaszcz z kapturem

[12] **płochość przyrodzona wiekowi**
tu: lekkomyślność wynikająca z młodego wieku

[13] **komtur**
wysoki rangą urzędnik zakonny

[14] **wyrostek**
potocznie o chłopcu w wieku dorastania

[15] **wolej**
lepiej

[16] **sromać się**
wstydzić się

1. Na podstawie przytoczonego fragmentu powieści wyjaśnij, dlaczego zachowanie Zbyszka w stosunku do rycerza krzyżackiego zostało uznane za znieważenie króla.

2. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Zachowanie i słowa Zbyszka są skutkami ingerencji sił nadprzyrodzonych w życie młodzieńca.	P	F
Powała z Taczewa był skłonny darować Zbyszkowi karę, gdyż młodzieniec pochodził ze szlachetnego rodu.	P	F

3. Co świadczy o tym, że Powała z Taczewa cieszył się sławą znakomitego rycerza? Uzasadnij swoją odpowiedź.

4. Czy Powała i Petroniusz z *Quo vadis* – według Ciebie – mogą zostać uznani za autorytety? Swoją odpowiedź uzasadnij, podając dwa przykłady podobieństwa tych bohaterów.

5. Podaj trzy cechy, które świadczą o tym, że *Krzyżacy* są powieścią historyczną.

6. Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

   W wypowiedzeniu *Przez chwilę stał jak skamieniały, oczom własnym nie wierząc* przecinek oddziela

   A. porównanie w wypowiedzeniu pojedynczym.

   B. zdania składowe w wypowiedzeniu złożonym współrzędnie.

   C. zdanie podrzędne od zdania nadrzędnego w wypowiedzeniu złożonym podrzędnie.

   D. imiesłowowy równoważnik zdania od zdania głównego w wypowiedzeniu złożonym.

7. W imieniu koła historycznego napisz zaproszenie na spotkanie ze znanym historykiem, panem Janem Kowalskim, który opowie o zwyczajach rycerskich. Użyj dwóch argumentów, aby przekonać kolegów i koleżanki do udziału w tym spotkaniu.

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

WYKONAJ W ZESZYCIE

Joanna Tracewicz

Mężczyzna honorowy: kim jest? gdzie go szukać? (fragmenty)

Współczesny dżentelmen ma trochę wspólnego z tym sprzed wieków – winien okazywać szacunek damie, być taktowny i opanowany. Transformacji[1] uległ jednak wizerunek samego mężczyzny. A na to złożyło się wiele czynników, takich jak postęp technologiczny, inne postrzeganie i rola kobiet, zmiana obyczajów. Dziś dżentelmen to nie tylko ten w garniturze, kapeluszu i wypastowanych butach, choć oczywiście są i tacy obrońcy elegancji, którzy chcą powrócić do dawnych szlachetnych tradycji. [...]

Współczesność wymusza na mężczyznach nieco inne zachowania. W książce *Ziemiański savoir-vivre*[2] Tomasz Adam Pruszak pisze: „Mężczyzna – polski ziemianin i arystokrata – bezwzględnie musiał całować kobiety w rękę" (choć warto pamiętać, że nie czyniono tego na ulicy). Dziś już taka forma powitania nie jest konieczna, może być nawet potraktowana jako coś niestosownego. [...]

Mężczyzna sprzed wieku, choć na pewno sztywniej musiał trzymać się niektórych zasad, nie stykał się z wieloma problemami współczesnego dżentelmena. Rozwijająca się technologia nieustannie obecna w naszym życiu wymusiła na ludziach wypracowanie nowych zasad dobrego zachowania. – *Mamy włączone telefony podczas spektaklu, rozmawiających o intymnych sprawach współpasażerów w tramwaju czy kolegę, który załącza wszystkich swoich znajomych na Facebooku do nikomu niepotrzebnej wiadomości* – mówi Adam Jarczyński, dyrektor i współzałożyciel Polskiej Akademii Protokołu i Etykiety.

Ten temat podejmują Dorothea Johnson[3], założycielka Szkoły Etykiety w Waszyngtonie, i jej wnuczka, sławna aktorka Liv Tyler[4] w swojej nowej książce *Współczesne maniery* [...]. Obie panie zwracają uwagę na kwestie dotyczące posługiwania się technologią w świecie rzeczywistym oraz na to, jak należy zachowywać się w przestrzeni sieci. [...] Współczesny dżentelmen musi pamiętać o tym, by nie trzymać smartfona na stole podczas kolacji [...]. [...]

Autorki zwracają uwagę, że netykieta, czyli etykieta korzystania z internetu, jest bardzo istotna, a wizerunek, który kształtujemy w sieci, na przykład w mediach społecznościowych, ma wpływ na to, jak ludzie odbierają nas w tzw. realu. [...]

Mimo obiegowej opinii, że prawdziwych dżentelmenów już nie ma, nie możemy twierdzić, iż mężczyźni nic o zasadach dobrego zachowania nie wiedzą, choć jako ogół nie wypadamy dobrze.

– *Jeżeli przyjrzeć się literaturze, filmom sprzed kilkudziesięciu lat czy choćby porozmawiać z dziadkami lub starszymi rodzicami o dobrych manierach, to można na tej podstawie powiedzieć, że mamy kryzys wartości i to głęboki* – tłumaczy Jarczyński. – *Będę generalizował*[5]*, ale mężczyźni mają coraz mniej wzorców do naśladowania, bo jeżeli przykładem nie jest ojciec, dziadek, nauczyciel, przełożony, ktoś z najbliższego otoczenia, to trudno jest wskazać, kto mógłby taką osobą być.*

[1] **transformacja** tu: przemiana

[2] **savoir-vivre** [sawuar vivr] zasady właściwego zachowania się w towarzystwie

[3] **Dorothea Johnson** [dorotia dżonson]

[4] **Liv Tyler** [liw tajle]

[5] **generalizować** uogólniać, pomijać szczegóły

[6] **dewaluacja**
tu: obniżenie się wartości lub znaczenia czegoś

Pewne wnioski na temat dewaluacji[6] znaczenia słowa „dżentelmen" związane są ze zmieniającymi się wizerunkami mężczyzny i kobiety, ale też trendami modowymi. Łatwiej nazwać kogoś mianem dżentelmena, choć zdarza się, że określamy tak danego mężczyznę tylko ze względu na jego elegancki strój, co oczywiście nie jest słuszne.

https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/ludzieistyle/1614755,1,mezczyzna-honorowy-kim-jest-gdzie-go-szukac.read
[dostęp: 5.11.2020]

8. Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedź spośród oznaczonych literami A i B oraz odpowiedź spośród oznaczonych literami C i D.

Tekst Joanny Tracewicz to przykład A/B, ponieważ autorka C/D.

A. artykułu
B. wywiadu
C. prowadzi wywód poparty przykładami
D. uzyskuje informacje i opinie na dany temat

9. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Z tekstu wynika, że niektóre dawne maniery dżentelmenów współcześnie mogłyby zostać źle odebrane.	P	F
Według autorki tekstu w przyswajaniu dobrych manier bardzo ważną rolę odgrywa przykład codziennie spotykanych osób.	P	F

10. Dlaczego współcześnie trudniej jest być dżentelmenem? Sformułuj dwa argumenty na podstawie tekstu Joanny Tracewicz.

11. Którego z bohaterów *Pana Tadeusza* można – według Ciebie – nazwać dżentelmenem? Uzasadnij swoje zdanie dwoma argumentami. Odwołaj się do treści lektury.

12. Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

W zdaniu *Mamy włączone telefony podczas spektaklu* wyraz *włączone* to

A. czasownik.
B. przymiotnik.
C. imiesłów przymiotnikowy bierny.
D. imiesłów przymiotnikowy czynny.

13. Uzupełnij poniższe zdanie właściwą formą wyrazu *włączać* z przeczeniem *nie*.

Proszę [?] telefonów komórkowych.

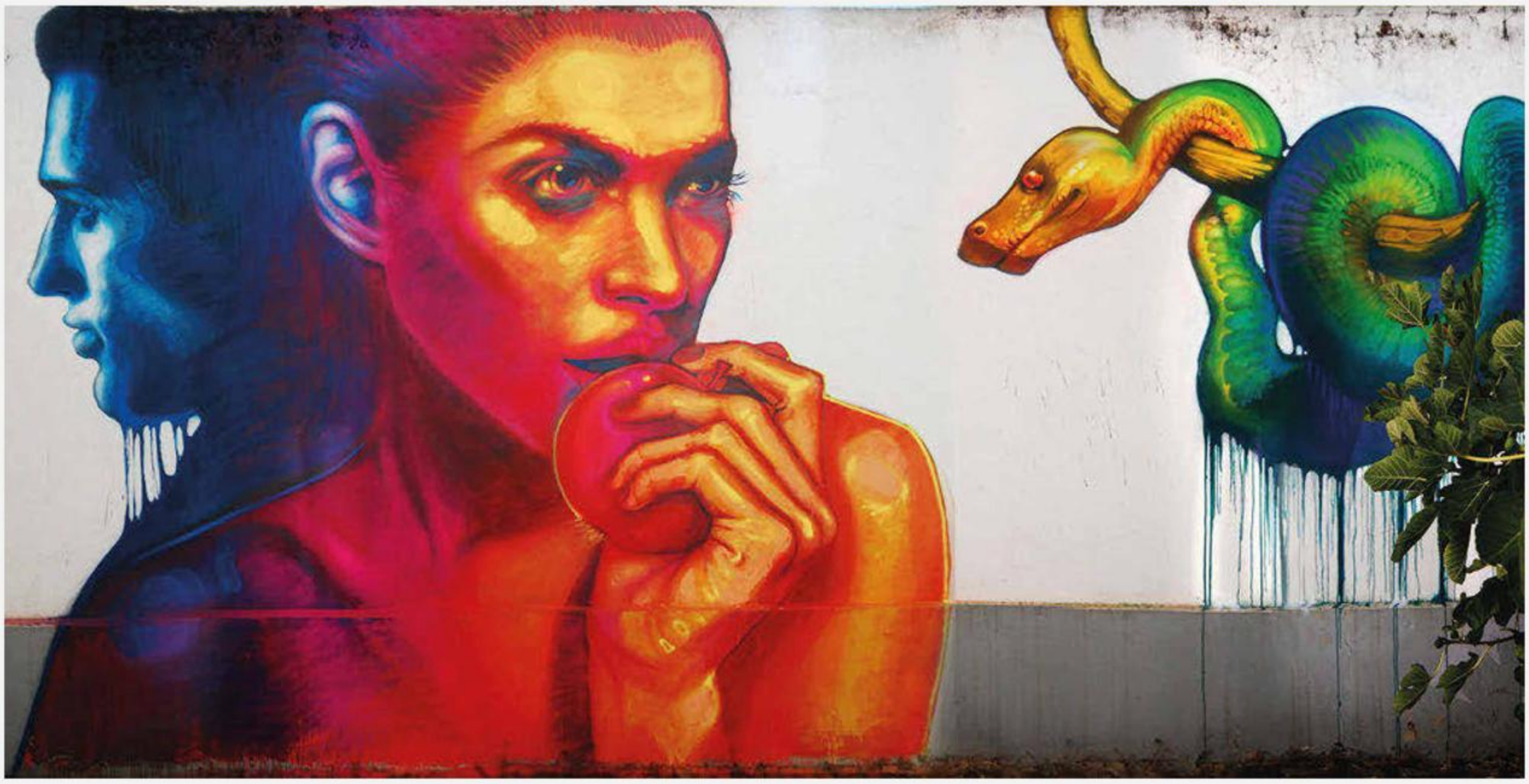
14. Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedź spośród oznaczonych literami A i B oraz odpowiedź spośród oznaczonych literami C i D.

W zdaniu *Dziś już <u>taka</u> forma powitania nie jest konieczna* podkreślony wyraz to A/B, który został użyty, aby C/D.

A. zaimek
B. spójnik
C. zapowiedzieć dalszy ciąg rozważań
D. uniknąć powtórzenia słów z poprzedniego zdania

15. W liście otwartym przekonaj społeczność swojej szkoły, że nie szata zdobi człowieka.

4 Życiowe wybory

Przyjrzyj się muralowi, a następnie wykonaj polecenia i odpowiedz na pytania.

Natalia Rak,
Wybór

mural

dziedziniec byłego więzienia przekształconego w Laboratorium Działań Twórczych, Lagos w Portugalii

2013 r.

1. Do jakiego motywu biblijnego nawiązuje mural Natalii Rak?
2. Zinterpretuj symbolikę barw wykorzystanych przez artystkę. W razie potrzeby skorzystaj np. ze *Słownika symboli* pod red. Władysława Kopalińskiego.
3. Na których elementach dzieła uwaga widza skupia się w pierwszej kolejności, a co zauważamy później? Jak myślisz, co zadecydowało o takim usytuowaniu poszczególnych postaci? Powiedz, jak kompozycja dzieła wpływa na jego wymowę.
4. Wyjaśnij, jak rozumiesz tytuł muralu. Jaki wpływ na przesłanie dzieła ma – Twoim zdaniem – to, że powstało ono na dziedzińcu byłego więzienia?
5. Poszukaj przykładów graffiti i murali w Twoim najbliższym otoczeniu lub w internecie. Jakie wrażenie robi na Tobie sztuka tego rodzaju?

Suzanne Collins [siuzan kolins]
(ur. 1962 r.), amerykańska pisarka i scenarzystka telewizyjna, twórczyni programów dla dzieci. Jest autorką m.in. bestsellerowej trylogii powieściowej *Igrzyska śmierci*. Inspiracją do napisania tego cyklu były współczesne programy telewizyjne typu *reality show*, a także walki gladiatorów w starożytnym Rzymie. Suzanne Collins napisała także pięcioczęściowy cykl powieści *Kroniki podziemia*, którego bohaterem jest nastoletni Gregor.

Zanim przeczytasz

Dlaczego chcemy móc decydować o sobie i mieć możliwość dokonania wyboru?
Co może się stać, gdy człowiek zostaje pozbawiony tej możliwości?

Suzanne Collins

Igrzyska śmierci (fragmenty)

BEZ WYBORU

[1] **Effie Trinket** [efi trinket] nadzoruje losowanie trybutów i eskortuje ich do stolicy na Igrzyska

[2] **Primrose Everdeen** [primrołz ewerdin] młodsza, 12-letnia siostra Katniss

Nadeszła pora na losowanie. Effie Trinket[1] jak zwykle oznajmia: „Damy mają pierwszeństwo!" i podchodzi do kuli z nazwiskami dziewcząt. Sięga do środka, głęboko zanurza rękę i wyławia karteczkę [...] głośno odczytuje nazwisko. To nie ja.

To Primrose Everdeen[2]. [...]

To nie może być prawda. Kartka Prim była jedna na wiele tysięcy! Prawdopodobieństwo jej wylosowania graniczyło z niemożliwością, więc nawet się nie martwiłam. [...]

– Prim! – Z mojego gardła wydobywa się stłumiony okrzyk, mięśnie odzyskują sprawność.

[...] Doganiam Prim w chwili, gdy ma wejść na schody. Jednym ruchem ręki zagarniam ją za siebie.

– Zgłaszam się na ochotnika! – dyszę. – Chcę być trybutem! [...]

Kilka słów o książce

Przenieśmy się w przyszłość... Nastoletnia Katniss Everdeen [katnis ewerdin] jest mieszkanką Dwunastego Dystryktu, jednej z najuboższych części państwa Panem, które powstało na terenie zrujnowanej przez kataklizmy Ameryki Północnej. Każdego roku dyktatorskie władze stolicy żądają od podległych regionów potwornej daniny – chłopca i dziewczyny, zwanych trybutami. Wezmą oni udział w Głodowych Igrzyskach – turnieju na śmierć i życie, transmitowanym na żywo przez telewizję. Zwycięzca otrzyma gwarancję życia w luksusie, a jego rodzinne strony zdobędą dostawy żywności, której brakuje w całym kraju. Najbliższe losowanie trybutów całkowicie odmieni życie Katniss. Jak poradzi sobie w niebezpiecznej grze? Czy w realiach Igrzysk jest miejsce na bunt? A na miłość? Jeśli jesteście ciekawi, koniecznie sięgnijcie po książkę Suzanne Collins.

– Dzień pełen emocji – tokuje Effie Trinket i jednocześnie stara się poprawić perukę [...] – Za chwilę znowu mocne wrażenia! Pora wybrać trybuta spośród chłopców! [...]

– Peeta[3] Mellark!

Peeta Mellark!

O nie. Tylko nie on. Wiem, o kim mowa, chociaż nigdy z nim nie rozmawiałam. Peeta Mellark.

Cóż, dzisiaj wszystko sprzysięgło się przeciwko mnie. [...]

Katniss Everdeen [katnis ewerdin] (grana przez Jennifer Lawrence [dżenifer lołrens]) podczas Igrzysk. *Igrzyska śmierci*, reż. Gary Ross, 2012 r.

„Dlaczego właśnie on?", myślę. Wmawiam sobie, że to bez znaczenia. Nie przyjaźnię się z Peetą Mellarkiem. Nawet nie mieszkamy po sąsiedzku. Nie rozmawiamy ze sobą. Tak naprawdę zetknęliśmy się przed laty, pewnie już zdążył zapomnieć. Ja jednak pamiętam i zawsze będę pamiętała...

To się wydarzyło w najgorszym momencie mojego życia. Trzy miesiące wcześniej ojciec zginął podczas katastrofy górniczej [...].

Każdy widuje ofiary głodu. To starsi ludzie niezdolni do pracy. Dzieci ze zbyt licznych rodzin. Ofiary wypadków w kopalniach. Snują się po ulicach, aż pewnego dnia widzi się ich, jak siedzą bez ruchu pod murem [...], słyszy się zawodzenie w domu, a w końcu ktoś wzywa Strażników Pokoju, żeby zabrali zwłoki. Głód nigdy nie jest oficjalną przyczyną śmierci. To zawsze grypa, wpływ warunków atmosferycznych albo zapalenie płuc. Nikt się na to nie nabiera.

Tamtego popołudnia, gdy się zetknęłam z Peetą Mellarkiem, padał intensywny, lodowaty deszcz. [...]

Nie mogłam wrócić do domu. Czekała tam matka z martwymi oczami i młodsza siostra o zapadłych policzkach i spierzchniętych wargach. [...]

W Dwunastym Dystrykcie wszelkie formy kradzieży są zabronione i karane śmiercią. Przeszło mi jednak przez myśl, że być może znajdę coś w kubłach na śmieci, a nikt nie zabraniał w nich grzebać. [...]

Gdy mijałam piekarnię, poczułam tak intensywny zapach świeżego chleba, że zakręciło mi się w głowie. [...] Uniosłam wieko kubła [...], lecz był idealnie, bezlitośnie pusty.

Nagle usłyszałam, że ktoś na mnie wrzeszczy. Podniosłam wzrok i ujrzałam piekarzową, która kazała mi się wynosić. Czy chcę, żeby wezwała Strażników Pokoju? Ma dosyć smarkaczy ze Złożyska[4], którzy przetrząsają jej śmieci! Te słowa smagały jak biczem, a ja nie mogłam się bronić. Ostrożnie przykryłam kubeł pokrywą, cofnęłam się [...].

W piekarni coś brzęknęło i znowu usłyszałam wrzaski kobiety. [...]

„To ona", przemknęło mi przez myśl. Idzie pogonić mnie kijem.

Ale to nie była ona, tylko ten chłopak. W objęciach trzymał dwa wielkie bochny chleba, które zapewne wpadły do ognia, bo miały zwęgloną skórkę.

– Rzuć to świni, ty durna istoto! – krzyczała matka chłopaka. – Zmarnowany chleb, nikt przy zdrowych zmysłach go już nie kupi!

[3] **Peeta** [pita]

[4] **Złożysko** część dystryktu zamieszkana przez biedniejszych mieszkańców, głównie górników i ich rodziny

Oderwał kawałek spalenizny, potem drugi i cisnął je do koryta. Od drzwi sklepu dobiegł sygnał dzwonka, więc piekarzowa znikła w budynku, aby obsłużyć klienta.

Chłopak nawet nie spojrzał w moją stronę, ale ja patrzyłam uważnie. Na pieczywo i na czerwoną pręgę na jego policzku. [...] Chłopiec obejrzał się na piekarnię, jakby chciał sprawdzić, czy nikt nie patrzy, a potem znowu skupił uwagę na świni i w tym momencie rzucił w moją stronę najpierw jeden, a zaraz za nim drugi bochen. Na koniec powlókł się z powrotem do piekarni i starannie zamknął za sobą kuchenne drzwi.

Z niedowierzaniem wpatrywałam się w bochny. Wyglądały wspaniale, wręcz idealnie, z wyjątkiem zwęglonych miejsc. Czyżby chciał, żebym je wzięła? Z pewnością, przecież leżały u moich stóp. Zanim ktokolwiek zauważył, co się zdarzyło, upchnęłam pieczywo pod koszulą, otuliłam się kurtką myśliwską i pośpiesznie odeszłam. Gorący chleb parzył mi skórę, mimo to przycisnęłam go mocniej, jakbym kurczowo trzymała się życia. [...]

Czuję się dłużniczką Peety Mellarka, a nie cierpię, kiedy ciążą na mnie zobowiązania. Gdybym kiedyś miała okazję mu podziękować, pewnie nie byłabym teraz tak rozdarta. Parę razy myślałam o tym, ale jakoś nigdy nie było odpowiedniego momentu. Teraz jest za późno. Oboje trafimy na arenę i stoczymy walkę na śmierć i życie. Jak miałabym mu dziękować w takich okolicznościach? Raczej nie uwierzyłby w moją szczerość, skoro jednocześnie próbowałabym poderżnąć mu gardło.

Przełożyli Małgorzata Hesko-Kołodzińska i Piotr Budkiewicz

Po przeczytaniu

1. W jakiej sytuacji znalazła się bohaterka zamieszczonego tekstu w związku z wyborem trybutów? Czym się kierowała, podejmując decyzję?
2. Jakie uczucia żywi Katniss do Peety? O czym świadczą jej słowa: *nie cierpię, kiedy ciążą na mnie zobowiązania*?
3. Co można powiedzieć o jakości życia ludzi w Dwunastym Dystrykcie? Z czego to wynika?
4. W jakim celu są organizowane igrzyska? Co sądzisz o tym wydarzeniu?
5. Co powinni – Waszym zdaniem – zrobić mieszkańcy kraju, w którym ustanowione prawo jest sprzeczne z zasadami moralnymi i narusza podstawowe prawa człowieka? Porozmawiajcie o tym na przykładzie państwa Panem opisanego w książce *Igrzyska śmierci*.
6. Czy człowiek ma nieograniczony wpływ na własną przyszłość, czy też jego wybory są zależne od innych osób, losu lub przypadku? Sformułuj pisemną wypowiedź na ten temat. Poprzyj swoje argumenty przykładami z literatury, filmu i historii.
7. Poszukaj cytatów o wolności i wyborze. Zapisz te, które najbardziej do Ciebie przemawiają.
8. Obejrzyj ekranizację *Igrzysk śmierci* w reżyserii Gary'ego Rossa. Napisz recenzję tego filmu.

Syzyfowe prace

Kilka słów o lekturze

Stefan Żeromski zaczął pisać już podczas nauki w gimnazjum. W swojej pierwszej powieści – *Syzyfowych pracach* – wrócił wspomnieniami do czasów szkolnych. Wiernie odtworzył atmosferę tamtych lat, sportretował swoich kolegów i nauczycieli. W postaci profesora Sztettera uwiecznił Antoniego Gustawa Bema – nauczyciela, który miał na pisarza duży wpływ. Powieść została opublikowana w 1897 r. w czasopiśmie „Nowa Reforma" (w odcinkach). Rok później ukazała się w formie książkowej we Lwowie, w zaborze austriackim. W zaborze rosyjskim wydano ją dopiero w 1909 r., w ocenzurowanej wersji, pod tytułem *Andrzej Radek*.

Rusyfikacja

Na zagarniętych przez Rosję ziemiach polskich ludność była poddawana rusyfikacji – odcinano ją od rodzimych tradycji i narzucano jej siłą rosyjską kulturę, obyczaje, religię. Obowiązywał język rosyjski. Podręczniki do historii i literatury ukazywały nieprawdziwy obraz polskich dziejów i kultury. W 1879 r. kurator warszawskiego okręgu szkolnego Aleksandr Apuchtin wprowadził w szkołach system policyjny oparty na donosicielstwie. Zakazano używania języka polskiego nawet podczas przerw.

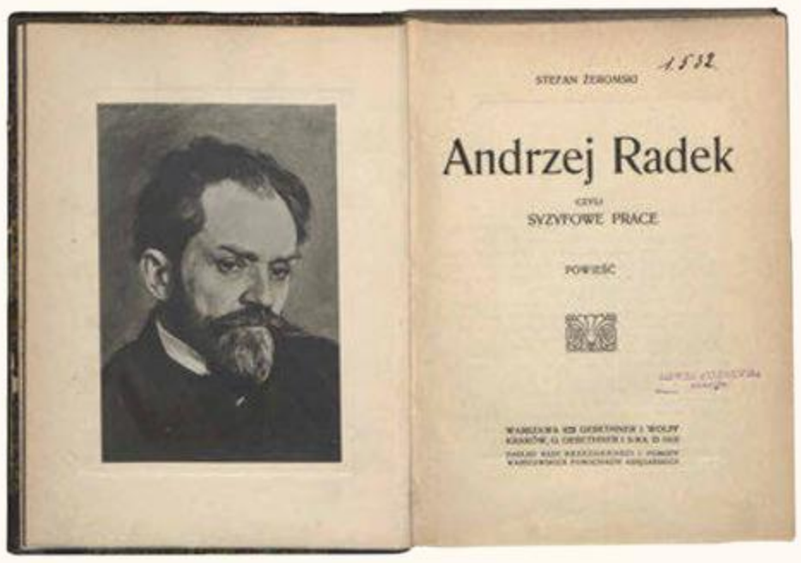
Stefan Żeromski (1864–1925)

Pochodził z niezamożnej rodziny szlacheckiej. Jako nastolatek stracił oboje rodziców. Młodość przeżył w biedzie; nabawił się gruźlicy, którą leczył całe życie. Podczas nauki w gimnazjum utrzymywał się z korepetycji – to jednak nie wystarczyło, aby mógł uzyskać świadectwo dojrzałości i kontynuować naukę. Był nauczycielem i bibliotekarzem. Dzięki sukcesowi, który przyniosła mu powieść *Popioły*, od 1904 r. żył wyłącznie z pracy pisarskiej. Angażował się w działalność społeczną i patriotyczną, np. organizował ochronki (ośrodki opiekuńcze dla dzieci), szkoły i kursy dokształcające. Wspierał Legiony Polskie Józefa Piłsudskiego. W 1924 r. w uznaniu dla zasług pisarza władze państwowe przyznały mu mieszkanie w Zamku Królewskim w Warszawie.

Kadr z filmu *Syzyfowe prace*, reż. Paweł Komorowski, 2000 r.

Strona tytułowa pierwszego wydania *Syzyfowych prac* w zaborze rosyjskim

Twórca ze styku epok

Choć Stefan Żeromski tworzył w epoce (okresie) o nazwie **Młoda Polska**, w jego dziełach można odnaleźć cechy literatury romantyzmu i pozytywizmu. Pisarz został wychowany w tradycji romantycznej, dlatego były mu bliskie ideały walki o niepodległość i koncepcja samotnego bohatera. Jednocześnie odwoływał się do pozytywistycznych idei pracy u podstaw, podejmował tematykę społeczną, przedstawiał świat w sposób realistyczny. W *Syzyfowych pracach* nakreślił obraz młodego pokolenia żyjącego w niewoli, w poczuciu niepowodzenia, szukającego swojej tożsamości. W powieści można dostrzec także rozwiązania charakterystyczne dla literatury Młodej Polski. Pisarz oddał cechy psychologiczne bohaterów zmagających się z silnymi emocjami. Posłużył się też opisami przyrody, która współgra z odczuciami postaci.

1. Z wizytą w Klerykowie

1.1. Określ czas i miejsce akcji *Syzyfowych prac*. Sporządź w zeszycie notatkę na ten temat.

1.2. Przygotujcie plan Klerykowa. Zaznaczcie na nim najważniejsze obiekty i je podpiszcie.

1.3. Co wiadomo o mieszkańcach Klerykowa? Odszukaj cytaty dotyczące ich zajęć i zachowań. Sporządź notatkę na ten temat.

1.4. Z jakiej perspektywy jest prowadzona narracja powieści?

1.5. Powieść *Syzyfowe prace* jest zbudowana z ponumerowanych rozdziałów. Nadaj każdemu z nich tytuł, który będzie odnosił się do najważniejszych informacji zawartych w danym rozdziale.

1.6. Odszukaj w różnych źródłach informacje o życiu Stefana Żeromskiego. Jakie podobieństwa dostrzegasz między autorem a głównym bohaterem powieści?

2. Szkoła pod zaborami

2.1. Porozmawiajcie o różnicach, jakie dostrzegacie między szkołą, do której chodzicie, a szkołą, do której chodzili bohaterowie *Syzyfowych prac*.

2.2. Na podstawie *Syzyfowych prac* oraz innych źródeł przygotuj prezentację na temat sytuacji społeczeństwa polskiego po powstaniu styczniowym. W swojej pracy odpowiedz na podane pytania.

- Które grupy społeczne zostały najbardziej dotknięte zarządzeniami władz zaborczych?
- Jakie postawy wobec polityki Rosjan przyjęli Polacy ukazani w powieści?

2.3. Przerysuj tabelę i umieść w niej najważniejsze informacje dotyczące metod rusyfikacji ukazanych w powieści Żeromskiego.

Metoda	Przykład	Skutek zamierzony	Skutek realny
?	?	?	?

2.4. Opisz działania Polaków, np. nauczycieli: Wiechowskiego, Majewskiego i Nogackiego, sprzyjające rusyfikacji. Określ, jakie mogły być przyczyny takich zachowań polskich profesorów.

2.5. Omów różne formy walki z rusyfikacją przedstawione w utworze.

2.6. Przypomnij sobie mit o Syzyfie i rozstrzygnij, kto w omawianej powieści wykonuje syzyfową pracę.

3. Lekcja patriotyzmu

3.1. Odczytajcie na głos z podziałem na role fragment tzw. lekcji języka polskiego (rozdz. XV).

- Przedstawcie w punktach przebieg zajęć z języka ojczystego, w których po raz pierwszy uczestniczył Bernard Zygier.
- Opiszcie, jak zareagowali na recytację uczniowie i nauczyciel. O czym świadczą te reakcje?

3.2. Odszukaj w słowniku niemiecko-polskim znaczenie wyrazu *Sieger*. Znajdź w utworze Żeromskiego argumenty uzasadniające tezę, że *Zygier* to nazwisko znaczące.

3.3. Przygotuj wypowiedź argumentacyjną, w której odpowiesz na pytanie, czy Zygiera można nazwać buntownikiem. Od czego zależy ocena postawy, którą przyjął bohater utworu Żeromskiego?

3.4. Porozmawiajcie w klasie o tym, dlaczego w każdym państwie mieszkańcy poświęcają wiele czasu na naukę języka ojczystego. Sformułujcie wnioski.

4. Dojrzewanie, przyjaźń, nauka – Marcin Borowicz, Andrzej Radek, Bernard Zygier

4.1. Przygotujcie prezentacje zawierające najistotniejsze informacje o Marcinie Borowiczu, Andrzeju Radku i Bernardzie Zygierze. Weźcie pod uwagę:

- pochodzenie chłopców,
- ich miejsce zamieszkania,
- stan majątkowy,
- sytuację rodzinną.

Wyniki Waszej pracy omówcie w klasie.

4.2. Wymień ważne osoby i czynniki, które wpłynęły na rozwój Marcina, Andrzeja i Bernarda. Określ, na czym polegało ich oddziaływanie na chłopców.

4.3. Porozmawiajcie w klasie o tym, które książki były ważne dla bohaterów powieści, a które są ważne dla Waszego pokolenia.

4.4. Kim była Biruta i jaką rolę odegrała w życiu Marcina Borowicza?

4.5. Podzielcie tablicę na dwie części. Po jednej stronie zapiszcie, z jakimi problemami musieli borykać się bohaterowie *Syzyfowych prac* w okresie dojrzewania, a po drugiej – z jakimi trudnościami zmagają się współcześni młodzi ludzie. Na koniec porozmawiajcie o tym, czy w dzisiejszych czasach łatwiej jest dorastać niż dawniej.

4.6. Napisz charakterystykę Marcina Borowicza, Andrzeja Radka albo Bernarda Zygiera.

4.7. Podaj przykład bohatera innego utworu niż *Syzyfowe prace*, który – podobnie jak Marcin Borowicz – dzięki trudnym doświadczeniom zdobył mądrość życiową. Uzasadnij swój wybór. Podaj przykład zachowania lub czynu tej postaci świadczący o jej dojrzałości.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Stefan Żeromski

Syzyfowe prace (fragmenty)

Termin odstawienia Marcina do szkoły przypadł na dzień czwarty stycznia.

Obydwoje państwo Borowiczowie postanowili odwieźć jedynaka na miejsce. Zaprzężono konie do malowanych i kutych sanek[1] [...] i około pierwszej z południa wśród powszechnego płaczu wyruszono. [...]

Malec siedział „w nogach", tyłem do koni. [...] Z niemego smutku matki, z miny ojca udającego dobry humor wnioskował doskonale, że w owej szkole, którą mu tak zachwalano, przyobiecanych rozkoszy będzie nie tak znowu dużo. [...]

Marcinek wpatrywał się w głuche leśne polany i zamiast rozrywki zimną bojaźń na tych tropach spotykał. Z rozkoszą byłby pobiegł śladem lisów i zajęcy, nurzał się w śniegu i hasał wśród przydętych zarośli, ale teraz z całego obszaru i z tajemniczych jego cieniów fioletowych wiała na niego bolesna i zdumiewająca tajemnica: szkoła, szkoła, szkoła...

[...] Kiedy Marcinek wykręcił głowę i wiercił się na miejscu, żeby pomimo smutku spojrzeć na konie, dostrzegł przy krańcu pola smugę szarych ścian okrytych białymi strzechami[2]. [...]

– Co to jest, mamusiu? – zapytał z oczyma łez pełnymi.

Pani Borowiczowa uśmiechnęła się z przymusem i na pozór spokojnie odrzekła:

– To nic, kochanku... To Owczary.

– To już w tych Owczarach... szkoła?

– Tak, kochanku[3]... Ale to nic. Przecież ty jesteś tęgi[4], rozumny, mądry chłopiec! Przecie ty kochasz swoją mamusię. Trzeba się uczyć, malutki, uczyć... [...]

Wiatr szedł w polu ostrzejszy i smagał twarze rodziców chłopca. Marcin poddał się ściśnieniu serca, które uczuwał pierwszy raz w życiu, i milcząc, słuchał nawału zdań o szkole, konieczności uczenia się, o gimnazjum, [...] posłuszeństwie, o jakiejś pilności i nieskończonym łańcuchu innych wyobrażeń. Chwilami przestawał myśleć i patrzał znużonym wzrokiem [...]; chwilami znowu tłumił całą potęgą dziecięcej woli wybuch przerażenia, które wstrząsało jego żyły jak wystrzał niespodziewany. Tymczasem [...] powożący zaciął konie, a nim upłynęło kilkanaście minut, wstrzymał je przed budynkiem większym trochę od chat włościańskich[5] [...].

Gdy sanki zatrzymały się na drodze, z sieni[6] [...] wybiegł bez czapki nauczyciel, pan Ferdynand Wiechowski, i żona jego, pani Marcjanna z Piliszów. [...]

– Powitać, powitać! – wołała, szepleniąc[7] pani Wiechowska i poczęła wysadzać z sanek matkę Marcinka. [...]

– Powitać kawalera! – mówiła coraz śmielej i głośniej nauczycielowa[8], teraz już specjalnie do Marcina. — Cóż, były dudy[9]? Pewno były, ejże!... [...]

– Ano, otóż i jesteśmy! – rzekł ze swobodą pan Borowicz. – Dudy? Było tam tego trochę, ale, chwalić Boga, niewiele, niewiele.

– Spodziewam się, proszę pana dobrodzieja – rzekła nauczycielka tonem wysoce dydaktycznym – spodziewam się... Marcinek powinien to rozumieć – mówiła z rosnącym uczuciem i rozdymając nozdrza – że rodzice i cała familia[10] oczekują po nim wiele, bardzo

[1] **kute sanki** – sanki, do których od spodu przytwierdzono żelazne wzmocnienie

[2] **strzecha** – dach pokryty słomą

[3] **kochanku** – określenie pieszczotliwe

[4] **tęgi** – tu: duży

[5] **chaty włościańskie** – domy chłopskie

[6] **sień** – pomieszczenie prowadzące do wnętrza domu

[7] **szepleniąc** – współcz.: sepleniąc

[8] **nauczycielowa** – żona nauczyciela, tu: również sama będąca nauczycielką

[9] **dudy** – płacze

[10] **familia** – przestarzale: ród, rodzina

a bardzo wiele! Powinien to rozumieć, że musi stać się nie tylko pociechą rodziców w sędziwej starości, podporą ich lat zgrzybiałych[11], ale i chlubą...

Ten wyraz „chlubą" wymówiła ze szczególnym namaszczeniem. [...]

– Czymkolwiek Marcinek zostanie – mówiła nauczycielka coraz płynniej, brnąc po śniegu do sieni, a stamtąd wprowadzając gości do mieszkania – czy to obywatelem ziemskim, czyli też kapłanem, czy sekretarzem gminnym albo oficerem – zawsze powinien to mieć przede wszystkim na uwadze, że ma być chlubą swej familii. Nie wiem, jaki o tej sprawie sąd mają państwo dobrodziejostwo, co się zaś mnie tyczy, to jest to moje święte przeświadczenie...

„Znowu tą chlubą..." – ze znużeniem myślał kandydat na stanowisko tak podwyższone wśród całej familii. Ponieważ zaś przed chwilą wyraźnie słyszał, że może być oficerem, a jednocześnie patrzał w oczy matki, zamglone niewymowną miłością i łzami, opuściła go tedy naprężona uwaga[12], z jaką wsłuchiwał się w mowę nauczycielki, i począł z całą swobodą myśleć o błyszczących szlifach[13] i dzwoniących ostrogach[14]. Byłby nawet przysiągł w owej chwili, że ostrogi i szlify są ową nieznaną chlubą.

[11] **lat zgrzybiałych** późnej starości

[12] **naprężona uwaga** skupienie, duże zainteresowanie

[13] **szlify** patki na ramieniu munduru z odznakami stopni wojskowych

[14] **ostroga** metalowy element przypinany do butów, ułatwiający prowadzenie konia

Po przeczytaniu

1. Określ sytuację, w jakiej znalazł się Marcinek, i nazwij dwie emocje, które mu towarzyszą.
2. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Rodzice Marcinka z radością oddali syna do szkoły przygotowawczej w Owczarach.	P	F
Mowa nauczycielki wywołała w Marcinku znużenie.	P	F

3. Przeczytaj znaczenie słów *manipulacja* i *perswazja* ze słownika języka polskiego. Czy – według Ciebie – wypowiedź nauczycielki na temat chluby można uznać za perswazję, czy za manipulację? Uzasadnij swoją odpowiedź.

manipulacja
«wpływanie na poglądy i zachowania innych osób poza ich świadomością dla osiągnięcia własnych celów»

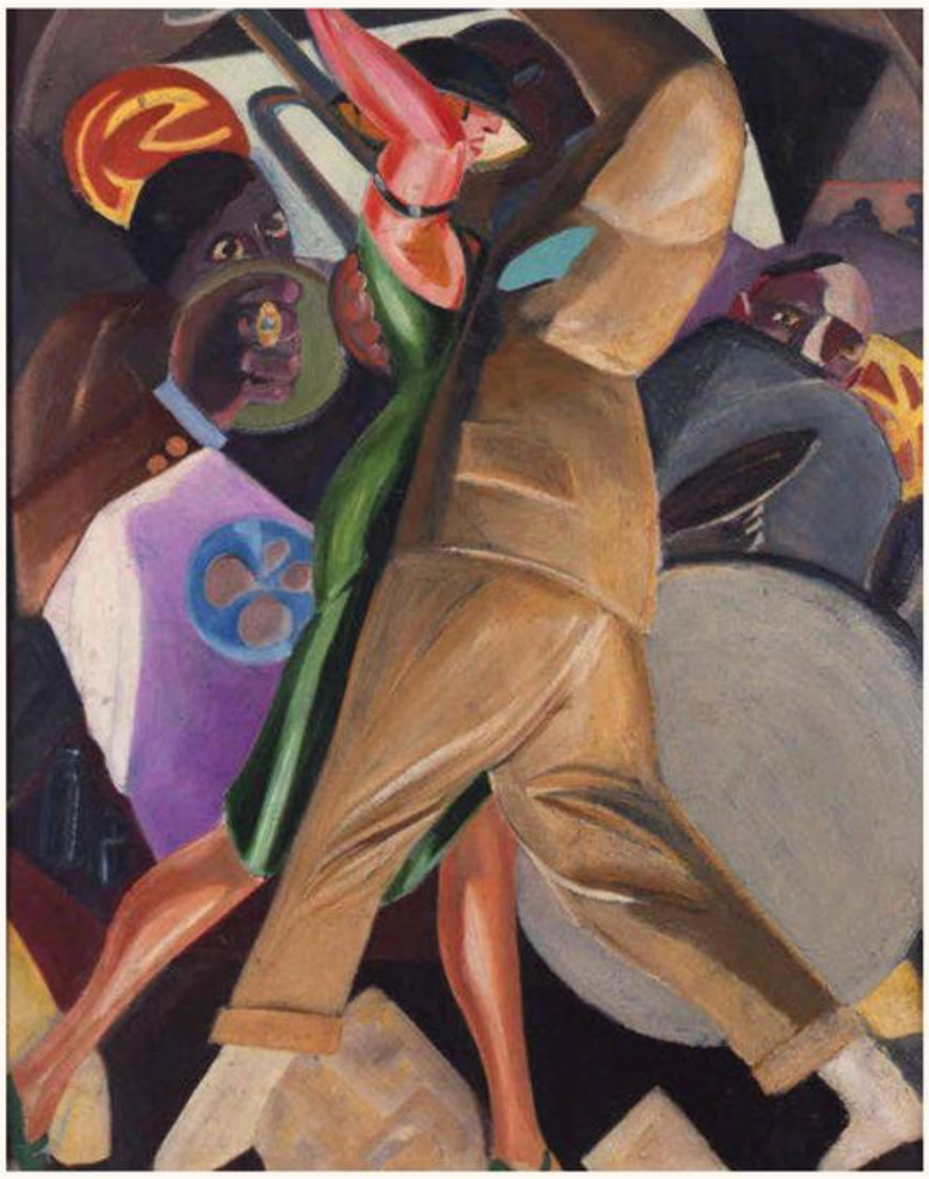
perswazja
«dowodzenie, wyjaśnianie czegoś komuś, najczęściej przy jednoczesnym przekonywaniu, zachęcaniu kogoś do czegoś»

https://sjp.pl/ [dostęp: 12.05.2021]

4. Określ, jaką funkcję pełnią wyrażenia: *pan dobrodziej*, *państwo dobrodziejstwo* w wypowiedziach żony nauczyciela.
5. Wykorzystując znajomość całej lektury, wyjaśnij, co na temat rosyjskiej szkoły myślał Marcin Borowicz na początku, a co na końcu swojej edukacji. Przypomnij, jakie wydarzenie było momentem przełomowym w życiu bohatera.
6. Czy Marcin Borowicz stał się chlubą rodziny? Uzasadnij swoją odpowiedź przykładami z lektury.

Dwudziestolecie międzywojenne

W naszej części świata oczywiste jest, że gdy ktoś mówi o okresie *międzywojennym* lub o *międzywojniu*, to ma na myśli czas pomiędzy pierwszą i drugą wojną światową. Epoka zaś to okres stanowiący jeden z etapów dziejowych. Czy dwadzieścia, a dokładnie dwadzieścia jeden lat, może stanowić epokę?

Dlaczego tak krótki okres zyskał miano epoki literackiej?

Polscy badacze kultury i historii wyraźnie dostrzegają odrębność okresu trwającego od 1918 do 1939 r., ponieważ jego początek wiąże się z odzyskaniem niepodległości przez Polskę po 123 latach niewoli. Epoka ta była czasem nadrabiania zaległości, rozwoju, zachwytu nad nowoczesnością, korzystania z wolności. Artyści mogli bez ograniczeń czerpać z wzorców kultury zachodniej, ale i z zapałem wypracowywali własne, oryginalne koncepcje twórczości, która nie musiała już służyć sprawie narodowej.

Rafał Malczewski, *Taniec*, 1924 r.
W dwudziestoleciu popularność zyskiwały jazz [dżez] i swing [sling], chodzono do kina, na dancingi [dansingi] i do kabaretów.

Od kiedy do kiedy?

Międzywojnie to lata wielkiego przyspieszenia cywilizacyjnego: w Warszawie powstały pierwsze wieżowce, rozwinął się przemysł, transport (ruszyła budowa portu w Gdyni), komunikacja. Coraz większa część społeczeństwa miała dostęp do nauki, kultury i rozrywki. Radio stało się masowym medium. Zachodziły zmiany obyczajowe. W tym krótkim czasie cieszenia się wolnością narastały jednak również niepokoje polityczne i społeczne. Epokę zakończył wybuch kolejnej wojny światowej.

1918 r. koniec I wojny światowej, odzyskanie niepodległości

1919 r. powstanie grupy poetyckiej Skamander

1920 r. zwycięstwo Polski w wojnie polsko-bolszewickiej – Bitwa Warszawska

1922–1927 r. działalność Awangardy Krakowskiej

1922 r. faszyści przejmują władzę we Włoszech

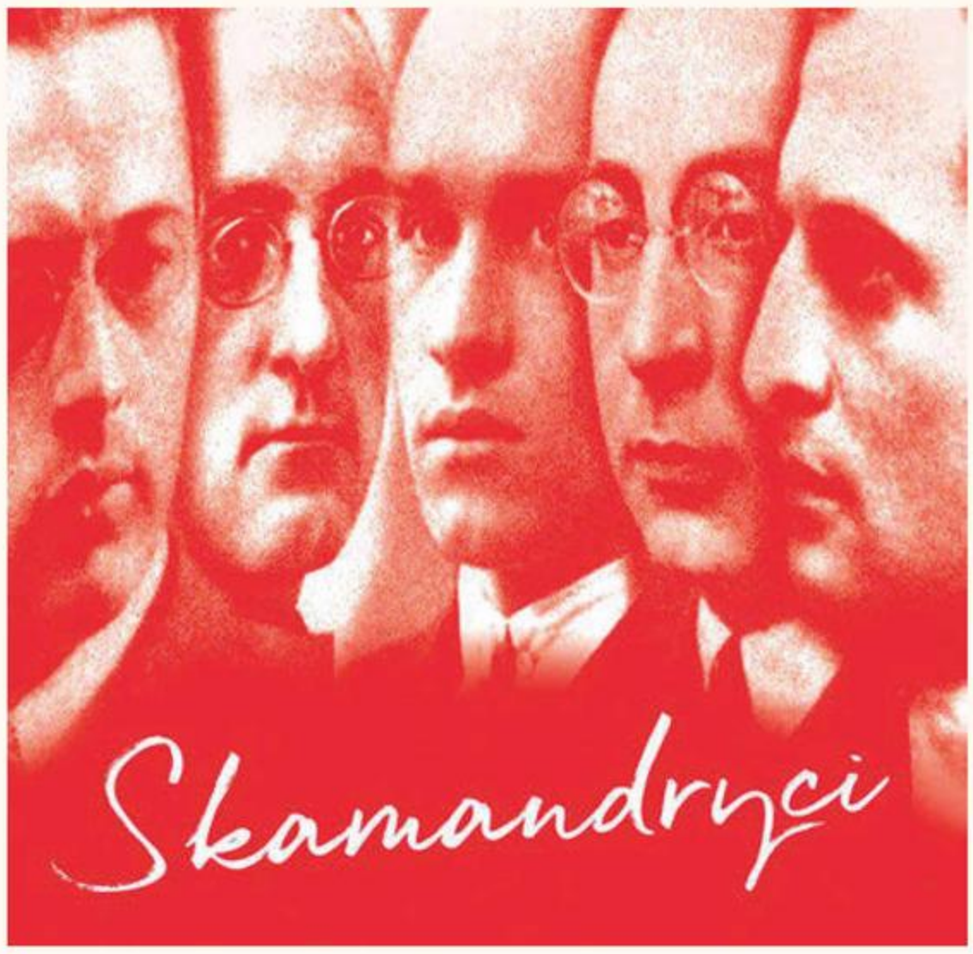
1924 r. Nagroda Nobla dla Władysława Stanisława Reymonta

1939 r. wybuch II wojny światowej

Moda na grupy poetyckie

Młode grupy literackie często były tworzone przez pisarzy, który znali się i lubili lub mieli podobne założenia artystyczne. Odrzucano tematy narodowe i towarzyszący im patos. W centrum zainteresowań pojawiły się teraźniejszość, nowoczesność, żywiołowość.

Jedną z najbardziej znanych i wpływowych grup byli warszawscy **skamandryci**, którzy za swojego duchowego ojca uważali **Leopolda Staffa**, prekursora tzw. poezji codzienności. Tematem ich wierszy była afirmacja życia, zachwyt nad tym, co tu i teraz. Chcieli tworzyć poezję zrozumiałą dla zwykłego człowieka. Do tego kręgu należeli m.in. **Julian Tuwim**, **Jan Lechoń** i **Kazimierz Wierzyński**.

Pięciu wspaniałych, czyli skamandryci (od lewej: Kazimierz Wierzyński, Jan Lechoń, Jarosław Iwaszkiewicz, Antoni Słonimski, Julian Tuwim)

Ważnym kierunkiem była również **awangarda**. Nazwa ta odnosi się do grup, które poszukiwały nowych środków wyrazu i tematów. Przedstawicieli **Awangardy Krakowskiej** fascynowała współczesna cywilizacja: wspaniale rozwijające się miasta, masa, czyli rozrastające się społeczeństwa, i maszyna – symbol technicyzacji życia. Do jednej z grup awangardowych należał **Konstanty Ildefons Gałczyński**.

Codzienność międzywojnia

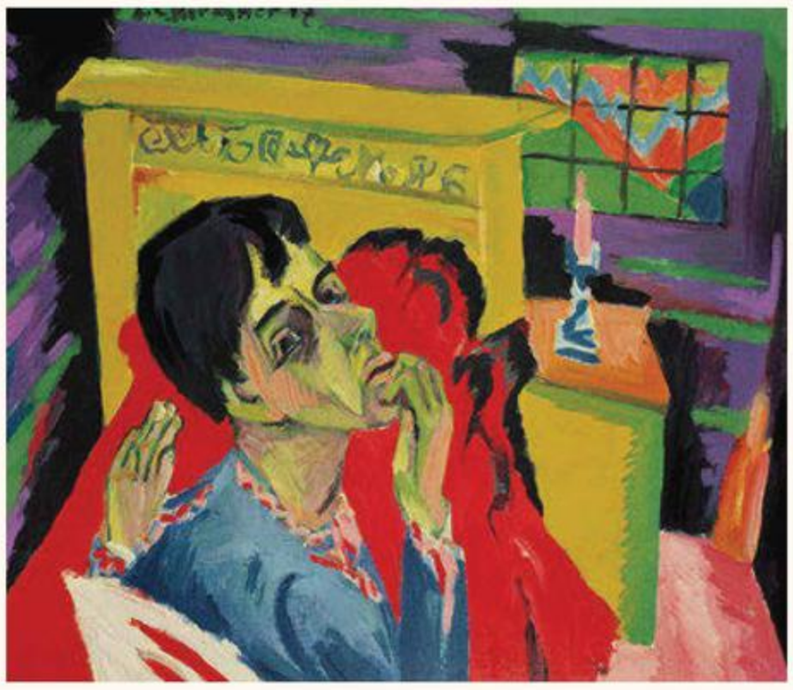
Powoli zaczynała przypominać współczesność – w najbogatszych domach pojawiały się odkurzacze i piecyki gazowe, ekscytowano się gwiazdami kina, po ulicach jeździło coraz więcej samochodów, panie nosiły krótkie fryzury. Mieszczanie chętnie spędzali wieczory w teatrach, kawiarniach oraz popularnych wówczas kabaretach – słuchano piosenek, skeczy czy monologów pisanych m.in. przez Juliana Tuwima, Jana Brzechwę (który wtedy też ogłosił swoje poezje dla dzieci) czy Mariana Hemara.

Tamara Łempicka, *Autoportret w zielonym Bugatti*, 1925 r. W dwudziestoleciu coraz głośniej mówiło się o niezależności kobiet.

Sztuka dwudziestolecia międzywojennego

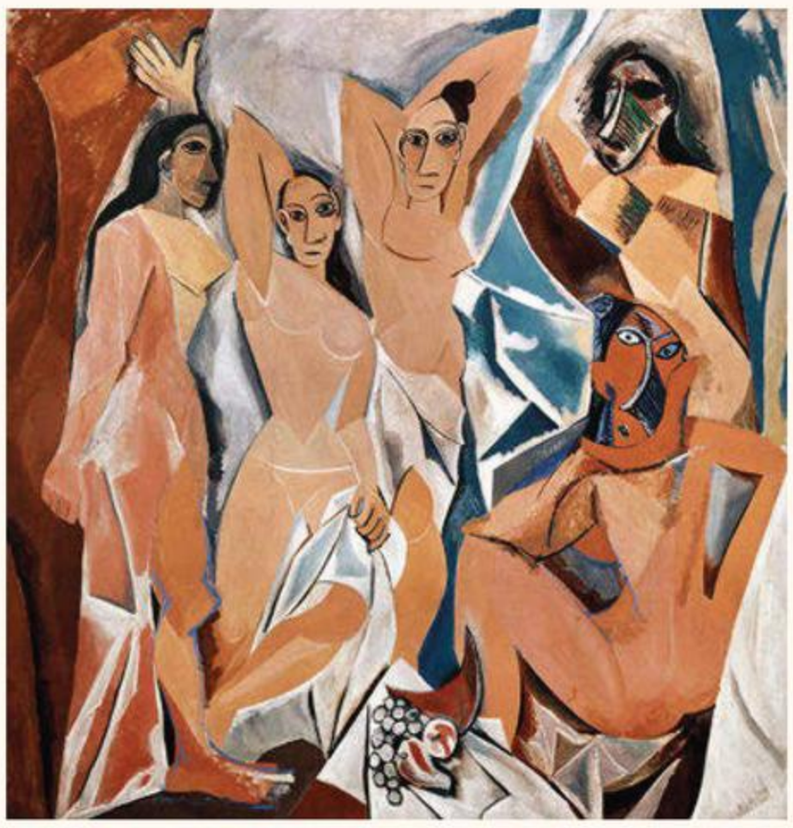
Początek XX w. przyniósł europejskiej sztuce rewolucję, nazywaną **Wielką Awangardą**. Awangarda to działania twórców, którzy buntują się przeciwko tradycji i żądają wolności – łamią kanony, zmieniają społeczeństwo. Artyści z tamtych czasów chcieli opowiadać o rzeczywistości i o sobie na własnych zasadach. Przekraczali granice sztuki, szukali nowych tematów, form i tworzyw. Dążyli do opowiedzenia o sztuce czegoś ważnego, a kiedy indziej do twórczej zabawy i oburzania odbiorców.

Ernst Ludwig Kirchner [kirśner]**, *Autoportret jako chory człowiek*, 1917 r.**
Jak wyrazić indywidualne emocje i osobiste odczucia dotyczące rzeczywistości? Używając wyrazistych, kontrastowych barw i zdeformowanych, uproszczonych kształtów. Stworzą one niepokojący, dziwny, czasem brzydki świat. Tak malowali artyści zwani **ekspresjonistami** (od słowa *ekspresja*, czyli uzewnętrznianie).

Francis Bacon [bejkon], ***Autoportret*, 1971 r.**
Współcześni artyści również posługują się ekspresją i zniekształceniem, by ukazać stan ducha człowieka. Wykrzywione twarze o zamazanych konturach są odzwierciedleniem psychiki portretowanych osób, zmagających się z cierpieniem, lękiem i samotnością.

Pablo Picasso [pikasso]**, *Panny z Awinionu*, 1907 r.**
Jak postrzegamy świat? Czy postacie i obiekty można prezentować równocześnie z różnych punktów widzenia? Zastanawiali się nad tym **kubiści**, którzy eksperymentowali z ukazywaniem kształtów za pomocą uproszczonych figur geometrycznych.

Katarzyna Kobro, *Kompozycja przestrzenna nr 6*, 1931 r.
Czy dzieła muszą ukazywać realne postacie i przedmioty? Zwolennicy **abstrakcji** twierdzili, że wcale nie. Ich sztuka tworzyła własny świat, przemawiała do widzów językiem kształtów i kolorów. Do Polski abstrakcję sprowadzili **Katarzyna Kobro** i **Władysław Strzemiński**.

Anish Kapoor [anisz kapur], ***Brama chmur* w Chicago, 2006 r.**
Abstrakcja jest nurtem popularnym do dziś; artystów oprócz komponowania form i plam barwnych interesują także iluza ruchu, wielkość dzieł i ich przenikanie się z przestrzenią.

Marcel Duchamp [marsel diszą], ***Fontanna*, 1917 r.**
Jak wyprowadzić sztukę na ulice? Czy wolno bawić się sztuką i żartować z widzów? A czy sam artysta i jego życie mogą być dziełem sztuki? O to pytali twórcy **dadaizmu** i **surrealizmu**, którzy jako pierwsi organizowali publiczne wydarzenia – kabarety, spektakle i manifestacje. Zamiast tworzyć typowe dzieła, wykorzystywali zwykłe przedmioty, jak dadaista **Marcel Duchamp**, który wystawił w galerii sztuki pisuar, czym wywołał skandal. Tak narodziły się **ready mades** [redi mejds], czyli dzieła jako gotowe obiekty o nowych funkcjach i znaczeniu.

Oskar Dawicki, *Bałwan cytatów*, 2008 r.
Rzeźba, która istnieje tak długo, jak jest w zamrażarce. Bałwan z guzikami, na których widnieją antyczne sentencje o życiu, śmierci i przemijaniu. Oszustwo i kpina? A może każdy przedmiot staje się dziełem, jeżeli artysta ma na niego nowy pomysł, bo postrzega ten obiekt inaczej niż wszyscy?

Surrealista Salvador Dalí jako pierwszy użył fotografii i filmu, by stać się gwiazdą mediów. Utrwalał swoje działania, aby uczynić je dziełami sztuki. W paryskim ZOO siedział w garniturze na taczce obok wybiegu nosorożca i malował fantastyczną wizję jego rogów. Artystę obserwowali zaskoczeni, ale zaciekawieni widzowie.

Marina Abramović, *Dom z widokiem na ocean*, 2002 r.
Artystka przez 12 dni w tym czasie nie jadła ani nie mówiła i była oglądana przez publiczność. To wydarzenie artystyczne miało skierować uwagę na rytm zwykłego życia i zjawisko braku prywatności.

Erich Mendelsohn [iriś mendlzon], **dom handlowy we Wrocławiu, 1927 r.**
Jak sprawić, by każdy człowiek wygodnie mieszkał i robił zakupy? Stworzyć przestronne i dobrze oświetlone wnętrza. Do takich wniosków doszli architekci, którzy zapoczątkowali **modernizm**. Jego założeniem było dostosowanie formy do funkcji budynku.

Po przeczytaniu...

1. Które z przedstawionych dzieł dwudziestolecia międzywojennego zwróciło Twoją uwagę? Na czym polegało jego nowatorstwo w tamtym okresie?
2. Przyjrzyj się nawiązaniom do sztuki dwudziestolecia międzywojennego. Co można dzięki nim powiedzieć o sztuce współczesnej?
3. Zapoznaj się z twórczością Pabla Picassa i Salvadora Dalego. Które prace tych artystów wywarły na Tobie największe wrażenie?

Kazimierz Wierzyński

(1894–1969), poeta, prozaik, eseista, współtwórca grupy poetyckiej Skamander, głoszącej zwrot poezji ku codzienności. Jego wczesna twórczość wyraża pochwałę młodości, aktywności oraz piękna ludzkiego ciała. W 1928 r. otrzymał złoty medal w Olimpijskim Konkursie Sztuki i Literatury za tom wierszy *Laur olimpijski*. Po II wojnie światowej przebywał na emigracji.

Zanim przeczytasz

Przypomnij sobie, jak rolę poety i pisarza postrzegali twórcy z wcześniejszych epok: Ignacy Krasicki, Adam Mickiewicz, Henryk Sienkiewicz. Co miało na to wpływ?

Kazimierz Wierzyński

Zielono mam w głowie

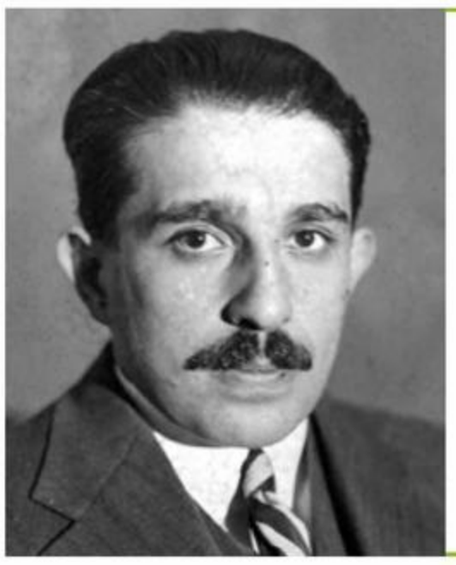
PO STRONIE OPTYMIZMU

Zielono mam w głowie i fiołki w niej kwitną,
Na klombach mych myśli sadzone za młodu,
Pod słońcem, co dało mi duszę błękitną
I które mi świeci bez trosk i zachodu.

Obnoszę po ludziach mój śmiech i bukiety
Rozdaję wokoło, i jestem radosną
Wichurą zachwytu i szczęścia poety,
Co zamiast człowiekiem, powinien być wiosną.

Po przeczytaniu

1. Jakie wrażenia wywołuje utwór *Zielono mam w głowie*?
2. Kto wypowiada się w wierszu? Za pomocą jakich obrazów podmiot liryczny wyraża swoje uczucia? Przedstaw jeden z tych obrazów w formie rysunku.
3. Nazwij środki stylistyczne, którymi poeta posłużył się w wierszu *Zielono mam w głowie*. Wyjaśnij, jak wpływają na wymowę utworu.
4. Co oznacza związek frazeologiczny *mieć zielono w głowie*, do którego odwołuje się tytuł utworu? Czego symbolem jest w wierszu kolor zielony?
5. Dlaczego – zdaniem podmiotu lirycznego – poeta *zamiast człowiekiem, powinien być wiosną*? Jak można rozumieć te słowa?
6. Jak myślisz, z czego wynika optymistyczny ton wiersza Kazimierza Wierzyńskiego? W odpowiedzi odwołaj się do wiedzy o XX-leciu międzywojennym.
7. Porozmawiajcie o tym, co wpływa na przyjmowanie w życiu postawy optymistycznej lub pesymistycznej. Uzasadnijcie swoje zdanie.

Marian Hemar

(1901–1972), poeta, komediopisarz, autor popularnych tekstów estradowych i satyrycznych. Pochodził ze Lwowa. Po wybuchu II wojny światowej wyemigrował do Wielkiej Brytanii. Przez wiele lat współpracował z Rozgłośnią Polską Radia Wolna Europa. W jego twórczości można wyróżnić dwa nurty – jeden żartobliwy, a drugi melancholijny, przepełniony tęsknotą za ojczyzną.

Zanim przeczytasz

Jak wyobrażasz sobie siebie w przyszłości? Co chcesz osiągnąć? Co jest dla Ciebie ważne?

Marian Hemar, Julian Tuwim

Piosenka o szczęściu

W POSZUKIWANIU SZCZĘŚCIA

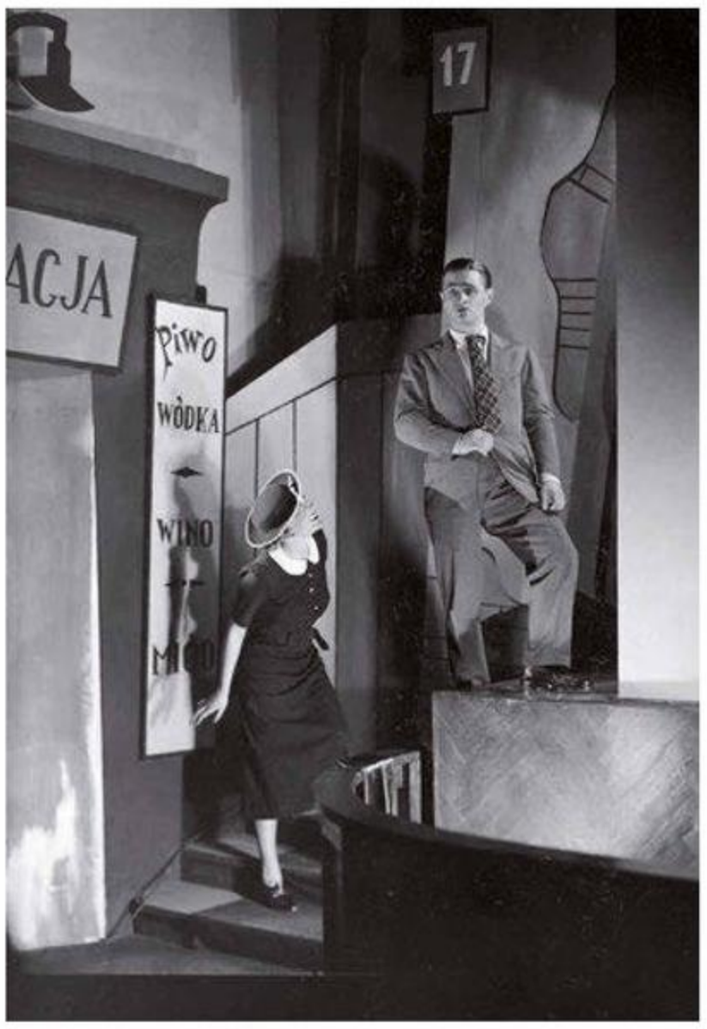
Były małe smutki, zwykłe, tak ubogie
Jak ten chłopak, jak ta miłość, jak ten dom
Aż rozegnał wszystko śmiech dużego szczęścia
I kres położył wszystkim drobnym łzom

Potem one właśnie stały się tak drogie
Te smuteczki rzewne, te codzienne łzy
Tak ich teraz żal, bo od dużego szczęścia
Cień jest długi, smutek duży i zły

Cały świat osaczył
Już sercu siły brak
Nie mogło być inaczej
Musiało przyjść tak

Kiedy duże szczęście rozbłyśnie na niebie
Ponad wszystko łaskawsze, rozśpiewane i pstre
Twoje małe szczęście szepce – szkoda mi ciebie
I odchodzi na zawsze, i dodaje – adieu[1]

Teraz wszystko w świecie, co znaczy do czegoś
W twoje ręce się kładzie, możesz wybrać i brać
Prócz małego szczęścia, bo tego jednego
Tego szczęścia z dnia na dzień nikt nie zdoła ci dać

Adolf Dymsza w roli Alfa Omegi, przedstawienie w Cyruliku Warszawskim z 1936 r.

[1] **adieu** [adie] franc. 'żegnaj'

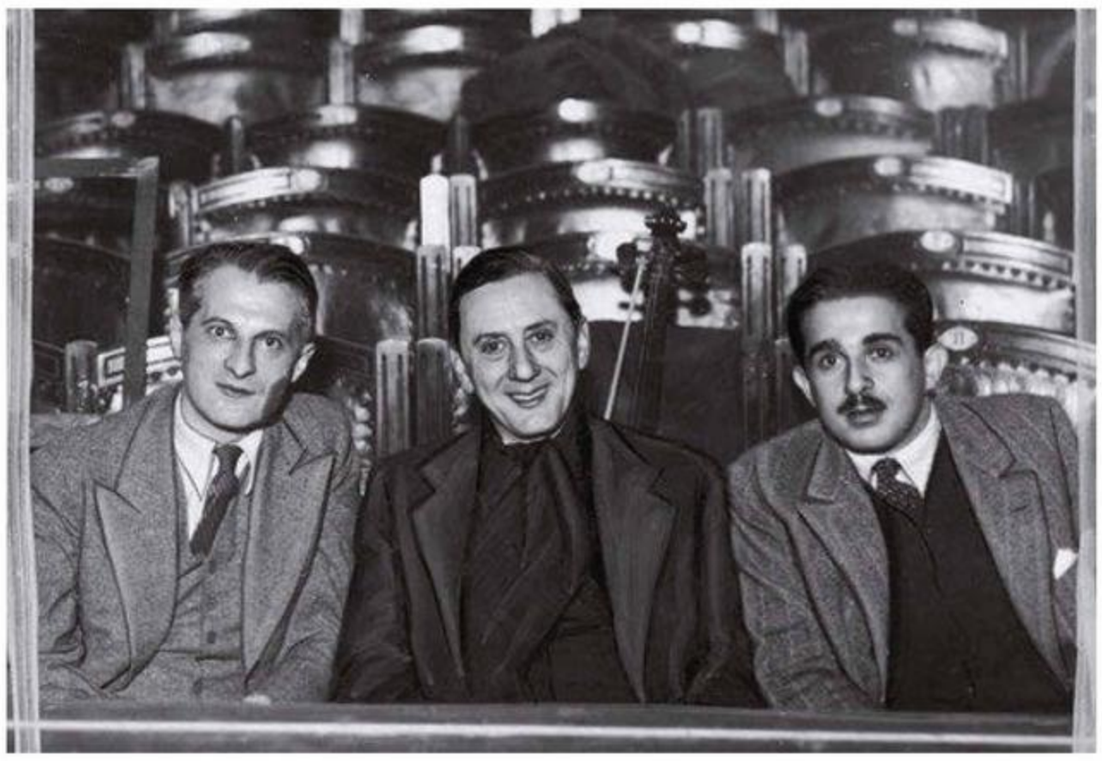
Bo los podsuwa ludziom zamknięte dwie pięście
Wybierz, nie jestem dobry, pomoże ci duch
Albo duże szczęście, albo małe szczęście
Ale zawsze tylko jedno z dwóch

Po przeczytaniu

1. Opowiedz własnymi słowami, co zdarzyło się w życiu osoby, która wypowiada się w wierszu.
2. Wynotuj z wiersza sformułowania dotyczące małego i dużego szczęścia. Zapisz je w dwóch kolumnach. Ustal, jakie środki stylistyczne zostały zastosowane w wypisanych zwrotach i wyrażeniach oraz jaką pełnią funkcję.
3. Co mogą oznaczać wyrażenia: *małe szczęście* i *duże szczęście*? Jakie wartości zostały ze sobą zestawione?
4. Czy zgadzasz się z przekonaniami na temat szczęścia przedstawionymi w ostatniej zwrotce? Uzasadnij swoją opinię.
5. Na podstawie informacji podanych w ramce *Kontekst* odpowiedz, jaka refleksja na temat sławy została zawarta w utworze Hemara i Tuwima.
6. Opracujcie ankietę pt. *Czym jest dla mnie szczęście małe i duże?*, a następnie przeprowadźcie ją w klasie. Zapiszcie wnioski.

Kontekst

Piosenka o szczęściu pochodzi z wodewilu[1] satyrycznego *Kariera Alfa Omegi*, napisanego przez Tuwima i Hemara dla teatrzyku Cyrulik Warszawski. Widzowie doskonale orientowali się, z kogo naśmiewają się autorzy tekstów. Postać Alfa Omegi była aluzją do słynnego tenora Jana Kiepury. Pisarze przedstawili gwiazdora jako człowieka, który choć początkowo mówi o sobie, że jest *prostym chłopakiem*, to z czasem nabiera nadmiernego przekonania o swojej wartości. Upojony sławą, nie potrafi poprzestać na karierze estradowej i marzy o zostaniu wielkim przywódcą politycznym. W dwudziestoleciu międzywojennym kabarety, skecze i przedstawienia były bardzo popularne. Autorami tekstów do tych spektakli byli zwykle zdolni literaci – nie tylko Tuwim i Hemar, lecz także Jan Lechoń, Antoni Słonimski i Jan Brzechwa.

Próba generalna wodewilu *Kariera Alfa Omegi*. Siedzą od lewej: Julian Tuwim, reżyser Fryderyk Jarossy i Marian Hemar, 1936 r.

[1] **wodewil** widowisko sceniczne o charakterze komedii przeplatane piosenkami i wstawkami tanecznymi

Jan Lechoń

(1899–1956), poeta, tłumacz, krytyk literacki. Naprawdę nazywał się Leszek Serafinowicz. Był współtwórcą grupy poetyckiej Skamander. Wydał m.in. zbiory wierszy *Karmazynowy poemat*, *Srebrne i czarne*. W swoich utworach podejmował tematy samotności i tragizmu życia. Od 1940 r. przebywał na emigracji w Stanach Zjednoczonych.

Zanim przeczytasz

Zapisz w zeszycie skojarzenia związane z miłością i ze śmiercią. Co – Twoim zdaniem – łączy te pojęcia?

Jan Lechoń

Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną...

ŚMIERĆ I MIŁOŚĆ

Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną,
Powiem ci: śmierć i miłość – obydwie zarówno.
Jednej oczu się czarnych, drugiej – modrych[1] boję.
Te dwie są me miłości i dwie śmierci moje.

Przez niebo rozgwieżdżone, wpośród nocy czarnej,
To one pędzą wicher międzyplanetarny,
Ten wicher, co dął w ziemię, aż ludzkość wydała,
Na wieczny smutek duszy, wieczną rozkosz ciała.

Na żarnach[2] dni się miele, dno życia się wierci,
By prawdy się najgłębszej dokopać istnienia –
I jedno wiemy tylko. I nic się nie zmienia.
Śmierć chroni od miłości, a miłość od śmierci.

[1] **modry** intensywnie niebieski

[2] **żarna** dawne urządzenie do mielenia ziarna

Po przeczytaniu

1. Określ uczucia podmiotu lirycznego. Za pomocą jakich obrazów poetyckich zostały one wyrażone?
2. Odszukaj formy gramatyczne, dzięki którym podmiot liryczny ujawnia się w utworze. Jak myślisz, dlaczego w ostatniej strofie osoba mówiąca utożsamia się z czytelnikami?
3. Kto jest sprawcą poruszającym *wicher międzyplanetarny* i jakie są skutki działania tej siły?

4. Na podstawie analizy sformułowań przeciwstawnych występujących w drugiej zwrotce wyjaśnij, jaka jest – według podmiotu lirycznego – natura ludzka.
5. Odszukaj puentę wiersza i wyjaśnij jej sens.
6. Powiedz, do jakiego rodzaju literackiego należy utwór Jana Lechonia. Co o tym świadczy?

Przypomnienie

Liryka to jeden z trzech rodzajów literackich (obok epiki i dramatu), który obejmuje utwory ukazujące uczucia, myśli, przeżycia wewnętrzne, wrażenia podmiotu lirycznego, wyrażone m.in. za pomocą środków stylistycznych. Podmiot liryczny może wypowiadać się bezpośrednio lub pośrednio. Utwory liryczne są zazwyczaj podzielone na strofy zbudowane z wersów.

7. Jak – Waszym zdaniem – myślenie o śmierci wpływa na życie człowieka i podejmowane przez niego decyzje? Porozmawiajcie o tym w klasie.
8. Podzielcie się na grupy i opracujcie listę pytań o charakterze filozoficznym. Uzasadnijcie, dlaczego wskazane przez Was pytania zasługują na uwagę.
9. Przygotuj wypowiedź pisemną, w której zawrzesz odpowiedź na pytanie: *Jakie wartości i dlaczego są dla Ciebie najważniejsze?*.

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Dwudziestolecie międzywojenne

Bolesław Leśmian

(1877–1937), poeta, prozaik. Opublikował kilka tomów wierszy, m.in. *Sad rozstajny*, *Łąkę* i *Napój cienisty*, a także zbiory baśni *Przygody Sindbada Żeglarza* i *Klechdy polskie*. W wierszach wykreował oryginalny świat poetycki, pełen fantastycznych stworzeń. Współcześni nie dostrzegali nowatorstwa tej poezji, dopiero z czasem uznano Leśmiana za jednego z najważniejszych polskich poetów XX w.

Zanim przeczytasz

Współcześnie panuje moda na rękodzieło, wiele osób w wolnym czasie lub zawodowo zajmuje się tworzeniem przedmiotów użytkowych o walorach artystycznych. W internecie można znaleźć bogatą ofertę warsztatów rękodzielniczych. Dowiedz się, czego dotyczą proponowane zajęcia.

- Które ze znalezionych warsztatów wydały Ci się interesujące? Uzasadnij swój wybór.
- Jak myślisz, dlaczego ludzie podejmują wysiłek tworzenia różnych przedmiotów? Jakie korzyści wynikają z takiej pracy?
- Z jakiego powodu – według Ciebie – ludzie poszukują przedmiotów wykonanych ręcznie?

Bolesław Leśmian

Szewczyk

W mgłach daleczeje sierp[1] księżyca,
Zatkwiony ostrzem w czub komina,
Latarnia się na palcach wspina
W mrok, gdzie już kończy się ulica.
Obłędny szewczyk – kuternoga[2]
Szyje, wpatrzony w zmór odmęty.
Buty na miarę stopy Boga,
Co mu na imię – Nieobjęty!

Błogosławiony trud,
Z którego twórczej mocy
Powstaje taki but
Wśród takiej srebrnej nocy!

Boże obłoków, Boże rosy,
Naści[3] z mej dłoni dar obfity,
Abyś nie chadzał w niebie bosy
I stóp nie ranił o błękity!
Niech duchy, paląc gwiazd pochodnie,
Powiedzą kiedyś w chmur powodzi,
Że tam, gdzie na świat szewc przychodzi,
Bóg przyobuty[4] bywa godnie!

Błogosławiony trud,
Z którego twórczej mocy
Powstaje taki but
Wśród takiej srebrnej nocy!

Dałeś mi, Boże, kęs istnienia,
Co mi na całą starczy drogę –
Przebacz, że wpośród nędzy cienia
Nic ci, prócz butów, dać nie mogę.
W szyciu nic nie ma, oprócz szycia,
Więc szyjmy, póki starczy siły!
W życiu nic nie ma, oprócz życia,
Więc żyjmy aż po kres mogiły!

René Magritte [rene magrit], *Dobra przygoda*, 1937 r.

WYBÓR POSTAWY ŻYCIOWEJ

[1] **sierp** ręczne narzędzie rolnicze służące przede wszystkim do koszenia łąk i zbóż; jego zaokrąglony kształt przypomina księżyc

[2] **kuternoga** potoczne, prześmiewcze określenie człowieka kulejącego

[3] **naści** zwrot gwarowy: proszę, bierz

[4] **przyobuty** dawniej: mający na nogach buty

Błogosławiony trud,
Z którego twórczej mocy
Powstaje taki but
Wśród takiej srebrnej nocy!

Po przeczytaniu

1. Opisz swoimi słowami obraz poetycki wyłaniający się z pierwszej zwrotki utworu. Następnie podaj określenia, które – według Ciebie – najlepiej oddają charakter świata ukazanego przez Leśmiana.
2. Jakie cechy ma w wierszu Bóg, a jakie szewczyk? Jak rozumiesz określenia *obłędny szewczyk – kuternoga* oraz *Nieobjęty*? Jakie mają znaczenie dla charakterystyki tych postaci?
3. Powiedz, co szewczyk otrzymał od Boga. Jaki jest stosunek szewczyka do tego daru i samego Stwórcy? Co o tym świadczy?
4. Jaką funkcję pełni w tekście powtarzający się fragment?
5. Jakie znaczenie ma dla szewczyka jego praca? Jak ją postrzega?
6. Odpowiedz, jaką postawę wobec życia wybrał bohater wiersza. Jak rozumiesz słowa: *W życiu nic nie ma, oprócz życia*?
7. Określ przenośny sens wiersza. Kim może być szewczyk, czym – jego praca, a czym – but?
8. Wypisz z utworu wszystkie wyrazy, które nie istnieją w języku polskim, lecz zostały stworzone przez poetę na potrzeby wiersza. Określ, czemu one służą.

Nowa wiadomość

Neologizmy artystyczne to wyrazy utworzone przez pisarza, aby nazwać przedmiot, osobę lub zjawisko w sposób niebanalny, niestereotypowy, wyrazisty, np. *wypuklejszość*, *odwyzdychanie*.

Jaką rolę mogą odgrywać neologizmy w tekstach literackich?

- budują nastrój utworu
- wprowadzają do tekstu dodatkowe znaczenia
- nadają wypowiedzi żartobliwy lub baśniowy charakter
- służą uniezwykleniu tekstu, mają zadziwić, przykuć uwagę

9. Przeczytajcie podany fragment wiersza Bolesława Leśmiana *Topielec* i odszukajcie w nim neologizmy. Następnie, wzorując się na podanym utworze, stwórzcie w grupach krótkie teksty (wierszem lub prozą), w których użyjecie wymyślonych przez siebie neologizmów. Zaprezentujecie prace w klasie.

Wówczas demon zieleni wszechleśnym powiewem
Ogarnął go, gdy w drodze przystanął pod drzewem,
I wabił nieustannych rozkwitów pośpiechem,
I nęcił ust zdyszanych tajemnym bezśmiechem,
I czarował zniszczotą wonnych niedowcieleń,
I kusił coraz głębiej – w tę zieleń, w tę zieleń!

Sławomir Mrożek, *Artysta*

Kilka słów o lekturze

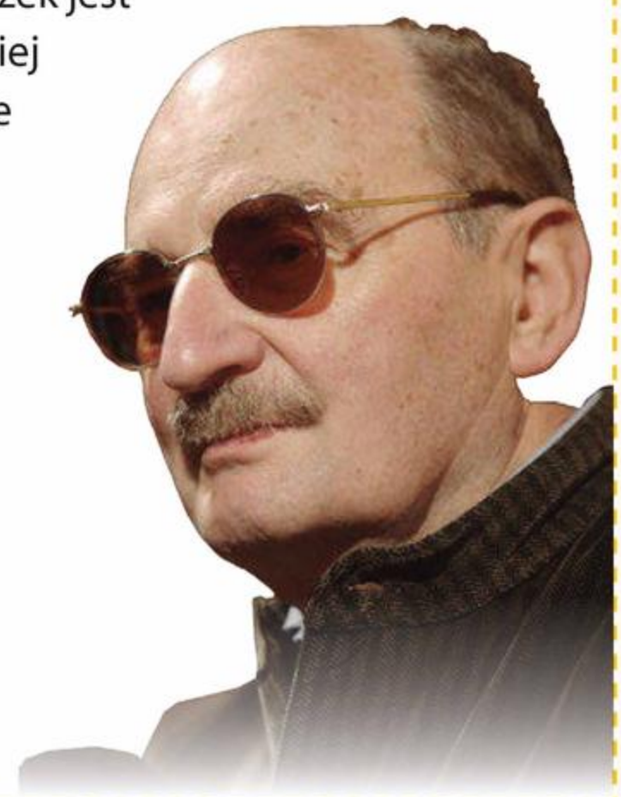
Większość swoich utworów Mrożek napisał na emigracji. Podczas pobytu na obczyźnie pisarz nie zerwał więzi z ojczyzną. Publikował w wydawnictwach emigracyjnych i krajowych. Od 1978 r. przyjeżdżał też na krótko do Polski. W 1990 r. ukazał się zbiór niedługich tekstów, które autor wydał w latach 80. w czasopismach emigracyjnych. W tomie tym, zatytułowanym *Małe prozy*, znalazł się m.in. utwór *Artysta* – filozoficzna przypowieść o ludzkiej naturze.

Kontekst

Twórczość Mrożka jest uważana za jedno z najwybitniejszych osiągnięć literatury XX w. Popularność i uznanie pisarz zawdzięcza przede wszystkim umiejętności łączenia wnikliwej diagnozy problemów współczesnej cywilizacji z humorem i satyrą. Twórca często podejmował temat zmiany obyczajów i mentalności współcześnie żyjących ludzi. Opisywał konflikty wynikające ze zderzenia tradycji z nowoczesnością, wpływ postępu technologicznego na nasze postrzeganie rzeczywistości, kryzys tradycyjnych wartości i problem emigracji. Pokazywał także zagubienie człowieka wynikające z niemożności sprostania wzorcom narzucanym przez media i kulturę masową.

Sławomir Mrożek (1930–2013)

Dzieciństwo spędził w Krakowie. Zadebiutował w 1950 r. jako autor rysunkowych żartów i od tego czasu regularnie publikował w prasie reportaże, felietony, recenzje i rysunki satyryczne. Pisał także teksty kabaretowe i opowiadania. Światowy rozgłos przyniosły mu dramaty, zwłaszcza *Tango*, napisane w 1964 r. Mrożek wyemigrował z Polski w 1963 r. Mieszkał m.in. we Włoszech, Francji, w Stanach Zjednoczonych i Meksyku. Został pochowany w Panteonie Narodowym w kościele Świętych Piotra i Pawła w Krakowie. Sławomir Mrożek jest jednym z najbardziej znanych na świecie dramatopisarzy polskich. Jego utwory wchodzą w skład repertuarów teatralnych na wszystkich kontynentach. Dzieła artysty przełożono na 35 języków.

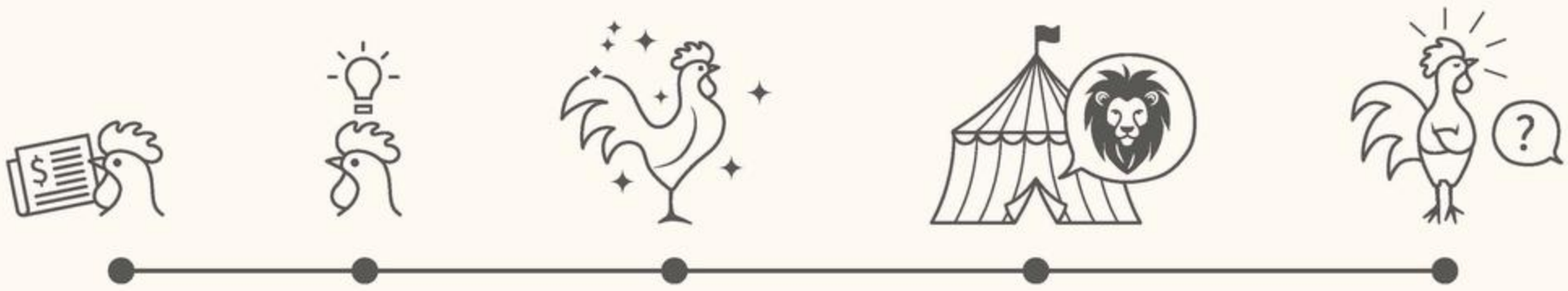

Inscenizacja *Tanga* Sławomira Mrożka w Teatrze Narodowym w Warszawie, reż. Jerzy Jarocki, 2009 r.

1. Kogut na drodze do sławy

1.1. Streść w kilku zdaniach treść utworu *Artysta* Sławomira Mrożka. Możesz skorzystać z rysunkowych podpowiedzi.

- Na osi, podobnej do tej zamieszczonej powyżej, przedstaw losy Koguta, gdyby dyrektor zaryzykował i zaangażował bohatera do roli lwa.

1.2. Jaki stosunek do zachowania Koguta ma Lis, a jaki – narrator tekstu?

1.3. Jakich argumentów na poparcie swoich planów używa Kogut? Sformułuj je i zapisz w zeszycie.

1.4. Obejrzyj logo amerykańskiej wytwórni filmowej Metro-Goldwyn-Mayer [goldłin mejer], z którą Kogut chciał podpisać kontrakt. Jak rozumiesz sens łacińskiej sentencji, która znajduje się na znaku?

ARS GRATIA ARTIS
– łac. 'sztuka dla sztuki'

1.5. Porozmawiajcie o tym, kim jest artysta i jaką rolę odgrywa w społeczeństwie. Odwołajcie się do konkretnych przykładów.

1.6. Dlaczego Kogut nie chciał przyznać się do tego, kim jest? Jak oceniasz jego postawę?

1.7. Przeczytaj fragment tekstu, a następnie odpowiedz na pytania.

– Co ci strzeliło do głowy, dlaczego chciałeś grać lwa?

– Jak to, dlaczego... – odpowiedział za niego Lis. – Czy widziałeś kiedy artystę bez ambicji?

Sławomir Mrożek, *Artysta*

- Czy Koguta z utworu Sławomira Mrożka można – Twoim zdaniem – nazwać *artystą z ambicjami*? Uzasadnij swoją opinię.
- Kiedy ambicje sprzyjają rozwojowi talentu, a kiedy bywają zgubne?

2. Opowieść z morałem

2.1. Odszukaj w dostępnych źródłach, na przykład w słowniku symboli, jakie cechy i postawy uosabiają lis i kogut. Czy bohaterowie utworu Sławomira Mrożka zostali wyposażeni w te cechy? Jaką nazwę nosi taki zabieg literacki?

Przypomnienie

Alegoria w utworze literackim to taki element świata przedstawionego (np. zwierzę, przedmiot, zdarzenie), który oprócz znaczenia dosłownego ma znaczenie ukryte, domyślne, umowne (zwane alegorycznym).
Alegoria jest **jednoznaczna**. W bajkach najczęściej alegoriami są zwierzęta, np. kruk jest alegorią pychy, mrówka – pracowitości.

2.2. Do jakich refleksji skłania utwór Sławomira Mrożka?

2.3. Wyszukaj w internecie bajkę Ignacego Krasickiego *Szczur i kot*, przeczytaj ją, a następnie porównaj z utworem Sławomira Mrożka. Uzupełnij w zeszycie tabelę. → bajka, s. 271

Różnice	Podobieństwa
?	?

3. Artyści są wśród nas

3.1. Współcześnie wielu ludzi znanych w przestrzeni publicznej określa się mianem celebrytów, czyli *osób znanych z tego, że są znane*. Czy Koguta można nazwać celebrytą? Uzasadnij swoją odpowiedź.

3.2. Czy we współczesnym świecie można osiągnąć sukces i pozostać sobą? Przeprowadźcie w klasie dyskusję na ten temat.

3.3. Na podstawie utworu Sławomira Mrożka, wiersza Kazimierza Wierzyńskiego *Zielono mam w głowie*, innych znanych Ci utworów oraz własnych obserwacji napisz rozprawkę pt. *Artysta – zwykły człowiek czy ktoś wyjątkowy?*.

3.4. O rysunkach Mrożka mówi się, że są jak lustro przyłożone do naszej twarzy – choć oszczędne w formie, obnażają utarte przekonania o świecie, ludziach i schematach, którym ulegamy. Obejrzyj podane przykłady graficznej twórczości pisarza i powiedz, czy zgadasz się z tym porównaniem. Jakie są Twoje wrażenia?

Zanim Mrożek zaczął pisać teksty literackie, rysował ilustracje m.in. do tygodnika satyrycznego „Szpilki"; potem publikował ilustracje także w „Przekroju" i „Gazecie Wyborczej".

Zanim przeczytasz

Jak sobie wyobrażasz swoją pracę? Kim chcesz zostać w przyszłości?

Melchior Wańkowicz

Tędy i owędy (fragmenty)

ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA SŁOWO

Przenieśmy się więc do Ameryki, choćby do redakcji tygodnika „Time”[1] [...].

Jest czwartek, dzień rodzenia się nowego numeru. W salce konferencyjnej w gmachu „Time'a” przy V Avenue[2] zbiera się konferencja współpracowników: redaktorów i reserczerek[3].

Naczelny redaktor zagaja:

– Na tapecie mamy pucz w Gwatemali[4].

Powiódł okiem po obecnych:

– Bil i Jessie[5].

To znaczy, że będzie o tym pisał redaktor Bil, a materiał dla niego przygotuje reserczerka Jessie. [...]

Marta[6] pracuje już trzy miesiące. Już jej podnieśli tygodniowe pobory do 100 dolarów, nadto trzynasta miesięczna pensja, nadto cztery urlopy rocznie. Praca jest tak wyczerpująca, że pismo uważa to za konieczne. Ale wciąż jeszcze na odprawach jest pełna emocji. [...]

Łączenie par dobiega końca i według przyjętego zwyczaju ostatniej parze przydziela się szlagier numeru – tak zwaną *cover story*[7], to znaczy najdłuższe opracowanie, sięgające trzech, nawet czterech stron, któremu poświęcona jest *cover*, czyli okładka, często rysowana przez Arcybaszewa, syna znakomitego pisarza rosyjskiego.

– Prawo głosowania kobiet w Szwajcarii idzie w odwłokę[8] – Steve i Margareth[9].

Napięcie wzrasta. [...] Marta wprawdzie marzy o *cover story*. Jest to jakby wyzwolenie na czeladnika[10]. Ale ma tremę. Jest magistrem socjologii Pennsylvania University[11], jednego z najpoważniejszych, trafiła do USA w drugim roku wojny, tu już skończyła *college*[12], ale zawsze ma polski akcent, wciąż jeszcze nie jest dwoma nogami w tym amerykańskim świecie.

– Pierwsza atomowa fabryka w Rosji. Alex i Doilly[13].

A więc – padnie na nią.

– Przedwczoraj, dziewiętnastego października Naser[14] podpisał osta-

Kilka słów o książce

Tędy i owędy to zbiór wspomnień Melchiora Wańkowicza, wydany w 1961 r. Autor powraca do czasów swego dzieciństwa, opowiada o codzienności w dwudziestoleciu międzywojennym, przeżyciach wojennych oraz o emigracji do Ameryki. Teksty Wańkowicza to reportaże, które formą przypominają gawędę, czyli swobodną opowieść o przeszłości urozmaiconą anegdotami, zabawnymi historiami i charakterystykami ciekawych osób. Przytoczony fragment jest poświęcony pracy młodszej córki Wańkowicza, Marty Erdman, która po zdaniu matury w Polsce wyjechała na studia do Szwajcarii, a po wybuchu II wojny światowej wyemigrowała do USA, gdzie zamieszkała na stałe.

[1] **„Time”** [tajm]

[2] **V Avenue** [fift awenju] Piąta Aleja – główna ulica nowojorskiego Manhattanu

[3] **reserczerka** [riserczerka] pracownica redakcji wyszukująca informacje

[4] **pucz w Gwatemali** mowa o przejęciu przez wojsko władzy w Gwatemali w 1954 r.

[5] **Jessie** [dżesi]

[6] **Marta** córka Melchiora Wańkowicza

[7] ***cover story*** [kawer story] ang. 'główny temat numeru'

[8] **idzie w odwłokę** odwleka się

[9] **Steve i Margareth** [stiw i margaret]

[10] **wyzwolenie na czeladnika** otrzymanie uprawnień rzemieślnika pracującego pod nadzorem majstra

[11] **Pennsylvania University** [pensylwenja juniwers-ity]

[12] **college** [koledż] ang. szkoła wyższa w USA

[13] **Alex i Doilly** [aleks i doili]

[14] **Gamal Abdel Naser** premier Egiptu w latach 1954–1956; umowę wspomnianą w tekście podpisano 19 X 1954 r.

tecznie umowę, na której skutek *Limeys*[15] (żartobliwe przezwisko Anglików) wynoszą się z Egiptu. *Cover story* o nim – Jerry[16] i Marta (!!!) [...]

Marta poczyna się miotać. Jej obowiązkiem jest napisać całkowity artykuł – z puentami, mottami, cytatami, tak żeby mógł żywcem iść do druku. Artykuł ten w sobotę wieczór ma dać Jerry'emu. W poniedziałek rano Jerry ma jej dać do przekontrolowania, co z tego zrobił.

Przede wszystkim nadaje depesze do korespondentów w Egipcie, Libanie, Izraelu, Iraku, Syrii, Jordanii.

Następnie zamawia u głównej bibliotekarki odpowiednie książki. Biblioteka „Time'a" ma 35 000 tomów. Kwalifikowane urzędniczki biblioteki wyszukują książki, potrzebne ustępy zakładają zakładką.

Dział filmowy ma mikrofilmy poważniejszych pism. [...] W tym dziale również trenowani pracownicy wybierają filmy na dany temat.

Wówczas dzwoni do egipskiej ambasady. Po czym zanurza się w encyklopedii, robi ramkę (tabelkę) do wpisywania napływających wiadomości. Godziny pracy redakcyjnej się skończyły. Dziś będzie pracować długo, pojawia się kelner z restauracji z listą potraw: obiad płaci redakcja. Za pierwsze dwie nadprogramowe godziny otrzymuje o 50 procent więcej, za każdą następną – 100 procent. Ale nie o to chodzi, tylko aby się nie zbłaźnić. [...]

Jest depesza na pięć tysięcy słów od kairskiego korespondenta. Sama ta depesza znacznie przekracza rozmiar zamierzonego artykułu. Korespondenci z Bejrutu, Jerozolimy, Damaszku, Bagdadu, Ammanu dorzucają po kilkaset słów. Na biurko sypią się kartki z wypisami z książek, z filmów.

Jej zwierzchniczka, kierowniczka reserczu działu zagranicznego, nie dowierza nowicjuszce, sama przegląda depeszę-artykuł kairskiego korespondenta [...].

[...] Marta pisze. W małym pokoju domu zbudowanego przy najwspanialszej *avenue* świata, gdzie każdy centymetr gruntu idzie na wagę złota, stoi sześć biurek jedno przy drugim, przy których jej koleżanki-galernicy[17] przerabiają nadane tematy.

Przyniesiono jej obiad z restauracji, pisze długo w noc. Jest za późno, by jechać do odległego o pięć kwadransów domu w jednej z dzielnic rezydencjalnych. Idzie do wygodnego hotelu Statler, pogrąża się z rozkoszą w wannę – jutro batalia (za hotel płaci redakcja). [...]

Nazajutrz przybiega na godzinę przed zaczęciem urzędowania. [...] Na biurku leży przepisana w trzech egzemplarzach jej praca. Jeden egzemplarz porwie Jerry, drugi ma iść do zwierzchniczki. [...]

Dzwonek. Wzywa szefica:

– Napisałaś: „Matka Nasera, czarnooka Sudanka". Skąd wiesz, że czarnooka?

– Wszystkie Sudanki są czarnookie.

– Może być wyjątek. Depeszuj do Kairu.

Na poniedziałek Jerry prezentuje swój artykuł. Bezczelny typ! Poskracał tylko i dodał parę kwiatków.

Marta te kwiatki bierze pod magiel[18]. Jej obowiązkiem jest postawić kropkę pod każdym słowem i podcyfrować każdą stronę[19]. W razie nieścisłości, nawet tych, które napisał Jerry, nie on odpowiada, ale ona.

[15] Limeys
[lajmis]

[16] Jerry
[dżery]

[17] koleżanki-galernicy
tu: kobiety bardzo ciężko pracujące

[18] bierze pod magiel
dokładnie sprawdza, weryfikuje (magiel to urządzenie do wygładzania tkanin)

[19] postawić kropkę pod każdym słowem i podcyfrować każdą stronę
wyrażenia dziennikarskie: sprawdzić i zaakceptować tekst

– Jerry, a skąd to wziąłeś? A to?

Jerry się wścieka. Między writerami[20] i reserczerkami panują stosunki jak psa z kotem.

Pisarz chce pisać ciekawie, reserczerka odpowiada za dokładność.

– Dobrze, masz rację, że pytasz, skąd znam kolor auta Nasera. Jakiś przyjemniaczek mógł je widzieć i popisze się listem do redakcji. Ale czego się czepiasz, że „Naser uśmiechnął się"? Nie mógł uśmiechnąć się? Kto sprawdzi, czy akurat w tym momencie nie uśmiechnął się. I w ogóle – co to ma za znaczenie?

– A może on nigdy się nie uśmiecha? – wątpi ponuro Marta. [...]

Szefica wzywa:

– Tu napisał Jerry, że pod królewskim pałacem siedzą żebracy. Wszystko podkropkowane. Sprawdziłaś?

– Jerry mówi, że sam widział.

– Jerry był w czasie wojny. Sprawdź.

Marta pcha depeszę, ale jest już druga w poniedziałek. A nuż odpowiedź przyjdzie za późno? Jerry będzie się pieklił, jak mu wykreśli. Oni wszyscy się piekla, że im się bez sensu wyciska soczystość z tego, co piszą.

– Tatusiu – telefonuje, czepiając się ostatniego ratunku – czy żebracy siedzą pod pałacem królewskim w Kairze?

– Siedzą.

– Czy i teraz?

– Siedzą; czemu nie mają siedzieć?

– Ale czy wiesz to na pewno?

– Przecież na czarodziejskim dywanie nie latam co dzień do Kairu – złości się przodek. – A zresztą jakbym był w piątek, to ta wariatka powiedziałaby, że w sobotę mogli już nie siedzieć.

– Tatusiu!... – jakieś rozpaczliwe pochnykiwanie[21] słychać w słuchawce. [...]

– Słuchaj – lituje się rodziciel – nie masz co się zabijać o to [...]. Naser nie jest cudotwórcą i żebracy wciskają się w każdy kąt. Możesz to zostawić.

– Dobrze tatusiowi mówić.

W poniedziałek wieczorem wraca artykuł od naczelnego. O czarnych oczach Kair jeszcze nie odpowiedział, skreślono. Żebraków potwierdził (nieoficjalnie) sekretarz ambasady egipskiej [...]. Maszynopis frunął do drukarni. Marta wraca o normalnej porze [...]. [...]

W sobotę uderzył grom: przyszły ironiczne listy do redakcji, zapytujące, odkąd to Kair jest portem. Gapa Jerry napisał: „Kiedy Faruk na swoim jachcie opuszczał Kair...", a druga gapa, Marta, nie poprawiła mu na „Aleksandrię". [...]

Nieszczęsna kropka pod „Kair" wędruje z odpowiednią notatką do *errors report*[22]. [...]

Po dwu tygodniach Marta jest wezwana przed oblicze święte świętych – Mrs Peckham[23] (pensja roczna 35 000 dolarów plus dodatki).

Mrs Peckham jest szefem reserczerek wszystkich działów.

Mrs Peckham przyjmuje struchlałą[24] z uśmiechem na ustach:

– Winszuję – pokazuje „Reader's Digest"[25] – przedrukowali *cover story* o Naserze i przysłali 800 dolarów. Wydzielam ci tylko 80 dolarów, bo był tam niedopuszczalny błąd.

[20] **writer**
[rajter] ang. 'autor', 'pisarz'

[21] **pochnykiwanie**
pochlipywanie, popłakiwanie

[22] ***errors report***
[errors riport] ang. 'raport o błędach'

[23] **Mrs Peckham**
[mis-iz pekham] ang. pani Peckham

[24] **struchlałą**
bardzo przerażoną

[25] **„Reader's Digest"**
[riders dajdżest] amerykański miesięcznik przedrukowujący najciekawsze artykuły prasowe

Widzisz, „Reader's Digest" poprawił „Kair" na „Aleksandrię".

– Czy wiesz, tatusiu – fulminuje[26] wieczorem Marta – Jerry dostał całe pozostałe siedemset dwadzieścia dolarów!... A to przecież on byka strzelił, nie ja.

– Krakowiaczek nic nie winien, pocałował, bo powinien, Krakowianka temu winna, bo pozwolić nie powinna.

[26] **fulminuje** dawniej: oburza się

Po przeczytaniu

1. Wypisz z podanego fragmentu wszystkie zadania researchera pracującego w tygodniku „Time".
2. Czego dotyczyły informacje, które okazały się problematyczne dla Marty przygotowującej *cover story*? Jaką miały pełnić funkcję w artykule?

Nowa wiadomość

Reportaż to dziennikarska relacja z rzeczywistych wydarzeń. Autor może być ich bezpośrednim obserwatorem lub opisać je na podstawie relacji świadków i zbadanych dokumentów źródłowych. Reportaż jest bezstronny lub prezentuje stanowisko autora wobec przedstawionych zjawisk. Głównym celem reportażu jest pokazanie czytelnikowi w sposób żywy i obrazowy pewnego wycinka rzeczywistości. Reportaż może mieć charakter literacko-publicystyczny. Elementy specyficzne dla tej formy to:

- aktualny temat,
- przedstawienie prawdziwych postaci i miejsc,
- wiarygodny opis wydarzeń i relacji świadków, oparty na faktach,
- wykorzystanie różnych form wypowiedzi, takich jak opis, opowiadanie, dialog,
- styl publicystyczny.

3. Jaki stosunek do pracy ma córka Wańkowicza? Jak odnajduje się w wykonywanym zawodzie?
4. Wyjaśnij, jak rozumiesz sformułowaną przez ojca Marty puentę historii na temat pisania artykułu o Naserze. Jakie wnioski można z niej wyciągnąć?
5. Wypisz z tekstu słowa bądź sformułowania, które są używane w środowisku dziennikarzy, i wyjaśnij ich znaczenie. Jak wpływają one na odbiór tekstu?
6. Na jakie negatywne konsekwencje może zostać narażone czasopismo z powodu nierzetelności researchera?
7. Wyszukaj w dostępnych źródłach reportaż, który szczególnie Cię zainteresował. Zapisz jego tytuł oraz charakterystyczne cechy. Możesz skorzystać z podanej listy autorów reportaży.

   Artur Domosławski, Filip Springer, Hanna Krall, Jacek Hugo-Bader, Mariusz Szczygieł, Ryszard Kapuściński, Teresa Torańska, Wojciech Jagielski

8. Przygotujcie w grupach reportaże pt. *Jeden dzień z życia naszej klasy*. Wzbogaćcie Wasze prace zdjęciami.
9. Jak sądzicie, dlaczego wybór własnej drogi życiowej jest dla większości młodych ludzi trudny? Co jest ważne przy dokonywaniu tego wyboru? Co można zrobić, by w przyszłości nie żałować swojej decyzji?

Jak napisać podanie?

Podanie to rodzaj pisma użytkowego, w którym przedstawiamy władzom konkretnej instytucji swoją prośbę wraz z jej uzasadnieniem. Takie pismo formułujemy w języku oficjalnym, charakterystycznym dla stylu urzędowego, zawierającym zwroty grzecznościowe, by zyskać przychylność odbiorcy.
Umiejętność pisania podań może przydać się w wielu życiowych sytuacjach, np. gdy potrzebujemy duplikatu zgubionego dokumentu lub staramy się o przyjęcie do wymarzonego liceum.

Jak napisać podanie?

- **We wstępie** przedstaw prośbę, z którą się zwracasz.
- **W rozwinięciu** zwięźle i rzeczowo sformułuj uzasadnienie swojej prośby.
- **W zakończeniu** wyraź prośbę o pozytywne rozpatrzenie Twojej sprawy.
- Na końcu umieść formułę grzecznościową oraz podpis.
- Poszczególne elementy podania mają stałe miejsca – sposób ich rozmieszczenia ukazano w przykładowym podaniu.

Przykładowe podanie

Małgorzata Nowak
uczennica klasy VIII b

Zielona Góra, 12.05.2020 r. ← miejscowość i data

dane nadawcy →

Szanowny Pan
Grzegorz Kowalski ← adresat
Dyrektor Szkoły Podstawowej nr 2
w Zielonej Górze

PODANIE ← nagłówek

Jako przewodnicząca samorządu szkolnego zwracam się z uprzejmą prośbą o wyrażenie zgody na organizację na terenie naszej szkoły festynu z okazji Dnia Dziecka. ← WSTĘP: prośba

Prośbę swą uzasadniam potrzebą integracji uczniów naszej szkoły. Ponadto chciałabym poinformować, że nasze spotkanie będzie miało szczytny cel. W trakcie wydarzenia zostanie przeprowadzona zbiórka pieniężna na rzecz pobliskiego schroniska dla zwierząt. Jednocześnie chciałabym nadmienić, że rada rodziców zaoferowała pomoc w organizacji przedsięwzięcia. ← ROZWINIĘCIE:

Uprzejmie proszę o pozytywne rozpatrzenie mojego podania. ← ZAKOŃCZENIE: prośba o pozytywne rozpatrzenie sprawy

Z wyrazami szacunku ← grzecznościowy zwrot pożegnalny
Małgorzata Nowak ← odręczny podpis

Załączniki:
– harmonogram festynu
– zgoda rady rodziców na pomoc w organizacji imprezy ← spis załączników

Przydatne słownictwo, na przykład:

- **przedstawienie prośby:** *uprzejmie proszę o..., zwracam się z uprzejmą prośbą o...*
- **uzasadnienie:** *swoją prośbę chciałabym umotywować tym, że..., prośbę swoją uzasadniam tym, że..., uzasadniając swoją prośbę, chciałabym zwrócić uwagę na..., ponadto chciałbym dodać/zaznaczyć, że..., jednocześnie chciałabym nadmienić, że...*
- **nadzieja na przychylność adresata:** *proszę o pozytywne rozpatrzenie mojej sprawy, będę wdzięczna/wdzięczny za pozytywne rozpatrzenie mojej sprawy, uprzejmie proszę o pozytywne rozpatrzenie mojego podania, liczę na Państwa przychylność...*
- **pożegnalny zwrot grzecznościowy:** *z wyrazami szacunku, z poważaniem, łączę wyrazy szacunku*

Ćwiczenia

1. Zgromadź argumenty, które mógłby wykorzystać szkolny zespół muzyczny, aby uzyskać od dyrektora szkoły zgodę na cotygodniowe organizowanie prób w szkole.
2. Jakie błędy popełnili autorzy przedstawionych niżej podań? Przeredaguj w zeszycie ich wypowiedzi tak, aby były poprawne.

Chciałbym, aby zostało mi przyznane miejsce w internacie. Proszę o to, ponieważ mieszkam za daleko i miałbym problem z codziennym dojazdem do szkoły. Byłoby to dla mnie męczące, lubię pospać, poza tym w mojej miejscowości autobusy kursują jedynie rano, więc jak miałbym wracać po lekcjach do domu? Czy Pan Dyrektor sobie to wyobraża? Bardzo bym się cieszył, gdyby się udało spełnić moją prośbę.

Szanowna Pani Dyrektor Aniu, czy mogłaby Pani dofinansować zakup do biblioteki szkolnej audiobooków i tabletów? Przygotowuję się do olimpiady historycznej, więc te narzędzia ułatwiłyby mi naukę. Byłoby fajnie, gdyby się udało spełnić moją prośbę!

3. **Dopisz w zeszycie do każdego z fragmentów podań odpowiednie uzasadnienie.**
   - adresat – dyrektor szkoły średniej, do której chcesz uczęszczać
     Zwracam się uprzejmie z prośbą o przyjęcie mnie w poczet uczniów... Swoją prośbę chcę uzasadnić tym, że...
   - adresat – prezydent miasta
     Zwracam się z prośbą o zbudowanie na terenie naszej miejscowości ścieżek rowerowych. Swoją prośbę chcę uzasadnić tym, że...
4. **W imieniu przewodniczącego samorządu uczniowskiego napisz podanie do dyrektora nowo wybudowanej szkoły z prośbą o nadanie jej imienia Adama Mickiewicza. Pamiętaj o wszystkich elementach podania.**

Grafika

Grafika jest jedną z głównych – obok malarstwa, rzeźby i architektury – dyscyplin sztuk plastycznych. Obejmuje dzieła, których podstawę stanowi rysunek powielany za pomocą różnych technik. Artyści używają form wykonanych z drewna, metalu czy innych materiałów, pokrywają je farbą i odbijają na papierze bądź tkaninie. Współcześnie coraz częściej dzieła tej dziedziny sztuki powstają przy użyciu komputera i programów graficznych.

Rodzaje grafiki ze względu na zastosowanie

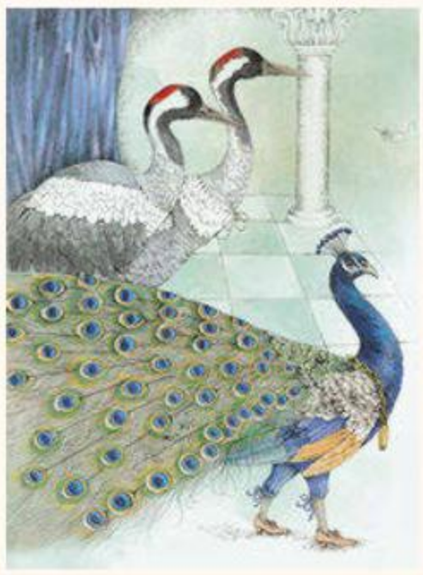
Grafika artystyczna

Alfons Mucha, litografia wykonana na zamówienie drukarni Champenois [szampenła], 1897 r.

Dzieło, którego celem jest osiągnięcie zamierzonego efektu artystycznego. Cały proces wykonania grafiki (stworzenie rysunku, formy i odbitki) odbywa się w pracowni artysty. Dlatego każda odbitka ma wartość samodzielnego dzieła sztuki.

Ilustracja

Aleksandra Michalska-Szwagierczak, ilustracja do czasopisma dla dzieci, 2020 r.

Rysunek, grafika, fotografia będące dopełnieniem tekstu, umieszczonego np. w książce, artykule, na blogu. Zadaniem ilustracji może być objaśnianie, uzupełnianie, interpretowanie lub dopowiadanie tekstu.

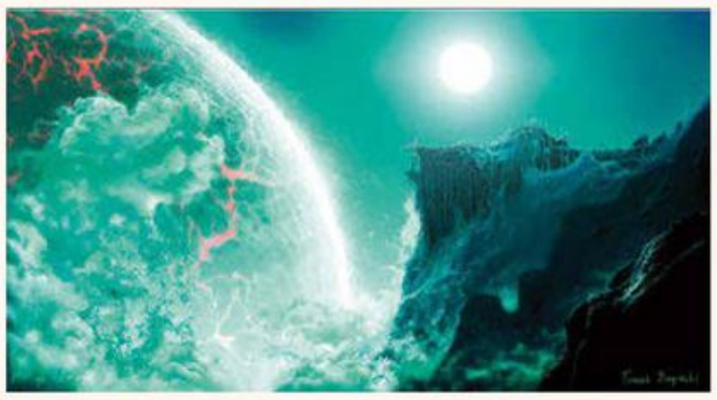
Plakat

Przemysław Sokołowski, plakat zachęcający do udziału w wyborach parlamentarnych w 2019 r.

Uznawany za gatunek grafiki użytkowej, jednak często ma wysokie walory artystyczne. Jest wykorzystywany w różnych celach, m.in. informacyjnych i reklamowych.

Animacja

Kadr z filmu animowanego *Katedra* w reżyserii Tomka Bagińskiego

Technika łącząca pojedyncze elementy graficzne i umożliwiająca ich odtwarzanie. Animacje wykonuje się współcześnie za pomocą programów graficznych – w ten sposób powstają filmy animowane, gry czy różne materiały naukowe.

Logo, identyfikacja wizualna firmy

Logo organizacji World Wide Fund for Nature [łord łajd fand fo nejcze] (Światowy Fundusz na rzecz Przyrody)

Zestaw różnych elementów graficznych, takich jak symbole, układ kolorów, czcionki i znaki, które mają być kojarzone z daną firmą lub organizacją.

Język grafiki

Główne środki wyrazu:

- **rysunek** – wpływa m.in. na wymowę dzieła; może być np. uproszczony lub szczegółowy;
- **linie i kreski** – służą do zaznaczenia konturów i pozwalają osiągnąć różne efekty plastyczne, np. aby stworzyć wrażenie światłocienia, grafik stosuje kreskowanie, czyli umieszcza obok siebie wiele równoległych linii;
- **perspektywa** – podkreśla głębię lub sposób rozmieszczenia obiektów – artysta wykorzystuje złudzenia optyczne osiągane przez odpowiedni układ linii (np. skośny);
- **kompozycja** – tak jak w malarstwie pozwala ona zrozumieć układ elementów na rycinie; wyróżniamy m.in. kompozycję statyczną, dynamiczną, otwartą, zamkniętą.

Ilustracja Małgorzaty Nowak w czasopiśmie dla dzieci, 2020 r.

Jak oceniać grafikę?

Podczas oceny grafiki artystycznej bierzemy pod uwagę:

- **to samo, co w ocenie dzieła malarskiego** – oddziaływanie na wyobraźnię (bogactwo skojarzeń), siłę wyrazu, wywoływane emocje;
- **rysunek** – oryginalność artystyczną, a także umiejętność naśladowania znanych rozwiązań;
- **linie i kreski** – umiejętne oddanie światłocienia, perspektywy, odmiennej faktury przedmiotów;
- **kolor** – kontrasty i półtony w grafice czarno-białej oraz przemyślany dobór barw w grafice kolorowej;
- **funkcjonalność** – w przypadku gdy dzieło ma funkcję użytkową (np. logo, reklama), grafika powinna jak najlepiej realizować swój cel, np. przekazywać jakieś idee, wywoływać określone odczucia, przykuwać uwagę odbiorcy.

Ćwiczenia

1. Wybierz jedno dzieło graficzne spośród zaprezentowanych na infografice i omów zastosowane w nim środki wyrazu.

2. Odszukaj w dostępnych źródłach informacje na temat tradycyjnych technik graficznych. Zapoznaj się również z podanymi opisami trzech wybranych technik. Jak sądzisz, co sprawia, że prace tego typu są dziełami sztuki? Co przesądza o ich wyjątkowości i oryginalności? Uzasadnij swoje zdanie.

Grafika Rembrandta *Młyn* wykonana techniką akwaforty, 1641 r.

Akwaforta

Najpierw artysta pokrywa miedzianą lub cynkową płytę werniksem (woskiem, asfaltem lub żywicą), a następnie igłą żłobi rysunek. Po wytrawieniu płyty w roztworze chemicznym twórca zmywa werniks, wciera w bruzdy farbę i wykonuje odbitki pod prasą i na wilgotnym papierze.

Drzeworyt przedstawiający założenie Akademii Krakowskiej, 1628 r.

Drzeworyt

Artysta za pomocą dłuta, nożyka lub rylca żłobi rysunek w drewnianej płycie, a następnie pokrywa go farbą.

Martwa natura ze szkłem pod lampą, linoryt Pabla Picassa [pikassa], 1962 r.

Linoryt

Grafik żłobi rysunek w linoleum (tkaninie pokrytej utwardzoną masą plastyczną), w taki sam sposób jak w drzeworycie. Ten rodzaj matrycy umożliwia wykonanie dużych odbitek.

☆ 3. Zapoznaj się z plakatami na stronie https://www.poster.pl/pl/artysci_plakaty.html. Wybierz trzech artystów, których obrazowanie najbardziej do Ciebie przemawia. Uzasadnij swój wybór.

4. Podaj przykłady książek, w których – Twoim zdaniem – ilustracje są ważnym uzupełnieniem tekstu.

5. Współcześnie popularne stały się książki obrazkowe nazywane picturebookami [pikczerbukami]. Poszukaj w internecie przykładów takich książek. Jak myślisz, czy ich forma mogłaby się sprawdzić w wypadku utworów podejmujących trudną tematykę?

6. Zaprojektujcie w grupie logo wymyślonej przez Was firmy.

7. Porównaj reklamę z dwudziestolecia międzywojennego z reklamą współczesną dotyczącą podobnego produktu. Jakie widzisz podobieństwa i różnice?

Reklama kawy słodowej (jęczmiennej), lata 1920–1925

Mowa zależna i niezależna – przypomnienie wiadomości

→ Twój niezbędnik, s. 284

Na rozgrzewkę

Co powiedział Paweł? Odpowiedz na dwa sposoby: przytocz dosłownie jego wypowiedź oraz przekaż jej treść własnymi słowami.

Ćwiczenia

1. **W podanym tekście odszukaj przykłady mowy zależnej i mowy niezależnej. W jaki sposób w mowie niezależnej wprowadzono cytat?**

Odczytałem SMS od kolegi: „To jak, możesz wpaść?".
– Czy mogę pójść do Franka? – zapytałem mamę. Uprzedzając jej reakcję, dodałem – jego rodzice już się zgodzili.
– Dobrze, ale wróć przed dziewiętnastą – odpowiedziała mama. Poprosiła mnie jeszcze, abym po drodze wyniósł śmieci.

- **Zapisz w zeszycie tekst z zastosowaniem mowy zależnej.**

2. **Zaproponujcie w parach jak najwięcej czasowników, którymi można uzupełnić podaną wypowiedź.**

– Doskonały pomysł! – [?] Bartek.

3. **Uzupełnij tekst odpowiednimi formami podanych czasowników.**

uznać, narzekać, stwierdzić, zastanawiać się, proponować, zauważyć, zaprotestować

W niedzielę po południu spotkałam się z dziewczynami w Sopocie. Julka [?] spacer w Łazienkach Północnych, ale Kaja [?] na nudę, ponieważ byłyśmy tam już kilka razy w tym miesiącu. Iga [?], że tym razem to będzie coś innego, bo zwykle jeździmy tam na rolkach, a nie spacerujemy. Patrycja [?], że jest ładna pogoda i wolałaby poleżeć na plaży, a Ula [?], czy nie lepiej pójść na lody. Sprzeczka trwała jakiś czas, aż w końcu Paulina [?], że możemy najpierw poleżeć na plaży, a potem kupić lody i iść na spacer, [?] to za świetny pomysł.

- **Przekształć tekst tak, aby zawierał dialogi.**

4. Jak mogły brzmieć wypowiedzi osób, o których mowa w poniższych zdaniach? Podaj po dwie propozycje i zapisz je w mowie niezależnej.

Babcia poprosiła o zamknięcie okna.

Gospodarz powitał przybyłych gości.

Tosia zaprosiła nas na swoje urodziny.

- Określ typ powstałych zdań podrzędnych.

5. Przekształć podany tekst tak, aby zawierał mowę niezależną. Zadanie wykonaj w zeszycie.

Uczestnicy letnich kolonii grają w piłkę nożną. Nagle podchodzi do nich opiekunka, która zwróciła uwagę na to, że jeden z chłopców, Olek, zachowuje się inaczej niż pozostali. Zaniepokojona kobieta pyta go, dlaczego stoi z boku i nie biega za piłką jak reszta. Namawia Olka do dołączenia do grupy i udziału we wspólnej zabawie. Chłopiec odpowiada, że nie może biegać po boisku, więc opiekunka dopytuje o powody takiego zachowania. Olek informuje ją, że jest bramkarzem.

- W której wersji – z użyciem mowy zależnej czy niezależnej – przedstawiona historia jest zabawniejsza? Uzasadnij swoją opinię.

6. Przedstaw własnymi słowami wypowiedzi Davida Attenborough [dejwida attenboroł].

Attenborough zachęca: GO Vegan! [goł vigan] [...]

„Musimy zmienić naszą dietę. Planeta nie jest w stanie utrzymać miliardów mięsożerców" – mówi sir David Attenborough i zachęca do przejścia na wegetarianizm czy choćby ograniczenia jedzenia mięsa. [...]

– Prawdziwa tragedia naszych czasów wciąż postępuje, to utrata bioróżnorodności – mówi w filmie 94-letni aktywista, którego program przyrodniczy *Blue* [blu] *Planet II* wpłynął na zintensyfikowanie wysiłków w celu ograniczenia produkcji plastikowych odpadów.

– Połowa żyznej ziemi na Ziemi to obecnie pola uprawne, 70 procent ptaków to ptaki domowe, większość to kury. Stanowimy jedną trzecią zwierząt na Ziemi. To jest teraz nasza planeta zarządzana przez – i dla – ludzi. Niewiele zostało dla świata. Całkowicie go zniszczyliśmy – podkreśla przyrodnik.

https://www.national-geographic.pl/artykul/attenborough-zacheca-go-vegan-ziemia-nie-utrzyma-miliardow-miesozercow [dostęp: 9.11.2020]

☆ **7.** Napisz krótki artykuł o tym, gdzie żyje się lepiej: w mieście czy na wsi. Wykorzystaj w nim podane wypowiedzi zebrane w ulicznej sondzie.

pani Dorota, 33 lata, sekretarka w biurze:
Zdecydowanie wolę miasto. Jest tu więcej możliwości, łatwiej o pracę i ciekawe zajęcia dodatkowe. W mieście nikt się nie nudzi – można na przykład pójść do teatru, opery albo muzeum.

pan Adam, 57 lat, pracownik mleczarni:
Mieszkałem i na wsi, i w mieście, więc mam porównanie. Gdy byłem młodszy, wolałem miasto, ale dziś lepiej żyje mi się na wsi. Tu czas płynie wolniej, ludzie się mniej spieszą i powietrze jest zdrowsze.

Kasia, 14 lat, uczennica ósmej klasy:
Mieszkam w małym mieście i bardzo mi to odpowiada. Nie jest tu tak głośno i tłoczno jak w dużych metropoliach, a i tak mamy wszystko, czego nam potrzeba: szkoły, przedszkola, sklepy, szpital, kino, bibliotekę – jest więc wygodniej niż na wsi.

Wypowiedzenia wielokrotnie złożone

Na rozgrzewkę

Wyjaśnij, czym różnią się od siebie wypowiedzi w poszczególnych parach. Które z nich wydają Ci się bardziej naturalne i dlaczego?

Wyrzuć śmieci. Załóż kurtkę. Pada deszcz.
Wyrzuć śmieci, ale załóż kurtkę, bo pada deszcz.

Za chwilę wyrzucę. Najpierw pozgniatam plastiki. Zatkaj uszy. Będzie głośno!
Za chwilę wyrzucę, ale najpierw pozgniatam plastiki, więc zatkaj uszy, bo będzie głośno!

Nowa wiadomość

Wypowiedzenie wielokrotnie złożone jest zbudowane z przynajmniej trzech wypowiedzeń składowych – zdań i/lub równoważników zdań.

Przykłady:

1 2 3
|Idąc do domu|, |rozmyślał o tym|, |co powie mamie|.

1 2 3
|Świetnie rysuje|, ale nie umie śpiewać|, dlatego wzięła dodatkowe lekcje|.

Aby określić liczbę wypowiedzeń składowych, trzeba policzyć orzeczenia i ustalić, czy w wypowiedzeniu występują równoważniki zdań.

Przykłady:

1 2 3
|Usiadła w ulubionym fotelu|, i |czytając książkę|, |popijała herbatę|.
orzeczenie równoważnik zdania orzeczenie

1 2 3
|Wyszedł o szóstej|, żeby zdążyć na wcześniejszy tramwaj|, a mimo to spóźnił się do pracy|.
orzeczenie równoważnik zdania orzeczenie

Pamiętaj, że w wypowiedzeniach wielokrotnie złożonych należy stosować te same zasady interpunkcyjne co w zdaniach złożonych podrzędnie i współrzędnie.

Przykłady:

1 2 3
Matylda pierwszy raz sama pakowała swoje walizki, dlatego przygotowała listę, żeby o niczym nie zapomnieć.

1 2 3
Kiedy nadejdą wakacje i będę miał więcej czasu, nauczę się wreszcie jeździć na deskorolce.

Ćwiczenia

1. **Odszukaj wypowiedzenia wielokrotnie złożone i powiedz, z ilu wypowiedzeń składowych są zbudowane.**

Istnieje wiele organizacji, które działają na rzecz ochrony przyrody i ograniczania skutków zmian klimatycznych. Jedną z najbardziej znanych jest Greenpeace [grinpis], który został założony w 1971 r. w Kanadzie, a za swój główny cel obrał ochronę środowiska naturalnego. Członkowie tej organizacji, propagując wykorzystanie odnawialnych źródeł energii, opowiadają się także za efektywnością energetyczną, ponieważ są przekonani, że przyczyniłoby się to do znacznego obniżenia kosztów energii elektrycznej i miało korzystny wpływ na klimat. Aby osiągnąć ten cel, Greenpeace prowadzi różne działania, które mają skłonić rządzących do przyjęcia zrównoważonej polityki klimatycznej i energetycznej. Mamy tylko jedną planetę, na której wszyscy żyjemy, dlatego nie możemy dopuścić do jej zniszczenia!

- **Które wypowiedzenia zawierają równoważniki zdań?**

2. **Z ilu wypowiedzeń składają się poniższe zdania? Policz orzeczenia i równoważniki zdań, a następnie ustal, w których miejscach należałoby wstawić przecinki. Przepisz poprawione zdania do zeszytu.**

Chociaż nie przepadam za słodyczami czasem skuszę się na sorbet lub poczęstuję kostką czekolady.

Gdybyś nastawił budzik jak obiecywałeś nie spóźnilibyśmy się na pociąg.

Przypominał sobie wakacje kiedy leżąc na plaży wpatrywał się w błękit nieba i słuchał szumu fal.

3. **Określ, które zdania są zbyt długie i przez to trudne w odbiorze, a które nie wymagają skrócenia.**

Powiedziała, żebyśmy dokładnie odkurzyli pokój i nie marudzili, że Marek tego nie zrobił, chociaż obiecał, bo jutro przyjedzie Julka, a ona ma alergię na kurz.

Ewelina obiecała, że pomoże Marcie z projektem geograficznym, jeśli uda się jej wcześniej zabrać kota do weterynarza i skończyć referat z historii.

Każdy, kto chce wziąć udział w konkursie plastycznym, musi przedstawić projekt plakatu, który nie był wcześniej nigdzie prezentowany.

Zastanawiała się, czy zaliczy test z matematyki, chociaż uczyła się od tygodnia, nadal nie radziła sobie z pierwiastkami, więc obawiała się, że może mieć z tym problem.

- **Zdecyduj, jak najlepiej podzielić zbyt długie zdania, i uzasadnij swój wybór. Zapisz poprawione wypowiedzenia w zeszycie.**

4. **Dokończ zdania, wzbogacając je o dwa wypowiedzenia składowe odpowiadające na podane pytania.**

Ludzie mają w domu zwierzęta... (w jakim celu?) (i po co jeszcze?).

Skłonność do bałaganiarstwa jest cechą ludzi... (jakich?) (dlaczego?).

- **Określ relacje między wypowiedzeniami składowymi.**

Nowa wiadomość

Poszczególne wypowiedzenia składowe mogą ze sobą wchodzić w relacje **współrzędne** i **podrzędne**. Aby określić te relacje, warto przedstawić wypowiedzenie za pomocą wykresu, na którym wyraźnie widać zależności między wypowiedzeniami składowymi.

Przykłady:

1 2 3
|Wracając ze szkoły|, byłem w dobrym humorze|, ponieważ dostałem dwie piątki|
4
i zdobyłem punkt dla mojej drużyny|.

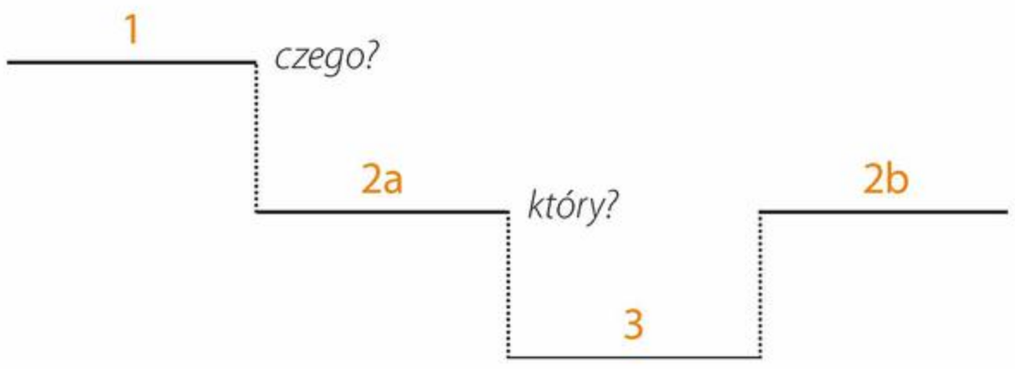
1 – imiesłowowy równoważnik zdania podrzędny wobec zdania 2

2 – zdanie nadrzędne wobec zdania 3 oraz równoważnika zdania 1

3 – zdanie podrzędne okolicznikowe wobec zdania 2 oraz współrzędne łączne wobec zdania 4

4 – zdanie współrzędne łączne wobec zdania 3

1 2a 3
|Dopiero w szkole Kasia dowiedziała się|, że test|, do którego uczyła się przez cały weekend|,
2a
został odwołany|.

1 – zdanie nadrzędne wobec zdania 2

2a – zdanie podrzędne dopełnieniowe wobec zdania 1 i nadrzędne wobec zdania 3

3 – zdanie podrzędne przydawkowe wobec zdania 2

2b – zdanie podrzędne dopełnieniowe wobec zdania 1 i nadrzędne wobec zdania 3

5. **W wypowiedzeniach wielokrotnie złożonych odszukaj zdania składowe, a następnie przedstaw je na wykresach.**

O tym, że zdalna edukacja ma swoje zalety i wady, przekonaliśmy się w 2020 roku, kiedy zaskoczyła nas epidemia wirusa. Ponieważ szkoły zostały zamknięte na kilka miesięcy, korzystaliśmy z komunikatorów internetowych i spotykaliśmy się z nauczycielami wirtualnie.

- **Przekształć tekst tak, aby składał się ze zdań pojedynczych. Powiedz, w której wersji brzmi bardziej naturalnie.**

Kształcenie językowe

☆ **6.** **Ustal, w jakim stylu napisano zamieszczony poniżej tekst. Jak myślisz, dlaczego w tekstach tego typu często stosuje się wypowiedzenia wielokrotnie złożone?**

Jeśli w wodzie stykającej się z węglanem wapnia znajduje się dwutlenek węgla, zaczyna powoli zachodzić reakcja, której efektem końcowym jest roztwarzanie skały. Z węglanu wapnia ($CaCO_3$) powstaje znacznie lepiej rozpuszczalny w wodzie wodorowęglan ($CaHCO_3$), a w rezultacie następuje naruszenie struktury krystalicznej, co powoduje, że spływająca woda rzeźbi skałę.

Mirosław Dworniczak, *Dziury w Ziemi*, „Wiedza i Życie" 2020, nr 10, https://www.wiz.pl/8,2186.html [dostęp: 3.11.2020]

7. **Przekształć podaną wypowiedź tak, aby mogła zostać opublikowana na szkolnej stronie internetowej. W tym celu ogranicz powtórzenia i sformułowania potoczne oraz przekształć wypowiedzenia wielokrotnie złożone w krótsze zdania.**

Kandyduję na przewodniczącą samorządu uczniowskiego, ponieważ już od dwóch lat działam w samorządzie uczniowskim, mam swoją wizję tego, jak powinna wyglądać szkoła, i to jest fajna wizja, którą staram się wprowadzać w życie. Chciałabym, żeby zostało to, co najlepsze, to, co lubią uczniowie: dyskoteki, walentynki, mikołajki, ale oprócz tego chciałabym, żeby wprowadzić szczęśliwe numerki, to znaczy takie coś, że codziennie byłby losowany numerek i osoby, które mają taki numer w dzienniku, nie mogą być tego dnia pytane. No i fajnie byłoby zorganizować tygodnie tematyczne, na przykład tydzień chemiczny albo patriotyczny, i podczas takich tygodni odbywałyby się różne tematyczne kwizy, konkursy, byłyby nagrody.

Gramatyka w praktyce

Jeśli chcemy, żeby nasz tekst był zrozumiały, tworzone przez nas zdania nie mogą być zawiłe. Dlatego musimy dbać o to, by relacje między zdaniami składowymi były poprawne. Jeden z najczęstszych błędów popełnianych w wypowiedzeniach wielokrotnie złożonych dotyczy użycia zaimka *który*.

- W zdaniach wielokrotnie złożonych nie należy powtarzać tego zaimka, jeśli miałby on rozpoczynać kolejne zdania podrzędne, np. ~~*Pożyczę ci książkę, którą kupiłam na kiermaszu, który zorganizowała nasza klasa*~~. Jeśli to możliwe, najlepiej zamienić jedno ze zdań podrzędnych na przydawkę z imiesłowem przymiotnikowym, np. *Pożyczę ci książkę, którą kupiłam na kiermaszu zorganizowanym przez naszą klasę.*
- Zaimek *który* można powtórzyć, jeśli zdania składowe są względem siebie współrzędne, np. *Pożyczę ci książkę, którą kupiłam na kiermaszu i którą widziałam u Ewy.*

? Popraw podane zdania.

Wybraliśmy kandydata, który najlepiej poradził sobie z zadaniem, które dla niego przygotowaliśmy. Dla mnie najciekawszym przedmiotem jest chemia, którą lubię z powodu doświadczeń, które przeprowadzamy na lekcjach.

DWUDZIESTOLECIE MIĘDZYWOJENNE

s. 176–177

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

- **grafika** — s. 196–198
- **liryka** — s. 184
- **alegoria** — s. 189
- **sztuka dwudziestolecia międzywojennego** — s. 178–179
- **neologizm artystyczny** — s. 186
- **reportaż** — s. 193

• Zob. też: Twój niezbędnik

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

Stefan Żeromski, *Syzyfowe prace* (fragmenty), s. 171–175

motywy obecne w utworze:
- młodość
- dojrzewanie
- przemiana wewnętrzna
- przyjaźń
- patriotyzm
- ojczyzna
- rodzina
- samotność
- rola literatury w życiu człowieka
- dobro i zło

Sławomir Mrożek, *Artysta*, s. 187–189

motywy obecne w utworze:
- obraz artysty
- ambicja
- ludzkie wady i słabości

Bolesław Leśmian (wybór wierszy), *Szewczyk*, s. 185–186

Dwudziestolecie międzywojenne

motywy obecne w utworze:
- sens życia
- pasja
- Bóg
- praca

Kazimierz Wierzyński (wybór wierszy), *Zielono mam w głowie*, s. 180

Dwudziestolecie międzywojenne

motywy obecne w utworze:
- poezja
- radość
- młodość
- rola poety

Marian Hemar, Julian Tuwim (wybór wierszy), *Piosenka o szczęściu*, s. 181–182

Dwudziestolecie międzywojenne

motywy obecne w utworze:
- szczęście
- życiowe wybory
- obraz artysty

Jan Lechoń (wybór wierszy), *Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną...*, s. 183–184

Dwudziestolecie międzywojenne

motywy obecne w utworze:
- miłość
- śmierć
- sens życia
- natura ludzka

Podsumowanie

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

- mowa zależna i niezależna
  - s. 199–200
- zdania wielokrotnie złożone
  - s. 201–204

- Zob. też: Twój niezbędnik

TWORZENIE WYPOWIEDZI

- Szkoła mówienia i pisania
  - podanie
    - s. 194–195

WARTO PRZECZYTAĆ

- Ray Bradbury [rej bradbery], *451 stopni Fahrenheita* [farenhajta]
- Marjane Satrapi, *Persepolis*
- Kimberly Brubaker [brubejker], *Wojna, którą w końcu wygrałam*
- Gloria Whelan [łilen], *Bezdomny ptak*
- Shaun [szon] Tan, *Opowieści z głębi miasta*

WARTO OBEJRZEĆ

- *Niezgodna*, reż. Neil Burger [nil burger]
- *Zniknięcie mojej matki*, reż. Beniamino Barrese,
- *Kret*, reż. Rafael Lewandowski
- *Struktura kryształu*, reż. Krzysztof Zanussi
- *Ona*, reż. Spike Jonze [spajk dżołns]

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

WYKONAJ W ZESZYCIE

Dariusz Ryń

Decyzje (fragmenty)

Nie da się wyuczyć podejmowania zawsze słusznych decyzji, nie ma algorytmu[1], który pozwoliłby wyeliminować błędy w wyborach. Jednak wiedząc, gdzie i jak rodzą się nasze postanowienia, możemy minimalizować ryzyko, że wybierzemy fatalnie.

W obliczu decyzji, szczególnie tej trudnej, realizujemy zazwyczaj (mniej lub bardziej świadomie) jedną z czterech strategii postępowania.

Pierwsza polega na unikaniu, odkładaniu rozstrzygnięcia, rezygnacji. Ci, którzy idą tą drogą, tłumaczą zwykle, że za mało wiedzą, że zdecydują jutro, za tydzień... gdy okoliczności się zmienią. Zwykle nic się nie zmienia, problem narasta, decyzja nie zapada. „Pozwalają światu, by za nich pisał ich historię. Pozwalają, by inni decydowali za nich, co mają robić" – komentuje Ruth Chang[2] z Rutgers University[3] [...]. „Nasz wybór w pewien sposób tworzy nas samych. Podejmując trudne decyzje, stajemy się autorami własnego życia. Traktujmy je zatem jako cenną okazję do świętowania tego, co w nas jest wyjątkowe. Okazję do stwarzania siebie jako niepowtarzalnych" – dowodzi Chang.

Boimy się wziąć odpowiedzialność za decyzję i często próbujemy jej ciężar przerzucić na innych – to druga strategia. [...] Odwołujemy się [...] do opinii autorytetów, ekspertów, szukamy podpowiedzi w ich opracowaniach. Ile one są warte? Profesor Tadeusz Tyszka [...] przywołuje badania Philipa Tetlocka[4] z University of Pennsylvania, który przez 12 lat analizował prace ekspertów. Okazało się, że trafność swoich przewidywań szacowali oni na 80 procent, podczas gdy naprawdę sięgała ona zaledwie 45 procent. „Badania pokazują, że dużo trafniejsze są przewidywania meteorologów aniżeli analityków finansowych. Co więcej, z błędów, które przytrafiają się meteorologom, możemy sobie pożartować, a za nietrafne rady analityków finansowych słono płacimy" – pisze profesor. I dodaje: „nie ma rady, trzeba polegać na sobie. Na swojej głowie".

Tomasz Kozłowski [...] przywołuje hipotezy słynnego badacza procesów poznawczych Daniela Kahnemana[5]. Według jednej z nich mamy do dyspozycji dwa mózgowe systemy operacyjne – ten racjonalny, analityczny, dokładny, ale powolny, oraz system emocjonalny, skojarzeniowy, oparty na impulsach i działający szybko. Na tych systemach opieramy nasze życiowe wybory.

W obliczu decyzji możemy zatem spróbować dogłębnie poznać problem (strategia trzecia). Przeanalizować skład, układ, funkcjonalności, możliwości, naszkicować scenariusze... Niestety, w dzisiejszym świecie opcji jest tak wiele, że ta strategia nie zawsze się sprawdza. [...] Na dodatek, jak pisze Thorsten Pachur[6] [...], stosowanie tej strategii często przynosi wyniki mniej precyzyjne niż te oparte na zwykłym szacowaniu.

Wyboru można też dokonać w oparciu o system emocjonalny umysłu (strategia czwarta). Podstawą decyzji są wtedy procesy nieświadome w mózgu, intuicja, bodźce z ciała. To na ich podstawie dokonujemy większości wyborów, których... często później żałujemy. Bo ta strategia, choć szybka i wygodna, jest zawodna. Co zatem robić? Jak wybierać?

https://charaktery.eu/artykul/decyzje [dostęp: 21.05.2021]

[1] **algorytm** ściśle określony ciąg czynności, których wykonanie prowadzi do rozwiązania jakiegoś zadania

[2] **Ruth Chang** [rut czang]

[3] **Rutgers University** [ratgers juniwers-iti]

[4] **Philipa Tetlocka** [filipa tetloka]

[5] **Kahnemana** [kanemana]

[6] **Thorsten Pachur** [torsten paczur]

Sprawdź, czy potrafisz

1. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Autor przekonuje, że warto znać motywy swojego postępowania.	P	F
Z tekstu wynika, że odkładanie decyzji na później zmniejsza wagę problemu.	P	F

2. Nazwij właściwymi związkami frazeologicznymi strategie postępowania opisane w tekście. W tym celu wpisz do tabeli odpowiednie oznaczenia literowe.

A. chować głowę w piasek
B. podążać za głosem serca
C. umywać od czegoś ręce
D. dzielić włos na czworo

Strategia	Związek frazeologiczny
1.	
2.	
3.	
4.	

3. Wyjaśnij sens zdania: *Podejmując trudne decyzje, stajemy się autorami własnego życia.*

4. Którą ze strategii przedstawionych w tekście Dariusza Rynia warto – Twoim zdaniem – wykorzystać przy podejmowaniu trudnej decyzji? Uzasadnij swoją opinię.

5. Uzupełnij poniższe zdanie. Wybierz odpowiedź spośród oznaczonych literami A i B oraz odpowiedź spośród oznaczonych literami C i D.

Autor tekstu przywołał wypowiedź Philipa Tetlocka w mowie A/B, aby w ten sposób C/D.

A. zależnej
B. niezależnej
C. zwiększyć wiarygodność swoich słów
D. wzbudzić złość w odbiorcach tekstu

6. Podaj bohaterów lektur obowiązkowych, którzy musieli podjąć decyzje w podanych kwestiach.

- Czy uwierzyć słowom dyrektora cyrku? bohater:
- Czy wstawić się za przyjacielem ze szkolnej ławki, który wdał się w bójkę? bohater:

7. Przekształć wypowiedzenie: *Podejmując trudne decyzje, stajemy się autorami własnego życia* tak, aby zastąpić imiesłów osobową formą czasownika. Określ, jakiego typu zdanie złożone powstało.

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

Enrico Galiano[1]

Jeszcze będziemy szczęśliwi (fragmenty)

[1] **Enrico Galiano** [enriko galiano]

[2] **Bove** [bowe]

– Dzień dobry wszystkim – mówi pan Bove[2], wchodząc do sali. [...]

Pan Bove ledwie dobił sześćdziesiątki, ale wygląda na osiemdziesiąt lat. Włosy i brodę ma siwiutkie, twarz zmęczoną, zawsze nosi stare dwurzędowe marynarki, grafitowe lub czarne, z rękawami podwiniętymi do łokci. Uczy filozofii. [...]

Kończy sprawdzać listę, otwiera swoją torbę i wyciąga z niej tacę pełną ciastek. Kładzie ją na biurku, tak by wszyscy widzieli. Nie są to zwykłe ciastka, to istne bomby kaloryczne. [...]

– Teraz zacznę losowo wyczytywać wasze nazwiska, a wy będziecie tu podchodzić. Wybierzecie jedno ciastko, zabierzecie je do ławki i na mój znak zaczniecie jeść. [...]

Gdy wreszcie ciastka się kończą, pan Bove chowa tacę. Chwilę przypatruje się klasie, po czym uśmiecha się i wykrzykuje:

– Jedzcie! [...]

Pan Bove stoi i obserwuje. Zadanie spałaszowania ciastek trochę się przedłuża, bo są olbrzymie. [...]

Gdy wszyscy mają pełne usta, nauczyciel uderza dłonią w biurko.

– Stop! Koniec! Odłóżcie ciastka!

– Panie profesorze, nie! – próbuje powiedzieć Boccia[3], ale buzię ma wypchaną czymś brązowym.

– Każdy, kto będzie jeść dalej, dostanie pałę.

Pan Bove nie żartuje. Jest w stanie to zrobić. [...]

Uczniowie zamierają. Wszyscy przestają jeść. Wszyscy odkładają ciastka na ławki. [...]

Pan Bove [...] zaczyna wykład:

– Życie jest, jakie jest. Wiem, że stworzono tysiące teorii dotyczących przeznaczenia, karmy[4], boskiej sprawiedliwości. [...] Ja natomiast uważam, że to wszystko zawsze zależy tylko i wyłącznie od odwagi [...].

Wszyscy są zaskoczeni. [...] Prawie nikt nie rozumie jednak, o czym mówi ten staruszek i co chce im przez to powiedzieć.

– Wasze ciastka... Mieliście przed sobą wasze wymarzone ciastka podane na tacy. Tylko że niektórzy mieli to szczęście, że mogli wybrać, bo zostali wyczytani na początku. Inni musieli się zadowolić tym, co zostało.

Po klasie rozchodzi się niemal jednogłośne „Aaaa". [...]

– Ponadto każdy z was jadł na swój sposób, tak szybko, jak chciał, a jednak prawie wszyscy zrobiliście to samo. Wiecie co? [...] Zaczęliście jeść od tej strony, która według was była mniej smaczna. Wszystkie ciastka miały krem lub czekoladę i każde z nich miało tę lepszą stronę, a wy chcieliście zostawić ją na koniec. Zauważyliście to? [...] Nie wiedzieliście, że każę wam przestać jeść. Nikt z was nie mógł tego wiedzieć.

– Zgadza się, panie profesorze. A skoro o tym mowa: to niesprawiedliwe! Jakbym wiedział, to bym zaczął od bitej śmietany! – mówi Casali[5].

– Wiem, chłopcze. Właśnie dlatego wam nie powiedziałem, że nie zjecie ciastek do końca. Chciałem, byście zrozumieli, jak to działa.

– Jak działa co? – dopytuje chłopak.

– Wszystko, Casali. Wszystko. Wszystko, co musicie wiedzieć, jest w tej połowie ciastka, której nie zjedliście.

Na twarzach uczniów maluje się niezrozumienie.

– To nie tak, że jest czas na zabawę i czas na podejmowanie decyzji. To nie działa tak, że „Ach, pewnego dnia chciałbym robić to i to". To nie działa tak, że „Zrobię to, jak będę

[3] Boccia [boczczja]

[4] karma w indyjskiej religii suma uczynków człowieka, decydująca o charakterze wcielenia się jego duszy po śmierci w życie innej istoty

[5] Casali [kasali]

mieć już własny dom i pracę" – mówiąc to, nauczyciel naśladuje cienki głosik. – To nie działa tak, że „Teraz chcę się tylko wyszaleć, potem będę nad tym myśleć". To działa tak, że moment jest zawsze, tylko i wyłącznie teraz. Jeśli wolicie zostawić tę lepszą część na koniec, to jesteście półgłówkami. Jeśli myślicie, że bycie dobrym możecie zostawić na później, bo jesteście jeszcze mali, że teraz nie czas, to jutro lub za dziesięć i dwadzieścia lat zrobicie tak samo, nadal będziecie twierdzić, że nie jesteście gotowi, że to jeszcze nie ten moment, że jeszcze potrzebujecie trochę czasu. To działa tak, że jeśli zaczniecie czekać na moment, gdy będziecie spokojni i pewni, to tego kremu nie zjecie nigdy, bo jedyna pewność, jaką mamy, to że nikt z nas, nikt, nigdy nie skończy jeść swojego ciastka. Zawsze zostanie coś do zrobienia. Zawsze będzie coś niedokończonego.

Cała klasa na chwilę milknie. Połowa wpatruje się w nauczyciela, połowa w swoje ciastko.

– I nie myślcie, że jak mówię o kremie, to mam na myśli imprezowanie [...]. Krem w tym znaczeniu to odwaga bycia sobą, chęć odkrycia, kim się jest, sprawienie, by świat was usłyszał. To prawdziwy krem. Taka jest prawda. To nie działa tak, że jest czas, kiedy można się nie starać, okres próbny, okres „to jeszcze nie teraz". To działa tak, że masz tylko jedno ciastko i mało czasu, by je zjeść.

Przełożyła Magdalena Sulik

8. Dokończ zdanie. Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

Nauczyciel chce zmotywować uczniów do tego, aby

A. odrzucili pamięć o przeszłości.
B. zadbali o swoją przyszłość finansową.
C. świadomie korzystali z teraźniejszości.
D. zrezygnowali z młodzieńczych przywilejów.

9. Uzupełnij poniższe zdania. Wybierz odpowiedź spośród oznaczonych literami A i B oraz odpowiedź spośród oznaczonych literami C i D.

W swoim wykładzie nauczyciel A/B, o czym świadczą słowa: C/D.

A. prezentuje postawę wyższości wobec uczniów
B. wskazuje na wspólne ludziom doświadczenia

C. *To nie tak, że jest czas na zabawę i czas na podejmowanie decyzji*
D. *bo jedyna pewność, jaką mamy, to że nikt z nas, nikt, nigdy nie skończy jeść swojego ciastka*

10. Sformułuj temat lekcji, którą przeprowadził pan Bove. Uzasadnij swoją decyzję.

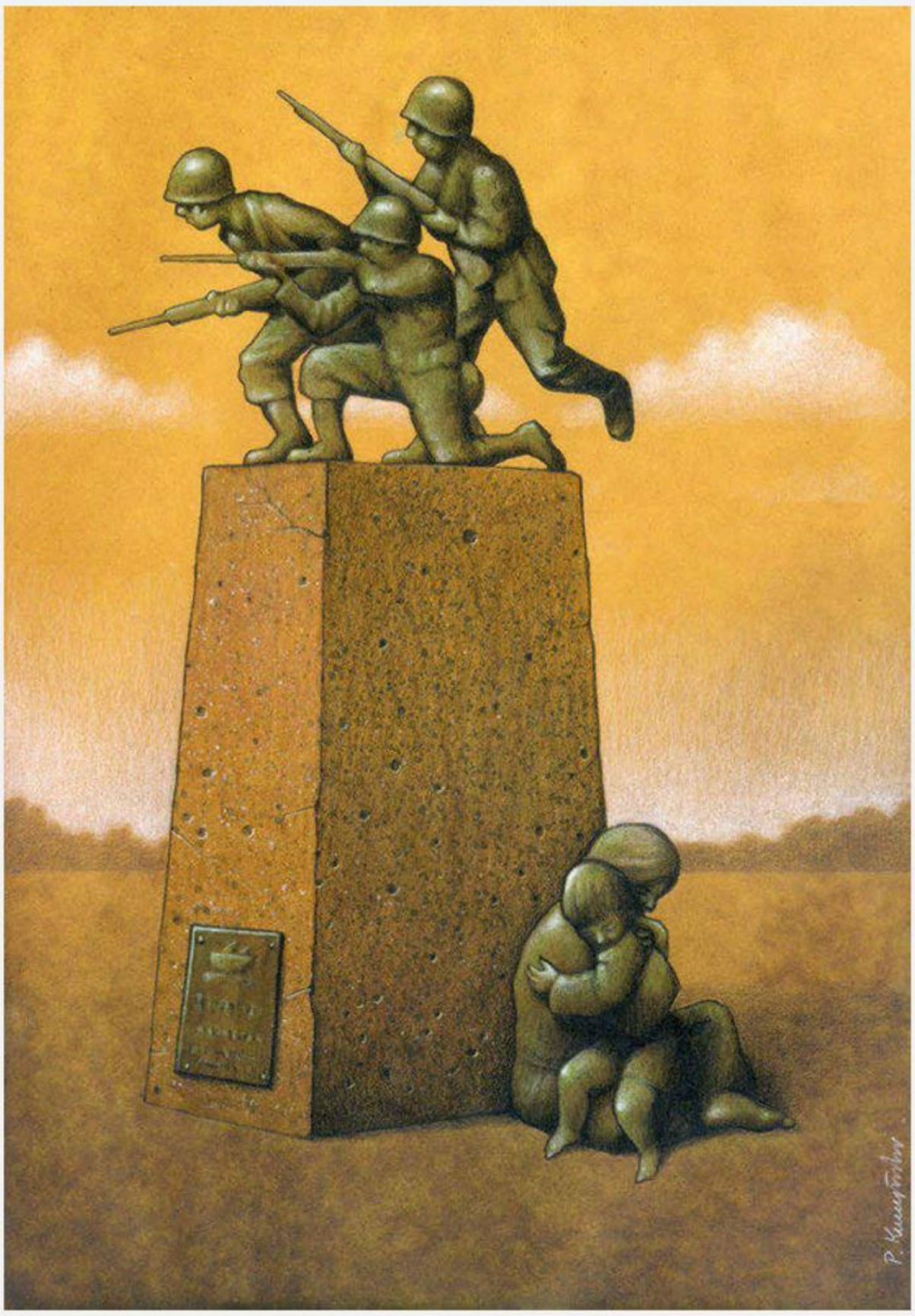
11. Pan Bove kończy swój wykład stwierdzeniem: *To działa tak, że masz tylko jedno ciastko i mało czasu, by je zjeść*. Wyjaśnij, jak rozumiesz te słowa.

12. Której ze strategii decyzyjnych opisanych w tekście *Decyzje* mają się wystrzegać uczniowie pana Bove? Uzasadnij swoją odpowiedź, odwołując się do obu tekstów.

13. Który bohater lub którzy bohaterowie lektury obowiązkowej korzystali z życia w sposób zaprezentowany przez pana Bova?

14. Wyobraź sobie, że do Twojej szkoły przyjeżdża z wykładem pan Bove. Napisz ogłoszenie, w którym zachęcisz kolegów i koleżanki do udziału w tym wydarzeniu.

5 Wojna

Paweł Kuczyński,
Monument

rysunek
(technika mieszana)

21 × 29,7 cm

XXI w.

Przyjrzyj się rysunkowi a następnie wykonaj polecenia i odpowiedz na pytania.

1. Jakie emocje wzbudza w Tobie scena narysowana przez Pawła Kuczyńskiego?
2. Wymień ukazane postacie. W jakiej sytuacji zostały przedstawione?
3. Przeanalizuj relacje między bohaterami sceny. Jaki obraz stosunków międzyludzkich został ukazany?
4. Co lub kogo z reguły upamiętniają pomniki? Czym nietypowym wyróżnia się ukazany monument? Jak sądzisz, na co artysta chciał w ten sposób zwrócić uwagę?
5. Jaką postawę wobec działań wojennych przekazuje dzieło? Uzasadnij swoją opinię.
6. Wyszukaj w internecie inne dzieła Pawła Kuczyńskiego. Jakie tematy porusza artysta i za pomocą jakich środków to robi?

Markus Zusak [suzak]
(ur. 1975 r.), australijski pisarz. Zaczął tworzyć już w wieku 16 lat. Jest autorem nagradzanych powieści, m.in. *Posłańca* (2002) i *Złodziejki książek* (2005), która zyskała szczególne uznanie czytelników i stała się światowym bestsellerem. Inspiracją do jej napisania były zasłyszane w młodości przez autora opowieści o III Rzeszy i prześladowaniu Żydów. Pisarz wraz z rodziną mieszka w Sydney.

Zanim przeczytasz

Dowiedz się z różnych źródeł, np. z internetu lub encyklopedii, kim był Jesse Owens [dżes-i ołens], i zanotuj w zeszycie informacje o jego największych sukcesach.

Markus Zusak

Złodziejka książek (fragmenty)

CZASY NIETOLERANCJI

Kiedy o tym myślała, Liesel[1] zdawało się, że była naocznym świadkiem dziecięcej niesławy Rudy'ego[2]. W jakiś sposób widziała się wśród jego wyimaginowanej widowni. Być może po prostu lubiła myśl o pomalowanym na czarno chłopcu biegnącym po trawie.

Rok 1936. Olimpiada. Igrzyska Hitlera.

Jesse Owens pobiegł na dystansie 400 metrów i zdobył swój czwarty złoty medal. Cały świat zbulwersowały wypowiedzi, że jako czarnoskóry zalicza się do podludzi, oraz fakt,

[1] **Liesel** [lizel]

[2] **Rudy** [rudi]

Kilka słów o książce

Akcja *Złodziejki książek* toczy się w nazistowskich Niemczech, tuż przed wybuchem II wojny światowej i w trakcie jej trwania. Główną bohaterką jest nastoletnia Liesel. Gdy jej mama musi opuścić Niemcy z powodów politycznych, dziewczynka trafia do rodziny zastępczej. W nowej szkole opiekuje się nią Rudy – chłopak z sąsiedztwa. Pomaga jej znieść szykany rówieśników, gdy wychodzi na jaw, że Liesel nie potrafi czytać ani pisać. Szybko zostają przyjaciółmi, a świat wokół nich zaczyna się niebezpiecznie zmieniać. Liesel przez całe życie towarzyszą książki – podkradane, pożyczane w tajemnicy, wpadające jej w ręce przypadkiem, te, na których ojczym uczy ją składać litery. Są wśród nich także te pisane przez nią samą, ale też te zakazane, płonące na stosach rozpalonych przez nazistów i niszczone wybuchami bomb. Jeśli jesteście ciekawi opowieści nie tylko o okrucieństwie wojny i cierpieniu, lecz także o człowieczeństwie w nieludzkich czasach, o potędze i pięknie słów, niezwykłej przyjaźni i miłości, w dodatku opowiadanej przez samego Śmierć (tak, to on!), któremu nie brakuje poczucia humoru – koniecznie przeczytajcie powieść Markusa Zusaka.

że Hitler odmówił uściśnięcia mu ręki. Nawet najbardziej zdeklarowani rasiści byli pod wrażeniem jego sukcesu. Największym fanem sprintera był Rudy Steiner[3].

Cała rodzina zgromadziła się w pokoju dziennym, tylko on wymknął się do kuchni, gdzie nabrał w dłonie sadzy z piecyka.

– Już – powiedział do siebie z uśmiechem. Był gotów.

Grubą warstwą rozsmarował węgiel na twarzy, przeciągnął nim nawet po włosach.

Przejrzał się w szybie i – ubrany tylko w szorty i koszulkę – na rowerze podkradzionym starszemu bratu popedałował na Stadion Huberta. W kieszeni miał zapasowe kawałki węgla, na wypadek gdyby pierwsze smarowidło się zużyło.

[3] **Steiner**
[sztajner]

W wyobraźni Liesel tej nocy księżyc stał w pełni. Dookoła niego kłębiły się chmury.

Zardzewiały rower podjechał pod stadion. Rudy przelazł przez ogrodzenie. Powłócząc nogami, ruszył w kierunku startu biegu na setkę. Z entuzjazmem zaczął się rozgrzewać, potem wykopał w ziemi dołki.

Czekając na swój moment, maszerował dookoła, koncentrując się, pod ciemnym niebem zasłanym chmurami.

– Owens jest przygotowany – powtórzył radiowy komentarz.

– To może być jego największy sukces...

Uścisnął dłonie wyimaginowanych przeciwników i życzył im powodzenia, choć znał rezultat. Nie mieli z nim najmniejszych szans.

Sędzia zagwizdał. Na widowni stadionu zmaterializowali się kibice. Skandowali nazwisko Jessego Owensa, a Jessem Owensem był on, Rudy Steiner.

Zapadła cisza.

Gołe stopy Rudy'ego dotknęły ziemi. Czuł, jak błoto przeciska mu się między palcami. Na polecenie sędziego przybrał pozycję startową. Ciszę nocy przeciął wystrzał.

Na jednej trzeciej dystansu zawodnicy wciąż biegli równo, ale było tylko kwestią czasu, kiedy uczerniony węglem Owens wyrwie się na pierwszą pozycję i odsadzi od reszty.

– Owens wygrywa! – wykrzyknął przenikliwy chłopięcy falset[4], gdy pędził pustą bieżnią po hałaśliwy aplauz i olimpijskie laury. Poczuł, jak jego pierś przecina taśmę mety, gdy zdobywał pierwsze miejsce. Najszybszy człowiek świata.

[4] **falset**
wysoki, piskliwy głos chłopięcy

Tuż po ostatnim zwycięskim kroku sytuacja stała się nieciekawa. Przy mecie, wśród tłumu, stał jego ojciec, wyglądający jak zły duch. Istna zmora w garniturze. [...]

– *Was ist los?*[5] – spytał syna, patrząc na jego czarną twarz. – Co się tu, do diabła, dzieje? – Tłum nagle znikł. Zerwał się wiatr. – Przysnąłem w fotelu, kiedy Kurt zauważył, że cię nie ma. Wszyscy cię szukają.

W normalnych okolicznościach pan Steiner był człowiekiem wyjątkowo uprzejmym i łagodnym. Jednak odkrycie, że jeden z jego potomków przemalował się w letnią noc na Murzyna, nie było dla niego normalną okolicznością.

[5] **Was ist los?**
niem. 'Co się dzieje?'

Jesse Owens na igrzyskach olimpijskich w Berlinie w 1936 r. podczas startu do biegu na dystansie 200 m, w którym zdobył złoty medal.

– Ten chłopak zwariował – wymamrotał, choć mając szóstkę dzieci, mógł coś podobnego przewidzieć. Przynajmniej jedno z nich musiało się okazać czarną owcą. – No?

– Byłem Jessem Owensem – odparł zdyszany Rudy, opierając ręce na kolanach. Jakby to była najzwyczajniejsza rzecz na świecie. W jego tonie było nawet coś bezczelnego, jakby miał pretensje o pytanie ojca. Uspokoił się jednak, widząc, jak resztki snu znikają z ojcowskich oczu.

– Jessie Owensem? – Pan Steiner był osobą zasadniczą, człowiekiem z drewna. Miał czysty, szczery głos, a ciało rozłożyste i twarde jak dąb. Jego włosy wyglądały jak drzazgi. – Kto to?

– No wiesz, tato, ten amerykański biegacz, Czarny Magik.

[...]

– Chodźmy.

Po drodze ojciec postanowił porozmawiać z synem o polityce i wytłumaczyć mu wszystko najlepiej, jak potrafił. Rudy miał to wszystko pojąć dopiero za kilka lat, kiedy już było za późno, by się przejmować zrozumieniem czegokolwiek.

SPRZECZNOŚCI POLITYCZNE ALEKSA STEINERA

Po pierwsze: Był członkiem partii nazistowskiej, ale nie czuł nienawiści do Żydów; ani do kogokolwiek innego, jeśli idzie o ścisłość.

Po drugie: w skrytości ducha nie umiał jednak powściągać uczucia ulgi (czy wręcz radości), gdy usunięto jego konkurencję w postaci żydowskich sklepów i zakładów [...].

Po trzecie: Ale czy to znaczyło, że ci ludzie mają zostać całkowicie wypędzeni?

Po czwarte: Rodzina. Oczywiście, musiał ją utrzymać. Skoro warunkiem było członkostwo w partii, został członkiem partii.

Punkt piąty: Gdzieś w głębi serca miał swędzący punkt, ale zmuszał się, by go nie rozdrapywać. Bał się tego, co mogłoby wyjść na jaw.

Szli w stronę Himmelstrasse[6], aż wreszcie Alex powiedział:

– Synu, nie wolno ci się malować na czarno, rozumiesz?

Rudy był zarazem zaciekawiony i speszony. Księżyc zerwał się z uwięzi, gotów się unieść, spaść i rozpłynąć na twarzy chłopca, ukazując zmętnienie i przeczulenie jego myśli.

– Dlaczego, tato?

– Bo cię aresztują.

– Ale dlaczego?

– Bo nie powinieneś chcieć wyglądać jak Murzyn ani jak Żyd, ani jak... ani jak nikt inny niż my.

– A kto to są Żydzi?

[6] **Himmelstrasse** [himelsztrase]

– Pamiętasz mojego najstarszego klienta, pana Kaufmanna? Tego, u którego kupowaliśmy ci buty?

– Tak.

– On jest Żydem.

– Nie wiedziałem. Czy żeby być Żydem, trzeba za to płacić? Trzeba mieć pozwolenie?

– Nie, Rudy. [...] To tak, jak być Niemcem albo katolikiem.

– Aha. Czy Jesse Owens jest katolikiem?

– Nie mam pojęcia! – [...] Przez chwilę maszerowali w ciszy.

– Chciałbym być jak Jesse Owens, tato – wyznał Rudy. Pan Steiner położył rękę na głowie chłopca i zaczął mu tłumaczyć:

– Wiem, synu, ale ty masz piękne blond włosy i duże niebieskie oczy. Powinieneś się cieszyć z tego, co masz, czy to jasne?

Nic nie było jasne.

Rudy niczego nie zrozumiał, a ta noc była tylko przygrywką do tego, co miało nadejść.

Dwa i pół roku później[7] sklep obuwniczy Kaufmanna zamienił się w kupę potłuczonego szkła, a wszystkie buty w swych pudełkach wylądowały na ciężarówce.

Przełożyła Hanna Baltyn

Po przeczytaniu

1. Za co Rudy Steiner podziwiał Owensa? Dlaczego chciał być taki jak on?
2. Co o różnicach rasowych oraz religijnych myślą ojciec i syn? Jakie wnioski można wyciągnąć z porównania ich poglądów?
3. Jak rozumiesz słowa wypowiedziane przez pana Steinera: *Powinieneś się cieszyć z tego, co masz*? Czy można je potraktować jako uniwersalną radę? Uzasadnij swoją odpowiedź.
4. Jak wojna wpływa na światopogląd i wartości ludzi? Odpowiedz na podstawie podanego fragmentu powieści *Złodziejka książek*, innych utworów literackich oraz wiedzy historycznej.
5. Wyszukaj w dostępnych źródłach informacje o tym, czym był nazizm. Wyjaśnij, dlaczego według polskiego prawa propagowanie nazizmu to przestępstwo.
6. Porozmawiajcie o problemie dyskryminacji i nietolerancji. Czy dostrzegacie przejawy tych zjawisk współcześnie? Na czym one polegają?
7. Przeczytaj powieść Markusa Zusaka *Złodziejka książek*, a następnie przygotuj odpowiedzi na poniższe pytania.
   - Jak można zinterpretować tytuł książki w kontekście całej powieści?
   - W jaki sposób zostali przedstawieni zwykli niemieccy obywatele hitlerowskiej III Rzeszy? Co Cię zaskoczyło w tym obrazie?
   - Jaką rolę w życiu człowieka może odgrywać literatura?
8. Porozmawiajcie o książkach, filmach i komiksach o tematyce wojennej, które wywarły na Was największe wrażenie. Jakie było ich przesłanie? Co Was w nich zaciekawiło? Czego się dzięki nim nauczyliście?

[7] dwa i pół roku później nawiązanie do tzw. nocy kryształowej w Niemczech z 1938 r. W nocy z 9 na 10 XI naziści zniszczyli tysiące żydowskich sklepów, m.in. wybijając w nich szyby (stąd nazwa tego wydarzenia). Wydarzenie to zapoczątkowało okres nasilonych prześladowań Żydów w Niemczech.

Czasy wojny i okupacji

W roku 1939 wrzesień był zupełnie inny niż zwykle. Nikt nie myślał o szkole – wybuchła **wojna**. Stanęły wszystkie urzędy, w sklepach zaczęło brakować towarów, skończył się opał, a nadchodziła wyjątkowo surowa zima.

Cena 10 gr. SOBOTA, 2 WRZEŚNIA 1939 ROKU Nr. 243

CZAS-7 wieczór

Oburzenie i pogarda całego świata dla Niemców

za ich zdradziecki napad

Podziw powszechny dla Polski

Wojna światowa — kwestią najbliższych godzin

Zwycięstwo jest pewne

Przed ostateczną decyzją

W Rumunii

100 czołgów, 34 samoloty ZNISZCZYŁA WROGOWI

nasza bohaterska armia

Duńska oburzona

Neutralna Łotwa

Sądy doraźne

Pierwsza strona dziennika „Czas" z 2 września 1939 r., wydanie wieczorne

Po przegranej przez Polaków kampanii wrześniowej wojska III Rzeszy i ZSRS zajęły całe terytorium naszego kraju. Mieszkańcy Polski jednak nigdy nie pogodzili się z warunkami podyktowanymi przez okupantów, czego dowodami były m.in. **działalność konspiracyjna**, **akcje sabotażowe**, **powstanie w getcie warszawskim** czy **powstanie warszawskie**.

Warszawa, nazywana „ogniskiem zamętu", została doszczętnie zniszczona. Jej powojenna odbudowa miała znaczenie symboliczne – była hołdem dla poległych i znakiem odrodzenia się kraju po wojnie.

Od kiedy do kiedy?

II wojna światowa rozpoczęła się 1 września 1939 r. – wtedy III Rzesza zaatakowała Polskę. 17 września nasz kraj zaatakowali także Sowieci (ZSRS). Na mocy paktu Ribbentrop–Mołotow najeźdźcy podzielili się polskimi ziemiami. 27 września 1939 r. oficjalnie powołano do istnienia **Polskie Państwo Podziemne**, podlegające polskiemu rządowi na uchodźstwie. Celem działającej na szeroką skalę konspiracji było wyzwolenie kraju spod władzy okupantów.

1939 r. początek wojny

1939 r. utworzenie Polskiego Państwa Podziemnego i Szarych Szeregów

1940 r. założenie przez Niemców obozu w Auschwitz, utworzenie gett dla Żydów

1943 r. powstanie w getcie warszawskim

1944 r. powstanie warszawskie

1945 r. zakończenie wojny

Literatura i literaci podczas okupacji

Część pisarzy wyjechała z Polski – jak **Melchior Wańkowicz**, który został korespondentem wojennym na Bliskim Wschodzie. Wielu spośród tych, którzy zostali, brało czynny udział w walce z okupantem. Wojna ukształtowała literackie **pokolenie Kolumbów** (nazwa pochodzi od tytułu powieści Romana Bratnego *Kolumbowie. Rocznik 20*) – młodych ludzi urodzonych około 1920 r., którzy wychowali się w poczuciu, że ich ojczyzna jest wolna i bezpieczna. Wojna zaskoczyła ich, gdy wchodzili w dorosłość, i przekreśliła wszystkie ich plany na przyszłość. Do tej grupy należeli m.in. **Tadeusz Różewicz** oraz **Krzysztof Kamil Baczyński**, który zginął w powstaniu warszawskim.

Jakie były najważniejsze zadania literatury?
Miała ona dawać świadectwo, opowiadać o piekle wojny. Popularna była poezja – łatwiejsza i tańsza do wydania niż proza. Powstawało też wiele materiałów dziennikarskich. Dominowała literatura oparta na faktach, jak *Kamienie na szaniec* **Aleksandra Kamińskiego**.

Powstańcy czytający ulotkę, Warszawa 1944 r. Legalnie ukazywała się tylko prasa kontrolowana przez okupanta, tzw. **gadzinówki**. Polskie gazety, ulotki, rozporządzenia i literaturę drukowano potajemnie.

Życie codzienne w czasie wojny

Życie codzienne było pełne niebezpieczeństw i trudności. Żywność bardzo podrożała i stała się trudno dostępna; brakowało ubrań, środków czystości, leków. Trwały wysiedlenia, ucieczki ludności, wywózki do obozów, aresztowania, uliczne łapanki i egzekucje.

Pod okupacją hitlerowską dzieci musiały uczęszczać na zajęcia szkolne prowadzone po niemiecku. Młodzież często uczestniczyła w **tajnych kompletach** – nielegalnych lekcjach prowadzonych w języku polskim.

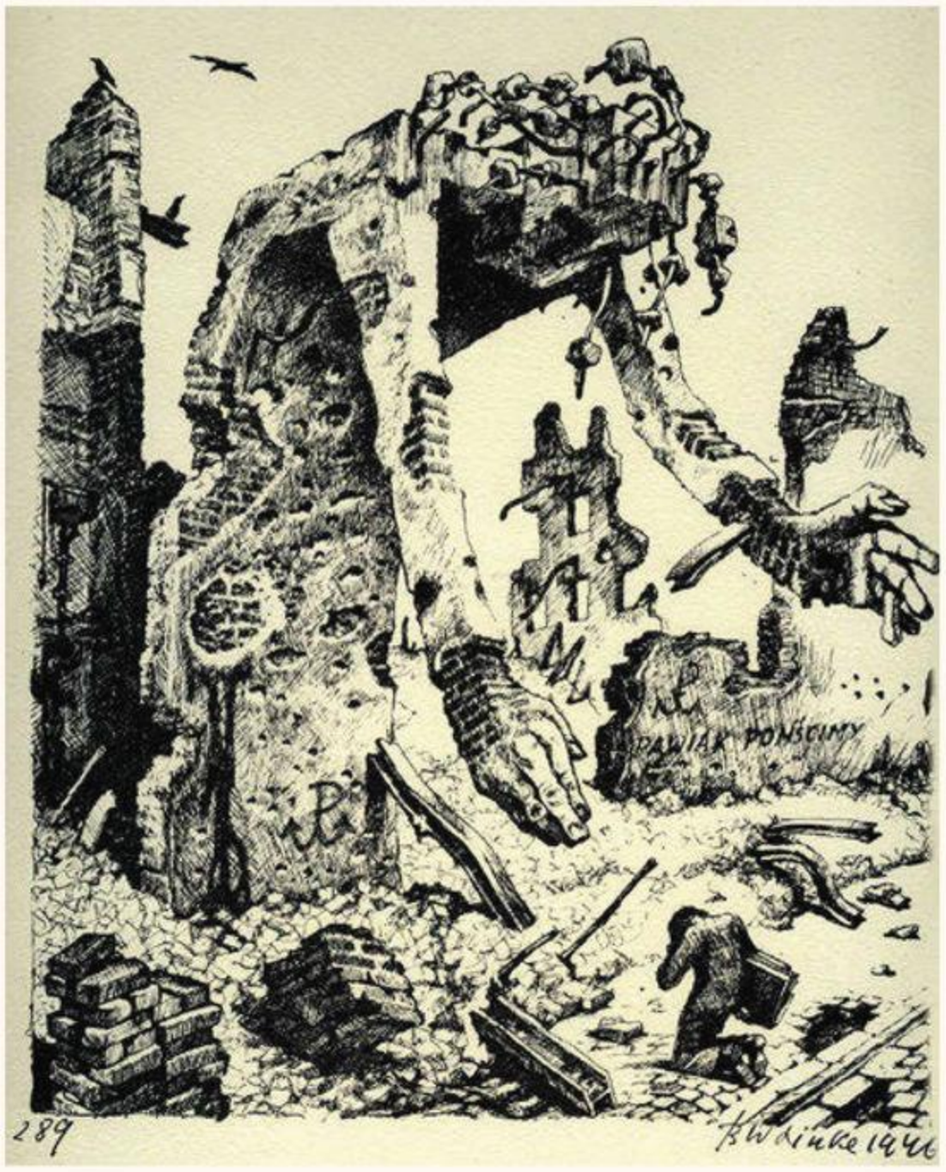
Ci, którzy chcieli aktywnie szkodzić okupantom, brali udział w akcjach **małego sabotażu** lub wstępowali w szeregi **oddziałów partyzanckich**.

Podczas okupacji niemieckiej uliczne łapanki w miastach były codziennością. Fotografia przedstawia dwóch żołnierzy z patrolu niemieckiego rozmawiających z Żydówkami.

Wojna w sztuce

II wojna światowa zakończyła epokę sztuki pełnej entuzjazmu oraz wiary w świat i człowieka. Z jednej strony zwątpiono w sens sztuki wobec tragedii milionów ludzi, z drugiej jednak tworzenie dzieł i kontakt z nimi pomagały poradzić sobie z wojennym koszmarem i przestrzec odbiorców przed jego powtórzeniem. W dzisiejszej rzeczywistości, wciąż pełnej konfliktów, sztuka także uwrażliwia na krzywdę i zło, pyta o postawę człowieka wobec trudnych doświadczeń.

Bronisław Wojciech Linke, *Powrót* z cyklu *Kamienie krzyczą*, 1946 r.
Ostatnia ściana kamienicy – ożywiony świadek wojny – wita się z mieszkańcem dawnego domu. Wzruszony, ale i przerażony widokiem mężczyzna pada na kolana. Z ukochanej stolicy nie zostało prawie nic; tylko symbole Polski Walczącej przypominają o tym, jak długo miasto opierało się okupantowi. Tak ujrzał Warszawę sam artysta po powrocie z zesłania na Ural.

Alfred Lenica, *Getto II*, 1948–1959
Praca ma abstrakcyjną formę, ale jej tytuł pozwala widzieć w płótnie pożar getta. Czarny, gęsty dym prawie całkowicie przysłania niebo, przebija się przez niego złowroga czerwona łuna. Nie dostrzegamy ludzi, ale możemy domyślać się ich losu.

Alina Szapocznikow, *Ekshumowany*, 1954–1955
Zniekształcone szczątki to jedyna pozostałość po człowieku, wydobyta z ziemi. Tematyka kruchości i rozpadu ludzkiego ciała zdominowała twórczość artystki, która przeżyła getto i obóz w Oświęcimiu, a potem zmagała się z chorobą nowotworową.

Władysław Hasior, *Czarny krajobraz I – Dzieciom Zamojszczyzny*, 1974 r.
Dziecięcy wózek kryje upiorną zawartość – piach, a w nim świece i krzyże. To hołd artysty dla najmłodszych ofiar wojny. Oszczędna forma dzieła wywołuje wstrząsające wrażenie.

Gunter Demnig, *Kamienie pamięci*, od 1995 r.
Na ulicach europejskich miast połyskują mosiężne tabliczki. Jest ich ponad 70 tysięcy. Artysta umieszcza na nich nazwiska dawnych mieszkańców, daty ich urodzenia i wysiedlenia oraz miejsca śmierci. Pamiątki te nie pozwalają przedstawicielom kolejnych pokoleń przejść obojętnie obok tragedii ofiar wojny.

Zbigniew Libera, *Lego. Obóz koncentracyjny*, 1996 r.
Klocki Lego – ikona popkultury – w tym dziele zyskują nowe znaczenie. Artysta przekształcił ją w zaskakujący pomnik Holocaustu. Oglądanie tej szokującej niby-zabawki skłania do pytań o to, czy dzisiaj nie zrobiliśmy z wojennej tragedii po prostu atrakcyjnego tematu gier, filmów i komiksów, zapominając o rzeczywistym wymiarze zbrodni.

Wilhelm Sasnal, *Maus*, 2001 r.
Początkowo obraz wydaje się prawie abstrakcją. Jednak to proste, surowe prycze i kraty – jedyne wyposażenie baraków w obozach koncentracyjnych. Tak wyglądała codzienność milionów ofiar wojny. Artysta, w swoim cyklu pięciu obrazów o tej tematyce, ograniczył się do ukazania wymownych symboli zamiast ludzi.

Menashe Kadishman [menasze kadiszman]**, instalacja rzeźbiarska *Opadłe liście* w Muzeum Żydowskim w Berlinie, 1997 r.**
Wąski betonowy rów przypominający grób wypełniają żelazne, rdzewiejące maski, jakby zastygłe w niemym krzyku. Jest ich ponad 10 tysięcy – nie można ich dokładnie policzyć, nikną w czarnej próżni. Dzieło obrazuje bezmiar cierpienia ofiar Holocaustu.

Po przeczytaniu...

1. Odpowiedz, które z ukazanych dzieł wywarło na Tobie największe wrażenie. Uzasadnij swój wybór.
2. Zgromadź materiały do portfolio na temat współczesnej mody patriotycznej. Do jakich wydarzeń z czasów II wojny światowej ona nawiązuje? Wyraź swoją opinię na temat tego zjawiska.
3. Przygotuj prezentację o pomnikach wojennych w Twoim regionie.
4. Obejrzyj w dostępnych źródłach pomnik Pomordowanych Żydów Europy w Berlinie i przedstaw swoje zdanie na jego temat. Jakie odczucia wywołuje w Tobie to dzieło?

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Czas wojny i okupacji

Krzysztof Kamil Baczyński

(1921–1944), jeden z najwybitniejszych poetów z czasów II wojny światowej. Zaczął pisać wiersze już w gimnazjum. Po maturze rozpoczął tajne studia polonistyczne. W 1942 r. poślubił Barbarę Drapczyńską, którą uczynił adresatką wielu swoich utworów. Przerwał studia i w 1943 r. wstąpił do Szarych Szeregów. Poświęcił się konspiracji, ale nadal pisał. W powstaniu warszawskim służył w batalionie „Zośka". Zginął w czwartym dniu powstania, w wieku 23 lat.

Zanim przeczytasz

Przywołaj w pamięci obrazy, które pojawiają się, gdy słyszysz sformułowania: *czas pokoju*, *czas wojny*. Podziel się swoimi refleksjami z klasą.

Krzysztof Kamil Baczyński

***

WOJENNA POŻOGA I MARZENIA

Niebo złote ci otworzę,
w którym ciszy biała nić
jak ogromny dźwięków orzech,
który pęknie, aby żyć
zielonymi listeczkami,
śpiewem jezior, zmierzchu graniem,
aż ukaże jądro mleczne
ptasi świt.

Ziemię twardą ci przemienię
w mleczów miękkich płynny lot,
wyprowadzę w rzeczy cienie,
które prężą się jak kot,
futrem iskrząc zwiną wszystko
w barwy burz, w serduszka listków,
w deszczów siwy splot.

I powietrza drżące strugi
jak z anielskiej strzechy dym
zmienię ci w aleje długie,
w brzóz przejrzystych śpiewny płyn,
aż zagrają jak wiolonczel
żal – różowe światła pnącze,
pszczelich skrzydeł hymn.

Jeno wyjmij mi z tych oczu
szkło bolesne – obraz dni,
które czaszki białe toczy
przez płonące łąki krwi.
Jeno odmień czas kaleki,
zakryj groby płaszczem rzeki,
zetrzyj z włosów pył bitewny,
tych lat gniewnych
czarny pył.

16 VI 43 r.

Po przeczytaniu

1. Powiedz, jaki charakter mają obrazy poetyckie, które wyłaniają się z pierwszych trzech strof tekstu. Jak wpływają one na nastrój wiersza?
2. Wypisz z wiersza przykłady środków stylistycznych, które odwołują się do zmysłów: wzroku, dotyku, słuchu. Uzupełnij w zeszycie tabelę.

	Wzrok	Dotyk	Słuch
epitet			
porównanie			
przenośnia			

- Powiedz, jaki efekt wywołuje odwołanie się do różnych zmysłów w wierszu.

3. Kim jest podmiot liryczny? Co przeżył? O czym marzy i za czym tęskni? Scharakteryzuj osobę mówiącą w wierszu.
4. Do kogo zwraca się podmiot liryczny wiersza? O co prosi osobę, do której kieruje swoje słowa? Jaką moc jej przypisuje?
5. Jak wpływa na odbiór utworu zestawienie wizji opisanych w ostatniej strofie z obrazami budowanymi na początku wiersza?
6. Jak sądzisz, czy jest możliwe, aby odmienić *czas kaleki*, *zakryć groby* i *zetrzeć z włosów pył bitewny*?
7. Wyjaśnij, na czym polegał tragizm pokolenia, do którego należał Krzysztof Kamil Baczyński. Weź pod uwagę notę biograficzną autora oraz datę, która znajduje się pod wierszem.
8. Jaką rolę w życiu człowieka odgrywa poezja? W jaki sposób może ona pomagać w radzeniu sobie z trudnymi, skrajnymi doświadczeniami?
9. Poszukaj w serwisie YouTube utworu *Niebo złote ci otworzę* Krzysztofa Kamila Baczyńskiego w wykonaniu Ewy Demarczyk lub Meli Koteluk i zespołu Kwadrofonik. Odpowiedz, jak interpretacja muzyczna wpływa na odczytanie sensu wiersza.
10. Porozmawiajcie w klasie o wpływie wojny na życie człowieka. Odwołajcie się do przykładów z biografii osób rzeczywistych i fikcyjnych (np. bohaterów literackich i filmowych).

Kamienie na szaniec

Kilka słów o lekturze

Akcja utworu rozgrywa się w latach 1939–1943. Główni bohaterowie: Alek, Rudy i Zośka, wspólnie ze swoimi rówieśnikami, starają się – m.in. w ramach działalności w Szarych Szeregach – szkodzić na różne sposoby hitlerowcom i publicznie okazywać opór wobec okupantów. Jedną z najgłośniejszych akcji zbrojnych podziemia w okupowanej Warszawie było odbicie więźniów pod budynkiem Arsenału w marcu 1943 r. Aleksander Kamiński postanowił opisać niezwykłe losy i dokonania swoich podkomendnych – chłopców, których znał i cenił – aby podtrzymać rodaków na duchu w trudnych latach okupacji. Podstawą jego książki *Kamienie na szaniec* stały się wspomnienia Tadeusza Zawadzkiego (Zośki). Pierwszy raz wydano ją w lipcu 1943 r. Szybko stała się najsłynniejszą książką z czasów okupacji. Po wojnie zainteresowanie utworem nie osłabło. Do 2014 r. dzieło ukazało się w Polsce 26 razy.

Aleksander Kamiński (1903–1978)

Dzieciństwo i wczesną młodość spędził na dzisiejszej Ukrainie. Do Polski powrócił wraz z rodziną w 1921 r. Po studiach w Warszawie pracował jako nauczyciel historii i wychowawca. Jednocześnie działał w Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP). Podczas II wojny światowej był członkiem Głównej Kwatery Szarych Szeregów i komendantem Organizacji Małego Sabotażu „Wawer". Redagował „Biuletyn Informacyjny" – najważniejsze podziemne pismo w okupowanej Polsce. Angażował się również w pomoc ludności żydowskiej, za co został później uhonorowany tytułem „Sprawiedliwego wśród Narodów Świata". Po wojnie kierował katedrą pedagogiki społecznej na uniwersytecie w Łodzi. Został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie, obok miejsca, w którym znajdują się groby członków Szarych Szeregów.

Odwrót oddziału Alka po akcji pod Arsenałem.
Kadr z filmu *Kamienie na szaniec*, reż. Robert Gliński, 2014 r.

Szare Szeregi

Przedwojenny Związek Harcerstwa Polskiego już we wrześniu 1939 r. rozpoczął działalność podziemną i przyjął nazwę Szare Szeregi. Członkowie tej organizacji przeprowadzali akcje małego sabotażu, który polegał m.in. na pisaniu antynazistowskich haseł na murach, rozwieszaniu plakatów i rozdawaniu ulotek. Do Szarych Szeregów należały też oddziały zbrojne, których członkami mogli być jedynie pełnoletni harcerze. Najbardziej znanymi formacjami tego typu były bataliony „Zośka" i „Parasol". Ta ostatnia grupa przeprowadziła zamach na Franza Kutscherę [franca kuczerę], dowódcę policji i SS w Warszawie. Oba oddziały wzięły też udział w powstaniu warszawskim.

Harcerz upamiętniający rozstrzelanie 107 Polaków w Wawrze

Kontekst utworu

Brutalny czas wojny spowodował, że twórcy często rezygnowali z wymyślania fikcyjnych historii, a głównym źródłem inspiracji i tematów stały się dla nich prawdziwe wydarzenia – dominowała **literatura faktu**. W utworach tego typu zdarzenia najczęściej są relacjonowane przez naocznego świadka, obserwatora lub uczestnika, ale mogą też być odtwarzane w relacji pośredniej na podstawie dokumentów czy wspomnień.

1. *Kamienie na szaniec* – między gawędą harcerską a literaturą faktu

1.1. Przeczytajcie na głos tekst poprzedzający *Kamienie na szaniec*. Jakich informacji dostarcza? Jak rozumiecie ideały *braterstwa* i *służby*?

1.2. Określ ramy czasowe i ogólną tematykę każdego rozdziału utworu Aleksandra Kamińskiego.

1.3. Jaki stosunek do opisywanego świata ma narrator książki? Jak wpływa to na odbiór opowiadanej przez niego historii?

1.4. Zwróć uwagę na pierwsze słowa utworu: *Posłuchajcie opowiadania o Alku, Rudym, Zośce...* Odszukaj w tekście inne fragmenty wskazujące na to, że utwór Kamińskiego przypomina gawędę harcerską, która mogłaby zostać opowiedziana druhom przy ognisku.

1.5. Wymień te cechy utworu, które są charakterystyczne dla literatury faktu.

1.6. Na podstawie informacji zawartych w książce Aleksandra Kamińskiego sporządź notatkę o polskim harcerstwie w czasach okupacji hitlerowskiej. Weź pod uwagę strukturę tej organizacji, realizowane przez nią zadania oraz jej zasługi.

1.7. Wyjaśnij dosłowny i metaforyczny sens tytułu utworu Aleksandra Kamińskiego.

2. W służbie małego sabotażu i dywersji

2.1. Odszukaj w słowniku języka polskiego znaczenie pojęć *sabotaż* i *dywersja*. Na podstawie ich definicji oraz książki *Kamienie na szaniec* wyjaśnij różnice między sabotażem a dywersją.

2.2. Uporządkuj wiadomości dotyczące działań głównych bohaterów utworu *Kamienie na szaniec* w ramach małego sabotażu. Wypisz przykłady akcji sabotażowych.

2.3. Która akcja małego sabotażu zrobiła na Tobie największe wrażenie? Uzasadnij swoją odpowiedź.

2.4. Przygotujcie w grupach komiks przedstawiający przebieg jednej z akcji sabotażowych lub dywersyjnych.

2.5. Uzupełnij w zeszycie schemat prezentujący akcję pod Arsenałem.

Przyczyny	→	Efekt	→	Dalsze konsekwencje

2.6. Przedstawcie przebieg akcji pod Arsenałem. Posłużcie się informacjami zawartymi w utworze. Możecie też skorzystać z map okolic Arsenału, dostępnych np. na stronie Stowarzyszenia Pamięci Powstania Warszawskiego w zakładce > Relacje świadków > Stanisław Sieradzki ps. „Świst" – *Harcerskie losy – wspomnienia żołnierza batalionu „Zośka"*.

2.7. Wciel się w rolę jednego z uczestników akcji pod Arsenałem i przedstaw relację z tego wydarzenia na bieżąco. Pamiętaj o napięciu dramatycznym i opisie przeżyć wewnętrznych.

3. Alek, Rudy i Zośka jako przedstawiciele pokolenia wojennego

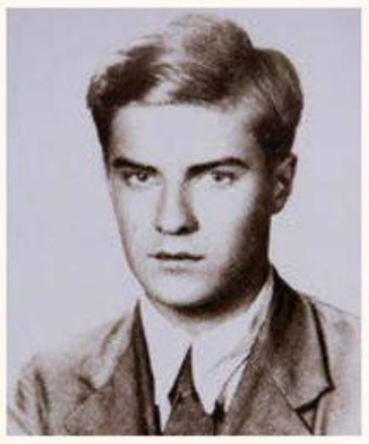
3.1. Kogo przedstawiają kolejne zdjęcia? Na podstawie informacji z książki sporządź biogramy harcerzy.

1.

2.

3.

3.2. Przedstaw hierarchię wartości trzech harcerzy należących do Szarych Szeregów: Rudego, Alka i Zośki.

3.3. Polskie Państwo Podziemne było największą organizacją ruchu oporu w okupowanej Europie. Jaki był – dla ówczesnej młodzieży – sens podjęcia walki z wrogiem?

3.4. Jakie wnioski mogą wyciągnąć współcześni Polacy z historii opisanej przez Aleksandra Kamińskiego? Zapisz je w zeszycie.

3.5. Wyjaśnij, na czym polega wyjątkowość pokolenia, do którego należeli bohaterowie *Kamieni na szaniec*. Zwróć uwagę na to, ile mieli lat, gdy wybuchła wojna, z jakimi dylematami moralnymi musieli się zmierzyć, co się stało z ich marzeniami.

3.6. Napisz charakterystykę wybranego bohatera *Kamieni na szaniec*.

4. Patriotyzm w czasach pogardy

4.1. Na podstawie *Kamieni na szaniec* wyjaśnij, dlaczego okres II wojny światowej jest nazywany czasem pogardy dla człowieka.

4.2. Porozmawiajcie w klasie o tym, jakie odczucia budzi w Was postawa polskich harcerzy walczących w czasie II wojny światowej.

4.3. Jakie emocje wywołuje opis tortur i śmierci Jana Bytnara? Jak te uczucia mogły wpłynąć na postępowanie polskich harcerzy czytających utwór Kamińskiego w czasie wojny?

4.4. Dlaczego – Twoim zdaniem – Jan Bytnar czuł się szczęśliwy mimo bólu i świadomości zbliżającej się śmierci? Za jakie idee Rudy oddał życie? Jaką wartość zyskuje w tym kontekście jego cierpienie?

4.5. Wyobraź sobie, że oprowadzasz turystów po Warszawie. Przygotuj wypowiedź do wygłoszenia przy tablicy pamiątkowej wmurowanej w ścianę domu, w którym mieszkał Jan Bytnar. Przedstaw okoliczności śmierci bohatera *Kamieni na szaniec*. Wykorzystaj informacje z lektury.

4.6. Porozmawiajcie w klasie o tym, jak współcześnie zmienia się znaczenie pojęcia *patriotyzm* i co – Waszym zdaniem – powoduje tę zmianę.

Aleksander Kamiński

Kamienie na szaniec (fragmenty)

LEKTURA OBOWIĄZKOWA

Czas wojny i okupacji

„Ich" posterunek znajduje się pod Wyszkowem. [...]

Zaczyna się druga połowa sierpnia. Lato jest pełne słońca. Dnie są upalne, noce ciepłe. We wszystkich sadach, obok których przechodzi Zośka, pełno jabłek. Gałęzie aż uginają się od owoców. Młodzi ludzie objadają się papierówkami[1], są szczęśliwi z wyrwania się z miasta i podnieceni czekającą ich przygodą. [...]

Biwakują w wielkim lesie, owianym wspomnieniami 1863 roku[2]. Tradycja okoliczna nazywa te miejsca Linią Powstańców. Gdy młodzi ludzie siedzą wieczorem przy ognisku, nie sposób jest odpędzić myśli od tamtych z 1863.

– Mój pradziad... – zaczyna jeden.

– Mówiła mi babka...

– U nas w domu wisi taka śmieszna fotografia. Jak to się nazywa? Dagerotyp[3]?...

Andrzej Morro i Maciek szepcą o Alku. Ten by się tu świetnie czuł. Sęki chrustu trzaskają w ogniu. Dym mile podnieca nozdrza. Można tak leżeć na kocach zapatrzonym w ognisko godziny całe.

Płomienie migocą blaskami na twarzach skupionych wokół ognia. Co się kryje poza tymi oczyma, wpatrzonymi w płomień? Czy odbija się w nich treść tego, o czym mówią przy ognisku? Może myśli wirują gdzieś po pokojach i pokoikach warszawskich? A może kołacze w sercach niepokój o to, co zdarzy się nieodwołalnie jutro?

Zośka, jak zwykle, nie odzywa się. Słucha tylko i dorzuca do ognia chrustu. [...]

Następny dzień – 20 sierpnia 1943 roku – dłużył się nieskończenie. Nikt nie mógł się wychylić z lasu, by nie wzbudzić podejrzeń. [...] Leżeli więc w plamach słońca lub w cieniu drzew i czekali.

Nareszcie! [...] O godzinie 20 – odmarsz. [...]

Wyszli na polną drogę. Jest już zupełnie ciemno. Posuwają się tak cicho, że nie słychać najmniejszego brzęku, żadnych głosów. Tylko serca biją nieco szybciej niż zwykle i tylko czoła są bardziej niż zwykle skupione.

Mija czas...

– W tej cholernej dywersji nie można żyć jednolitym, prostym, żołnierskim życiem, ciągła huśtawka rozdwojenia: żołnierz – cywil, dowódca – mama, pistolet – szkoła...

– Ciicho! – syczy Zośka.

Mijają znów dziesiątki minut. Celowo wikłają krok, aby nie wbijać w ziemię rytmu. [...] Wschodzi księżyc. Z minuty na minutę robi się jaśniej. Zapowiada się cudowna noc. W księżycowej poświacie Zośka dostrzega wyraźnie zarysy twarzy swych najbliższych towarzyszy.

Ten Długi wzrostem przypomina Glizdę – Alka. Nie, jest trochę niższy. I nie taki radujący się życiem jak Alek.

Za to Maciek – ma zupełnie ten sam typ odwagi co Alek. Cóż za szaleńcy! Andrzej Morro? Drugiego takiego jak Rudy już nigdy nie będzie, ale – Morro ma jednak w sobie coś z Rudego. To jego „swędzenie mózgu"... Rudy... Rudy...

– Daj jabłko. W gardle mi zaschło – mruczy do Długiego. [...]

[1] **papierówka** owoc najwcześniejszej odmiany jabłoni

[2] **1863 rok** nawiązanie do powstania styczniowego, które mimo klęski spotkało się z poparciem międzynarodowej opinii publicznej

[3] **dagerotyp** obraz otrzymany dawną techniką fotograficzną

[4] **jar**
wąwóz

W świetle księżyca rysują się wyraźnie kontury pierwszych chat. Tu gdzieś musi być jar[4], gdzie przeczekają ostatek czasu. Czasu tego jest „jak lodu". [...]

[...] Zośce błyszczą oczy. Maćkowi bielą się w uśmiechu zęby. Zapowiada się „gładka robota".

Dochodzi północ. Już pora.

Po przeczytaniu

1. Oceń prawdziwość podanych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Atmosfera przy ognisku sprzyja wspomnieniom i refleksji na temat zrywów narodowowyzwoleńczych.	P	F
Bohaterowie przywołują w myślach swoich przyjaciół – Rudego i Alka.	P	F

2. **Odpowiedz, jaką rolę odgrywa przyroda w przytoczonym fragmencie utworu.**

3. **Wyjaśnij sens cytatu zamieszczonego poniżej. O jakich dylematach jest w nim mowa?**

W tej cholernej dywersji nie można żyć jednolitym, prostym, żołnierskim życiem, ciągła huśtawka rozdwojenia: żołnierz – cywil, dowódca – mama, pistolet – szkoła...

4. **W kontekście znajomości całego utworu przypomnij, jaki był cel akcji w Sieczychach pod Wyszkowem.**

5. Odwołując się do znajomości całej lektury *Kamienie na szaniec*, podaj przykład działania dywersyjnego innego niż akcja w Sieczychach.

6. Uzupełnij zdanie. Wybierz odpowiedź spośród oznaczonych literami A i B oraz odpowiedź spośród oznaczonych literami C i D.

W wypowiedzeniu *Czasu tego jest „jak lodu"* podkreślony związek wyrazowy to A/B i znaczy, że czasu C/D.

A. epitet
B. porównanie
C. brakuje
D. jest dużo

7. **Wybierz spośród podanych elementów graficznych dwa, które – Twoim zdaniem – łączą się z treścią utworu Aleksandra Kamińskiego. Uzasadnij swój wybór.**

A.

B.

C.

8. **Napisz list otwarty skierowany do rówieśników, w którym przekonasz ich, że warto pamiętać o bohaterach wojennych. W argumentacji odwołaj się do *Kamieni na szaniec* oraz innego wybranego dzieła literackiego.**

Irit (Irena) Amiel

(1931–2021), izraelska poetka i pisarka. Urodziła się w rodzinie żydowskiej w Polsce. W czasie II wojny światowej została uwięziona w getcie częstochowskim. Jej najbliżsi zginęli w obozie w Treblince. W 1947 r. wyjechała do Palestyny. Jej twórczość – zarówno poezja, jak i proza – nawiązuje do Holocaustu, np. zbiór opowiadań *Osmaleni,* którego bohaterami są Żydzi ocaleni z zagłady.

Zanim przeczytasz

Poszukaj informacji o Januszu Korczaku, zwanym też Starym Doktorem, i jego działalności w warszawskim Domu Sierot dla żydowskich dzieci. Do jakich przemyśleń skłania Cię decyzja doktora?

Irit Amiel

***

Pierwszy wchodzi do Komory Król Maciuś Pierwszy[1]
a za nim tłumnie wszystkie Jaśki Mośki Srule[2]
i wszystkie Chańcie Ryfcie Frumki[3] i Dziecko Salonu[4]
A kiedy Komora pęka już w szwach ostatni wchodzi
Stary Doktór – Ostatni Mohikanin[5] na Wyspie Bezludnej[6]
I jest już za późno wołać krzyczeć pytać
Jak kochać dziecko[7]– jak-jak-jak

A na stronie stoi sobie Pani Kultura – ura-ura-ura
I cicho szepcze Pani Cywilizacja – cja-cja-cja
Patrzcie jaka tam czarna dziura – ura-ura-ura
I nie dziwi się wcale Pani Etyka – yka-yka-yka
Nie patrząc ni w lewo ni w prawo woła Pan Prawo – wo-wo-wo
No i spokojnie odpowiada Pani Racja – cja-cja-cja
I ocierają z potu czoła
stary wypłowiały Pan Humanizm – izm-izm-izm

oraz młody przystojny Pan Rozwój – wój-wój-wój
I stojąc tyłem wszyscy wzdychają ojej ojej – jej-jej-jej

Przełożył Marek Kazmierski

[1] Król Maciuś Pierwszy
bohater powieści dla dzieci autorstwa Janusza Korczaka

[2] Jaśki Mośki Srule
nawiązanie do tytułu książki Janusza Korczaka *Mośki, Joski i Srule* – zbioru opowieści dla dzieci

[3] Chańcie Ryfcie Frumki
używane w odniesieniu do dzieci zdrobnienia żydowskich imion

[4] *Dziecko Salonu*
nawiązanie do powieści Janusza Korczaka przedstawiającej losy studenta medycyny, który porzuca dom bogatego ojca i poznaje życie biednych dzieci

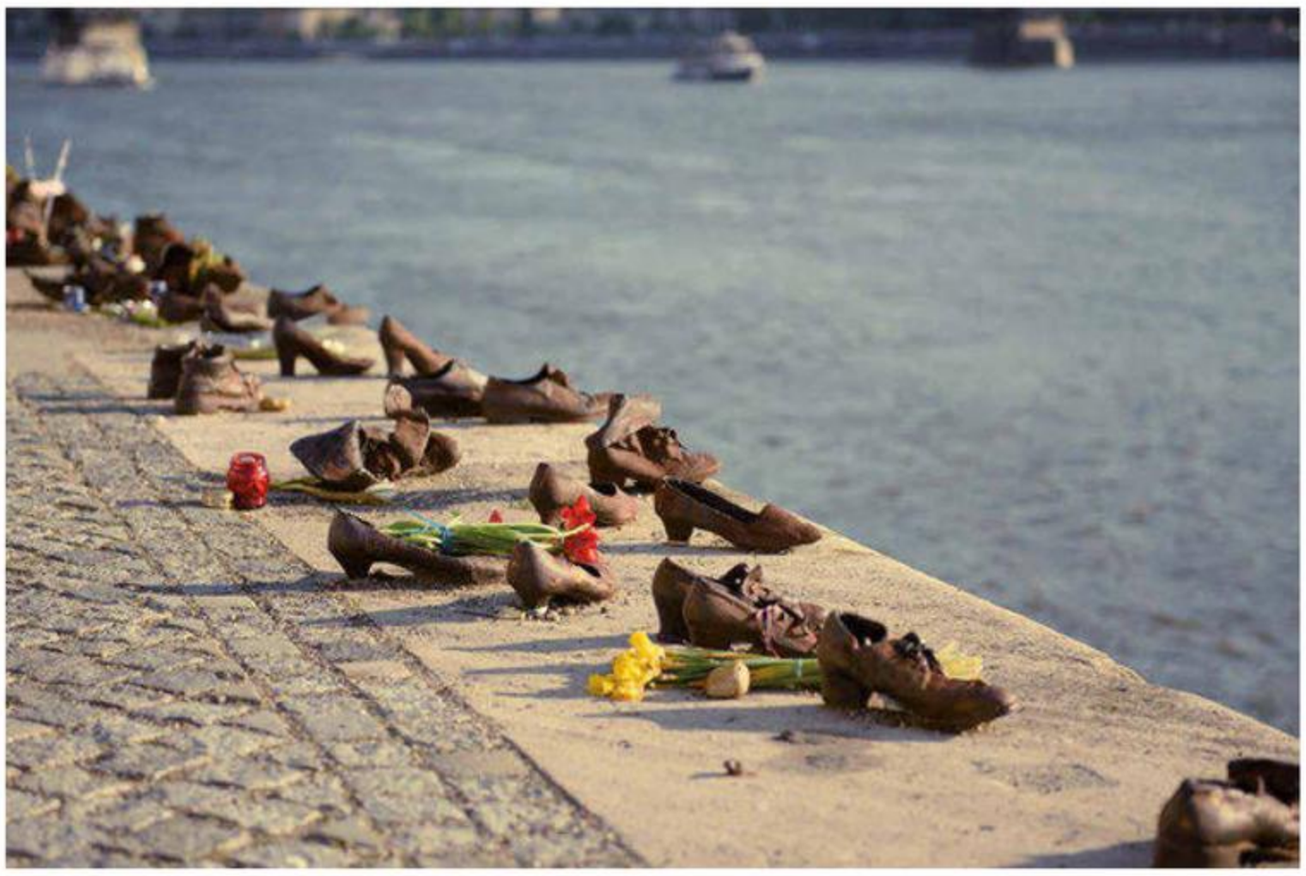
[5] Ostatni Mohikanin
określenie człowieka, który broni wartości i jest w tym osamotniony

[6] Wyspa Bezludna
nawiązanie do kontynuacji przygód króla Maciusia, który został wygnany na bezludną wyspę, ponieważ kierował się podczas swoich rządów wiarą w ideały, co nie spotkało się ze zrozumieniem jego podwładnych

[7] *Jak kochać dziecko*
tytuł eseju napisanego przez Janusza Korczaka

Po przeczytaniu

1. Opisz sytuację przedstawioną na początku wiersza. Jakie emocje wywołuje w Tobie ten obraz?
2. Czemu służy nazwanie Janusza Korczaka ostatnim Mohikaninem? Czy – według Ciebie – jest to słuszne zestawienie? Uzasadnij swoje zdanie.
3. Wyjaśnij, dlaczego świat idącego na śmierć autora *Króla Maciusia Pierwszego* został nazwany *Wyspą Bezludną*.
4. Wymień upersonifikowane pojęcia, które pojawiają się w utworze. Jak myślisz, w jakim celu zostały one przywołane? Dlaczego nadano im cechy ludzkie?
5. Jak zachowują się uosobione wartości w obliczu śmierci dzieci? O czym może świadczyć sposób, w jaki się ustawiły?
6. Czemu służą – Twoim zdaniem – liczne odwołania w utworze Irit Amiel do twórczości Janusza Korczaka? Jak wpływają one na wymowę wiersza?
7. ☆ W wierszu został użyty charakterystyczny dla języka potocznego zwrot *pękać w szwach*. Jak sądzisz, dlaczego autorka wykorzystała w utworze poetyckim styl języka niepasujący do poezji?
8. ☆ Jakie skojarzenia wywołują rytmiczne powtórzenia ostatnich sylab niektórych słów w wierszu? Jak myślisz, jaką funkcję pełnią one w utworze?
9. Zinterpretuj głosowo wiersz Irit Amiel. Zaakcentuj powtarzane sylaby w jego drugiej części.
10. Wyszukaj w różnych źródłach informacje na temat Holocaustu. Zwróć uwagę na to, co doprowadziło do ludobójstwa.
11. Jakie znaczenie – według Was – mają utwory, które podejmują tematykę wojny? Jaką rolę odgrywają?
12. Obejrzyj fotografię i zinterpretuj wymowę pomnika upamiętniającego ofiary Holocaustu, znajdującego się w Budapeszcie.

Pomnik *Buty na brzegu Dunaju*, według projektu Gyuli Pauera, odsłonięty w 2005 r. w Budapeszcie, upamiętnia ofiary Holocaustu. Tworzy go 60 par butów odlanych z brązu, które mają przypominać o osobach rozstrzelanych na nabrzeżu rzeki.

Leopold Staff

(1878–1957), poeta, dramaturg, tłumacz. Tworzył przez około 60 lat, dlatego nazywa się go poetą trzech epok: Młodej Polski, dwudziestolecia międzywojennego, współczesności (okresu okupacji i czasów powojennych). W twórczości powojennej pokazywał, że nadal wierzy w sens człowieczeństwa. Cieszył się uznaniem młodszych twórców. Wydał wiele tomów poezji, m.in. *Sny o potędze* (1901), *Uśmiech godziny* (1910), *Martwą pogodę* (1946), *Wiklinę* (1954).

Zanim przeczytasz

Niektórzy ludzie rozpamiętują przeszłość, inni mówią, że trzeba żyć teraźniejszością, jeszcze inni wybiegają myślami w przyszłość. Jak sądzisz, z czego wynikają te różnice w podejściu do życia? Która postawa jest Ci bliższa?

Leopold Staff

Pierwsza przechadzka

Żonie

Będziemy znowu mieszkać w swoim domu,
Będziemy stąpać po swych własnych schodach.
Nikt o tym jeszcze nie mówi nikomu,
Lecz wiatr już o tym szepce po ogrodach.

Nie patrz na smutnych tych ruin zwaliska.
Nie płacz. Co prawda, łzy to rzecz niewieścia.
Widzisz: żyjemy, choć śmierć była bliska.
Wyjdźmy z tych pustych ulic na przedmieścia.

Mińmy bezludne tramwajów przystanki...
Nędzna kobieta u bramy wyłomu
Sprzedaje chude, blade obwarzanki...
Będziemy znowu mieszkać w swoim domu.

Wystawy puste i zamknięte sklepy.
Życie się skryło chyba w antypodach[1].
Z pudłem grzebyków stoi biedak ślepy...
Będziemy stąpać po swych własnych schodach.

JAK ŻYĆ PO WOJNIE?

Leopold Staff podczas codziennej przechadzki po Nowym Świecie w latach 50. w Warszawie

[1] **antypody** tu: gdzieś daleko, po przeciwnej stronie kuli ziemskiej

Ty drżysz od chłodu. Więc otul się szalem.
Bez nóg, bez ramion, w brunatnej opończy,
Młodzi kalecy siedzą przed szpitalem.
Widzisz: już pole. Tu miasto się kończy.

Zwalone leżą dokoła parkany,
Dziecko się bawi gruzem na chodniku,
Kobieta pierze w podwórku łachmany
I kogut zapiał krzykliwie w kurniku.

Kot się pod murem przeciąga leniwo,
Na rogu człowiek rozmawia z człowiekiem...
Znowu w sklepiku zjawi się pieczywo
I znowu zabrzęczą rano bańki z mlekiem.

Przejdą dni ciężkie klęski i rozgromu
I zapomnimy o ranach i szkodach...
Będziemy znowu mieszkać w swoim domu,
Będziemy stąpać po swych własnych schodach.

Kontekst

Leopold Staff okres okupacji i powstania spędził w Warszawie, a więc trudne i bolesne doświadczenia wojenne stały się także jego udziałem. Mimo to o wojnie pisał niewiele. *Pierwsza przechadzka* to jeden z nielicznych utworów poety poświęconych tej tematyce. Wiersz ten został opublikowany w antologii poezji *Słowo prawdziwe* w 1942 r.

Po przeczytaniu

1. Jaki nastrój towarzyszył Ci podczas czytania wiersza? Jakie refleksje wywołał ten utwór?
2. Co o sobie mówi podmiot liryczny? Jaką postawę przyjmuje wobec rzeczywistości?
3. Jakie obrazy zniszczonego przez wojnę miasta i przedmieść zostały przywołane w wierszu? Który z nich najbardziej Cię poruszył? Jak myślisz, dlaczego podmiot liryczny skupia m.in. uwagę na tym, że *na rogu człowiek rozmawia z człowiekiem*?
4. Określ, co wiadomo o adresacie wiersza. Co o relacji między osobą mówiącą a adresatem mówią słowa: *Ty drżysz od chłodu. Więc otul się szalem*?
5. Zwróć uwagę, jakie słowa rozpoczynają i kończą wiersz. Odszukaj te sformułowania w środkowych strofach. O jakich uczuciach podmiotu lirycznego świadczy to powtórzenie?
6. Wyjaśnij, jak zastosowanie form czasu przyszłego wpływa na wymowę utworu.

Jak przygotować życiorys i CV?

Starasz się o pracę sezonową? Ubiegasz się o przyjęcie do szkoły? W takich sytuacjach musisz przygotować dokumenty, które będą pełnić funkcję Twojej wizytówki. Istnieje kilka typów takich dokumentów. Są to **ŻYCIORYS**, **CV** lub gotowy kwestionariusz przygotowany przez daną instytucję. Za pomocą każdego z nich możesz zaprezentować swoją osobę.

O ile kwestionariusz narzuca nam porządek podawania informacji i ich kategorie, o tyle życiorys i CV – ze względu na różnorodność istniejących szablonów – są formami wymagającymi większej kreatywności. Warto poznać zasady ich tworzenia, ponieważ odpowiednie przygotowanie tych dokumentów niejednokrotnie decyduje o powodzeniu naszych starań.

ŻYCIORYS to rodzaj pisma urzędowego, w którym w zwięzły sposób prezentujemy w porządku chronologicznym najważniejsze fakty ze swojego życia. Podczas pisania życiorysu należy skupić się na faktach, które są istotne dla odbiorcy dokumentu.

Jak napisać życiorys?

- Umieść poszczególne elementy życiorysu w odpowiednich miejscach – tak jak pokazano to w przykładowym dokumencie.
- Pisz w pierwszej osobie liczby pojedynczej.
- Zadbaj o zwięzły i klarowny styl wypowiedzi (unikaj słownictwa o zabarwieniu emocjonalnym).
- We wstępie przedstaw podstawowe informacje o sobie, czyli datę i miejsce urodzenia. W tej części możesz też wspomnieć o tym, czym się zajmują Twoi opiekunowie, ale nie jest to obowiązkowe.
- Następnie opisz przebieg swojej edukacji (nazwy szkół, daty rozpoczęcia i ukończenia nauki w danej szkole, uzyskane średnie oceny). Wspomnij także o dodatkowych aktywnościach i przynależności do klubów lub organizacji.
- W dalszej kolejności pochwal się osiągnięciami, jeśli są istotne dla pomyślnego rozwoju Twojej sprawy.
- W końcowej części skup się na swoich zainteresowaniach. Możesz także wspomnieć o dodatkowych umiejętnościach.
- Pamiętaj o tym, aby podpisać się ręcznie.
- Sprawdź, czy w Twoim tekście nie ma błędów.

Przydatne słownictwo, na przykład:

- **wstępne informacje:** *urodziłam się/urodziłem się...*
- **przebieg edukacji:** *w... roku zacząłem naukę w..., w latach... uczęszczałam do..., w... roku ukończyłem z wyróżnieniem..., od... lat jestem uczennicą..., uczę się w..., obecnie uczęszczam do..., w roku... rozpocząłem kurs...*

- **kariera zawodowa:** *w latach... pracowałam na stanowisku..., w roku... rozpocząłem pracę..., w ubiegłym roku w sezonie wakacyjnym wykonywałam pracę...*
- **dodatkowe zajęcia:** *dodatkowo uczestniczę w..., zdałem egzamin z języka..., ukończyłam kurs..., jestem wolontariuszką...*
- **osiągnięcia:** *do moich największych osiągnięć można zaliczyć..., w... roku otrzymałem wyróżnienie..., zdobyłam tytuł..., wygrałem konkurs..., za swój ogromny sukces uważam...*
- **zainteresowania:** *w czasie wolnym..., interesuję się..., moim hobby jest..., bardzo lubię..., moją pasją jest...*

Przykładowy życiorys

Adam Mochnacki
ul. Konwaliowa 3F/11
81-651 Gdynia

Gdynia, 15 września 2021 r. ← miejscowość i data

dane adresowe →

nagłówek →

ŻYCIORYS

data i miejsce urodzenia →

Urodziłem się 12 czerwca 2005 roku w Warszawie. Obecnie mieszkam w Gdyni.

W latach 2012–2020 uczęszczałem do Szkoły Podstawowej nr 7 w Gdyni. Tę szkołę ukończyłem z wyróżnieniem i średnią 4,85. Od września 2020 roku jestem uczniem klasy o profilu informatycznym Liceum Ogólnokształcącego nr 5 w Gdyni. Ponadto od najmłodszych lat należę do Młodzieżowego Klubu Piłkarskiego. Pracuję również jako wolontariusz w schronisku dla zwierząt.

przebieg edukacji →

dodatkowe aktywności →

Do moich największych osiągnięć należy zajęcie drugiego miejsca w Rejonowych Mistrzostwach Lekkoatletycznych w roku szkolnym 2018/2019. Zdobyłem również tytuł laureata w Międzyszkolnym Konkursie Informatycznym. Oprócz tego zdałem egzamin na kartę rowerową.

osiągnięcia →

W wolnych chwilach najchętniej gram w piłkę nożną, jeżdżę na rowerze oraz czytam książki fantasy. W przyszłości chciałbym rozpocząć studia na Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu w Gdańsku oraz zdać egzamin z języka angielskiego na poziomie B2.

zainteresowania →

Adam Mochnacki ← podpis

Obecnie życiorys wysyła się tylko na wyraźne życzenie pracodawcy, szkoły czy uczelni. Bardziej powszechnym dokumentem jest **curriculum vitae** [kurrikulum wite], w skrócie zwane **CV** [s-i wi]. Nazwa ta wywodzi się z języka łacińskiego i oznacza 'przebieg życia'.

CV jest pisane w formie punktów, w których podaje się dane osobowe, informacje o przebiegu edukacji, zdobytym doświadczeniu zawodowym, dodatkowych umiejętnościach i zainteresowaniach. Istnieje wiele szablonów tego dokumentu – można je znaleźć w internecie (niektóre są odpłatne). Różnią się one między sobą układem graficznym i kolejnością podawania informacji – w tym zakresie każdy ma dowolność, ważne jest to, aby dokument wyróżniał się spośród innych, przykuwał uwagę adresata.

Warto wybrać taki szablon CV, w którym najważniejsze z perspektywy naszego adresata informacje podaje się na początku. Jeśli początek okaże się interesujący, odbiorca będzie czytać dalej. Niektóre z rozwiązań zastosowanych w szablonach są rekomendowane przez osoby zajmujące się zawodowo rekrutacją. Przygotowując CV, warto zatem szukać w internecie opinii profesjonalistów.

Jak napisać CV?

- Poszukaj w internecie szablonu. Zwróć przy tym uwagę na jego atrakcyjność graficzną.
- Uzupełnij pola zgodnie z przypisanymi do nich kategoriami.
- W CV ważna jest zwięzłość, dlatego zadbaj o to, aby wyrażać się precyzyjnie i skrótowo. Podawaj tylko prawdziwe informacje.
- Dąż do tego, aby zmieścić wszystkie informacje na jednej stronie.
- W CV należy podać adres e-mail. Najlepiej, jeśli będzie to adres, w którym występuje Twoje imię i nazwisko (adresy typu *misiaczek@xv.pl* sprawiają, że kandydat jest odbierany jako osoba nieprofesjonalna).
- Możesz umieścić w szablonie CV swoje zdjęcie. Jeśli się na to zdecydujesz, wybierz fotografię dobrej jakości, na neutralnym tle i w schludnym stroju, który zanadto nie przykuwa uwagi.
- Na końcu dokumentu zamieść klauzulę o ochronie danych osobowych[1].
- Unikaj przesadnie ozdobnych krojów pisma i nadmiaru kolorów. Postaw na minimalizm – Twoje CV powinno być przede wszystkim czytelne i przejrzyste.
- Upewnij się, że w uzupełnionym szablonie tekst został jednolicie sformatowany (np. ta sama interlinia, ten sam rodzaj odnośników).
- Sprawdź, czy w Twoim dokumencie nie ma błędów (dokumenty z błędami są odrzucane, a ich właściciele zostają uznani za niedbałych).
- Zapisz dokument w formacie pdf – wówczas zyskasz pewność, że plik będzie poprawnie się wyświetlał na każdym urządzeniu.

[1] **ochrona danych osobowych** po wprowadzeniu rozporządzenia o ochronie danych osobowych (RODO) musimy wyrazić zgodę na przetwarzanie niektórych swoich danych osobowych.

Przykładowe CV

Adam Mochnacki

data i miejsce urodzenia:
12 VI 2005 r., Warszawa

adres: ul. Konwaliowa 3F/11,
81–651 Gdynia

telefon: 789 456 XXX

e-mail: a.mochnacki@mail.com

Umiejętności: biegła obsługa komputera, jazda na rowerze

Oprogramowanie:
Word, Excel, Zoom,
Teams, Trello

Języki obce: angielski

■ ■ ■ ■ □

Jestem nastolatkiem z doświadczeniem w wolontariacie – opiekowałem się zwierzętami w schronisku. Obecnie chciałbym się sprawdzić jako osoba wspomagająca młodszych uczniów w nauce i zdobywaniu umiejętności z zakresu informatyki. Jestem przekonany, że dzięki zapałowi, wytrwałości i umiejętności dzielenia się wiedzą mógłbym być dobrym korepetytorem.

Doświadczenie zawodowe:

od 2019 r.	wolontariusz w schronisku dla zwierząt „Animals”
od 2014 r.	członek osiedlowego kółka informatycznego
od 2013 r.	członek Młodzieżowego Klubu Piłkarskiego

Edukacja:

od 2021 r.	Liceum Ogólnokształcące nr 5 w Gdyni (klasa o profilu informatycznym)
2012–2020	Szkoła Podstawowa nr 7 w Gdyni

Osiągnięcia:

2018–2019	II miejsce w Rejonowych Mistrzostwach Lekkoatletycznych
2017 r.	laureat Międzyszkolnego Konkursu Informatycznego

Zainteresowania: piłka nożna, wycieczki rowerowe, literatura fantastycznonaukowa

Wyrażam zgodę na przetwarzanie moich danych osobowych dla potrzeb niezbędnych do realizacji procesu rekrutacji (zgodnie z Ustawą z dnia 10 maja 2018 r. o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 2018, poz. 1000) oraz zgodnie z Rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (RODO).

Ćwiczenia

1. Uporządkuj i przepisz treść życiorysu.

- W czasie wolnym czytam książki przygodowe.
- Do moich największych osiągnięć należy zdobycie tytułu wicemistrza ortografii w Ogólnopolskim Konkursie Ortograficznym w maju 2017 roku. Za swój sukces uważam też wyróżnienie w Wojewódzkim Konkursie Plastycznym „Na Tropach Sztuki”, zorganizowanym w 2018 roku.
- Ponadto od trzech lat uczestniczę w zajęciach pracowni plastycznej w Młodzieżowym Domu Kultury we Wrocławiu. W 2019 roku ukończyłam również kurs rysunku i malarstwa organizowany przez Akademię Artystyczną „Rysownia”.
- Interesuję się malarstwem pejzażowym. W związku z moimi zainteresowaniami i uzdolnieniami chciałabym rozpocząć studia na Akademii Sztuk Pięknych we Wrocławiu.
- W latach 2011–2019 uczęszczałam do Szkoły Podstawowej nr 8 we Wrocławiu, którą ukończyłam ze średnią 4,5. Obecnie jestem uczennicą drugiej klasy Technikum Ekonomicznego.
- Urodziłam się 13 czerwca 2004 roku w Warszawie. Obecnie mieszkam wraz z rodziną we Wrocławiu.

2. Przekształć podane wypowiedzenia tak, aby ich styl odpowiadał zasadom redagowania życiorysu.

Chciałabym w przyszłości zajmować się leczeniem sierściuchów, dlatego marzę o studiach na Uniwersytecie Przyrodniczym w Lublinie.

W wolnych chwilach uwielbiam śmigać rowerem. Pochłaniam też książki przygodowe.

Wymiotłam przeciwników w międzyklasowym konkursie ortograficznym.

Od dwóch lat udzielam się jako wolontariuszka – pomagam młodszym ziomkom w lekcjach.

3. Wybierz informacje spośród podanych i zredaguj życiorys.

Anna Jędrzejak – ubiega się o staż w redakcji czasopisma literackiego

biegła obsługa komputera, znajomość aplikacji służących do komunikowania się
urodzona 22 czerwca 2001 r. w Krakowie
2016 r. – II miejsce w Ogólnopolskim Konkursie Literackim „Złote Pióro”
2014–2017 uczennica Gimnazjum nr 1 w Krakowie, kontuzjowana podczas meczu w siatkówkę 2017–2020 uczennica Liceum Ogólnokształcącego nr 20 im. Księcia Józefa Poniatowskiego w Krakowie od 2021 roku studentka dziennikarstwa na Uniwersytecie Jagiellońskim
2015–2017 prowadzenie gazetki szkolnej „Echo Szkoły”
brak znajomości języków obcych
zainteresowania: powieści historyczne, jazda konna, gotowanie

4. Opracuj własny życiorys.

5. Obejrzyjcie w internecie różne szablony CV. Ustalcie, czym się różnią, jakie rozwiązania w nich zaproponowano. Które z nich byście wybrali? Uzasadnijcie swoje zdanie.

6. Zapoznaj się z informacjami, które osoba ubiegająca się o pracę w zespole projektującym aplikacje chce zamieścić w swoim CV. Jak sądzisz, czy jego autor ma szansę zainteresować odbiorcę swoją kandydaturą?

Czarek Nowak
e-mail: czarusiek@mail.com

O sobie
Od lat moją dewizą są słowa: „Szlachta nie pracuje” – szanuję siebie, ale ciekawe oferty pracy są w stanie zmobilizować mnie do aktywności. Jestem wygadany i potrafię walczyć o swoje. Lubię apki, w telefonie wręcz brakuje mi na nie pamięci – chyba zostały źle przygotowane.

7. Wyobraź sobie, że starasz się o udział w projekcie „Młodzi Przedsiębiorcy” lub innym zgodnym z Twoimi zainteresowaniami. Zredaguj swoje CV.

8. Zredaguj CV jednej z wymienionych postaci literackich.

Ebenezer Scrooge, Petroniusz, Skawiński, Andrzej Radek

9. Poszukaj w internecie memów z hasłem: *Kiedy nakłamałeś w CV, a i tak przyjęli cię do pracy.* Jak myślisz, o czym świadczy ich popularność? Dlaczego w dokumentach należy pisać o faktycznych umiejętnościach? Sformułuj odpowiedź w zeszycie.

Jak napisać list motywacyjny?

LIST MOTYWACYJNY jest pismem o charakterze oficjalnym. Zwykle pisze się go w odpowiedzi na konkretne ogłoszenie zawierające wymagania dotyczące oferty pracy, naboru do projektu, programu czy ważnej akcji. Jego adresatem jest osoba lub instytucja przeprowadzająca nabór osób spełniających wspomniane wymagania. List motywacyjny służy autoprezentacji, uzupełnia informacje podane w CV – opisujemy w nim powody, dla których chcemy podjąć pracę lub wziąć udział w danym projekcie czy przedsięwzięciu, i przekonujemy adresata, że jesteśmy osobą, której szuka. Składa się go razem z innymi dokumentami aplikacyjnymi, tj. życiorysem lub (obecnie częściej) CV.

Jak napisać list motywacyjny?

- Umieść poszczególne elementy listu w odpowiednich miejscach na stronie – tak jak pokazano to w przykładowym liście.
- **We wstępie** poinformuj adresata, skąd wiesz o ofercie i o jakie stanowisko się ubiegasz.
- **W rozwinięciu** przedstaw swoją kandydaturę, tak aby przekonać odbiorcę listu, że jesteś osobą, której poszukuje. W tym celu przedstaw informacje o swoim wykształceniu oraz doświadczeniu związanym np. z udziałem w wolontariacie, działalnością w kołach zainteresowań.
  Wymień także swoje osiągnięcia. Pamiętaj o tym, aby skupić się wyłącznie na informacjach odpowiadających wymaganiom postawionym w ogłoszeniu.
- W następnym akapicie skup się na swoich predyspozycjach i zaletach, dzięki którym jesteś osobą spełniającą warunki przedstawione w ogłoszeniu.
- Napisz, dlaczego zainteresowała Cię dana oferta, dlaczego uważasz, że warto wybrać Twoją kandydaturę (np. oferta wiąże się z Twoimi zainteresowaniami, planami na przyszłość) – informacje, które tu zawrzesz, mogą wyróżnić Cię spośród innych kandydatów (pokaż, że jesteś osobą świadomą swoich celów i zdecydowaną).
- **W zakończeniu** wyraź nadzieję na spotkanie w ramach rozmowy kwalifikacyjnej.
- Na koniec użyj pożegnalnego zwrotu grzecznościowego i podpisz się własnoręcznie imieniem i nazwiskiem.
- List motywacyjny jest pismem oficjalnym – posługuj się językiem urzędowym, wyrażaj się zwięźle i precyzyjnie.
- List przygotowuje się za pomocą edytora tekstu. Zadbaj o jednolite formatowanie całości.

Przydatne słownictwo, na przykład:

- **wstęp:** *odpowiadając na ogłoszenie zamieszczone w..., pragnę zgłosić swoją kandydaturę na stanowisko..., zwracam się do Państwa w związku z ogłoszeniem o naborze na stanowisko...*
- **rozwinięcie:** *w chwili obecnej uczę się w..., ukończyłem z wyróżnieniem..., jestem absolwentką..., mam certyfikat..., staram się poszerzać swoją wiedzę poprzez uczestnictwo w kursach i warsztatach, na przykład..., dzięki doświadczeniu w..., świetnie orientuję się w..., płynnie posługuję się językiem..., moje dotychczasowe sukcesy to..., zająłem I miejsce w konkursie..., zostałam wyróżniona za...,*

cechuje mnie..., wyróżniam się..., potrafię..., rzetelnie wykonuję powierzone mi obowiązki..., sumiennie wywiązuję się ze wszystkich prac..., łatwo nawiązuję kontakty..., jestem otwarty na nowe wyzwania..., wytrwale dążę do celu...

- **motywacja:** *bardzo zależy mi na współpracy z Państwa fundacją, ponieważ bliskie są mi wartości, na których opieracie swoją działalność..., chciałabym zostać uczestniczką Państwa projektu, ponieważ w przyszłości zamierzam..., myślę, że mógłbym sprawdzić się na stażu w Państwa organizacji, ponieważ..., jestem przekonana, że spełniam wszystkie kryteria dotyczące pracy na tym stanowisku...*
- **zakończenie:** *proszę o pozytywne rozpatrzenie mojej kandydatury..., będę wdzięczny za wyznaczenie terminu spotkania, na którym mógłbym osobiście zaprezentować moją kandydaturę..., mam nadzieję, że będę mogła spotkać się z Państwem osobiście, aby więcej opowiedzieć o swoich umiejętnościach...*

Przykładowy list motywacyjny

Anna Kowalska
ul. Niewiadomska 5/15
00-780 Warszawa
anna.kowalska@gpx.fl
tel. 555 X3X 145

Warszawa, 15.07.2021 r. ← miejscowość i data

dane kontaktowe nadawcy →

Schronisko dla zwierząt
„Cztery łapy" w Warszawie
Dział Wolontariatu ← nazwa adresata

Szanowni Państwo, ← oficjalny zwrot grzecznościowy

WSTĘP

piszę w związku z ogłoszeniem o naborze wolontariuszy, które znalazłam na oficjalnej stronie internetowej schroniska. Pragnę zgłosić swoją kandydaturę, ponieważ uważam, że mogłabym się sprawdzić jako projektantka materiałów promujących adopcję bezdomnych zwierząt. ← informacje o znalezionej ofercie

ROZWINIĘCIE

Uczęszczam do III klasy Technikum Artystycznego, w którym przygotowuję się do wykonywania zawodu technika reklamy. Ukończyłam z oceną bardzo dobrą zajęcia z fotografii oraz montażu filmowego. W ubiegłym roku wygrałam międzyszkolny warszawski konkurs fotograficzny, którego temat brzmiał: „Psie smutki". Mam doświadczenie w tworzeniu plakatów reklamowych oraz ulotek, ponieważ od roku czynnie angażuję się w promowanie lecznicy weterynaryjnej „HauMiau", należącej do mojej mamy. ← wykształcenie, doświadczenie i sukcesy

Jestem osobą zorganizowaną i wytrwałą. Świetnie sobie radzę z długoterminowymi projektami. Lubię twórcze wyzwania i z pasją poświęcam się ich realizacji. Cechują mnie otwartość i łatwość nawiązywania kontaktów, nie tylko z ludźmi. Z domu wyniosłam wrażliwość na potrzeby zwierząt i wielkie pragnienie niesienia im pomocy. ← predyspozycje osobowe

ROZWINIĘCIE

Chciałabym zostać wolontariuszką w „Czterech łapach”, ponieważ angażując się w sprawy schroniska, połączyłabym dwie ważne dla mnie rzeczy: pomoc zwierzętom i fascynację reklamą. Szczególnie interesuję się reklamą społeczną. Dzięki działaniom na rzecz „Czterech łap” mogłabym wesprzeć moimi umiejętnościami szlachetny cel i jednocześnie zdobyć doświadczenie w przygotowywaniu niekomercyjnych kampanii.

motywacja

ZAKOŃCZENIE

Mam nadzieję, że moja kandydatura wyda się Państwu interesująca. Będę wdzięczna za wyznaczenie terminu spotkania, na którym mogłabym opowiedzieć o swoich kwalifikacjach oraz zaprezentować przykłady moich dotychczasowych prac.

wyrażenie nadziei na spotkanie

pożegnalny zwrot grzecznościowy

Z wyrazami szacunku

Anna Kowalska

własnoręczny podpis

Ćwiczenia

1. Zapoznaj się z podanym listem motywacyjnym. Odszukaj w nim usterki. Przeredaguj w zeszycie tekst w taki sposób, aby był odpowiedni do sytuacji komunikacyjnej, jaką jest ubieganie się o przyjęcie do pracy.

Jolka Żabicka
żabcia122@wp.pl

Suwałki, 08.10.2020

Szanowni Państwo,

w piątkowym poście na portalu Uczniaki.pl napisali Państwo, że szukacie korepetytora lub korepetytorki dla siódmoklasistki, która nie ogarnia matmy. Chętnie wezmę tę pracę i zamierzam Was o tym przekonać.

Chodzę do III klasy Liceum Ogólnokształcącego (mat-fiz z rozszerzonym angielskim). Od zawsze miałam zajawkę na matematykę, więc wpadały mi z niej dobre oceny. Zresztą co roku przynoszę do domu świadectwo z paskiem. Wiem, że jestem niezła w tłumaczeniu, ponieważ przez ostatni rok szkolny udzielałam się jako wolontariuszka w osiedlowej świetlicy. Popołudniami pomagałam tam dzieciom w odrabianiu lekcji i mieliśmy naprawdę fajny klimat. A niektóre na początku były naprawdę cienkie z matmy. Dobrze ogarniam wymagania klasy VII i zdążyłam się zorientować, do których typów zadań potrzeba większej rozkminy. Mój młodszy brat jest teraz w klasie VIII i kiedy w ubiegłym roku wymiękał nad matmą, zwracał się do mnie i razem dawaliśmy radę.

Lubię dzielić się wiedzą, jestem cierpliwa i mam fun, gdy komuś pomogę. To mnie nakręca.

Mam nadzieję, że będę miała szansę spotkać się z Państwem osobiście i w bezpośredniej rozmowie przekonać, że się nadaję.

Z poważaniem
Jolka Żabicka

2. Zapoznaj się z dwiema wersjami listu motywacyjnego nastolatka, który chciałby podjąć pracę sezonową jako kelner w restauracji. Którą z wersji powinien – według Ciebie – przesłać pracodawcy? Uzasadnij swój wybór.

Wersja 1.

Jestem uczniem III klasy Liceum Ogólnokształcącego (profil językowy). Mam spore doświadczenie w pracy na stanowisku kelnera (restauracja Dango, kawiarnia Orient). Swobodnie porozumiewam się z klientami mówiącymi po angielsku. Cechują mnie punktualność, pogoda ducha i komunikatywność. W pracy wyróżniam się nienaganną prezencją. Państwa restauracja wydaje mi się idealnym miejscem zatrudnienia.

Wersja 2.

Jestem uczniem III klasy Liceum Ogólnokształcącego (klasa z rozszerzonym angielskim). Mam doświadczenie w pracy na stanowisku kelnera. Podczas ubiegłych wakacji przez miesiąc pracowałem w japońskiej restauracji Dango, a następnie przez rok współtworzyłem zespół kawiarni Orient (praca weekendowa w systemie zmianowym). Do moich obowiązków należały: realizowanie zamówień, dbanie o salę oraz zarządzanie telefoniczną rezerwacją stolików. Swobodnie porozumiewałem się z klientami mówiącymi po angielsku. Przez moich poprzednich pracodawców byłem doceniany za punktualność, pogodę ducha, komunikatywność oraz nienaganną prezencję. Moją specjalnością było udzielanie gościom informacji na temat egzotycznych pozycji w menu. Fascynują mnie obce kultury kulinarne, dlatego z pasją wykonywałem swoje obowiązki. Praca w Państwa restauracji pozwoliłaby mi rozwijać się dalej w tym kierunku.

3. **Jakich rad dotyczących pisania listu motywacyjnego udzielicie osobom ubiegającym się o wymienione posady? Opracujcie listy predyspozycji, które sprawdziłyby się przy wykonywaniu danych zawodów.**
   - dostawca potraw
   - wolontariusz na festiwalu muzycznym
   - administrator profilu w mediach społecznościowych
   - statysta na planie filmowym

4. Wyobraź sobie, że każda szkoła ponadpodstawowa przeprowadzająca rekrutację wymaga od ósmoklasisty listu motywacyjnego. Napisz list motywacyjny do dyrektora wymarzonej szkoły. Zaprezentuj swoje atuty w taki sposób, by wykazać, że sprawdzisz się jako uczeń tej placówki.

5. Jak mógłby wyglądać list motywacyjny napisany przez Skawińskiego, bohatera noweli *Latarnik*, ubiegającego się o posadę latarnika? Zredaguj list w imieniu tej postaci.

Fonetyka – przypomnienie wiadomości

→ Twój niezbędnik, s. 285

Na rozgrzewkę

Przeczytaj tekst i odszukaj wyrazy, w których liczba głosek nie odpowiada liczbie liter.

Ze szczytu rozciągał się niesamowity widok na wijącą się w oddali rzekę.

- Z czego wynikają te różnice?

Ćwiczenia

1. Odszukaj spółgłoski, którymi różnią się podane pary wypowiedzeń. Następnie przyporządkuj do każdej pary odpowiednie hasła określające różnice między tymi głoskami.

Nie mogę sobie poradzić z tym kotem.
Nie mogę sobie poradzić z tym kodem. — *nosowość – brak nosowości*

Czas na sanie.
Czas na sianie. — *dźwięczność – bezdźwięczność*

Spotkamy się w sądzie.
Spotkamy się w sadzie. — *miękkość – twardość*

2. Policz, ile samogłosek występuje w podanych wyrazach, i wyjaśnij na ich przykładzie funkcje litery *i*.

zima miasto ideał

3. Powiedz, w jaki sposób można podzielić wyróżnione wyrazy podczas przenoszenia do następnej linii.

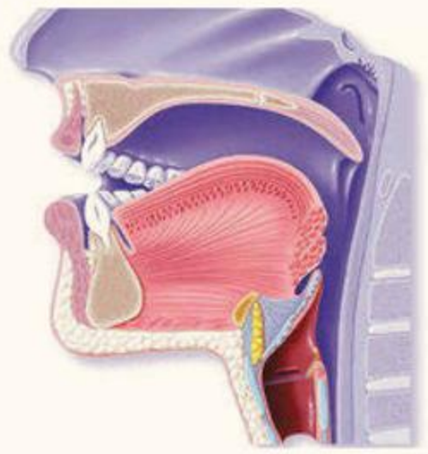
Chociaż czytanie komiksów nie jest **najpopularniejszym** hobby wśród uczniów naszej klasy, moja najlepsza przyjaciółka nie **wyobraża** sobie bez nich życia. Przepada za komiksami europejskimi, a także amerykańskimi. Może się też **poszczycić** sporą kolekcją mangi. Półki w biblioteczce mojej **koleżanki** uginają się pod ciężarem tomów pełnych wspaniałych ilustracji i **niezwykłych** opowieści.

4. Poszukaj w tekście wyrazów i ich połączeń, w których dochodzi do upodobnienia głosek pod względem dźwięczności. Określ typy tych upodobnień ze względu na rodzaj (ubezdźwięcznienie, udźwięcznienie) i kierunek (postępowe, wsteczne).

Przykład: od ← samogłosek – ubezdźwięcznienie wsteczne

Spółgłoski różnią się od samogłosek tym, że powstają w wyniku zablokowania przepływu powietrza przez aparat mowy. Powietrze natrafia wówczas na przeszkodę i tworzy się szmer. Te głoski można podzielić ze względu na ruch środka języka na miękkie i twarde. Przeważnie podaje się, że istnieją dwadzieścia dwie spółgłoski twarde, ale czasem zalicza się do nich także inne dźwięki.

→ upodobnienia, s. 285

5. Podaj kilka przykładów wyrazów lub związków wyrazowych, w których dochodzi do udźwięcznienia głoski bezdźwięcznej. W jakim kierunku zachodzi zawsze ten typ upodobnienia?

6. Przeczytaj głośno zdania. Wybierz odpowiednie głoski.

Zazwyczaj nie lubię mio(d/t)u gryczanego, ale ten mió(d/t) to prawdziwa poezja!

Obudził mnie przejeżdżający pocią(g/k), chociaż myślałam, że pocią(g/k)i tędy w nocy nie jeżdżą.

Mimo że słabo pły(w/f)am, wybrałam się na spły(w/f) kajakowy.

Chyba pierwszy raz w życiu zobaczyłem stó(g/k) siana; dotąd widziałem takie sto(g/k)i tylko na ilustracjach w starych książkach.

Mama kazała mi wymieść ku(rz/sz) spod łóżka. Gdybym miał sprzątającego robota, to on zajmowałby się ku(rz/sz)em, a ja miałbym czas na gry.

Tomek zaczął krzyczeć, że ugryzł go wą(ż/sz), choć w tej okolicy nie mieszkają wę(ż/sz)e.

Ależ ostry mró(z/s)! Takiego mro(z/s)u nie było od wielu lat!

- Przepisz zdania do zeszytu, dopasowując litery do odpowiednich głosek. Powiedz, co dzieje się z głoską dźwięczną, która występuje na końcu wyrazu.

7. Zapisz zdania w zeszycie, zwracając uwagę na rozbieżności między mową a pismem. Wyjaśnij, do jakich uproszczeń grup spółgłoskowych doszło w tych słowach.

→ uproszczenie grupy spółgłoskowej, s. 285

Ki-e-d-y sz-e-ś-s-e-t l-a-t t-e-m-u p-o-f-s-t-a-ł-a t-a wi-e-ś, f-sz-y-s-c-y j-e-j mi-e-sz-k-a-ń-c-y z-a-j-m-o-w-a-l-i s-i-ę r-y-b-o-ł-u-s-t-f-e-m.

Z w-y-ci-e-cz-k'-i p-sz-y-wi-o-z-ł-a-m k-r-a-k-o-s-ki-e o-b-w-a-rz-a-n-k'-i i s-r-e-b-n-y n-a-sz-y-j-n'-i-k z w'-i-si-o-r-ki-e-m w k-sz-t-a-ł-ci-e j-a-p-k-a.

A-ż g-w'-i-z-n-ą-ł-e-m z-e z-dz'-i-wi-e-ni-a, g-d-y s-p-o-sz-cz-e-g-ł-e-m, ż-e M-a-r-e-k pi-e-r-sz-y d-o-t-a-r-ł d-o m-e-t-y.

- Odszukaj wyrazy, które zostały wypowiedziane niepoprawnie. W razie wątpliwości skorzystaj ze słownika poprawnej polszczyzny.

Gramatyka w praktyce

Dlaczego często słyszymy [ździwić], chociaż piszemy *zdziwić*? Głoski mogą się do siebie upodabniać nie tylko pod względem dźwięczności. W wyrazie *zdziwić* głoska [z] może stać się miękka pod wpływem stojącej obok niej głoski [dz'].

Pamiętaj, że takie upodobnienia (inne niż pod względem dźwięczności) są uważane za mniej staranne, dlatego mogą być stosowane jedynie w sytuacjach nieoficjalnych.

wyraz	wymowa staranna	wymowa dopuszczalna
patriotyzmie	[p-a-t-r'-j-o-t-y-**z**-m'-j-e]	[p-a-t-r'-j-o-t-y-**ź**-m'-j-e]
trzeba	[**t**-sz-e-b-a]	[**cz**-sz-e-b-a]

? Podaj przykłady sytuacji, w których można sobie pozwolić na mniej staranną wymowę.

→ akcent, s. 285

8. Odczytaj zapisane sylabami zdania na dwa sposoby – tak aby oddać ich podwójne znaczenie.

Paw-ła-bę-dzie-go-nił.

I-za-to-cię-ko-cha.

Scho-wał-za-pas-pap-ry-ki.

9. Które z podanych wyrazów należy wzorcowo zaakcentować na trzeciej sylabie od końca, a które – na drugiej? Wyjaśnij przyczyny tej różnicy w sposobie akcentowania.

bijatyka, epika, informatyka, krytyka, motyka, osika

10. Znajdź w tekście czasowniki, które należy zaakcentować na trzeciej i czwartej sylabie od końca. Następnie wzorcowo odczytaj tekst.

Szanowni Państwo!

Chcielibyśmy serdecznie podziękować za pomoc w zbiórce funduszy dla naszego schroniska. Bez Państwa pomocy nie zgromadzilibyśmy środków niezbędnych do remontu wybiegu dla psów. Dzięki Państwa ofiarności i zaangażowaniu poradziliśmy sobie z trudnościami i nasi podopieczni znowu będą mogli przebywać na świeżym powietrzu. Bylibyśmy bardzo szczęśliwi, gdyby udało się nam spotkać z Państwem na naszym corocznym festynie pod hasłem: *Odpowiedzialna adopcja*.

Zarząd schroniska „Ciapkowo"

- **Przygotuj ustne podziękowania dla swojego nauczyciela lub innej osoby. Użyj czasowników w trybie przypuszczającym.**

Słowotwórstwo – przypomnienie wiadomości

→ Twój niezbędnik, s. 286–287

Na rozgrzewkę

Wskaż część wspólną dla podanych wyrazów. Jak nazywa się ta cząstka?

pisać, pismo, opisać, dopisać, pisarz, pisak, pisemko, piśmienny, opis, dopisek, pisarka

- Jak nazywamy grupę wyrazów, które mają wspólną część o określonym znaczeniu?

Ćwiczenia

1. Utwórz trzy rodziny wyrazów z podanych słów. Jakie wyrazy dały początek każdej rodzinie?

koci, kociołek, kotek, kotlarstwo, kotłownia, połów, wyłowić

→ rodzina wyrazów, s. 286

- Wyjaśnij, na czym polega humor w zdaniu: *Kotłownia to miejsce, w którym kot łowi myszy.* Ułóż żartobliwą definicję innego, wybranego przez siebie słowa.

2. Uzupełnij zdania wyrazami pokrewnymi do podkreślonych. Znajdź rdzenie i wypisz oboczności.

W kwiaciarni „Sasanka" kupisz tylko świeże [?]. Nasi <u>bukieciarze</u> zaproponują Ci najpiękniejsze [?] z róż, frezji i irysów. A może potrzebujesz rośliny [?] w oryginalnej chińskiej <u>doniczce</u>? [?] dla Ciebie przygotowaliśmy ofertę <u>specjalną</u>, a w niej ogromny wybór sukulentów. Zamień swój <u>dom</u> w [?] ogród!

3. Przepisz do zeszytu pary wyrazów pokrewnych. Zaznacz wyrazy podstawowe i pochodne.

– Gdzie kupiłaś to lawendowe mydełko?

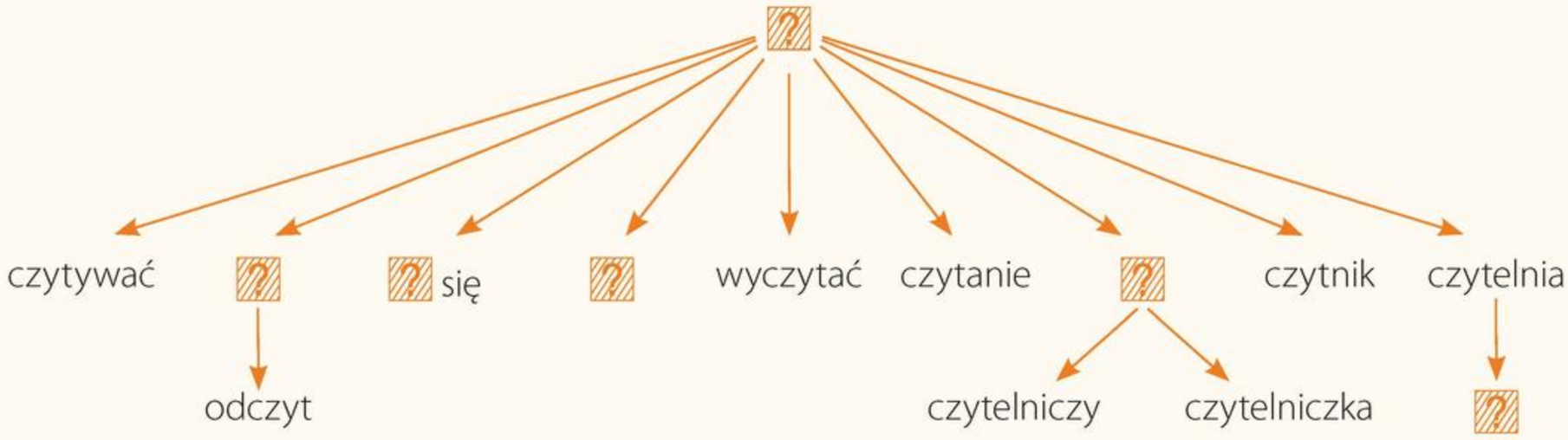
– Znalazłam nową mydlarnię. Mają bardzo duży wybór organicznych mydeł, nie tylko o zapachu lawendy.

4. Ustal, w której parze oba wyróżnione wyrazy są podzielne słowotwórczo. Jaki wyraz jest tematem słowotwórczym dla każdego z nich?

→ budowa wyrazu, s. 287

kanapka «mała kanapa» **kanapka** «kromka pieczywa z dodatkami»	**ranny** «taki, który odniósł rany» **ranny** «zdarzający się rano»

5. Uzupełnij rodzinę wyrazów, a następnie zapisz w zeszycie wszystkie pary wyrazów podstawowych i pochodnych. W każdej parze podkreśl część wspólną – temat słowotwórczy.

- Powiedz, jaka jest różnica między tematem a rdzeniem.

→ formant, s. 287

6. Znajdź wyrazy podstawowe dla podkreślonych. Zaznacz w zeszycie tematy słowotwórcze i cząstki, którymi podkreślone wyrazy różnią się od podstawowych. Określ, w jaki sposób powstały te wyrazy.

Tomkowi udało się wygrać miejski bieg przełajowy.

Jeśli będzie padało, zagramy w planszówki.

Poproszę dwie maślane bułeczki.

W tym bałaganie nie mogę znaleźć swojego długopisu.

7. Ułóż jak najwięcej wyrazów pochodnych od słowa *ręka*. Następnie wymień zastosowane formanty (przedrostki, przyrostki, wrostki, formant zerowy). Dzięki którym formantom udało się utworzyć najwięcej wyrazów? Jeśli w tematach słowotwórczych wystąpiły oboczności, wypisz je.

8. Przekształć podany tekst tak, aby występowały w nim wyłącznie czasowniki dokonane. W tym celu dodaj do czasowników właściwe przedrostki.

Po szkole szedłem na zajęcia z programowania, na których budowaliśmy roboty z klocków Lego. Po powrocie do domu jadłem podwieczorek, uczyłem się do sprawdzianu, pakowałem plecak na następny dzień i sprzątałem w pokoju.

- Jak zmieniła się ta wypowiedź? Która wersja – zamieszczona w podręczniku czy zredagowana przez Ciebie – odnosi się tylko do jednego popołudnia, a która – do kilku dni?

9. Uzupełnij zdania odpowiednimi wyrazami pochodnymi. Następnie odpowiedz, za pomocą jakich przyrostków tworzy się przymiotniki.

Mam ochotę na jogurt ? (*owoc*).

To było naprawdę ? (*owoc*) spotkanie.

Marcin to bardzo ? (*kultura*) chłopak.

Interesują mnie różnice ? (*kultura*) między narodami.

Dostałam od babci piękne ? (*wiek*) pióro.

Kościół w moim mieście jest ? (*wiek*) budowlą.

10. Zastąp podane w nawiasach parafrazy słowotwórcze wyrazów nazwami wykonawców czynności. Wypisz zastosowane formanty.

Laura uwielbia filmy o szlachetnych (osobach, które się mszczą) ratujących świat przed złoczyńcami.

Dziś było bardzo zimno, dlatego przed wyjściem na trening mój brat oznajmił, że nie chce już być (kimś uprawiającym biegi), lecz zostanie (osobą, która pisze książki).

Może i (osoby, które często marzą) nie są zbyt praktyczni, ale zwykle potrafią cieszyć się życiem.

Bardzo ci dziękuję! Nie złożyłabym tej szafy bez (kogoś, kto pomaga).

- Co nazywają wyrazy takie jak *bieg*, *pisanie*? Jakie formanty służą do tworzenia wyrazów tego typu?

11. **Podaj wyrazy, do których odnoszą się poniższe parafrazy słowotwórcze. Następnie przedstaw relacje pokrewieństwa między tymi słowami na wykresie w zeszycie. W każdym z nich podkreśl rdzeń.**

→ parafraza słowotwórcza, s. 286

Przykład: ***cukr*owy** ‘zrobiony z cukru’ od ***cukier***, formant: przyrostek -***owy***, oboczności: *k':k*, *e:ø*.

miejsce, w którym sprzedaje się produkty z cukrem – ?

osoba chora na cukrzycę – ?

zakład przemysłowy, w którym produkuje się cukier – ?

pojemnik na cukier – ?

mały słodki przysmak z cukru – ?

12. **Odszukaj w wypowiedziach nazwy osób i ustal, jakie formanty zostały wykorzystane do ich utworzenia. Podziel te formanty na trzy grupy: tworzące nazwy żeńskie, nazwy mieszkańców i nazwy nosicieli cech.**

Cała rodzina marzy o tym, że zostanę sławną pianistką, a ja wolałabym być krawcową. Gdybym była mistrzynią krawiectwa, sama szyłabym sobie stroje i nie musiałabym nosić tego, co wszyscy.

Widzisz tego brodacza po drugiej stronie sali? Ale przystojniak!

Nie poznaję dziś tego malca! W godzinę z wesołka stał się nerwusem!

Jedna moja bratanica wyszła za mąż za Belga, a druga spotyka się z Koreańczykiem.

Nie każdy Ślązak lubi modrą kapustę i nie każdy torunianin zajada się piernikami.

Nie sądziłam, że jest takim kociarzem. Znałam go jedynie jako imprezowicza.

- Powiedz, jakich formantów używa się do tworzenia nazw cech. Zapisz rzeczowniki utworzone od wyrazów: *wesoły, błękitny, okropny, drętwy*. Co nazywa każde z powstałych słów?

13. **Uzupełnij tekst wyrazami pochodnymi od podanych w nawiasach na dwa sposoby: tworząc zdrobnienia oraz zgrubienia.**

(Chmury) mknęły nad jej głową. W oddali na wzgórzu zauważyła (dom). Gdy weszła na ganek, przez uchylone drzwi dostrzegła błyszczące w półmroku (oczy) i wysuwające się w jej kierunku (palce).

- Powiedz, jak użycie poszczególnych formantów wpłynęło na charakter tekstu.

14. **Uzupełnij listę świątecznych prezentów odpowiednimi nazwami urządzeń lub narzędzi. Podaj przyrostki, które służą do tworzenia takich rzeczowników.**

1. (czytać) e-booków dla mamy
2. (podgrzewać) do kawy dla taty
3. (podbierać) wędkarski dla Marcina
4. (kosić) do trawy dla Laury
5. (prostować) do włosów dla mnie ☺

Kształcenie językowe

15. Co mogą nazywać wyrazy na tabliczkach? Wskaż w nich cząstki, które zdecydowały o Twoim wyborze.

Meblarnia **Muzykownia** **Gralnia** **Komiksowisko**

- Zaproponuj własne nazwy dla wybranych miejsc. Użyj odpowiednich formantów.

16. Znajdź w tekście złożenie, zrost i zestawienie. W którym z wyrazów złożonych występuje wrostek?

Agata najbardziej lubi wyjść o północy na taras i obserwować przez teleskop gwiazdozbiory, planety i mgławice. Marzy o tym, że kiedyś odkryje nową galaktykę, supernową lub czerwonego karła.

17. Zapisz w zeszycie nazwy ukazanych przedmiotów, pamiętając, że każda z nich jest zbudowana z dwóch tematów słowotwórczych połączonych wrostkiem. Wyjaśnij budowę i pisownię tych wyrazów.

Gramatyka w praktyce

Co łączy wyrazy *kierowca* i *kierownik*? Oba powstały od wyrazu *kierować* i oba są nazwami wykonawców czynności (kogoś, kto kieruje). Mają jednak różne znaczenie: kierowca kieruje pojazdem, a kierownik – pracą innych osób. Niekiedy od tych samych wyrazów podstawowych możemy utworzyć więcej niż jedną nazwę wykonawcy czynności. *Ekonom* (nadzorca prac rolnych w dawnych majątkach ziemskich) i *ekonomista* (specjalista w dziedzinie ekonomii) mają ten sam temat słowotwórczy (*ekonomia*), różnią się jednak szczegółowym znaczeniem.

? Do każdej parafrazy słowotwórczej podaj po dwie nazwy zawodów. Wskaż w nich temat słowotwórczy i formant.

osoba pracująca przy księgach ktoś, kto należy do straży

18. Przepisz zdania do zeszytu, zastępując wyróżnione wyrazy skrótami lub skrótowcami.

Ewa marzy o studiach na **Akademii Sztuk Pięknych**, ale jej rodzice woleliby, żeby wybrała **Wyższą Szkołę Administracji i Biznesu**.

Jeśli **doktor** Głowacka nie będzie miała wolnych terminów, umów się na konsultację do **doktora** Pawlaka.

Mój wynik w biegu na 1500 **metrów** wynosi 5 **minut** i 32 **sekundy**.

Sądziłem, że **profesor** Dąbrowska mieszka przy **ulicy generała** Stanisława Sosabowskiego, a nie przy **alei** Sosnowej.

Chciałabym nauczyć się grać na jakimś instrumencie, **na przykład** na gitarze albo wiolonczeli.

Musiałem dziś załatwić parę spraw, **między innymi** zrobić zdjęcie do legitymacji **Szkolnego Klubu Sportowego** i iść do sklepu z **artykułami gospodarstwa domowego** po nowy toster.

- Znajdź w zapisanych zdaniach skrótowce i powiedz, które z nich się odmieniają.

Podsumowanie

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

WOJNA I OKUPACJA

s. 216–217

Wojna w sztuce

s. 218–219

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

Krzysztof Kamil Baczyński (wybór wierszy), *** (*Niebo złote ci otworzę*), s. 220–221

Wojna i okupacja

motywy obecne w utworze:

- sprzeciw wobec wojny
- afirmacja życia
- wybory moralne
- dobro i zło
- człowieczeństwo

Aleksander Kamiński, *Kamienie na szaniec*, s. 222–226

Wojna i okupacja

motywy obecne w utworze:

- wojna
- młodość
- miłość
- śmierć
- przyjaźń
- walka
- wybory moralne
- cierpienie
- patriotyzm
- poświęcenie dla ojczyzny

Leopold Staff (wybór wierszy), *Pierwsza przechadzka*, s. 229–230

Wojna i okupacja

motywy obecne w utworze:

- wojna
- śmierć
- nadzieja
- miasto

Podsumowanie

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

- fonetyka — s. 240–242
- słowotwórstwo — s. 243–246

• Zob. też: Twój niezbędnik

TWORZENIE WYPOWIEDZI

- Szkoła mówienia i pisania
  - życiorys i CV — s. 231–235
  - list motywacyjny — s. 236–239

WARTO PRZECZYTAĆ

- Anna Herbich, *Dziewczyny z powstania*
- Anthony Doerr [antony dor], *Światło, którego nie widać*
- Grzegorz Gortat, *Moje cudowne dzieciństwo w Aleppo*
- Agata Tuszyńska, Iwona Chmielewska, *Mama zawsze wraca*
- Marc Rizzo [mark ricco], Lelio Bonaccorso [bonakorso], *Jan Karski. Człowiek, który odkrył Holokaust*

WARTO OBEJRZEĆ

- *Chłopiec w pasiastej piżamie*, reż. Mark Herman
- *Kamienie na szaniec*, reż. Robert Gliński
- *Lista Schindlera* [szindlera], reż. Steven Spielberg [stiwen spilberg]
- *Miasto 44*, reż. Jan Komasa
- *Jutro idziemy do kina*, reż. Michał Kwieciński

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

WYKONAJ W ZESZYCIE

Aleksander Kamiński

Zośka i Parasol[1] (fragmenty)

Oddział wraca w milczeniu. Pluton „Alek”[2] jest zadowolony – strat własnych nie było i ostre, piekące pragnienie odwetu za potworności miast polskich zostało zaspokojone. Ale jakże nieznośnie dysharmonijna jest dusza ludzka: jeszcze przed godziną, gdy zakładano miny, każdy czuł, że mógłby z najzimniejszą krwią własnymi rękoma mordować wroga za wszystkie te szatańskie okrucieństwa czynione ludziom. A teraz, gdy wracają, tamte nastroje gdzieś przeminęły i w uszach nieznośnie, dokuczliwie brzmią jęki i te głosy: – Hilfe![3] Coraz to któryś próbuje z udanym cynizmem[4] pokpiwać z kolegów i z siebie; jednym się udaje lepiej, innym – słabiej. A może to wina Alka? On zawsze dręczył i siebie, i innych skrupułami[5] na temat zabijania wroga z ukrycia, od tyłu, bezbronnego. Do diabła! Czyż nie wszystko jedno, jak się wali we wroga: z ukrycia czy na wprost? Czyż „Alek” ma wlec za sobą te udręki Alka?

Wlecze! Nie wszyscy, nie w równym stopniu, ale na przykład młodszy brat Andrzeja Morro[6], Bonawentura[7], wlecze to bardzo uciążliwie.

Tej nocy śniło mu się, że wraz z bratem został złapany przez żandarmów niemieckich w jakiejś przygodnej[8] obławie. Znaleziono przy nich naboje pistoletowe, skuto w kajdanki obydwu razem i prowadzono na posterunek. Nie ulegało wątpliwości – to był już koniec. W tym czasie nasilenia hitlerowskiego terroru i masowego rozstrzeliwania więźniów Pawiaka na ulicach – ich los był przypieczętowany. – Uciekajmy, próbujmy – szepce kątem ust Andrzej. Krótki, porozumiewawczy błysk oczu – i zrywają się do biegu. Biegną w najwyższym napięciu mięśni, ale biegną niezręcznie, są skuci – muszą biec tuż obok siebie. Bach – kula świsnęła obok głowy Bonawentury. Bach, bach – dwie inne uderzyły w drzewo tuż przed nimi. Gwizd – Andrzej koziołkuje i pada, pociągając za sobą brata. Ranny w nogę próbuje Andrzej unieść się – i w tej sekundzie dostaje kulą w pierś, tuż pod obojczykiem. Z zaciśniętych ust rannego wydobywa się przeciągły, cichy krzyk: „ratunku”. Szamoce się przez chwilę, potem zaprzestaje ruchów, nabiera w płuca powietrza i woła, ile sił: „ratuuuunku!!!”. [...]

Bonawentura budzi się z głośnym jękiem. Siada wystraszony na łóżku; jest cały spocony. Andrzej, śpiący pod drugą ścianą, budzi się również i mruczy zły do brata:

– Śpijże, typie, i nie jęcz po nocy.

Długie minuty ciszy. Ścienny zegar sennie porusza wahadłem.

– Andrzej...

– No?

– Straszna jest wojna...

Wahadło zegara monotonnie odmierza swe ruchy. [...] Jasiek leży na wznak, ręce założył pod głowę i mówi bardziej do siebie niż do Andrzeja:

[1] **„Zośka”, „Parasol”** nazwy batalionów – jednostek Armii Krajowej utworzonych z harcerzy działających w konspiracji w Szarych Szeregach

[2] **pluton „Alek”** wchodził w skład kompanii „Rudy”– nazwy przyjęto dla upamiętnienia poległych Aleksego Dawidowskiego i Janka Bytnara

[3] **Hilfe!** niem. ‘pomocy!’

[4] **cynizm** odnoszenie się z lekceważeniem do ogólnie przyjętych zasad etycznych, norm, autorytetów

[5] **skrupuły** wątpliwości natury moralnej

[6] **Andrzej Morro** pseudonim Andrzeja Romockiego, żołnierza Szarych Szeregów, kapitana Armii Krajowej i dowódcy 2. kompanii „Rudy” z batalionu „Zośka”

[7] **Bonawentura** pseudonim Jana Romockiego, podharcmistrza, podporucznika Armii Krajowej

[8] **przygodnej** tu: przypadkowej

– Już czasem zupełnie nie wiem, co myśleć. Przecież ludzkość nie robi żadnego postępu moralnego. W technice – takie osiągnięcia... a w moralności – czy lepiej jest dziś, niż było za czasów Sokratesa, Chrystusa?

Andrzej siada na łóżku. Stary temat. [...] Usiłuje znów dojrzeć rysy twarzy brata. Odzywa się z namysłem:

– Postęp moralny istnieje, jest wielki, mimo że hitlerowcy cofnęli go znów o tysiąc lat wstecz. Ale hitlerowcy przeminą. Nawet i dziś nie są wszędzie. Pomyśl na przykład o Warszawie, o tym, jak ludzie reagują na te mordy uliczne. Postęp moralny świata został tylko przytłumiony przejściowo.

– Myślisz, że to już po raz ostatni odbywa się zbiorowe morderstwo dziesiątków milionów ludzi?

– Nie wiem, jak będzie, ale chcę zrobić wszystko, co możliwe, aby to było po raz ostatni.

Znów tylko monotonny ruch wahadła zegarowego.

– I myślę, że wielu z nas, że Rudy, że Zośka, że ty, że może my wszyscy po to żyjemy i po to...

– Przestań, nie lubię takiego gadania.

Milkną. Rozmowa się już nie klei. Zawijają się w koce i usiłują zasnąć.

1. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Według narratora żarty chłopców wracających z akcji dywersyjnej to oznaka moralnego i uczuciowego zobojętnienia.	P	F
Dla Andrzeja rozterki brata były irytujące i uciążliwe, ponieważ ich nie rozumiał.	P	F

2. Określ przyczyny odczuć członków plutonu „Alek", którzy wracają z akcji dywersyjnej opisanej w przytoczonym fragmencie utworu. Uzupełnij tabelę.

Odczucia	Przyczyny odczuć
satysfakcja, ulga	
niepokój sumienia, udręka	

3. Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa Andrzeja Morro o tym, że hitlerowcy cofnęli postęp moralny ludzkości o tysiąc lat. W swojej odpowiedzi odwołaj się do przykładów działań okupantów wymienionych w przytoczonym fragmencie.

4. Która z lektur obowiązkowych poprzez propagowane wzory i wartości może – Twoim zdaniem – skłaniać do refleksji nad naturą dobra i zła? Uzasadnij swój wybór.

5. Wyobraź sobie, że Andrzej i Bonawentura ubiegają się o przyjęcie do batalionu „Zośka" i w tym celu muszą napisać list motywacyjny. Jakie dostrzegasz predyspozycje (cechy, umiejętności, motywacje) braci, które czynią z nich kandydatów na żołnierzy Szarych Szeregów? Sformułuj trzy przykłady. Odwołaj się do wiedzy na temat tych bohaterów.

6. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

W wyrazie *oddział* litera *i* tworzy sylabę oraz oznacza miękkość poprzedzającej ją spółgłoski.	P	F
W wyrazie *ludzka* zachodzi zjawisko fonetyczne zwane ubezdźwięcznieniem wstecznym.	P	F

Przeczytaj tekst i wykonaj zadania.

Yuval Noah Harari[1]

Sapiens[2]. Od zwierząt do bogów (fragmenty)

Większość ludzi nie uzmysławia sobie, w jak spokojnych czasach przyszło im żyć. Nikogo z nas nie było na Ziemi tysiąc lat temu, toteż łatwo zapominamy, jak wiele przemocy było dawniej na świecie. [...]

Po 1945 roku z kilkoma wyjątkami państwa nie najeżdżają już na inne państwa w celu podbicia ich i wchłonięcia. Takie podboje były chlebem powszednim historii politycznej od niepamiętnych czasów. [...] Od 1945 roku żadne niepodległe państwo uznane przez ONZ[3] nie zostało podbite i wymazane z mapy politycznej świata. [...]

Zdarzały się już okresy względnego pokoju, na przykład w Europie w latach 1871–1914, lecz zawsze kończyły się tragicznie. Tym razem jednak jest inaczej. Prawdziwy pokój nie jest tylko brakiem wojny. Prawdziwy pokój to niskie prawdopodobieństwo wystąpienia wojny. [...]

Uczeni usiłowali wyjaśnić ten pomyślny obrót spraw w tak wielu książkach i artykułach, że nie starczyłoby życia na przeczytanie ich. Dość na tym, że zidentyfikowali kilka decydujących czynników. Po pierwsze, wojna dramatycznie podrożała. [...] Broń atomowa zamieniła wojnę mocarstw w zbiorowe samobójstwo, sprawiając, że dążenie do uzyskania światowej supremacji[4] na drodze zbrojnej stało się niemożliwością.

Nie dość, że wzrosły koszty prowadzenia wojny, to jeszcze spadły płynące z niej zyski. Przez większą część dziejów ośrodki władzy politycznej wzbogacały się na łupieniu bądź anektowaniu[5] terytoriów nieprzyjaciela. Na bogactwo w przewyższającej mierze składały się pola, bydło i złoto, toteż rabowanie go bądź zajmowanie nie było trudne. Dziś bogactwo zawiera się głównie w kapitale ludzkim[6], wiedzy technicznej i złożonych strukturach społeczno-gospodarczych takich jak banki, a te trudno ot tak sobie zabrać bądź wcielić do własnego terytorium. [...]

O ile wojna stała się nieopłacalna, o tyle pokój okazał się bardziej lukratywny[7] niż kiedykolwiek wcześniej. W tradycyjnych gospodarkach agrarnych[8] handel dalekosiężny i zagraniczne inwestycje miały znaczenie drugorzędne. Z tego też powodu pokój przynosił znikome zyski [...]. We współczesnych gospodarkach kapitalistycznych[9] handel i inwestycje zagraniczne zyskały pierwszorzędne znaczenie. Pokój przynosi zatem unikalne korzy-

[1] **Yuval Noah Harari** [juval noa harari]

[2] **sapiens** łac. 'rozumny'

[3] **ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych)** organizacja międzynarodowa, której działania mają na celu podtrzymywanie pokoju na świecie, rozwijanie współpracy międzynarodowej oraz ochronę praw człowieka

[4] **supremacja** przewaga, zwierzchnictwo

[5] **anektowanie** przyłączanie cudzego terytorium siłą, zagarnianie

[6] **kapitał ludzki** zasoby wiedzy fachowej, doświadczenia i umiejętności

[7] **lukratywny** przynoszący zyski, opłacalny

[8] **gospodarka agrarna** typ gospodarki, w której najważniejszą gałęzią produkcji jest rolnictwo, a główne źródło bogactwa stanowi praca na roli

[9] **gospodarka kapitalistyczna** gospodarka oparta na pieniądzu oraz wymianie dóbr i usług

ści. Dopóki Chiny i Stany Zjednoczone są w pokojowych stosunkach, dopóty Chińczycy mogą prosperować[10], sprzedając swoje wyroby Amerykanom, handlując na Wall Street[11] i pozyskując amerykańskie inwestycje.

Last but not least[12], w globalnej kulturze politycznej nastąpiła doniosła zmiana. W dawnych czasach elity władzy – huńscy naczelnicy plemienni, wikińscy wojowie czy azteccy kapłani – postrzegali wojnę jako coś pozytywnego. Inni widzieli w niej zło konieczne, które lepiej obrócić na własną korzyść. Dziś po raz pierwszy w historii żyjemy w czasach, kiedy na świecie dominują pokojowo nastawione elity – politycy, biznesmeni, intelektualiści i artyści, którzy wojnę poczytują za zło, którego można uniknąć.

Przełożył Justyn Hunia

[10] **prosperować** funkcjonować z powodzeniem, gromadzić zyski

[11] **Wall Street** [ɫol strit] ulica w Nowym Jorku, na której mają swoje siedziby główne instytucje finansowe USA

[12] **last but not least** [last bat not list] ang. 'ostatni według kolejności, ale nie w znaczeniu ważności'

7. Uzupełnij poniższe zdania w taki sposób, aby stanowiły streszczenie tekstu *Sapiens. Od zwierząt do bogów*.

Tematem tekstu *Sapiens. Od zwierząt do bogów* jest ▨.
Autor zwraca uwagę czytelników na ▨ i dochodzi do wniosku, że ▨.

8. Które stwierdzenie jest niezgodne z treścią tekstu Yuvala Noaha Harariego? Wybierz właściwą odpowiedź spośród podanych.

A. Współczesne elity władzy postrzegają wojnę jako coś pozytywnego.
B. Współczesny pokój opiera się po części na powszechnej chęci zysku gospodarczego.
C. Popularność wojny wynikała z tego, że była ona doskonałą okazją do wzbogacenia się.
D. Do połowy XX w. normalną sytuacją międzynarodową była wojna lub szykowanie się do niej.

9. Czy zgadzasz się ze stwierdzeniem, że wojna to przedsięwzięcie, które bardzo dużo kosztuje? Swoją odpowiedź uzasadnij, odwołując się do tekstu *Sapiens. Od zwierząt do bogów* oraz znanych Ci utworów o tematyce wojennej.

10. Oceń prawdziwość poniższych stwierdzeń. Wybierz P, jeśli stwierdzenie jest prawdziwe, albo F – jeśli jest fałszywe.

Wyrazy *dalekosiężny* i *drugorzędny* są zbudowane z dwóch tematów słowotwórczych.	P	F
W temacie słowotwórczym wyrazu *polityczny* występuje oboczność *k:cz*.	P	F

11. Zapisz nazwę kontynentu, od której powstał wyraz *Amerykanom*, a następnie podkreśl w niej sylabę akcentowaną.

6 Dostrzec piękno

Umberto Boccioni [boczioni], *Ulica wchodzi do domu*

farby olejne na płótnie
100 × 100,6 cm
Muzeum Sprengla w Hanowerze
1911 r.

Przyjrzyj się obrazowi, a następnie wykonaj polecenia i odpowiedz na pytania.

1. Opisz sytuację przedstawioną na obrazie włoskiego artysty. Co robi postać ukazana na pierwszym planie?
2. Opowiedz o wrażeniach, jakie wywołuje namalowana scena. Co wpływa na Twój odbiór dzieła?
3. Jakie środki wyrazu umożliwiły oddanie ruchu i gwaru miejskiej ulicy?
4. Jak rozumiesz tytuł obrazu? Czy – Twoim zdaniem – przedstawiona ulica zakłóca spokój kobiety, czy też przychodzi na zaproszenie? Uzasadnij swoje zdanie.
5. Uruchom wyobraźnię i opowiedz, co mogło przyciągnąć uwagę bohaterki obrazu.
6. Porozmawiajcie o miejscach, krajobrazach, którym lubicie się przyglądać. Co Wam się w nich podoba?

Zanim przeczytasz

Przypomnijcie sobie informacje na temat Leszka Kołakowskiego przedstawione w ramce z kontekstem na s. 142. Jakie problemy poruszał profesor w swojej twórczości?

Leszek Kołakowski

Piękna twarz[1] (fragmenty)

ZATRZYMAĆ PIĘKNO

[1] ***Piękna twarz*** tekst pochodzi z książki *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych* – zbioru krótkich opowiadań, w których autor w prosty sposób przedstawił ważne problemy filozoficzne

[2] **czeladnik** pracownik wykwalifikowany w danym zawodzie

[3] **tedy** więc

Nino był czeladnikiem[2] piekarskim, znanym ze swojej pięknej twarzy. Była to istotnie najpiękniejsza twarz w okolicy i wszystkie dziewczęta odwracały wzrok, kiedy Nino przechodził ulicą [...].

Niestety, Nino pracował przy piecu, w wilgotnej i gorącej piekarni, to zaś, jak wiadomo, niedobrze wpływa na piękne twarze. Prócz tego miewał niekiedy zmartwienia, jak wszyscy ludzie, a wiadomo, że zmartwienia szkodzą piękności. W rezultacie Nino, przeglądając się w lustrze, stwierdzał ze smutkiem, że na pięknej twarzy życie zaczyna powoli żłobić swój ślad. [...] Wybrał się tedy[3] do miasta Lipoli, gdzie sprzedawano specjalne kuferki do przechowywania twarzy. Kuferek taki był kosztowny i Nino musiał pożyczyć pieniądze od sąsiadów, aby za niego zapłacić. [...]

Schował twarz i nosił kuferek bez przerwy ze sobą do pracy, na spacer i do spania. Coraz bardziej dbał o to, żeby twarz się nie zniszczyła. Przez pierwsze tygodnie wyjmował twarz ostrożnie z kuferka i [...] [zakładał] ją w dni świąteczne. Ale zauważył niebawem, że również w dni świąteczne zdarzają się człowiekowi zmartwienia i kłopoty i twarz może ulec zniszczeniu. Postanowił tedy nie wyjmować jej z kuferka w ogóle i odtąd nikt już nie mógł oglądać pięknej twarzy Nino. [...]

Mieszkańcy miasta zapomnieli niebawem, jak wygląda twarz pięknego Nino, i on sam, ponieważ przestał zaglądać do kuferka, nie pamiętał już prawie, jak wygląda. Mimo to niesłychanie był dumny, kiedy sobie przypominał, że jest najpiękniejszym młodzieńcem w okolicy. Był istotnie najpiękniejszy, ale nikt tego nie mógł zobaczyć na własne oczy.

Pewien znany uczony lailoński imieniem Kru przejeżdżał kiedyś przez miasteczko [...]. Dowiedział się z rozmów gości o [...] Nino i zapragnął go poznać. [...]

– Mówią – zagadnął Kru – że jesteś najpiękniejszym chłopcem w okolicy.

– To prawda – powiedział Nino.

– Czy mógłbyś mi tego dowieść?

– Owszem, mógłbym – powiedział Nino. Zaraz jednak przyszło mu do głowy, że musiałby w tym celu [...] [założyć] swoją twarz i wyciągnąć ją z kuferka; tymczasem wiatr i kurz mogłyby uszkodzić piękne oblicze. Dodał więc szybko: – Mógłbym, ale nie chcę, ponieważ mam twarz schowaną. [...]

Sądził, że musi oszczędzać twarz, ale nie wiedział jasno, czy w przyszłości będzie ją jeszcze kiedyś nakładał: – Nie wiem – powiedział. – Właściwie nie wiem, po co miałbym jej używać. Doświadczenie moje mnie uczy, że można doskonale żyć bez twarzy.

– Owszem, można – potwierdził uczony Kru. – Wielu ludzi żyło bez twarzy. Ale czy tak żyje się lepiej?

– No, nie – odparł Nino. – Ale twarz się nie niszczy.

– Więc zachowujesz ją jednak na przyszłość?

– Chcę, żeby była wiecznie piękna.

– Dla kogo?

– Dla nikogo. W ogóle żeby była piękna.

– Boję się – powiedział Kru – że chciałbyś rzeczy niemożliwej. [...]

Tymczasem dawno już minęła pora, kiedy Nino miał spłacić dług zaciągnięty na kupno kuferka. Ale czeladnik piekarski zarabia mało i Nino nie miał pieniędzy. Jego sąsiad-wierzyciel domagał się stanowczo zwrotu pożyczki, grożąc sądem i więzieniem. [...]

Po długich walkach wewnętrznych i bezskutecznych próbach zdobycia pieniędzy Nino zdecydował się odsprzedać kuferek w sklepie [...]. [U]dał się do lombardu, gdzie pożyczano pieniądze pod zastaw wartościowych przedmiotów. [...]

– Za twarz razem z kuferkiem mogę ci pożyczyć dwieście patronałów[4] i ani grosza więcej. Za pół roku wykupisz wszystko ode mnie za trzysta patronałów.

Były to ciężkie warunki i Nino zawahał się; proponowana suma była jeszcze niższa od jego długu. Jednakże w okolicy nie było innego lombardu i zresztą było rzeczą wątpliwą, czy gdzie indziej dano by mu więcej.

– Dobrze, zgadzam się – powiedział Nino, bo cóż mu innego pozostało? [...]

Minęło sześć miesięcy, w ciągu których Nino czynił bez przerwy gorączkowe starania o zdobycie jakichś pieniędzy w celu opłacenia sąsiada i wykupienia swojej twarzy z lombardu. Wszystko na próżno. Minęły jeszcze trzy miesiące i zniecierpliwiony sąsiad złożył [...] skargę do sądu. Odbyła się rozprawa i Nino został zamknięty w więzieniu za długi.

Właściciel lombardu w Lipoli czekał długo na Nino, który miał wykupić swój kuferek z twarzą. Nie doczekał się jednak. Znudzony, doszedł do wniosku, że nic już z tego nie wyjdzie. Wyciągnął twarz Nino z kuferka i dał ją dzieciom do zabawy. Dzieci z twarzy Nino zrobiły sobie piłkę i grały nią w siatkówkę. Po krótkim czasie nikt już nie mógłby się domyślić, że stara piłka była kiedyś piękną twarzą młodego Nino.

Ale Nino nic o tym nie wie. Siedzi w więzieniu i ma przynajmniej jedną pociechę. Wszystkim, z którymi rozmawia, opowiada, że ma piękną, bardzo piękną twarz, której nic nie zepsuje.

[4] patronał
waluta obowiązująca w fikcyjnym Królestwie Lailonii – miejscu, w którym rozgrywają się przedstawione wydarzenia

Po przeczytaniu

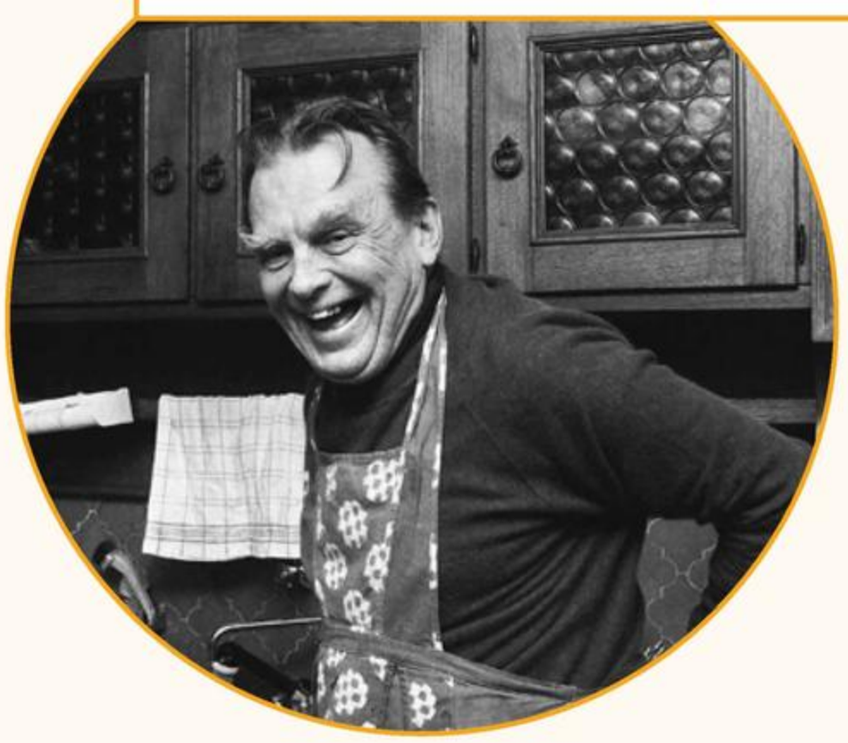
1. Dlaczego Nino postanowił schować swoją twarz do kuferka? Jakie symboliczne znaczenie może mieć jego postępowanie?
2. Co we własnej opinii Nino stracił, a co zyskał, żyjąc bez twarzy? Jakie jest Twoje zdanie na ten temat?
3. Czego można dowiedzieć się z rozmowy Kru i Nino o sposobie, w jaki czeladnik rozumiał piękno swojej twarzy?
4. Do jakich refleksji skłania historia Nino?
5. Jak mogłoby potoczyć się życie Nino, gdyby wybrał życie z twarzą?
6. Autor nazywa utwór *Piękna twarz* bajką. Czy słusznie? Uzasadnij swoją odpowiedź. → bajka, s. 271
7. Porozmawiajcie o tym, do czego może prowadzić przesadny kult piękna wszechobecny we współczesnym świecie. Czym – według Was – jest prawdziwe piękno?

Polscy współcześni nobliści

Literatura współczesna to bogactwo tematów, idei artystycznych i stylów. W tej epoce twórcy z Polski aż trzykrotnie zostali wyróżnieni najważniejszą nagrodą literacką na świecie. Oto nasi współcześni nobliści, którzy dołączyli do Henryka Sienkiewicza i Władysława Reymonta.

Czesław Miłosz w swoich utworach – zarówno poetyckich, jak i prozatorskich – poruszał m.in. tematy dotyczące wpływu historii na człowieka; zachwycał się także światem i naturą.

Jeśli jesteś w nastroju na intelektualne zagadki, np. chcesz wiedzieć, jak to możliwe, że żyjemy na ziarnku maku, poczytaj wiersze Czesława Miłosza z tomu *Świat: poema naiwne*.

Czesław Miłosz podczas pierwszej wizyty w Polsce po otrzymaniu Nagrody Nobla, 1981 r.

Fragment mowy noblowskiej Czesława Miłosza:

Moje znalezienie się na tej trybunie powinno być argumentem dla tych wszystkich, którzy sławią daną nam od Boga cudownie złożoną nieobliczalność życia. W moich latach szkolnych czytałem tomy wydawanej w Polsce serii „Biblioteka Laureatów Nobla" [...]. *Myślałem wtedy, że laureaci Nobla to pisarze, czyli ludzie produkujący grube dzieła prozą* [...]. [...] *Tak samo dużo później, wybierając samotność i oddając się dziwacznemu zajęciu, jakim jest pisanie wierszy po polsku, choć mieszka się we Francji czy w Ameryce, podtrzymywałem pewien idealny obraz poety, który, jeżeli chce być sławny, to tylko w swojej wiosce czy w swoim mieście.*

Wisława Szymborska pisała o przyjaźni, roli przypadku w życiu człowieka i zachwycie, jaki mogą w ludziach wywołać zwykłe przedmioty. Słynęła z poczucia humoru i dystansu do siebie. Oprócz utworów o tematyce poważnej tworzyła żartobliwe limeryki i tzw. lepieje.

Pociąga Cię filozofowanie? Lubisz śmiech, nawet w kontekście poważnych tematów? Sięgnij po *Wołanie do Yeti*, *Sto pociech* lub limeryki Wisławy Szymborskiej.

Wisława Szymborska zaraz po tym, jak dowiedziała się, że otrzymała Nagrodę Nobla, 1996 r.

Fragment mowy noblowskiej Wisławy Szymborskiej:

Poeta [...] *musi ciągle powtarzać sobie: „nie wiem". Każdym utworem próbuje na to odpowiedzieć, ale kiedy tylko postawi kropkę,* [...] *już zaczyna sobie zdawać sprawę, że jest to odpowiedź tymczasowa i absolutnie niewystarczająca. Więc próbuje jeszcze raz i jeszcze raz, a potem te kolejne dowody jego niezadowolenia z siebie historycy literatury zepną wielkim spinaczem i nazywać będą „dorobkiem"...*

Olga Tokarczuk – jej książki są przesycone tajemnicą i duchowością, a także świadczą o niezwykłej wyobraźni autorki. Znajdziesz w nich nawiązania do mitologii oraz zachętę, aby spojrzeć na otaczający Cię świat nieco inaczej niż zwykle i przekonać się, co z tego wyniknie.

Jeśli lubisz wielowarstwowe znaczeniowo książki, które skłaniają do myślenia, to sięgnij po *Prawiek i inne czasy*.

Olga Tokarczuk sprzeciwia się nienawiści, staje w obronie słabszych, chętnie bierze udział w kampaniach społecznych. Sesja z 2014 r.

Fragment mowy noblowskiej Olgi Tokarczuk:

Świat jest tkaniną, którą przędziemy codziennie na wielkich krosnach informacji, dyskusji, filmów, książek, plotek, anegdot. Dziś zasięg pracy tych krosien jest ogromny – za sprawą internetu prawie każdy może brać udział w tym procesie, odpowiedzialnie i nieodpowiedzialnie, z miłością i nienawiścią, ku dobru i ku złu, dla życia i dla śmierci. Kiedy zmienia się ta opowieść – zmienia się świat. W tym sensie świat jest stworzony ze słów. To, jak myślimy o świecie i – co chyba ważniejsze – jak o nim opowiadamy, ma więc olbrzymie znaczenie.

1905 r.	1924 r.	1980 r.	1996 r.	2019 r.
Henryk Sienkiewicz	Władysław Reymont	Czesław Miłosz	Wisława Szymborska	Olga Tokarczuk

Po przeczytaniu...

1. Przygotujcie prezentację na temat twórczości wybranego noblisty lub wybranej noblistki.
2. Przeanalizuj fragmenty mów noblowskich. Jakie wątki zostały w nich poruszone? Co mówią o utworach poszczególnych twórców? Która przemowa najbardziej Cię zainteresowała?
3. Zapisz pytania, które – Twoim zdaniem – warto zadać twórcy wybranemu spośród przedstawionych na infografice.
4. Przygotujcie spotkanie literackie pt. *Czuły czytelnik*. Odszukajcie w dostępnych źródłach utwory noblistów. Niech każdy z Was wybierze wiersz lub fragment prozy, który najbardziej mu się podoba. Uzasadnijcie, dlaczego warto zaprezentować te teksty.

Zanim przeczytasz

Wyobraź sobie, że podarowano Ci dodatkowy czas, w którym masz zrobić coś dobrego i ważnego dla siebie. Co by to było? Uzasadnij swoją odpowiedź.

Olga Tokarczuk, Joanna Concejo

Zgubiona dusza (fragmenty)

ODNALEŹĆ PIĘKNO ŻYCIA

Był sobie raz pewien człowiek, który bardzo dużo i bardzo szybko pracował i już dawno zostawił swoją duszę gdzieś daleko za sobą. Bez duszy żyło mu się nawet dobrze – spał, jadł, pracował, prowadził samochód, a nawet grał w tenisa. Czasem jednak miał wrażenie, że wokół niego stało się płasko, jakby poruszał się po gładkiej kartce z zeszytu do matematyki, kartce, którą pokrywają równiutkie i wszechobecne kratki.

Pewnego razu, podczas jednej z licznych podróży, w pokoju hotelowym, ów człowiek obudził się w środku nocy i poczuł, że nie ma czym oddychać. [...] Nie bardzo też wiedział, jak się tu znalazł ani po co tu przyjechał. I – niestety – zapomniał też, jak ma na imię. Dziwne to było uczucie, bo nie miał pojęcia, jak się ma do siebie zwrócić. Zatem po prostu milczał. Cały ranek nie odzywał się do siebie i wtedy poczuł się naprawdę bardzo samotny – tak, jakby wewnątrz jego ciała nie było już nikogo. Gdy stanął przed lustrem w łazience, widział siebie jako rozmytą smugę. Przez chwilę wydawało mu się, że nazywa się Andrzej, ale zaraz potem był pewien, że Marian. W końcu, przerażony, odszukał na dnie walizki paszport i ujrzał, że ma na imię Jan.

Ilustracja Joanny Concejo do książki *Zgubiona dusza*

Ilustracja Joanny Concejo do książki *Zgubiona dusza*

Następnego dnia udał się do pewnej starej i mądrej lekarki, a ta rzekła mu następujące słowa:

– Gdyby ktoś umiał spojrzeć na nas z góry, zobaczyłby, że świat jest pełen ludzi biegających w pośpiechu, spoconych i bardzo zmęczonych, oraz ich spóźnionych, pogubionych dusz, które nie mogą nadążyć za swoimi właścicielami. Robi się z tego wielkie zamieszanie, dusze tracą głowę, a ludzie przestają mieć serce. Dusze wiedzą, że zgubiły swojego właściciela, lecz ludzie często w ogóle nie zdają sobie sprawy, że zgubili własną duszę.

Jana bardzo zaniepokoiła taka diagnoza.

– Jak to możliwe? Czy ja też zgubiłem własną duszę? – zapytał.

Mądra lekarka odpowiedziała:

– Dzieje się tak dlatego, że prędkość poruszania się dusz jest dużo mniejsza niż ciał. Powstały one bowiem w najbardziej zamierzchłych czasach, tuż po Wielkim Wybuchu, kiedy kosmos jeszcze się tak bardzo nie rozpędził, przez co mógł się wciąż przejrzeć w lusterku. Musi pan znaleźć sobie jakieś swoje miejsce, usiąść tam spokojnie i poczekać na swoją duszę. Zapewne jest teraz tam, gdzie pan był dwa, trzy lata temu. Czekanie może więc trochę potrwać. Innego lekarstwa dla pana nie widzę.

Tak też zrobił ów człowiek o imieniu Jan. Znalazł sobie mały domek na skraju miasta i tam codziennie siadał na krześle i czekał. Nic innego nie robił. Trwało to wiele dni, tygodni i miesięcy. Janowi wyrosły długie włosy, a broda sięgała mu aż do pasa.

A pewnego popołudnia ktoś zapukał do drzwi i stanęła w nich jego zagubiona dusza – zmęczona, brudna i podrapana.

– Nareszcie! – powiedziała zdyszana.

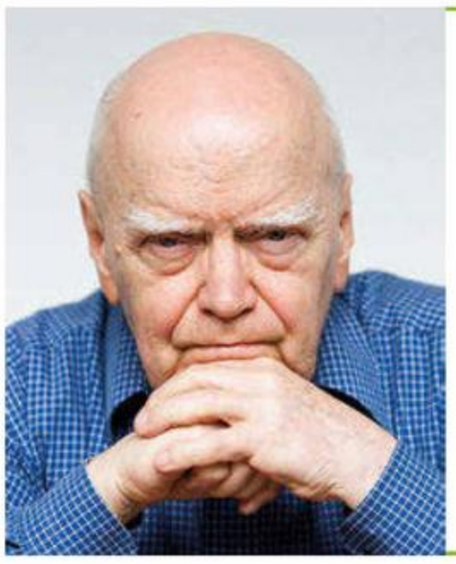
Odtąd żyli sobie długo i szczęśliwie, a Jan bardzo uważał, żeby nie robić nic szybciej, niżby mogła nadążyć za tym jego dusza. Uczynił też jeszcze jedną rzecz – zakopał w ogródku wszystkie swoje zegarki i walizki podróżne. Z zegarków wyrosły piękne kwiaty podobne do dzwonków, w różnych kolorach, walizki zaś wykiełkowały w potężne dynie, którymi Jan żywił się w ciągu wszystkich następnych spokojnych zim.

Po przeczytaniu

1. Określ, jaką sferę życia w przytoczonym fragmencie utworu symbolizuje dusza, i wyjaśnij, dlaczego bohater ją zgubił.
2. Zinterpretuj porównanie życia Jana do kartki z zeszytu do matematyki. Podaj skojarzenia, które wywołuje w Tobie to porównanie.
3. Które wydarzenia z podróży bohatera oprócz znaczenia dosłownego mają sens przenośny? Co obrazują?
4. Wyjaśnij, jak rozumiesz słowa, którymi lekarka uzasadnia diagnozę choroby Jana. Co ma na celu zalecony przez nią sposób leczenia?
5. Jaki jest świat Jana żyjącego w zgodzie ze swoją duszą? Co sądzisz o takim świecie? W odpowiedzi odwołaj się do własnych wrażeń i emocji oraz ilustracji Joanny Concejo.
6. Sformułuj przesłanie płynące z utworu *Zgubiona dusza*.
7. *Mieć* czy *być*? Jakie jest Wasze zdanie? Przeprowadźcie dyskusję na ten temat.
8. Co rośliny z ilustracji Joanny Concejo mówią o miejscu natury w życiu człowieka? Jaką rolę odgrywa przyroda w Waszym życiu? Podzielcie się spostrzeżeniami na ten temat.
9. Przypomnij sobie, czym jest przypowieść. Czy przytoczony fragment utworu spełnia cechy tego gatunku? Uzasadnij swoją odpowiedź. → przypowieść, s. 271
10. W jednej z recenzji *Zgubionej duszy* pojawiła się poniższa opinia. Czy zgadzasz się z nią? Uzasadnij swoje zdanie.

> *Zgubiona dusza* to jedna z tych książek, o której można powiedzieć, że jest w równej mierze dla dorosłych, co i dla dzieci. To przeważnie ci starsi mają problem z tym, żeby czasami zwolnić, cieszyć się małymi rytuałami każdego dnia.
>
> https://bajkochlonka.pl/2020/10/19/zgubiona-dusza-recenzja/
>
> [dostęp: 26.11.2020]

11. Korzystając z różnych źródeł, przygotuj zbiór sentencji, powiedzeń i złotych myśli skłaniających zabieganych ludzi do zwolnienia tempa życia.
12. Napisz opowiadanie, którego bohaterem będzie postać z lektury szkolnej poszukująca porady mądrej lekarki w obliczu trudności życiowych.
13. Poszukaj informacji o tym, na czym polega styl życia nazywany *slow life* [sloł lajf]. Jak sądzisz, dlaczego stał się on bardzo popularny? W jaki sposób – Twoim zdaniem – może wpływać na jakość życia?

Jarosław Marek Rymkiewicz

(ur. 1935 r.), poeta, prozaik, historyk literatury, emerytowany profesor Instytutu Badań Literackich. Jest laureatem wielu nagród, m.in. Nagrody Literackiej „Nike" (2003). Jego dorobek obejmuje zbiory wierszy (np. *Zachód słońca w Milanówku*), utwory sceniczne, a także eseje historyczne i biograficzne na temat twórczości polskich romantyków oraz książkę *Leśmian. Encyklopedia*. Mieszka w Milanówku pod Warszawą.

Zanim przeczytasz

Opowiedz o swojej ulubionej porze roku w poetycki sposób.

Jarosław Marek Rymkiewicz

Wiosna w Milanówku

PRZYRODA OKIEM POETY

Zakwita czarna sosna nie znam jej imienia
Duch sosny jest widoczny bo w kwiaty się zmienia

Zakwita czarna sosna i krzyczą wiewiórki
Bóg jest tuż obok – w sadzie chodzą Jego córki

Jedna to tamta jabłoń – druga jest morelą
Ta ma kwiatki różowe a tamte się bielą

Światło bije od sosen dębów i wisienek
Za płotem na rowerze przejeżdża pan Zenek

I nawet w suchych liściach w ich tu obecności
Jest teraz trochę światła i trochę ciemności

I złamane gałązki moje przyjaciółki
Wezwane są wieczornym wołaniem kukułki

Camille Pissarro [kamil pisaro], *Kwitnący sad, Louveciennes* [luwsien], 1830–1903

Nie pytaj już czy Bóg się jeszcze kiedyś wcieli
Stań przy mnie – tutaj w świetle sosen grusz moreli

Po przeczytaniu

1. Opisz swoje wrażenia po przeczytaniu wiersza. Wskaż sformułowania poetyckie, które szczególnie zwróciły Twoją uwagę.
2. Dlaczego drzewa zostały nazwane *córkami Boga*, a złamane gałązki – *przyjaciółkami*? Uzasadnij swoją odpowiedź.

3. Opisz przestrzeń wykreowaną w wierszu. Jakie może być – Twoim zdaniem – jej znaczenie metaforyczne?
4. Odszukaj w wierszu elementy, które wprowadzają niepokój. Wyjaśnij, co mogą symbolizować.
5. Zinterpretuj zakończenie utworu. Weź pod uwagę zwrot do adresata, a następnie powiedz, do jakiej postawy wobec natury zachęca podmiot liryczny.
6. Motyw ogrodu w literaturze – omów ten temat na podstawie wiersza *Wiosna w Milanówku* oraz znanych Ci utworów.
7. Jarosław Marek Rymkiewicz jest laureatem Nagrody Literackiej „Nike". Wyszukaj informacje na temat tej nagrody oraz nazwiska jej laureatów i tytuły utworów, za które ją przyznano. Sporządź notatkę na ten temat.

Julia Hartwig

(1921–2017), poetka i tłumaczka. Już w szkole mówiono o niej „Jula-poetka". Podczas wojny była łączniczką w AK. Na dorobek artystyczny poetki składają się: kilkanaście tomów liryków (np. *Jasne niejasne*, *Spojrzenie*) i poematów pisanych prozą, słuchowiska radiowe, bajki dla dzieci i wspomnienia. W swoich utworach pokazuje, jak w codziennych sytuacjach można odnaleźć uniwersalne prawdy o człowieku.

Zanim przeczytasz

Porozmawiajcie o tym, za co ludzie kochają swoje zwierzęta. Co sobie wzajemnie dają? Możecie odwołać się do lektury *Małego Księcia* i własnych doświadczeń.

Julia Hartwig

Kot Maurycy

POTRZEBA KOCHANIA

Wyzywają go od rabusiów gangsterów oszustów i wyłudzaczy
uliczników i zabijaków
Przeszkadza w posiłkach wskakuje na stół
i buszuje wśród szklanek i kieliszków
rozrywa paczki z jedzeniem przynosi w pyszczku złowionego szpaka
który postanowił zwiedzić pieszo trawnik przed domem
i zapłacił życiem za ten nieostrożny spacer
Żąda bezapelacyjnie wejścia lub wyjścia z pokoju czy kuchni

wdaje się w zażarte bójki z sąsiedzkimi kotami
wydając przy tym przerażające wrzaski drapieżnika z dżungli
Nie schlebia[1] nikomu i jest nieugięty w swoich chęciach
obojętny na nakazy i pieszczoty
Tak pieszczoty bo nie zważając na jego naturę
pieszczą go i tulą
zachwycając się jego miękkim chodem i zręcznymi skokami
podają mu najlepsze kąski i pozwalają spać na swoich łóżkach
Więc nie za cnoty i charakter nagrodą jest miłość
i nie za posłuszeństwo ani lojalność
ale za wdzięk i niepokorność
za życie samo w sobie w całej jego oczywistości
za urodę i zniewalające spojrzenie
Wielka jest bowiem w nas potrzeba kochania

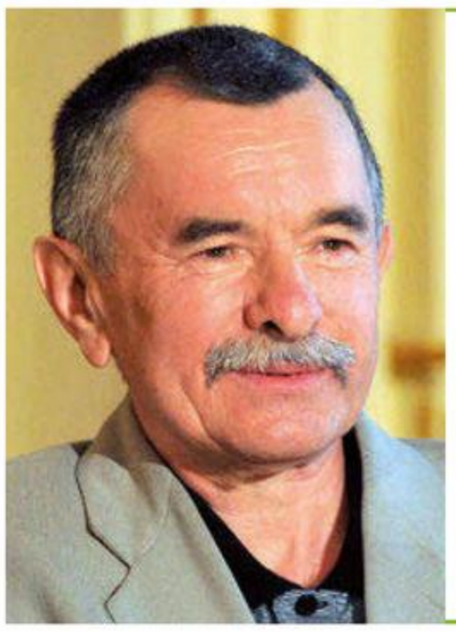
[1] **schlebiać**
chwalić kogoś, zwykle przesadnie, żeby mu się przypodobać

Po przeczytaniu

1. Określ, jakie uczucia wywołuje wiersz Julii Hartwig. Jak myślisz, z czego to wynika?
2. Jakimi cechami wyróżnia się tytułowy bohater utworu? Czy łatwo jest żyć z takim domownikiem? Uzasadnij swoje zdanie.
3. Wyjaśnij, na jaką sprzeczność w relacji człowieka z kotem wskazuje podmiot liryczny. Jakie refleksje wyraża w związku z tym spostrzeżeniem?
4. Czy miłość człowieka do zwierzęcia jest prawdziwą miłością, czy tylko zaspokaja *potrzebę kochania?* Przeprowadźcie dyskusję na ten temat.
5. Czym jest piękno? W czym można je dostrzec? Do jakich refleksji na jego temat skłania wiersz Julii Hartwig?
6. Poszukajcie w serwisie YouTube nagrania recytacji wiersza *Kot Maurycy* w wykonaniu Wiktora Zborowskiego. Jak połączenie recytacji z obrazem wpływa na odbiór utworu?
7. Obejrzyj plakat schroniska dla zwierząt. Jak sądzisz, dlaczego do kampanii zaproszono modelkę? Na co chciano w ten sposób zwrócić uwagę?

Plakat promujący gdańskie Schronisko dla Bezdomnych Zwierząt „Promyk"

Józef Baran

(ur. 1947 r.), polski poeta, eseista i dziennikarz, był również przez pewien czas nauczycielem języka polskiego. Przez całe życie jest związany z Krakowem. Jego utwory, cenione w Polsce i za granicą, zainspirowały wielu piosenkarzy i kompozytorów. Wiersze Józefa Barana przetłumaczono łącznie na ponad dwadzieścia języków. Jest laureatem prestiżowej Nagrody Fundacji im. Kościelskich. W 2020 r. wydał tom wierszy pt. *W wieku odlotowym*.

Zanim przeczytasz

Wymień różne sposoby, które pozwalają poznawać otaczający nas świat. Czego wymaga od człowieka każdy z nich?

Józef Baran

Światy

UWAŻNE SPOJRZENIE

można być w kropli wody
światów odkrywcą

można
wędrując dookoła świata
przeoczyć wszystko

Po przeczytaniu

1. Powiedz, o czym – Twoim zdaniem – jest wiersz Józefa Barana *Światy*.
2. Wyjaśnij, jakie dwie postawy zostały skonfrontowane w wierszu. Z czego mogą wynikać różnice w sposobie postrzegania świata i otaczających nas zjawisk? Jak rozumiesz przesłanie wiersza?
3. Podaj przykłady działań znanych Ci artystów, pisarzy, blogerów, naukowców itp., które mogłyby być ilustracjami postawy z pierwszej części wiersza.
4. Porozmawiajcie o tym, jakie cechy sprzyjają byciu *światów odkrywcą*.
5. Napisz opowiadanie, którego mottem będzie pierwsza część utworu *Światy*.
6. W minimum formy zawrzeć maksimum treści – podaj przykłady artystów, którzy mogliby podpisać się pod tą dewizą. Na czym – Twoim zdaniem – polega siła utworów tego typu?
7. Napisz krótki wiersz zawierający ważną dla Ciebie prawdę życiową. Zaprezentuj swój utwór koleżankom i kolegom z klasy. Razem z nimi stwórz antologię Waszych dzieł.
8. Znajdź w internecie lub albumach ze sztuką dzieło Mauritsa Cornelisa Eschera [mauritsa kornelisa eszera] *Kropla rosy*. Jaki dostrzegasz związek między tą grafiką a wymową wiersza Józefa Barana?

KSZTAŁCENIE LITERACKIE I KULTUROWE

WSPÓŁCZEŚNI POLSCY NOBLIŚCI

s. 256–257

LEKTURY OBOWIĄZKOWE

Jarosław Marek Rymkiewicz (wybór wierszy), *Wiosna w Milanówku*, s. 261

motywy obecne w utworze:
- Bóg
- wiosna
- przyroda
- ogród
- piękno natury
- filozofia życia

WARTO OBEJRZEĆ

- *To wspaniałe życie*, reż. Frank Capra [kapra]
- *Miasto Aniołów*, reż. Brad Silberling
- *Piękna i Bestia*, reż. Bill Condon [kondon]
- *Mała miss*, reż. Valerie Faris [waleri feris], Jonathan Dayton [dżonatan dejton]
- *Chce się żyć*, reż. Maciej Pieprzyca

WARTO PRZECZYTAĆ

- Augusta Docher, *Najlepszy powód, by żyć*
- Natalia Murawska, *Życie jest piękne*
- Wiktor Hugo [igo], *Katedra Marii Panny w Paryżu*
- Małgorzata Musierowicz, *Córka Robrojka*

Porozmawiajmy o lekturach

Koniec szkoły podstawowej, ale to nie czas na pożegnania! Z tymi autorami i utworami prawdopodobnie spotkasz się w czasie dalszej edukacji. Sprawdź, ile pamiętasz z poznanych tekstów, jakie masz skojarzenia, co potrafisz wymyślić.

Renesans

JAN KOCHANOWSKI

żałoba
światopogląd
pocieszenie
TRENY
dziecko
rozpacz
refleksje
cierpienie
miłość rodzicielska
śmierć
cienie i blaski życia
PIEŚNI
władza
patriotyzm
humanizm
harmonia
Bóg
mądrość
piękno natury
cnota
renesans
wiejskie życie
recepta na szczęście

Oświecenie

IGNACY KRASICKI

mądrość
starość i młodość
BAJKI
fałszywi przyjaciele
alegoria
przywary i słabości ludzkie
głupota ludzka
pycha
cnota
krzywe zwierciadło
morał
uosobienie

Romantyzm

ADAM MICKIEWICZ

człowieczeństwo
DZIADY CZ. II
tajemniczość
wina i kara
moralność
groza
dobro i zło
fantastyka
dramat
życie po śmierci
wierzenia ludowe
duchy

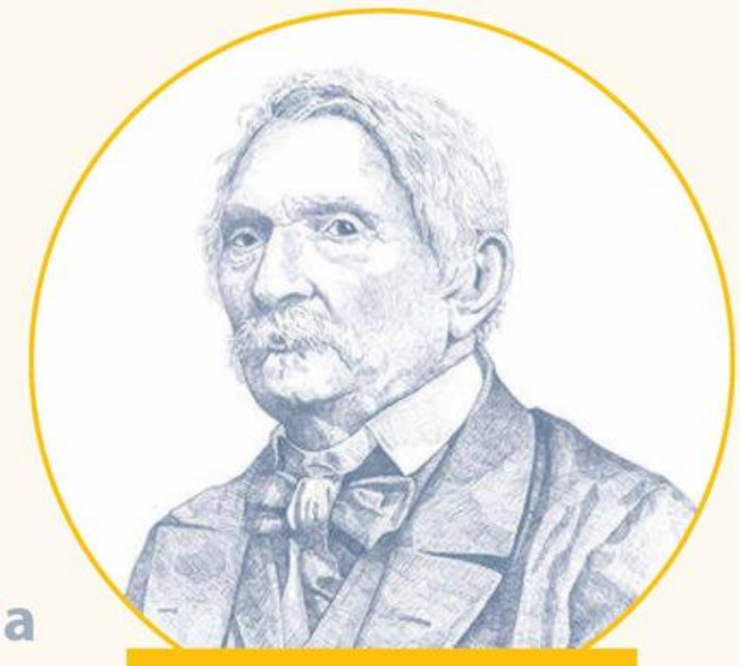
pokuta
przyroda
patriotyzm
zbrodnia
PAN TADEUSZ
zwyczaje
miłość
tradycja
inwokacja
szlachta
rodzina
ojczyzna
przemiana bohatera
kłótnie i niezgody
historia
epopeja

JULIUSZ SŁOWACKI

BALLADYNA
ambicja
okrucieństwo
legendy ludowe
zbrodnia
groza
wina i kara
tragizm
dramat
zazdrość
ironia losu
fantastyka
fatalna miłość
zdrada
władza
moralność
sumienie
siły nadprzyrodzone

szlachta
kontrast
wady narodowe
zaloty
miłość
ZEMSTA
pycha
spór o mur
nazwiska znaczące
kłótliwość
zemsta
podstęp
komedia
karykatura
niezgoda

ALEKSANDER FREDRO

Po przeczytaniu

Opracujcie w grupach lub parach wybrane zadania. W niektórych poleceniach wskazano, do jakich lektur możecie nawiązać. W innych musicie sami znaleźć odniesienia do utworów wymienionych na infografice. Poszukajcie też skojarzeń w chmurach wyrazów.

1. Z jakimi lekturami kojarzą się Wam podane grafiki? Uzasadnijcie swoje wybory.

2. *Szlachcicem być*. Stwórzcie mapę myśli z opracowaniem tego tematu na podstawie wybranych lektur. Podajcie tytuły utworów i przykłady postaci reprezentujących stan szlachecki. Tam, gdzie to możliwe, wymieńcie dążenia, troski, rozrywki, zalety oraz wady szlachty.

3. Które relacje między bohaterami lektur można by opisać słowami Papkina z *Zemsty*: *Każdy siebie ma na względzie*, / *A drugiego za narzędzie*? Zorganizujcie debatę, podczas której odniesiecie się do motywacji postępowania bohaterów oraz konsekwencji ich działań.

4. Filon i Hrabia – dwaj romantyczni dziwacy. Na czym polega ich oryginalność? Stwórzcie plakaty, na których za pomocą elementów graficznych przedstawicie osobowość każdej z postaci. Uzupełnijcie rysunki hasłami, które się Wam kojarzą z tymi bohaterami.

5. Hasło *zemsta* – stwórzcie mapę myśli związaną z tym motywem. Wypiszcie tytuły lektur, wymieńcie odpowiednich bohaterów, uwzględnijcie informacje o tym, czego lub kogo dotyczy zemsta, na czym polega. Po wykonaniu zadania sformułujcie wnioski na temat natury ludzkiej.

6. Wybrane bohaterki lektur szkolnych spotykają się, żeby porozmawiać o miłości. Jak mógłby wyglądać ich dialog? Które postacie szybciej by się porozumiały z powodu podobieństwa doświadczeń? Co starsze powiedziałyby młodszym? Odegrajcie scenkę dialogową.

7. Zainscenizujcie sąd nad wybranymi literackimi zbrodniarzami. Ustalcie powody dokonania zbrodni i motywacje. Przygotujcie oskarżenia i mowy obrończe. Wspólnie zadecydujcie, kto zasługuje na ułaskawienie, a kto – na karę.

8. Przygotujcie słuchowisko na podstawie fragmentu wybranej lektury. Pamiętajcie o oddaniu nastroju, np. za pomocą muzyki, różnych dźwięków tła oraz interpretacji głosowej.

9. Wymyślcie, jak mógłby wyglądać profil wybranej postaci z lektury obowiązkowej w mediach społecznościowych. Przygotujcie projekt takiego profilu. Następnie krótko omówcie swoje prace.

10. Stwórzcie komiks będący współczesną wersją fragmentu dowolnej lektury. Wymyślcie, w jakim miejscu mogłyby się rozgrywać wydarzenia. Zadbajcie o to, by Wasi bohaterowie wyróżniali się cechami ich pierwowzorów.

11. Z jakich utworów pochodzą podane słowa? Co oznaczają? Zorganizujcie klasowy konkurs – wygrywa grupa, która poprawnie poda przynajmniej jeden tytuł do każdego słowa (potwierdzony cytatem) i wyjaśni znaczenie największej liczby wyrazów. Możecie skorzystać np. ze strony https://wolnelektury.pl.

- Następnie uruchomcie wyobraźnię i wspólnie opracujcie *Subiektywny słownik słów dawnych* – wymyślcie, co współcześnie mogłoby znaczyć każde z podanych słów.

uploteczki, kurant, dziatki, świeżop, gościniec, ruczaj, giezłeczko, chędogi, frasować się, ochędóstwo, zbytkować, użątek, krocie, trzęsawice, powić

RODZAJE LITERACKIE

LIRYKA

CECHY

- obejmuje utwory ukazujące uczucia, myśli, przeżycia wewnętrzne, wrażenia podmiotu lirycznego, wyrażone m.in. za pomocą środków stylistycznych.
- podmiot liryczny może wypowiadać się bezpośrednio lub pośrednio
- utwory liryczne zazwyczaj są podzielone na strofy zbudowane z wersów

EPIKA

CECHY

- opowiadana jest pewna historia, czyli fabuła, składająca się z powiązanych ze sobą sobą czasowo i przyczynowo zdarzeń z udziałem bohaterów
- wydarzenia rozgrywają się w mniej lub bardziej drobiazgowo opisanym świecie przedstawionym
- o wydarzeniach opowiada narrator
- wypowiadają się również bohaterowie (w formie monologu lub dialogu)

DRAMAT

CECHY

- przeznaczony do wystawienia na scenie
- tekst główny stanowią wypowiedzi bohaterów (dialogi i monologi)
- oprócz tekstu głównego występuje tekst poboczny – didaskalia
- zazwyczaj jest podzielony na akty
- akty dzielą się na sceny

GATUNKI LIRYCZNE

FRASZKA

To krótki utwór poetycki, pisany wierszem. Zwykle ma charakter żartobliwy, czasem refleksyjny i jest oparty na ciekawym pomyśle. Zazwyczaj fraszka jest zakończona puentą.

- Tytuły fraszek rozpoczynają się zazwyczaj od przyimków, np.: *Na...* (*Na młodość*), *Do...* (*Do Hanny*).
- Jan Kochanowski stworzył polską nazwę *fraszka* od włoskiego słowa *frasca*, które dosłownie oznacza *gałązka*, a w przenośni: *drobiazg*, *błahostka*, *żarcik*.

Przykład: Jan Kochanowski, *Na zdrowie*

SONET

To utwór poetycki o regularnej budowie. Składa się z czternastu wersów podzielonych na cztery strofy: dwie pierwsze są czterowersowe i zwykle pełnią funkcję opisową, a dwie ostatnie są trzywersowe i mają charakter refleksyjny.

Przykład: Adam Mickiewicz, *Burza*

TREN

To utwór żałobny będący pochwałą osoby zmarłej oraz wyrażający smutek i żal po jej stracie. Ten gatunek liryki znany był już w starożytności.

Przykład: Jan Kochanowski, *Tren I*

PIEŚŃ

To utwór stroficzny o regularnej budowie i wyrazistym rytmie, który jest oparty na jednakowej liczbie sylab w wersach i stałym układzie rymów. W pieśniach często występują refren oraz powtórzenia.

Przykład: Jan Kochanowski, *Pieśń świętojańska o sobótce*

GATUNKI EPICKIE

POWIEŚĆ
To dłuższy utwór napisany prozą (czyli bez podziału na wersy i strofy), w którym o dziejach i przeżyciach bohaterów opowiada **narrator**.

POWIEŚĆ KRYMINALNA (DETEKTYWISTYCZNA)
To odmiana powieści, która podejmuje temat zbrodni i ukazuje proces dochodzenia do wykrycia sprawcy przestępstwa lub zebrania dowodów winy. Wydarzenia tworzące fabułę są odkrywane stopniowo i układają się w całość zazwyczaj w finale utworu.

Przykład: Agatha Christie, *Próba niewinności*

POWIEŚĆ HISTORYCZNA
To dłuższy utwór napisany prozą, w którym losy bohaterów zostają przedstawione na tle obyczajów i wydarzeń z wybranej epoki historycznej. Powieść historyczna łączy prawdę historyczną z fikcją literacką.

Przykład: Henryk Sienkiewicz, *Quo vadis*

POWIEŚĆ OBYCZAJOWA
Opisuje codzienne życie, sprawy i obyczaje. Jej bohaterami są zazwyczaj zwykli ludzie, którzy zmagają się z różnymi problemami. Akcja często rozgrywa się w ich najbliższym otoczeniu. Wydarzenia ukazane w powieści obyczajowej są realistyczne.

Przykład: Barbara Kosmowska, *Pozłacana rybka*

POWIEŚĆ FANTASY
Przedstawia wydarzenia rozgrywające się w świecie fantastycznym, w którym rządzi magia, występują baśniowe postacie, np. elfy, karły, krasnale, driady, oraz miejsca, przedmioty i wydarzenia.

Przykład: John Ronald Reuel Tolkien [dżon ronald roel tolkin], *Hobbit, czyli tam i z powrotem*

POWIEŚĆ FANTASTYCZNONAUKOWA (SCIENCE FICTION)
Przedstawia wydarzenia, które rozgrywają się zazwyczaj w odległej przyszłości. Dużą rolę odgrywają w nich nowinki techniczne i niezwykłe wynalazki. Bohaterami bywają ludzie, mieszkańcy innych planet czy maszyny. Utwory tego typu pokazują również zagrożenia związane z rozwojem technologii.

Przykład: Rafał Kosik, cykl *Felix, Net i Nika*

POWIEŚĆ PRZYGODOWA
Przedstawia rozmaite przygody, które często spotykają bohaterów podczas podróży. Akcja toczy się szybko i jest zmienna. Główni bohaterowie często wykazują się odwagą i walczą ze złem. Świat przedstawiony jest realistyczny, chociaż pojawiają się w nim niekiedy elementy fantastyczne.

Przykład: Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy*

OPOWIADANIE
To krótki utwór przedstawiający zazwyczaj niewiele wydarzeń. Mówi o nich narrator, który prezentuje zdarzenia zwykle zgodnie z kolejnością ich występowania.

Przykład: René Goscinny [rene gos-ini], Jean-Jacques Sempé, *Mikołajek*

NOWELA
To krótki, zwięzły jednowątkowy utwór pisany prozą, z wyraźnie zaznaczonym punktem kulminacyjnym, zakończony puentą. W noweli istotną rolę odgrywa np. wybrana postać lub określony przedmiot.

Przykład: Bolesław Prus, *Katarynka*

PAMIĘTNIK i DZIENNIK
To zapisane osobiste relacje ze zdarzeń, w których uczestniczył autor. Zawierają także refleksje i przemyślenia piszącego. **Pamiętnik** tym **różni się od dziennika**, że jest pisany nieregularnie, po upływie czasu od opisywanego wydarzenia. Dziennik natomiast jest prowadzony regularnie, na bieżąco. Kolejne wpisy często są opatrzone datą.

BAŚŃ
To opowieść o niezwykłych, fantastycznych bohaterach i zdarzeniach, rozgrywająca się w bliżej nieokreślonym miejscu i czasie. Kończy się zwykle zwycięstwem dobra nad złem.

Przykład: Charles Perrault [szarl pero], *Kopciuszek*

PRZYPOWIEŚĆ (PARABOLA)

To utwór, w którym przedstawiona historia ma, oprócz znaczenia dosłownego, głębszy sens. Prezentuje wzory do naśladowania i wskazuje, czego trzeba unikać.

Przykład: przypowieść o synu marnotrawnym

LEGENDA

To opowieść ludowa zawierająca elementy realistyczne oraz fantastyczne. Dotyczy ona historycznych miejsc, osób lub zdarzeń. Tematem legend mogą być np. początki państw i miast oraz pochodzenie zjawisk przyrody.

Przykład: legenda o Lechu, Czechu i Rusie

EPOPEJA

To rozbudowany, wielowątkowy utwór, który przedstawia dzieje bohaterów na tle przełomowych wydarzeń historycznych. Charakteryzuje się podniosłym stylem i kunsztownym językiem nasyconym środkami stylistycznymi. Jest pisany wierszem.

Przykład: Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

MIT

To opowieść fantastyczna dotycząca bardzo odległej przeszłości. Wyraża on wierzenia, wyobrażenia i doświadczenia danej społeczności, np. Greków, Rzymian.
Mity opowiadają m.in. o:
– powstaniu świata i człowieka,
– życiu i czynach bogów oraz bohaterów,
– walce dobra ze złem,
– pochodzeniu zjawisk przyrodniczych, takich jak burza, tęcza czy wiatr,
– źródłach zwyczajów i zachowań.

Przykład: mit o Syzyfie

BAJKA

To krótki, zwięzły utwór, zazwyczaj pisany wierszem. Jej bohaterami są zwierzęta, przedmioty, rośliny bądź zjawiska przyrody obdarzone ludzkimi cechami, czasem także ludzie. Bajki zawierają **morał**.

Przykład: Ignacy Krasicki, *Lis i wilk*

GATUNKI DRAMATYCZNE

TRAGEDIA

To utwór dramatyczny o poważnej tematyce, przedstawiający zmagania bohatera, np. z losem, siłami natury, normami moralnymi, niesprzyjającymi okolicznościami. Tragizm bohatera polega na tym, że znajduje się w sytuacji bez wyjścia, jest uwikłany w tragiczny konflikt. To oznacza, że jakąkolwiek decyzję podejmie, poniesie klęskę, jego życie zaś skończy się katastrofą (zwykle śmiercią).

Przykład: Juliusz Słowacki, *Balladyna*

KOMEDIA

Komedia to gatunek dramatu o pogodnej, często zabawnej tematyce, ukazujący bohaterów i ich losy w lekki i zabawny sposób. Akcja komedii jest dynamiczna i zazwyczaj prowadzi do pomyślnego zakończenia.

Przykład: Aleksander Fredro, *Zemsta*

GATUNKI MIESZANE

BALLADA

To wierszowany utwór o niesamowitych, często fantastycznych, wydarzeniach, które mogą budzić grozę. Nawiązuje do legend, wierzeń ludowych i moralności ludowej. Istotną rolę odgrywa w niej przyroda, która jest ukazana jako świadek zdarzeń.
Ballada łączy elementy liryki (podział na strofy, język bogaty w środki stylistyczne: powtórzenia, epitety, metafory, porównania), epiki (m.in.: fabuła, narrator, bohaterowie) i dramatu (dialogi).

Przykład: Adam Mickiewicz, *Świtezianka*

ŚRODKI STYLISTYCZNE

ANAFORA to celowe powtórzenie tego samego słowa na początku zdania, wersu lub strofy w utworze. Służy podkreśleniu znaczenia powtarzanych słów, uwydatnia rytmiczność wypowiedzi lub wprowadza wyliczenia.

Jesień
ptaszek [...]
Jesień
ptaszek [...]
Jesień
ptaszek [...]
Tadeusz Różewicz, *Bursztynowy ptaszek* (fragm.)

APOSTROFA to bezpośredni, uroczysty zwrot do adresata, którym może być bóstwo, osoba, zjawisko, pojęcie lub przedmiot. Zwykle nadaje wypowiedzi podniosły charakter, podkreśla emocjonalny stosunek nadawcy do adresata.

Cicho leż, moja naturo [...]
Czesław Miłosz, *Do mojej natury* (fragm.)

EPITET to wyraz, który w tekście literackim jest określeniem rzeczownika. Zwykle uwydatnia on cechy lub właściwości opisywanych osób, przedmiotów, zwierząt, roślin i zjawisk. Dzięki epitetom odbiorca łatwiej może sobie np. wyobrazić przedstawiane sytuacje.

Nie mijam ptaka z **połamanym**
skrzydłem,
zerwany kwiat odnoszę do domu,
nad **zbłąkaną** mrówką się schylam.
Czesław Janczarski, *Nie mijam* (fragm.)

INWOKACJA to rozbudowany uroczysty zwrot (apostrofa) do bóstwa lub innego duchowego patrona z prośbą o inspirację i pomoc w tworzeniu dzieła, umieszczany na początku utworu.

Litwo! Ojczyzno moja! ty jesteś jak zdrowie:
Ile cię trzeba cenić, ten tylko się dowie,
Kto cię stracił. Dziś piękność twą w całej ozdobie
Widzę i opisuję, bo tęsknię po tobie.
Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz*

NEOLOGIZM ARTYSTYCZNY to nowy wyraz utworzony przez pisarza, aby nazwać coś w sposób niebanalny, niestereotypowy, wyrazisty.

Wytrzeszczyła nań oczy – szmaragdowe **płoszydła**
Bolesław Leśmian, *Ballada dziadowska*

OŻYWIENIE polega na nadaniu przedmiotom, pojęciom i zjawiskom przyrody cech istot żywych.

[...] zaświstaj cienko –
a **pobiegnie rzeka**
mocna nić
która zwiąże góry z dolinami [...]
Zbigniew Herbert, *Pudełko zwane wyobraźnią* (fragm.)

PORÓWNANIE to zestawienie jednego zjawiska z innym, pod pewnym względem podobnym. Celem porównania najczęściej jest uwydatnienie cechy opisywanego obiektu. Obie części porównania są zwykle połączone słowami: *jak*, *jakby*, *niby*, *niczym*.

[...] Za nimi, w słońca żółtego kąpieli
Italia leży niby talerz modry. [...]
Czesław Miłosz, *Ojciec objaśnia* (fragm.)

PORÓWNANIE HOMERYCKIE to rodzaj porównania, którego jedna część jest bardzo rozbudowana, stanowi samodzielny obraz. Ten rodzaj porównania może służyć uwydatnieniu cech opisywanej osoby, sytuacji, ukazaniu zaskakującego podobieństwa.

W *Trenie V* Jan Kochanowski porównał zmarłą Urszulkę do młodej oliwki, którą przez przypadek ściął ogrodnik. Nagła śmierć – jak ogrodnik niszczący krzew – odebrała rodzicom ukochaną córkę. Porównanie dziewczynki do oliwki – rośliny niezwykle wrażliwej – podkreśla delikatność dziecka.

POWTÓRZENIE to dwukrotne lub wielokrotne pojawienie się tego samego elementu językowego. Powtarzać mogą się słowa, całe zdania lub dłuższe fragmenty tekstu. Powtórzenie stosuje się zazwyczaj po to, aby podkreślić znaczenie danego fragmentu, zwrócić uwagę na wyrażane uczucia lub nadać utworowi wyrazistszy rytm.

Jadą, **jadą**, ciągle **jadą**. Mało ich,
miejsca dużo. Mama tuli Karima, Karim
tuli Bissa, babcia patrzy przez okno.
Liliana Bardijewska, *Kot Karima i obrazki* (fragm.)

ŚRODKI STYLISTYCZNE

PRZENOŚNIA (METAFORA) to środek wyrazu polegający na takim zestawieniu słów, w którym zyskują one dodatkowe znaczenia. Nie można jej tłumaczyć dosłownie – sens wynika z połączenia lub przenikania się znaczeń poszczególnych wyrazów.

[...] mgły niebieskiej chwieje się równina [...]
Czesław Miłosz, *Ojciec objaśnia* (fragm.)

PYTANIE RETORYCZNE to pytanie pozorne, na które nadawca nie oczekuje odpowiedzi lub na które odpowiedź jest oczywista. Zadaje się je m.in. po to, aby skłonić odbiorcę do refleksji, przemyśleń na wybrany temat.

Zresztą gwiazdy nie są tak daleko
od nas, prawda?
Karen-Susan Fessel, *Moja mama jest wśród gwiazd* (fragm.)

RYM to powtórzenie jednakowych (rym dokładny) lub podobnych (rym niedokładny) zakończeń wyrazów. Rym wpływa na rytm, czyli na śpiewność utworu.

[...] Wtem, gdy się dymem kadzidł zbytecznych **zakrztusił** –
Wpadł kot z boku na niego, porwał i **udusił**.
Ignacy Krasicki, *Szczur i kot* (fragm.)

RYMY DOKŁADNE występują, gdy w zakończeniu wyrazów pojawiają się identyczne głoski.

Ten nie miał odpoczynku, a tamten swob**ody**:
Płakał ojciec, że stary; płakał syn, że m**łody**.
Ignacy Krasicki, *Syn i ojciec* (fragm.)

RYMY NIEDOKŁADNE polegają na powtórzeniu podobnie brzmiących głosek w zakończeniach wyrazów.

W milczących podstępach **biegła**,
Do nienawiści skora,
Kapryśna, chwiejna, **wybredna**,
Jakaż w tobie podpora?
Czesław Miłosz, *Do mojej natury* (fragm.)

RYMY MĘSKIE obejmują jedną sylabę (dotyczą wyrazów jednosylabowych, np. *noc–koc*).

[...] szum kasztanow niżej morski śp**iew**
gasną o zmierzchu świece ukwieconych drz**ew** [...]
Józef Czechowicz, *W pejzażu* (fragm.)

RYMY ŻEŃSKIE obejmują półtorej sylaby (dotyczą wyrazów wielosylabowych, np. *pąki–łąki*).

[...] Wtem, gdy się dymem kadzidł zbytecznych zakrzt**usił** –
Wpadł kot z boku na niego, porwał i ud**usił**.
Ignacy Krasicki, *Szczur i kot* (fragm.)

RYTM to regularne powtarzanie się różnych elementów w wierszu, np. jednakowej liczby sylab w kolejnych wersach.

Powadził się kałamarz na stoliku z piórem, (13 sylab)
Kto świeżo napisanej księgi był autorem. (13 sylab)
Ignacy Krasicki, *Kałamarz i pióro* (fragm.)

UOSOBIENIE polega na nadaniu przedmiotom, pojęciom i zjawiskom przyrody cech ludzkich.

Potok z wierzchołka góry lecący
z hałasem,
Śmiał się z rzeki [...]
Ignacy Krasicki, *Potok i rzeka* (fragm.)

INNE TERMINY LITERACKIE

AFORYZM to zwięzłe, błyskotliwe sformułowanie zawierające prawdę życiową, moralną lub filozoficzną. Opiera się zwykle na zestawieniu dwóch elementów o przeciwstawnych znaczeniach albo zaskakującym twierdzeniu, które jest sprzeczne z powszechnie przyjętym mniemaniem.

ALEGORIA w utworze literackim to taki element świata przedstawionego (np. zwierzę, przedmiot, zdarzenie), który oprócz znaczenia dosłownego ma znaczenie ukryte, domyślne (zwane alegorycznym). Alegoria jest jednoznaczna. W bajkach najczęściej alegorią są zwierzęta, np. kruk jest alegorią pychy, mrówka – pracowitości.

DEDYKACJA to zapis poprzedzający tekst utworu. Informuje o tym, komu autor poświęca swoje dzieło.

IRONIA to zamierzona sprzeczność między dosłownym a właściwym znaczeniem wypowiedzi. Zabieg ten podważa sens znaczenia dosłownego i podkreśla dystans nadawcy wobec treści komunikatu, np. gdy deszczowy i ponury dzień komentujemy z cierpkim uśmiechem stwierdzeniem „Piękną pogodę mamy dzisiaj".

KOMIZM to właściwość zjawisk spotykanych w życiu lub elementów świata przedstawionego w utworze wywołująca u odbiorcy rozbawienie i śmiech.

- **KOMIZM SYTUACYJNY** – źródłem humoru najczęściej są nieporozumienia związane z przebiegiem wydarzeń lub nagromadzenie niefortunnych przypadków i dziwnych zachowań bohatera.
- **KOMIZM POSTACI** – humor jest oparty na zróżnicowaniu ludzkich charakterów, przedstawieniu bohaterów w przerysowany sposób.
- **KOMIZM JĘZYKOWY** – polega na zabawach słowami, przypisaniu postaci charakterystycznych powiedzonek.

MORAŁ to pouczenie wypowiedziane pośrednio albo wyrażone wprost na początku lub na końcu utworu, np. bajki.

MOTTO to cytat z innego dzieła lub powiedzenie umieszczone przed utworem. Wyraża ono ogólne przesłanie danego tekstu.

PARAFRAZA to swobodna, często humorystyczna, przeróbka utworu literackiego, zachowująca rozpoznawalne cechy pierwowzoru.

PODTYTUŁ to tekst umieszczony po tytule dzieła. Uzupełnia on tytuł o dodatkowe informacje związane z treścią utworu.

PUENTA (POINTA) to podsumowanie, wyraźne zamknięcie wypowiedzi lub utworu literackiego celnym, czasami zaskakującym sformułowaniem.

PUNKT KULMINACYJNY to kluczowy moment akcji, w którym decyduje się los głównej postaci. Zwykle poprzedza on rozwiązanie akcji.

INNE TERMINY LITERACKIE

SYMBOL to znak (postać, zdarzenie, przedmiot), który poza znaczeniem dosłownym wyraża treści głęboko ukryte, niejasne. Symbol jest wieloznaczny – można go interpretować na wiele sposobów.

Woda może symbolizować niestałość, oczyszczenie, zapomnienie oraz życie.

TYTUŁ to słowo lub sformułowanie będące nazwą dzieła. Zwykle sygnalizuje temat utworu, wyraża jego ogólny sens lub wskazuje jeden z elementów świata przedstawionego, np. bohaterów, czas lub miejsce akcji.

Henryk Sienkiewicz, *W pustyni i w puszczy* – w tytule autor wskazuje miejsca akcji utworu.

WIERSZ SYLABICZNY to wiersz regularny, w którym wszystkie wersy mają jednakową liczbę sylab (zgłosek), stały rytm. Wprowadził go do polskiej poezji Jan Kochanowski. Najpopularniejsze typy polskiego wiersza sylabicznego to: 8-zgłoskowiec, 11-zgłoskowiec i 13-zgłoskowiec.

Jan Kochanowski, *O żywocie ludzkim*

TEKSTY NIELITERACKIE

TEKST INFORMACYJNY przekazuje wiedzę na określony temat. Jest zwięzły i rzeczowy, podaje fakty, czyli informacje zgodne z prawdą. Zwykle nie zawiera komentarzy ani opinii autora. Przykładami tekstów informacyjnych są: hasło w encyklopedii, ogłoszenie w gazecie lub definicja w podręczniku.

TEKST POPULARNONAUKOWY prezentuje tematy związane z różnymi dyscyplinami nauki w przystępny sposób (jak sama nazwa wskazuje, jego celem jest popularyzowanie nauki). Jest przeznaczony dla odbiorcy, który nie ma specjalistycznej wiedzy z danej dziedziny. Wyróżnia się przejrzystym, zrozumiałym językiem, zawiera obrazowe przykłady, porównania, które służą przybliżeniu teorii naukowych. W tego rodzaju tekstach słownictwo naukowe jest stosowane oszczędnie.

TEKST NAUKOWY przekazuje wiedzę z różnych dziedzin nauki językiem zrozumiałym jedynie dla specjalistów. W logiczny i uporządkowany sposób przedstawia problem naukowy i jego rozwiązanie. Podaje informacje rzeczowo i obiektywnie – często są one poparte różnego rodzaju danymi, cytatami pochodzącymi z innych źródeł, opisami eksperymentów lub badań.

TEKSTY NIELITERACKIE

TEKST PUBLICYSTYCZNY pojawia się w prasie, radiu, telewizji i internecie. Dotyczy aktualnych wydarzeń. Może poruszać różnorodne tematy: społeczne, polityczne, gospodarcze, sportowe, kulturalne, naukowe. Jego zadaniem jest wpływanie na opinię publiczną (stąd nazwa). Przekazuje informacje (fakty) i prezentuje opinie autora (dzięki temu można się dowiedzieć, jaki jest jego stosunek do omawianego tematu). Do wypowiedzi publicystycznych zalicza się m.in. artykuł, wywiad i recenzję.

ARTYKUŁ to tekst publicystyczny dotyczący zagadnień np. społecznych, politycznych, kulturalnych, sportowych. Tak jak rozprawka zawiera tezę (lub hipotezę) uzasadnioną argumentami i potwierdzoną przykładami.

WYWIAD to rozmowa ze znaną osobą – autorytetem w danej dziedzinie, np. pisarzem, politykiem, uczonym, artystą. Ma formę pytań w większości przygotowanych wcześniej i tworzących spójną całość oraz odpowiedzi (dialogu). Koncentruje się zwykle wokół jednego tematu.

FELIETON to tekst publicystyczny, w którym autor wyraża osobiste poglądy, opinie i refleksje na wybrany temat. Jest to wypowiedź napisana w lekki, często dowcipny sposób, z wykorzystaniem różnych środków językowych. Może zawierać dygresje, czyli krótkie uwagi odbiegające od głównego tematu. Zwykle felietony ukazują się w prasie regularnie, np. co tydzień.

TEKST REKLAMOWY ma na celu nakłonienie kogoś do kupna danego produktu lub skorzystania z usługi, np. do zakupu samochodu czy wyjazdu na wycieczkę. Odwołuje się do potrzeb odbiorców, dlatego często można w nim spotkać słowa: *nowość*, *promocja*, *gratis*, *niższa cena*, *lepiej*, *taniej*, *więcej*. Zwykle przyciąga uwagę zaskakującym, oryginalnym hasłem, które podkreśla wyjątkowość produktu lub usługi.

GATUNKI POGRANICZNE

REPORTAŻ to gatunek z pogranicza literatury i publicystyki. Jest to dziennikarska relacja z rzeczywistych wydarzeń. Autor może być ich bezpośrednim obserwatorem lub opisać je na podstawie relacji świadków i zbadanych dokumentów źródłowych. Zwykle łączy informację z próbą interpretacji przedstawionych zjawisk.

Głównym celem reportażu jest pokazanie czytelnikowi w sposób żywy i obrazowy pewnego wycinka rzeczywistości. Może mieć charakter literacko-publicystyczny. Elementy specyficzne dla tej formy to:

- aktualny temat,
- wiarygodny opis wydarzeń i relacji świadków, oparty na faktach,
- wykorzystanie różnych form wypowiedzi, np. opis, opowiadanie, dialog,
- styl publicystyczny.

ORTOGRAFIA – wybrane zagadnienia

WIELKIE I MAŁE LITERY

WIELKA LITERA

- imiona, nazwiska, nazwy własne osób i zwierząt, np. *Marcin, Nowakowie, Mruczek, Zeus, Czerwony Kapturek*
- nazwy planet, kontynentów, państw, regionów, miejscowości i ich części, np. *Wenus*, *Europa*, *Włochy*, *Śląsk*, *Warszawa*, *Oksywie*
- nazwy mieszkańców planet, kontynentów, państw, regionów, np. *Afrykanka*, *Francuz, Ślązak*
- nazwy geograficzne, np. *Śnieżka*, *Ocean Spokojny*, *Morze Śródziemne*, *Wisła, ocean Atlantyk, morze Bałtyk*
- nazwy świąt i dni świątecznych, np. *Wielkanoc*, *Dzień Ojca*
- wszystkie wyrazy w tytułach czasopism, np. *Gazeta Wyborcza* (z wyjątkiem spójników i przyimków – jeśli nie są pierwszym wyrazem w nazwie, zapisujemy je małymi literami)
- pierwszy wyraz w tytułach książek, wierszy, artykułów, piosenek, filmów, np. *Opowieść wigilijna*, *Żona modna*
- nazwy ulic, alej, placów (poza pierwszym wyrazem: ulica, aleja, plac), np. *aleja Lipowa*

MAŁA LITERA

- przymiotniki utworzone od nazw geograficznych, np. *warszawski*
- nazwy powiatów i województw, np. *powiat nowosądecki*, *województwo mazowieckie*
- nazwy mieszkańców miast i wsi, np. *gdańszczanin*
- nazwy zabaw i zwyczajów, np. *mikołajki*, *sylwester*
- przymiotniki pochodzące od nazw własnych, np. *mazurski*

PRZECZENIE *nie*

ŁĄCZNIE

- z rzeczownikami, np. *niekupowanie*
- z przymiotnikami i przysłówkami w stopniu równym, np. *niezły, niedobrze*
- z imiesłowami przymiotnikowymi, np. *niepiszący, niepisany*

ROZDZIELNIE

- z czasownikami i wyrazami w funkcji czasownika, np. *nie lubić, nie można*
- z przymiotnikami i przysłówkami w stopniu wyższym i najwyższym, np. *nie lepszy, nie najmocniej*
- z przysłówkami nieutworzonymi od przymiotników, np. *nie bardzo*
- z imiesłowami przysłówkowymi, np. *nie pisząc, nie napisawszy*
- z zaimkami i liczebnikami, np. *nie ja, nie pięć*

PISOWNIA ŁĄCZNA I ROZDZIELNA

CZĄSTKA *by*

ŁĄCZNIE

- z czasownikami w formie osobowej, np. *zrobiłby*
- z większością spójników, np. *ponieważby, żeby, gdyby, jeśliby*

ROZDZIELNIE

- z czasownikami w formie bezosobowej, np. *zrobiono by*
- z zaimkami, np. *dokąd by*

PRZYIMKI

ŁĄCZNIE

- przyimki złożone, np. *ponad, poprzez, spod, spomiędzy, spoza, sprzed, wpław, znad, zza*
- większość dawnych połączeń z przyimkami, np. *dookoła, dopóki, naprawdę, naprzeciw, pośrodku, skąd, wcale, wzwyż, zresztą*

ROZDZIELNIE

- wyrażenia przyimkowe, np. *z tyłu, w przód* (*do przodu*), *z powrotem, spode łba, w kółko*
- niektóre dawne połączenia z przyimkami, np. *od razu, na pewno, w ogóle*

WYBÓR WŁAŚCIWEJ LITERY

Litery oznaczające głoski nosowe

ę w zakończeniach

- rzeczowników r.ż. w B. lp., np. *książkę*
- czasowników w 1. os. lp., np. *daję* (ale: *umiem*, *rozumiem*)
- rzeczowników r. n. typu *zwierzę*

ą w zakończeniach

- przymiotników r.ż. w B. i N. lp., np. *małą*
- rzeczowników r.ż. w N. lp., np. *książką*
- czasowników w 3. os. lm., np. *idą*

ę w środku wyrazu

- przed *l* i *ł* w czasownikach w cz. przeszłym, np. *zdjęli, zasnęła*
- gdy wymienia się na *ą*, np. *kęs – kąsać*

ą w środku wyrazu

- przed *ł* w czasownikach r.m. w cz. przeszłym, np. *minął*
- gdy wymienia się na *ę*, np. *wąż – węże*

em w zakończeniach

- rzeczowników r.m. i r.n. w N. lp., np. *chłopcem, dzieckiem*

om w zakończeniach

- rzeczowników w C. lm., np. *chłopcom*

e w zakończeniach

- czasowników w 3. os. lp., np. *daje*

Przedrostki *z-, s-, ś-*

z-

- gdy słychać *z*, np. *zbić*
- przed literą *h*, np. *zheblować*
- przed *s*, *si*, *sz*, np. *zsypać*, *zsiadać*, *zszargać*

s-

- gdy słychać *s*, np. *spłynąć*
- przed dwuznakiem *ch*, np. *schładzać*

ś-

- przed *ci*, np. *ściszyć*

KSZTAŁCENIE JĘZYKOWE

- nazywa czynności, np. *pisze*, i stany, np. *spać*
- odpowiada na pytania: *co robi?, co się z kimś, czymś dzieje?*
- występuje w formie osobowej, np. *kupujemy*, i bezosobowej, np. *kupować* (bezokolicznik), *kupowano*, *kupujący* (imiesłów przymiotnikowy czynny), *kupowany* (imiesłów przymiotnikowy bierny), *kupując* (imiesłów przysłówkowy współczesny), *kupiwszy* (imiesłów przysłówkowy uprzedni)
- odmienia się przez osoby, liczby, czasy, rodzaje, tryby
- może być dokonany, np. *zrobić*, lub niedokonany, np. *robić* → **aspekt**
- jest używany w stronie czynnej, np. *ogląda*, biernej, np. *jest oglądany*

CZASOWNIK

ZAIMEK

- zastępuje inne części mowy: rzeczownik, przymiotnik, liczebnik, przysłówek, np. *ona, ktoś, twój, który, ile, tam, kiedyś*
- zaimki odmieniają się jak części mowy, które zastępują (nie dotyczy to zaimków zastępujących przysłówki)

ODMIENNE CZĘŚCI MOWY

RZECZOWNIK

- nazywa osoby, zwierzęta, rzeczy, pojęcia itp., np. *pisarz, lew, szafa, myślenie*
- odpowiada na pytania: *kto?, co?*
- odmienia się przez przypadki i liczby
- może mieć rodzaj męski, żeński lub nijaki

PRZYMIOTNIK

- nazywa cechy i właściwości osób, zwierząt, rzeczy, zjawisk, pojęć, np. *mądry, duża, dzikie, wysocy, groźne*
- odpowiada na pytania: *jaki?, jaka?, jakie?*
- odmienia się przez przypadki, liczby i rodzaje
- może się stopniować, np. *młody, młodszy, najmłodszy*

LICZEBNIK

- oznacza liczbę lub kolejność., np. *trzy, piętnasty, ośmioro, pół, kilka*
- odpowiada na pytania: *ile?, który z kolei?*
- liczebniki odmieniają się przez przypadki, przez rodzaje – tylko główne i porządkowe, a przez liczby – porządkowe

NIEODMIENNE CZĘŚCI MOWY

PRZYSŁÓWEK

- nazywa okoliczności towarzyszące czynnościom i stanom, np. *szybko, dobrze, jutro*
- odpowiada na pytania: *jak?, gdzie?, kiedy?*
- może się stopniować, np. *wolno, wolniej, najwolniej*

PRZYIMEK

- wskazuje na relacje przestrzenne, czasowe, przyczynowe itp., np. *za, przy, przed, od*
- łączy się zazwyczaj z rzeczownikiem lub zaimkiem (wyrażenie przyimkowe), np. *przeze mnie, na plaży*

SPÓJNIK

- łączy wyrazy lub zdania składowe, np. *oraz, więc, lub, że, aby, jednak, czyli*

PARTYKUŁA

- modyfikuje znaczenie wypowiedzi, np. *-no, -że, -ż, chyba, tylko, nie*

WYKRZYKNIK

- służy do wyrażania emocji, naśladowania dźwięków, przywoływania kogoś, np. *brr, och, buch, chlup, hej*

CZĘŚCI ZDANIA

PODMIOT

- nazywa osobę, rzecz, zjawisko lub pojęcie, o których mówi orzeczenie
- najczęściej odpowiada na pytania: *kto?*, *co?*
- zazwyczaj wyrażony jest rzeczownikiem (zaimkiem) w mianowniku, np. *Zepsuł się telefon*.
- rzadziej wyrażony jest rzeczownikiem (zaimkiem) w dopełniaczu lub celowniku, np. *Nie było chleba*, *Chłopcu nie chce się spać*.
- podmiot domyślny, np. *Byłem zmęczony*. (*ja*)
- podmiot szeregowy, np. *Ola i Dominik wrócili ze szkoły*.
- nie występuje w niektórych zdaniach, np. *Powitano przybyłych*. → zdania bezpodmiotowe

ORZECZENIE

- określa czynności lub stany
- odpowiada na pytania: *co robi?*, *co się z kimś (czymś) dzieje?*
- najczęściej wyrażone jest czasownikiem w formie osobowej, np. *Zjadłem obiad*.
- rzadziej wyrażone jest przez łącznik i orzecznik, np. *Obiad został zjedzony*. → orzeczenie imienne
- występuje w każdym zdaniu

PRZYDAWKA

- jest określeniem rzeczownika, np. *mocne uderzenie*, *ósma klasa*, *brat Ewy*, *domek z kart*
- wskazuje cechy czegoś lub kogoś
- odpowiada na pytania: *jaki?*, *który?*, *ile?*, *czyj?*, *czego?*, *z czego?*

OKOLICZNIK

- najczęściej jest określeniem czasownika, czasem określa przymiotnik lub przysłówek
- informuje o okolicznościach czynności i stanów: o ich miejscu, czasie, sposobie, przyczynie, celu itp., np. *leżała na plaży*, *rozmawiali długo*, *pracował mimo zmęczenia*

DOPEŁNIENIE

- jest określeniem czasownika
- najczęściej uzupełnia treść przekazywaną przez orzeczenie, np. *Zjadłem obiad*, *Rozmawialiśmy z babcią*
- odpowiada na pytania D. (*kogo?*, *czego?*), C. (*komu?*, *czemu?*), B. (*kogo?*, *co?*), N. (*z kim?*, *z czym?*) Ms. (*o kim?*, *o czym?*)

TYPY WYPOWIEDZEŃ
ze względu na obecność i liczbę orzeczeń

RÓWNOWAŻNIK ZDANIA

- nie zawiera orzeczenia, ale łatwo można je wprowadzić, np. *Za tydzień wycieczka. Która godzina?*

ZDANIE

POJEDYNCZE

- zawiera jedno orzeczenie, np. *Za tydzień pojedziemy na wycieczkę.*
- **zdanie nierozwinięte** – składa się tylko z podmiotu i orzeczenia lub samego orzeczenia, np. *Marcin się spóźnił. Spóźnił się.*
- **zdanie rozwinięte** – zawiera także określenia, np. *Spóźnił się na zebranie. Zapominalski Marcin bardzo się spóźnił.*

ZŁOŻONE

- zawiera przynajmniej dwa orzeczenia, np. *Lekcje zaczynam o ósmej, a kończę o czternastej.*

ZDANIE ZŁOŻONE PODRZĘDNIE

- jedno zdanie składowe (podrzędne) uzupełnia treść drugiego zdania (nadrzędnego)
- zdania składowe oddzielamy przecinkiem

- **przydawkowe** – zdanie podrzędne odpowiada na pytania przydawki: *jaki?, który?, ile?, czyj?*, np. *Zjadłem śniadanie, które przygotowała mi babcia.*
- **dopełnieniowe** – zdanie podrzędne odpowiada na pytania dopełnienia: *kogo?/co?, czego?, komu?, czemu?, z kim?, z czym?, o kim?, o czym?*, np. *Widziałem, jak wychodziłeś ze sklepu.*
- **okolicznikowe** – zdanie podrzędne odpowiada na pytania okolicznika, m.in.: *gdzie?, kiedy?, jak?, po co?, z jakiego powodu?*, np. *Byłem głodny, ponieważ nie zjadłem śniadania.*
- **podmiotowe** – zdanie podrzędne zastępuje podmiot zdania i odpowiada na pytania: *kto?, co?*, np. *Kto pyta, nie błądzi.*
- **orzecznikowe** – zdanie podrzędne uzupełnia treść orzecznika i odpowiada na pytania: *kim?, czym?, jaki?*, np. *Został tym, kim zawsze chciał być.*
- **zdania złożone podrzędnie z równoważnikiem zdania** – zamiast zdania podrzędnego występuje w nim równoważnik zdania, np. *Szedł przez las, nucąc piosenkę. Zabrawszy plecak, obrócił się na pięcie. Wyszedł wcześniej, żeby się nie spóźnić.*

ZDANIE ZŁOŻONE WSPÓŁRZĘDNIE

- zdania składowe gramatycznie są od siebie niezależne, łączy je wspólna treść
- łączą się bezspójnikowo lub za pomocą spójników

- **łączne** – treści zdań składowych łączą się ze sobą w czasie i przestrzeni, np. *Odrobię pracę domową i posprzątam swój pokój.*
- **rozłączne** – treści zdań składowych wzajemnie się wykluczają, np. *Pojeżdżę rowerem albo pooglądam telewizję.*
- **przeciwstawne** – treści zdań składowych przeciwstawiają się sobie, np. *Powiedział jej o wszystkim, ale nie uwierzyła.*
- **wynikowe** – treść drugiego zdania składowego wynika z treści zdania pierwszego, np. *Byłam zmęczona, więc się położyłam.*

IMIESŁOWOWY RÓWNOWAŻNIK ZDANIA

- wypowiedzenie składowe, w którym zamiast osobowej formy czasownika występuje imiesłów przysłówkowy

RÓWNOWAŻNIK ZDANIA Z IMIESŁOWEM PRZYSŁÓWKOWYM WSPÓŁCZESNYM

- czynności opisywane w zdaniu nadrzędnym i w wypowiedzeniu podrzędnym są jednoczesne, np. *Marcin szedł, robiąc dużo hałasu.*

RÓWNOWAŻNIK ZDANIA Z IMIESŁOWEM PRZYSŁÓWKOWYM UPRZEDNIM

- czynność wyrażona za pomocą imiesłowu przysłówkowego uprzedniego jest wcześniejsza niż ta, o której mowa w zdaniu nadrzędnym, np. *Przekroczył próg, zrobiwszy kilka kroków.*

TYPY WYPOWIEDZEŃ
ze względu na cel wypowiedzi

PYTAJĄCE

- wyraża pytanie, np. *Smaczna zupa?, Kiedy wreszcie przyjedzie pociąg?!*
- kończy się znakiem zapytania lub rzadziej znakiem zapytania i wykrzyknikiem

OZNAJMUJĄCE

- służy przekazaniu informacji, np. *Palenie wzbronione. Idę do kina.*
- kończy się kropką lub rzadziej wykrzyknikiem

ROZKAZUJĄCE

- wyraża rozkaz, polecenie, prośbę, życzenie, np. *Kup mi słodycze.*
- kończy się kropką lub wykrzyknikiem

SPOSOBY PRZYTACZANIA CZYJEJŚ WYPOWIEDZI

MOWA NIEZALEŻNA

- dosłowne przytoczenie czyjejś wypowiedzi. Zapisuje się ją w formie cytatu ujętego w cudzysłów lub dialogu wyodrębnionego za pomocą myślników, np. *Marta zapytała mnie: „Co robisz po lekcjach?"* lub *– Co robisz po lekcjach? – zapytała mnie Marta.*

MOWA ZALEŻNA

- przywołanie czyjejś wypowiedzi własnymi słowami. Przytoczone słowa stają się fragmentem naszej wypowiedzi, która przyjmuje kształt zdania złożonego podrzędnie, np. *Marta zapytała mnie, co robię po lekcjach.*

FONETYKA

UTRATA DŹWIĘCZNOŚĆI

- spółgłoski dźwięczne (*b, d, dz, dź, g, w, z, ź, ż*) mające bezdźwięczny odpowiednik tracą na końcu wyrazów dźwięczność, np. *le**w*** [l-e-**f**]

UPROSZCZENIE GRUPY SPÓŁGŁOSKOWEJ

- polega na opuszczeniu jednej głoski w grupie kilku występujących obok siebie spółgłosek. Zjawisko to jest charakterystyczne dla języka mniej starannego, potocznego
  Przykłady:
  *chrze**stn**a* – [ch-sz-e-**s**-**t**-**n**-a] lub mniej starannie [ch-sz-e-**s**-**n**-a] (opuszczenie głoski *t*)
  *ja**błk**o* – [j-a-**p**-**ł**-**k**-o] lub mniej starannie [j-a-**p**-**k**-o] (opuszczenie głoski *ł*)

UPODOBNIENIA POD WZGLĘDEM DŹWIĘCZNOŚCI

- niektóre głoski pod wpływem sąsiedztwa innej głoski mogą ulec upodobnieniu fonetycznemu pod względem dźwięczności

TYPY UPODOBNIEŃ

- **udźwięcznienie** – następuje, gdy spółgłoska bezdźwięczna znajdująca się przed głoską dźwięczną jest wymawiana pod jej wpływem jako dźwięczna, np. *pro**ś**ba* [p-r-o-**ź**-b-a]
- **ubezdźwięcznienie** – następuje, gdy spółgłoska dźwięczna znajdująca się w sąsiedztwie spółgłoski bezdźwięcznej jest wymawiana pod jej wpływem jako bezdźwięczna, np. *t**rz**eba* [t-**sz**-e-b-a], ***ws**uwać* [**f**-s-u-w-a-ć]
- **upodobnienie wsteczne** – odbywa się wstecz, tzn. spółgłoska zmienia pod względem dźwięczności spółgłoskę poprzedzającą, np. *ła**w**ka* [ł-a-**f**-k-a]
- **upodobnienie postępowe** – spółgłoska bezdźwięczna doprowadza do utraty dźwięczności następującą po niej spółgłoskę dźwięczną, np. *k**w**aśny* [k-**f**-a-ś-n-y]
- **upodobnienie wewnątrzwyrazowe** – zachodzi w obrębie jednego wyrazu, np. *p**rz**ygoda* [p-**sz**-y-g-o-d-a]
- **upodobnienie międzywyrazowe** – zachodzi na granicy dwóch wyrazów, np. *na**d** stawem* [n-a-**t**-s-t-a-w-e-m]

AKCENT

DRUGA SYLABA OD KOŃCA

- w większości wyrazów w języku polskim

WYJĄTKI

- na **ostatniej** sylabie w literowcach, np. *WF* [wu-ef] oraz w wyrazach jednosylabowych z przedrostkiem typu *arcy-*, *eks-*, np. *wice**mistrz***
- na **trzeciej sylabie od końca** w czasownikach w 1. i 2. os. lm. czasu przeszłego, np. *wo-**ła**-liś-my*; czasownikach w 1., 2. i 3. os. lp. oraz w 3. os. lm. z cząstką *-bym*, *-byś*, *-by*, np. *po-szli-by*; rzeczownikach zapożyczonych zakończonych na *-ika*, *-yka*, np. *fi-zy-ka*, *A-me-ry-ka*; liczebnikach zakończonych na *-sta*, *-set*, np. *czte-rys-ta*, *o-siem-set*
- na **czwartej sylabie od końca** w czasownikach w 1. i 2. os. lm. z cząstką *-byśmy*, *-byście*, np. *pły-**wa**-li-byś-my*

RODZINA WYRAZÓW

Słowa, które mają wspólną cząstkę znaczeniową, czyli wspólny **rdzeń**, to **wyrazy pokrewne**. Należą one do jednej **rodziny wyrazów**.

Przykład: rodzina wyrazu *uczyć* (wybrane słowa)

rdzeń – dwa **rdzenie oboczne**: *ucz* i *uk*
oboczności (wymiany głosek) występujące w rdzeniu: *cz:k*

Wyraz, który dał początek rodzinie (tu: *uczyć*), jest **niepodzielny słowotwórczo**. Pozostałe wyrazy są **podzielne słowotwórczo.**

SŁOWOTWÓRSTWO

WYRAZY POKREWNE

- **wyrazy podstawowe** – od których tworzy się nowe słowa
- **wyrazy pochodne** – utworzone od wyrazów podstawowych

Przykład:
W parze *nauka* i *naukowy* wyrazem podstawowym jest rzeczownik *nauka*, a wyrazem pochodnym – przymiotnik *naukowy*.
Aby ustalić, który wyraz jest podstawowy, a który – pochodny, możesz sformułować parafrazę słowotwórczą.

Parafraza słowotwórcza to objaśnienie wyrazu pochodnego za pomocą definicji zawierającej wyraz podstawowy, np. *naukowy – dotyczący nauki; nauczycielka – kobieta pracująca jako nauczyciel*.

SŁOWOTWÓRSTWO

BUDOWA WYRAZU PODZIELNEGO SŁOWOTWÓRCZO

TEMAT SŁOWOTWÓRCZY

- to część wspólna wyrazu podstawowego i wyrazu pochodnego, np. *nauk-* w wyrazie *<u>nauk</u>owy* utworzonym od słowa *<u>nauk</u>a*.
  W temacie mogą występować oboczności,
  np. *cz:k* (*nau**cz**yć* – *nau**k**a*),
  e:ø (*ucz**e**ń* – *<u>uczni</u>owski*)

FORMANT

- to cząstka, za pomocą której tworzy się nowy wyraz, np. *od-* w wyrazie *oduczyć*, *-ka* w wyrazie *nauczycielka*

  Przykład:

  temat słowotwórczy — *temat słowotwórczy*
  nauka + owy → naukowy
  wyraz podstawowy — *formant* — *wyraz pochodny*

PRZEDROSTEK

- występuje przed tematem słowotwórczym, np. ***od**powiedzieć*, ***naj**lepszy*

PRZYROSTEK

- znajduje się po temacie słowotwórczym, np. *krakow**ski***, *dom**ek***

WROSTEK

- występuje w środku wyrazu, między dwoma tematami słowotwórczymi, np. *grzyb**o**branie*, *wierc**i**pięta*

FORMANT ZEROWY

- znajduje się w wyrazach pochodnych utworzonych przez odrzucenie zakończenia wyrazu podstawowego, np. *zakup-**ø*** (od: *zakupić*)

Indeks

Nowa wiadomość

epopeja 74

felieton 146

inwokacja 71

neologizmy artystyczne 186

parafraza 74
powieść historyczna 126
powieść kryminalna 18

reportaż 193

sonet 13

wywiad 24

Przypomnienie

alegoria 189

bohater dynamiczny 127

epika 11

liryka 184

symbol 127

Notki biograficzne

Amiel Irit (Irena) 227

Baczyński Krzysztof Kamil 220
Baran Józef 264
Barańczak Stanisław 19

Christie Agatha 15
Collins Suzanne 168

Dukaj Jacek 58

Fabjański Marcin 122

Hemar Marian 181
Hartwig Julia 262
Hawking Stephen 21

Kamiński Aleksander 222
Kołakowski Leszek 142

Lechoń Jan 183
Leśmian Bolesław 184

Miłosz Czesław 256
Mrożek Sławomir 187

Norwid Cyprian 81

Pierelotkin Ida 10

Różewicz Tadeusz 143
Rymkiewicz Jarosław Marek 261

Schmitt Éric-Emmanuel 134
Sienkiewicz Henryk 88
Staff Leopold 229
Szymborska Wisława 256

Tokarczuk Olga 257
Tuwim Julian 181

Wierzyński Kazimierz 180

Zusak Markus 212

Żeromski Stefan 171

Imię i nazwisko	Klasa	Rok szkolny	Podpis
1.	.....	.....	.....
2.	.....	.....	.....
3.	.....	.....	.....

Wykaz źródeł tekstów
Aduszkiewicz Adam, *Smuga cienia*, „Coaching" 2016, nr 6, s. 50–51; Amiel Irit, **** (Pierwszy wchodzi do Komory Król Maciuś Pierwszy)* [w:] tejże, *Spóźniona / Delayed*, przeł. Marek Kazmierski, Austeria, Kraków–Budapeszt 2016, s. 146; Baczyński Krzysztof Kamil, **** (Niebo złote ci otworzę)* [w:] tegoż, *Utwory wybrane*, Wydawnictwo Literackie, Kraków–Wrocław 1986, s. 122; Baran Józef, *Światy* [w:] tegoż, *Przystanek Marzenie*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2008, s. 47; Barańczak Stanisław, *Jeżeli porcelana, to wyłącznie taka* [w:] tegoż, *Wiersze zebrane*, e-book, Wydawnictwo a5, Kraków 2006; Bardijewska Liliana, *Kot Karima i obrazki*, Wydawnictwo Literatura, Łódź 2016, s. 80; Christie Agatha, *Próba niewinności*, przeł. Krystyna Bockenheim, Wydawnictwo Dolnośląskie, Oddział Publicat, Wrocław, Poznań 2015, s. 186–191; Collins Suzanne, *Igrzyska śmierci*, przeł. Małgorzata Hesko-Kołodzińska, Piotr Budkiewicz, Media Rodzina, Poznań 2012, s. 20–30; Czechowicz Józef, *W pejzażu*, wolnelektury.pl [dostęp: 6.10.2021]; cytat z Dziennika Ustaw 1991, nr 120, poz. 526; Dąbrowska Maria, *Marcin Kozera*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Białystok 1992, s. 5–21; Dukaj Jacek, *Wroniec*, e-book, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2009; Dworniczak Mirosław, *Dziury w ziemi*, „Wiedza i Życie" 2020, nr 10, https://www.wiz.pl/8,2186.html [dostęp: 3.11.2020]; Dziewit-Meller Anna, *Łódeczka*, https://www.tygodnikpowszechny.pl/lodeczka-163792 [dostęp: 16.10.2020]; Eldo, *Nie pytaj o nią*, https://www.tekstowo.pl/piosenka,eldo,nie_pytaj_o_nia.html [dostęp: 12.01.2021]; Evans Richard Paul, *Stokrotki w śniegu*, e-book, przeł. Ewa Bolińska-Gostkowska, Znak Literanova Kraków 2010; Fessel Karen-Susan, *Moja mama jest wśród gwiazd*, przeł. Marta Kucewicz, C&T, Toruń 2007, s. 109; Galiano Enrico, *Jeszcze będziemy szczęśliwi*, przeł. Magdalena Sulik, Wydawnictwo SQN, Kraków 2019, s. 52–57; Gryn Magdalena, *Polskie dzieci jedzą śmieci*, https://www.wprost.pl/tygodnik/10072248/polskie-dzieci-jedza-smieci.html [dostęp: 23.08.2020]; Grzelak Katarzyna, *Attenborough zachęca: GO Vegan! „Ziemia nie utrzyma miliardów mięsożerców"*, https://www.national-geographic.pl/artykul/attenborough-zacheca-go-vegan-ziemia-nie-utrzyma-miliardow-miesozercow [dostęp: 9.11.2020]; Harari Yuval Noah, *Sapiens. Od zwierząt do bogów*, przeł. Justyn Hunia, PZWL Wydawnictwo Lekarskie Sp. z o.o., Warszawa 2014, s. 443–453; Hartwig Julia, *Kot Maurycy* [w:] tejże, *Wiersze wybrane*, e-book, Wydawnictwo a5, Kraków 2010; hasło *dziecko* [w:] encyklopedia.pwn.pl [dostęp: 7.04.2021]; hasło *opera* [w:] *Słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1980, s. 461–462; hasło *opera* [w:] *Wielki słownik poprawnej polszczyzny PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 711; hasło *paradoks* [w:] sjp.pwn.pl [dostęp: 12.05.2021]; hasło *patriotyzm* [w:] wsjp.pl [dostęp: 7.04.2020]; hasło *perswazja*, *manipulacja* [w:] sjp.pl [dostęp: 12.05.2021]; hasło *tułacz* [w:] *Słownik języka polskiego PWN*, red. Mieczysław Szymczak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 512; Hawking Stephen, *Moja krótka historia*, przeł. Agnieszka Sobolewska, Wydawnictwo W.A.B., Grupa Wydawnicza Foksal, Warszawa 2013, s. 139–145; Hemar Marian, *Parafraza*, „Wiadomości" 1955, nr 20, s. 1; Hemar Marian, Tuwim Julian, *Piosenka o szczęściu*, https://www.youtube.com/watch?v=VkXWsm82vTw [dostęp: 17.05.2021]; Herbert Zbigniew, *Pudełko zwane wyobraźnią* [w:] tegoż, *Studium przedmiotu*, Wydawnictwo Dolnośląskie, Wrocław 1999, s. 5; Janczarski Czesław, *Nie mijam* [w:] *Wiersze dla Was. Antologia polskiej poezji współczesnej*, wyb. Jan St. Kopczewski, Nasza Księgarnia, Warszawa 1981, s. 82; Kamiński Aleksander, *Kamienie na szaniec*, e-book, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa 2014; Kamiński Aleksander, *Zośka i Parasol. Opowieść o niektórych ludziach i niektórych akcjach dwóch batalionów harcerskich*, Iskry, Warszawa 1979, s. 41–43; Kołakowski Leszek, *Piękna twarz* [w:] tegoż, *13 bajek z królestwa Lailonii dla dużych i małych oraz inne bajki*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2003, s. 29–33; Kołakowski Leszek, Żakowski Jacek, *Prof. Leszek Kołakowski o tym, co jest ważne w życiu*, https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/spoleczenstwo/11583,1,prof-leszek-kolakowski-o-tym-co-jest-wazne-w-zyciu.read [dostęp: 19.10.2020]; Krasicki Ignacy, *Kałamarz i pióro*, *Potok i rzeka*, *Syn i ojciec*, *Szczur i kot*, wolnelektury.pl [dostęp: 17.05.2021]; Lamm Jolanta, *Dzisiejsi patrioci*, https://edurada.pl/artykuly/patrioci/ [dostęp: 17.12.2020]; Lao Che, *Kapitan Polska*, tekst piosenki Hubert Dobaczewski [w:] *Wiedza o społeczeństwie* [dokument dźwiękowy], Mystic Production, Warszawa 2018; Lechoń Jan, *Pytasz, co w moim życiu z wszystkich rzeczą główną...* [w:] tegoż, *Poezje*, oprac. Roman Loth, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1990, s. 29; Leśmian Bolesław, *Ballada bezludna*, *Ballada dziadowska*, *Topielec* [w:] tegoż, *Dzieła wszystkie. Poezje zebrane*, oprac. Jacek Trznadel, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2010, s. 192, 169–170, 137; Leśmian Bolesław, *Lalka* [w:] tegoż, *Napój cienisty*, wolnelektury.pl [dostęp: 24.07.2020]; Leśmian Bolesław, *Szewczyk* [w:] tegoż, *Zwiedzam wszechświat. Wybór wierszy*, wybór, wstęp i oprac. Włodzimierz Bolecki, Świat Książki, Warszawa 2006, s. 131–132; Mickiewicz Adam, *Burza*, *Reduta Ordona*, *Śmierć Pułkownika* [w:] tegoż, *Wiersze*, Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik", Warszawa 1998, s. 238, 342–346, 346–347; Mickiewicz Adam, *Do Joachima Lelewela* [w:] tegoż, *Listy. Część pierwsza 1815–1829*, Spółdzielnia Wydawnicza „Czytelnik", Warszawa 1998, s. 392; Mickiewicz Adam, *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie*, oprac. Stanisław Pigoń, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1967, s. 3–12; Miłosz Czesław, *Odczyt z okazji otrzymania Nagrody Nobla*, https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1980/milosz/25508-czeslaw-milosz-nobel-lecture-1980/ [dostęp: 24.11.2020]; Miłosz Czesław, *Ojciec objaśnia*, *Do mojej natury* [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2011, s. 211–212, 727; Mrożek Sławomir, *Artysta* [w:] *Artysta i inne opowiadania*, e-book, Oficyna Literacka Noir Sur Blanc, Warszawa 2021; Norwid Cyprian, *Moja piosnka* [II] [w:] tegoż, *Pisma wybrane*, t. 1, *Wiersze*, wybrał i objaśnił Juliusz W. Gomulicki, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1968, s. 200; Nowak Ewa, *Drugi*, Egmont, Warszawa 2005, s. 112–115; Osiecki Jan, *Religa. Człowiek z sercem w dłoni*, Prószyński Media Sp. z o.o., Warszawa 2014, s. 9–17; Pierelotkin Ida, *Tylko nie impreza!*, Akapit Press, Łódź 2013, s. 53–56; Pigoń Stanisław, *Wstęp* [w:] Adam Mickiewicz, *Pan Tadeusz czyli ostatni zajazd na Litwie*, oprac. Stanisław Pigoń, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1967, s. LXXVIII; Różewicz Tadeusz, *Bursztynowy ptaszek*, *List do ludożerców* [w:] tegoż, *Poezja*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1988, s. 15, 433–434; Rymkiewicz Jarosław Marek, *Wiosna w Milanówku* [w:] tegoż, *Cicho ciszej. Wybrane wiersze z lat 1963–2002*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2003, s. 130; Ryń Dariusz, *Decyzje*, https://charaktery.eu/artykul/decyzje [dostęp: 21.05.2021]; Schmitt Éric-Emmanuel, *Oskar i pani Róża*, przeł. Barbara Grzegorzewska, Wydawnictwo Znak, Kraków 2004, s. 7–16; Sienkiewicz Henryk, *Krzyżacy*, *Latarnik*, *Quo vadis*, *W pustyni i w puszczy*, wolnelektury.pl [dostęp: 11.05.2021]; Staff Leopold, *Pierwsza przechadzka* [w:] tegoż, *Wybór poezji*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo, Wrocław 1985, s. 214–215; Szulim Igor, *Viki Gabor o hejcie, romskim pochodzeniu i relacji z Roxie Węgiel* – wywiad z Viki Gabor, https://www.gala.pl/artykul/viki-gabor-o-hejcie-i-romskim-pochodzeniu-200305115529 [dostęp: 29.07.2020]; Szymborska Wisława, *Odczyt noblowski – Poeta i Świat*, https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1996/szymborska/25586-wislawa-szymborska-odczyt-noblowski-1996/ [dostęp: 24.11.2020]; Tokarczuk Olga, Concejo Joanna, *Zgubiona dusza*, Wydawnictwo Format, Wrocław 2017, s. 13, 33, 43; Tokarczuk Olga, *Przemowa noblowska – Czuły narrator*, https://www.nobelprize.org/prizes/literature/2018/tokarczuk/lecture/ [dostęp: 24.11.2020]; Tracewicz Joanna, *Mężczyzna honorowy: kim jest? gdzie go szukać?*, https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/ludzieistyle/1614755,1,mezczyzna-honorowy-kim-jest-gdzie-go-szukac.read [dostęp: 5.11.2020]; Waloch-Matlakiewicz Natalia, *Kwestionuj!* – wywiad z filozofem Marcinem Fabjańskim, „Wysokie Obcasy Extra" 2017, nr 9, s. 36–37; Wańkowicz Melchior, *Tędy i owędy* [w:] tegoż, *Tędy i owędy. Zupa na gwoździu*, Prószyński i S-ka, Warszawa 2010, s. 164–171; Wierzyński Kazimierz, *Zielono mam w głowie* [w:] tegoż, *Poezje*, Wydawnictwo Lubelskie, Lublin 1990, s. 27; *Zgubiona dusza – recenzja*, https://bajkochlonka.pl/2020/10/19/zgubiona-dusza-recenzja/ [dostęp: 26.11.2020]; Zusak Markus, *Złodziejka książek*, przeł. Hanna Baltyn, Wydawnictwo Nasza Księgarnia, Warszawa 2008, s. 56–60; Żeromski Stefan, *Syzyfowe prace*, wolnelektury.pl [dostęp: 12.01.2021].

Twórczość Wisławy Szymborskiej © Fundacja Wisławy Szymborskiej, www.szymborska.org.pl.
Utwory Czesława Miłosza *Dar* © 1971, *Do mojej natury*, *Ojciec objaśnia* © 1943 by The Czeslaw Milosz Estate.
Tekst Sławomira Mrożka, *Artysta* ze zbioru *Artysta i inne opowiadania* © Oficyna Literacka Noir sur Blanc.

Wydawnictwo dołożyło wszelkich starań, aby odnaleźć posiadaczy praw autorskich do wszystkich utworów zamieszczonych w podręczniku. Pozostałe osoby prosimy o kontakt z wydawnictwem.

NOWE
Słowa na start!

nowa era | neon

Mówię i piszę poprawnie!

by – razem czy osobno

nie – razem czy osobno

Nowa Era Sp. z o.o.
www.nowaera.pl nowaera@nowaera.pl
Centrum Kontaktu: 58 721 48 00

ISBN 978-83-267-4987-2